

KNIHA NEKLIDU

Fernando Pessoa

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Kniha neklidu

Fernando Pessoa

Vybrala, přeložila a komentáři opatřila

Pavla Lidmilová

Znění tohoto textu vychází z díla [Kniha neklidu](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Argo v Praze v roce 2007. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Fernando Pessoa: Kniha neklidu), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 15. 10. 2021.

OBSAH

Pessoův dopis Sá-Carneirovi	6
Úvod	8
KNIHA NEKLIDU.....	10
Fikce intermezza	316
Ediční poznámka	326

Dopis Fernanda Pessoa jeho nejdůvěrnějšímu příteli, básníku Máriu de Sá-Carneirovi

14. března 1916

Cítím dnes niternou potřebu Vám psát – zoufalou touhu s Vámi mluvit. Z toho je zřejmé, že nemám, co bych Vám řekl. Jen tohle – že jsem dnes na dně bezedné deprese. Nesmyslnost té věty mluví za mne.

Mám jeden z těch dnů, *v nichž jsem nikdy neměl budoucnost*. Existuje jenom nehybná přítomnost obezděná úzkostí. Protější břeh řeky nikdy, pokud je naproti, není zde; a to je pravý důvod veškerého mého trápení. Plují lodě do mnoha přístavů, ale žádná tam, kde by život nebolel, ani se nelze vylodit někde, kde se zapomíná. K tomu všemu došlo už hodně dávno, ale moje soužení je ještě starší.

Za dnů, kdy je mi v duši jako dnes, pociťuji celým vědomím svého těla, že jsem smutné děcko, kterému život nabil. Postavili mě do kouta, kde je slyšet, jak si druzí hrají. Cítím v rukou rozbitou hračku, kterou mi zlomyslně podstrčili. Dnes, 14. března v devět deset večer, vypadá můj život podle toho.

V zahradě, kam dohlédnu tichými okny svého vězení, kdosi vyhodil všechny houpačky nahoru na větve, na nichž visí; a jsou tam strašně vysoko zamotané; takže nemohu ani pomyslet na to, že bych utekl a krátil si chvíli houpáním.

Takhle nějak, ale bez ladu a skladu, se teď jeví můj duševní stav. Tak jako bdící ženě v „Námořníkovi“ mi při představě pláče pálí oči. Život mě bolí po kouskách, po doušcích, po

chvilkách. To vše je vytištěno velice drobným písmem v polorozpadlé brožuře.

Kdybych nepsal právě Vám, musel bych přísahat, že tohle psaní je upřímné a že všechno, co tu souvisí s hysterií, je spontánním projevem mého cítění. Vy ale jistě vycítíte, že tahle nepředstavitelná tragédie je tak skutečná jako věšák nebo hrnek – děje se tady a teď a patří k mé duši jako zeleň k listům.

Proto se stalo, že se Princ nechopil vlády. Tahle věta je úplně nesmyslná. Právě teď ale cítím, že z nesmyslných vět je mi hrozně do pláče.

Možná jestli dnes nehodím tohle psaní do schránky, zítra si je znovu přečtu a pak je přepíšu na stroji, abych z něj pár vět a grimas vtělil do „Knihy neklidu“. To ale nic neubere na upřímnosti, s níž to píšu, ani na bolestné nevyhnutelnosti, s níž to cítím.

Tak to jsou poslední zprávy. Je tu také válečný stav s Německem, ale už předtím bolest působila utrpení. Z druhé strany Života má tohleto představovat text příležitostné karikatury.

Ne že by to bylo šílenství, ale šílenstvím se asi člověk odevzdává tomu, čím trpí, zchytrale se raduje z otřesů duše, nepřiliš odlišných od těchhle.

Jaké asi barvy je cítění?

Moc Vás pozdravuje Váš, vždy Váš

Fernando Pessoa

P. S. Napsal jsem tenhle dopis na jeden zátah. A teď, když jsem si to znovu přečetl, vidím, že jej zítra rozhodně před odesláním opíšu. Nestává se, abych tak dokonale popsal svou psychiku, se všemi jejími citovými a intelektuálními postoji, se vší její základní hysteroneurastenií, se všemi těmi křížovatkami a nárožími ve vědomí sebe sama, jež jsou pro ni tak příznačné...

Souhlasíte se mnou, vidíte?

Úvod

Nevelký počet lisabonských restaurací nebo hospod má nad slušně vyhlížející hostinskou místností ještě jeden nevzhledný, domácí lokál jako odněkud ze Zlámané Lhoty. V těch lokálech, až na neděli málo navštěvovaných, najdete kuriózní typy i lidi naprosto nezajímavé, všelijaké životní outsidersy.

Touha po klidu a přijatelné ceny mě vedly k tomu, že v určitém období svého života jsem v jednom z takových lokálů býval častým hostem. Pokud jsem zrovna večerel v sedm, skoro vždy jsem tam zastihl jednoho člověka, který mě teprve postupem času začal zajímat.

Vypadal tak na třicet, hubený, spíš vyšší než menší, vsedě přehnaně shrbený, ne však už tolik vestoje, a oblečený s jistou nedbalostí, která tak docela nedbalá nebyla. Na bledé tváři nezajímavých rysů mu jakýsi výraz utrpení rovněž na zajímavosti nepřidal, a těžko se dalo určit, jaký druh utrpení ten výraz vyjadřuje – snad všecko možné, strádání, tíseň či utrpení, jež je výsledkem lhostejnosti člověka, který už vytrpěl víc než dost.

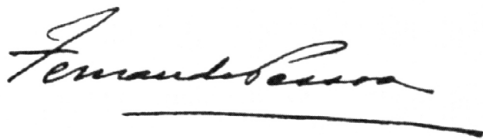
Nikdy toho moc nesnědl a nakonec si ukroutil cigaretu. Neobyčejně pozorně se rozhlížel po lidech kolem sebe, ne však podezíravě, zato s jakýmsi zvláštním zájmem; nepozoroval je však zřejmě proto, aby je zkoumal, ale jako by se o ně zajímal, aniž by si chtěl zapamatovat jejich vzhled nebo vypátrat, jak se projevují. Tenhle pozoruhodný rys mě na něm upoutal ze všeho nejdřív.

Začal jsem si ho líp všímat. Zjistil jsem, že určitým neurčitým způsobem oživuje jeho vzezření určitý výraz inteligence. Tento vzhled však tak často zakrývala skleslost, trvalá chladná tíseň, že odhalit ještě nějaký jiný rys nebylo snadné.

Od jednoho číšníka jsem se náhodou dozvěděl, že je to zaměstnanec nedaleké obchodní firmy.

Jednou se cosi strhlo na ulici, hned pod okny – poprali se tam dva chlapi. Všichni z lokálu se rozběhli k oknům, i já a ten člověk, o němž mluvím. Cosi jsem k tomu prohodil a on mi odpověděl týmž tónem. Měl nevýrazný a rozechvělý hlas jako ti, co už v nic nedoufají, protože doufat nemá vůbec žádný smysl. Bylo ale možná absurdní prisuzovat mému večernímu sousedovi z restaurace takovou důležitost.

Od toho dne jsme se nevím proč začali zdravit. Když nás potom jednou sblížila ta bezvýznamná okolnost, že jsme oba přišli k večeři o půl desáté, dali jsme se do řeči. V jednu chvíli se mě zeptal, jestli píšu. Přisvědčil jsem. Vyprávěl jsem mu o časopise „Orpheu“, jehož první číslo před nedávnem vyšlo. On jej pochválil, a ne málo, a já pak doopravdy žasl. Dovolil jsem si podotknout, že mě to udivuje, protože tvorba těch, co publikuji v „Orpheu“, bývá určena nemnohým. Odpověděl mi, že možná mezi ty nemnohé patří. Ostatně, jak podotkl, taková tvorba pro něj není ničím zvlášť novým: a plaše dodal, že jelikož nemá kam chodit ani co dělat, ani nemá přátele, které by navštěvoval, a číst ho nebaví, tráví své večery v podnájmu tím, že taky píše.

A handwritten signature in dark ink, which appears to read 'Fernando Pessoa'. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal line extending from the bottom of the name.

KNIHA NEKLIDU

Do "Livro do Desasocego,
composto por Bernardo
Soares, ajudante de guarda-
livros na cidade de Lisboa",

por

Fernando Pessoa

Z „Knihy neklidu,
sepsané Bernardem Soaresem,
pomocným účetním v městě Lisabonu“,
od Fernanda Pessoy

— 1 —

Někdy si myslím, že nikdy nevyjdu ze Zlatnické ulice. A takhle napsané mi to připadá jako věčnost.

— 2 —

Nejbídnější ze všech potřeb – potřeba svěřovat se a zpovídat. Je to potřeba duše být vnější.

Ano, zpovídej se; ale zpovídej se z toho, co necítíš. Ano, zbav svou duši tíže svých tajemství tím, že je řekneš; ale ještě dobře, že tajemství, které říkáš, jsi nikdy neřekl. Lži sám sobě, dřív než tu pravdu řekneš. Vyjádřit (se) znamená chybovat. Buď si vědom: vyjádřit nechť je pro tebe totéž co lhát.

— 3 —

Deník jasného vidění

Můj život – anděly vypískaná tragédie, z níž bylo uvedeno pouze první dějství.

Přátelé – žádni. Jen pár známých, jimž připadá, že ke mně cítí sympatie, a snad by je mrzelo, kdyby mě přejel vlak a při pohřbu kdyby pršelo.

Přirozenou odměnou za mé životní ústraní je neschopnost se mnou soucítit, kterou jsem si u druhých vypěstoval. Kolem mě je aureola chladu, ledový kruh, který druhé odpuzuje. Stále ještě

neumím snášet svou samotu bez utrpení. Tak těžké je dosáhnout oné povznesenosti ducha, jež umožňuje, aby osamělost byla klidem bez úzkosti.

Nikdy jsem nebral vážně přátelství, které mi bylo projevono, stejně jako bych nebral vážně, kdyby mě někdo ujišťoval o své lásce, což je mimochodem vyloučené. Přestože jsem si nikdy nedělal iluze o těch, kdož se prohlašovali za mé přátele, vždycky jsem nakonec utrpěl zklamání – tak složitá a delikátní je má osudová způsobilost trpět.

Nikdy jsem nepochyboval, že všichni jsou s to mě zradit; pokaždé mě ohromilo, když mě zradili. Když nastalo to, co jsem čekal, bylo to pro mě vždycky neočekávané.

Jelikož jsem u sebe nikdy nenašel vlastnosti, které by mohly někoho přitahovat, nebyl jsem nikdy schopen uvěřit, že by právě mnou se někdo cítil přitahován. Znělo by to jako hloupá skromnost, kdyby to řada faktů – těch neočekávaných faktů, které jsem očekával – soustavně nepotvrzovala.

Stejně tak by mě nenapadlo, že by mě někdo mohl mít rád ze soucitu, protože – jakkoli jsem fyzicky nepůvabný a nepřijatelný – nedosahuji onoho stupně přirozené poníženosti, jímž bych vstoupil do sféry cizího soucitu, ba ani oné sympatičnosti, která soucit přitahuje, i když si jej evidentně nezasluhuje; a to, co si u mě útrpnosti zaslouží, jí nikdy nemůže dosáhnout, protože pro duchovní mrzáky žádné útrpnosti není. Takže jsem se octl v onom těžišti opovržení druhých, v němž k ničí sympatii neinklinuji.

Celý svůj život se tomu snažím přizpůsobit tak, abych příliš necítil, jak je to kruté a odporné.

Je třeba jisté intelektuální odvahy, aby člověk neohroženě přiznal, že není víc než lidská troska, přežívající zmetek, neškodný blázen; ještě větší odvahy ducha je však třeba k tomu, aby se po tomto zjištění svému úkolu dokonale přizpůsobil a bez jakékoli vzpoury, rezignace a gesta či pokusu o gesto přijal přirozené prokletí, vnuce-

né mu přírodou. Chtít, aby tím netrpěl, by bylo příliš, protože není v lidských silách přijímat zřejmé zlo a nazývat je dobrem; přijme-li je však jako zlo, není možné, aby jím netrpěl.

Mým neštěstím – neštěstím pro mé štěstí – je to, že na sebe polhlížím zvenčí. Uviděl jsem se, jak mě vidí druzí, a začal jsem sebou pohrdat – ani ne proto, že bych u sebe shledal vlastnosti takového řádu, aby pohrdání zasluhovaly, jako spíš proto, že jsem se začal vidět, jak mě vidí druzí, a pocítil jsem prostě pohrdání, jaké ke mně cítí oni. Ponížilo mě, že jsem se poznal. A jelikož této kalvárii není souzena vznešenost ani krátce nato vzkříšení, nemohl jsem tou nízkostí netrpět.

Pochopil jsem, že je nemožné, aby mě někdo miloval, jedině že by naprosto postrádal estetické cítění – a kvůli tomu bych pak já pohrdal jím; a že i cítit ke mně sympatie by bylo jen rozmarem cizí lhostejnosti.

Vidět jasně do sebe i do toho, jak nás vidí druzí! Octnout se této pravdě tváří v tvář! A nakonec Kristův výkřik na Kalvárii, když se octl tváří v tvář své pravdě: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?

— 4 —

Člověk by neměl mít možnost vidět svou vlastní tvář. Není nic strašnějšího. Příroda ho obdařila tím, že ji vidět nemůže, zrovna tak jako se nemůže sám sobě podívat do očí.

Jen v hladině řek a jezer mohl svůj obličej spatřit. A i postoj, který k tomu musel zaujmout, byl symbolický. Musel se sklonit, snížit se, aby spáchal tu hanebnost a viděl se.

Tvůrce zrcadla otrávil lidskou duši.

Všecko mi uniká. Celý můj život, mé vzpomínky, moje představivost a její obsah, moje osobnost, všecko mi uniká. Ustavičně cítím, že jsem byl jiný, cítil jako jiný, myslel jako jiný. Přihlížím teď představení na jiné scéně. A to, čemu přihlížím, jsem já.

Když se přehrabuji ve svých literárních zásuvkách, připadnu občas na nějaké stránky, které jsem napsal před deseti, patnácti, ba i více lety. A mnohé jako by byly dílem kohosi cizího; nerozpoznávám se v nich. Někdo je ovšem napsal, a to jsem byl já. Cítím se v nich já, ale jakoby v jiném životě, z něhož bych právě teď procítl jako z podivného spánku.

Často najdu věci, které jsem psal ještě velice mlád – v sedmnácti, dvaceti letech. A nepamatuji se, že bych v tom věku mohl mít takovou vyjadřovací schopnost, jakou některé stránky prozrazují. Určité věty těch textů z různých období nepříliš vzdálených od mého dospívání na mě dělají dojem, že jsem je napsal takový, jaký jsem teď, vychovaný léty a událostmi. Poznávám, že jsem stejný, jaký jsem byl. A jelikož cítím, že jsem dnes hodně pokročil ve srovnání s tím, jaký jsem byl, ptám se, kde tedy je ten pokrok, byl-li jsem tenkrát stejný, jaký jsem dnes.

Je v tom nějaká záhada, která mě oslabuje a tíží.

Zrovna před několika dny mě doslova ohromil krátký text z mé minulosti. Pamatuji se naprosto jasně, že moje byt' relativní jazyková péče je nedávného data. V zásuvce jsem našel jeden svůj mnohem starší text, v němž právě tahle péče byla náležitě zdůrazněna. Zřejmě jsem si v minulosti nerozuměl. Jak jsem se dostal k tomu, co už jsem byl? Jak jsem se poznal dnes takový, jaký jsem se nepoznával včera? A všechno se mi plete v labyrintu, kde se sám se sebou sobě ztrácím.

Bloudím v myšlenkách a jsem si jist, že to, co píšu, už jsem napsal. Vzpomínám si. A ptám se toho, kdo se ve mně domnívá být,

nebude-li v platonismu pocitů jiná případnější reminiscence, jiná vzpomínka z nějakého dřívějšího života, která by byla pouze z tohoto života...

Bože, Bože, komu to přihlížím? Kolika jsem? Kdo je to já? Co to je ten interval mezi mnou a mnou?

— 6 —

Omar Chajjám

Omar měl osobnost; já naštěstí nebo naneštěstí nemám žádnou. Od toho, co jsem v jedné chvíli, se v další chvíli vzdaluji; na to, čím jsem byl jednoho dne, už dalšího dne zapomínám. Ten, kdo jako Omar je tím, kým je, žije v jediném světě, což jest svět vnější; ten, kdo jako já není tím, kým je, žije nejen ve vnějším světě, ale i v postupném a rozmanitém světě vnitřním. Jeho filosofie, i kdyby chtěla být táž jako Omarova, v žádném případě takovou být nemůže. A tak mám v sobě více méně nechtěně – jako nějaké duše – různé filosofie podrobené kritice. Omar je všechny mohl zavrhnout, neboť mu byly vnější, já však je zavrhnout nemohu, protože jsou já.

— 7 —

Z dnešního dne nakonec zůstane to, co zůstalo ze včerejška a co zůstane ze zítřka: neukojitelná a nezměrná touha být stále týž a jiný.

— 8 —

Čas pociťuji s ohromnou bolestí. Až příliš mě dojíká, když mám co-koli opustit. Ubohý pronajatý pokojík, kde jsem strávil pár měsíců,

stůl ve venkovském hotelu, kde jsem pobyl šest dní, ba i tu smutnou čekárnu na nádraží, kde jsem dvě hodiny čekal na vlak – ano, když ale opouštím to, co je v životě dobrého, a se vší citlivostí svých nervů si pomyslím, že už to nikdy neuvidím a nebudu mít, přinejmenším právě v tom okamžiku, bolí mě to přímo metafyzicky. V duši se mi rozevře propast a ledový závan Boží hodiny se mi zlehka dotkne sinalé tváře.

Ten čas! Ta minulost! To, co jsem byl a už nikdy nebudu! To, co jsem měl a víckrát mít nebudu! Ti Mrtví! Mrtví, kteří mě milovali v dětství. Když si je připomenu, celá duše mi zledoví, jako bych byl vyhoštěn z jejich srdcí, a sám ve své vlastní noci jako žebrák oplakávám hluboké mlčení všech dveří.

— 9 —

Svoboda je možnost osamocení. Jsi svobodný, pokud se můžeš odloučit od lidí a netáhne tě k nim potřeba peněz nebo stádní pud, láska, sláva nebo zvědavost, které se v tichu a samotě nemají čím živit. Pokud nedokážeš žít sám, narodil ses jako otrok. Můžeš mít veškerou velikost ducha i duše; jsi vznešený otrok nebo inteligentní sluha; nejsi svobodný. A nemáš v sobě tragédii, protože ta tragédie, že ses už narodil, se netýká tebe, ale pouze Osudu. Běda však, jestli sám tlak života tě přinutí být otrokem. Běda ti, jestliže ses narodil svobodný a schopný si vystačit a izolovat se, a nouze tě přinutí k soužití. To pak je tvoje tragédie a tu si neseš v sobě.

Narodit se svobodný je největší velikost člověka, povyšuje to pokorného poustevníka nad krále, ba i nad bohy, jimž je vlastní síla, nikoli však to, že by jí pohrdali. Smrt je osvobození, protože zemřít znamená nikoho nepotřebovat. Ubohý otrok je násilím osvobozen od svých slastí a strastí, od vytouženého nepřetržitého života. Král je osvobozen od svých panství, kterých se nechtěl zbýti. Ty, jež roz-

dávaly lásku, jsou osvobozeny od triumfů, které zbožňovaly. Ti, kdož vítězili, jsou osvobozeni od vítězství, jež jim byla v životě souzena.

Proto smrt povznáší, odívá ubohé absurdní tělo nevidanou nádherou. V ní je totiž člověk svobodný, i kdyby nechtěl. Není totiž otrokem, i kdyby otroctví oplakal. Stejně jako král, jehož největší slávou je jeho královské jméno a jenž jako člověk může být směšný, ale jako král je svrchovaný, tak také mrtvý může být nestvůrný, ale je svrchovaný, neboť smrt ho osvobodila.

Zavírám unaveně okenice, vylučuji svět a na nějaký čas mám svobodu. Zítra budu znova otrokem; nyní však, když jsem sám a nikoho nepotřebuji a bojím se jen, aby mě nevyrušil něčí hlas nebo něčí přítomnost, mám svou malou svobodu, své chvíle na výsostech.

Opřu se o opěradlo židle a zapomenu na život, který mě tíží. Bolí mě jen to, že mě bolel.

— 10 —

Ani rozkoš, ani slávu, ani moc: svobodu, jediné svobodu.

Přejít od přeludů víry k přízrakům rozumu znamená pouze vyměnit celu. Zato umění nás osvobozuje jak od konvenčních a zastaralých idolů, tak od ušlechtilých idejí a sociálních problémů – což jsou rovněž idoly.

— 11 —

Patřím ke generaci, která zdělila nevíru v křesťanskou víru a v sobě si vytvořila nevíru ve všechny ostatní víry. Naši otcové ještě měli puzení k víře, které z křesťanství přenesli na jiné formy iluze. Jedni se nadchli pro sociální rovnost, druhí se zamilovali výlučně do krásy, jiní věřili ve vědu a v její užitek, a někteří ještě křesťanštější se

vydali na Východ i na Západ hledat jiné náboženské formy jako náplň vědomí, jemuž pouhé žití připadalo prázdné.

To vše my jsme ztratili, všechny tyto útěchy nám byly odepřeny. Každá civilizace sleduje svou vlastní náboženskou linii, která ji reprezentuje: přejít k jinému náboženství znamená ztratit to dřívější a nakonec je ztratit všechna.

My ztratili to dřívější a ostatní také.

Každý z nás tedy zůstal odkázán sám na sebe v bezútěšném pocitu žití. Lod' se zdá být určena k tomu, aby plula; jejím určením však není plout, nýbrž dospět do přístavu. My jsme se octli v situaci, že plujeme, aniž bychom měli ponětí o přístavu, do něhož bychom se měli uchýlit. Bolestně tak napodobujeme dobrodružné heslo argonautů: plout je nutné, žít nikoli.

Zbaveni iluzí žijeme jen ze snu, což je iluze člověka, který iluze mít nemůže. A žijíce ze sebe samých, umenšujeme se, protože úplný člověk je ten, který se nezná. Bez víry nemáme naději a bez naděje v podstatě nežijeme. Jelikož nemáme představu o budoucnosti, nemáme ji ani o dnešku, protože pro činnost člověka je dnešek jen úvodem k budoucnosti. Energie k boji se v nás narodila mrtvá, protože my jsme se narodili bez nadšení pro boj.

Někteří se nedostali dál než k tupému dobývání každodennosti, k ubohé starosti o chléb vezdejší, který však chtějí mít bez větší námahy, bez uvědomělého úsilí, bez ušlechtilosti zdaru.

Ti lepší z nás se zrekli věcí veřejných; nic nechceme a nic si nepřejeme a ten kříž prosté existence se snažíme donést až na kalvárii zapomnění. Marné úsilí, není-li si ten, kdo Kříž nese, vědom božského původu.

Jiní zase, zaměstnání vnějšími věcmi, oddali se kultu zmatku a hluku a domnívají se, že žijí, když se slyší, věří, že milují, když se střetávají s vnější stránkou lásky. Žít nás bolelo, protože jsme věděli, že jsme živí; umřít nás neděsilo, protože jsme ztratili normální pojem smrti.

Jiní však, Plémě Konce, duchovní mez Mrtvé Hodiny, nenašli ani odvahu k negaci a uchýlení se do sebe sama. Jejich život spočíval v popření, v nespokojenosti a v beznaději. Prožili jsme to však zevnitř, bez gest, neustále zavření – alespoň co se způsobu života týče – mezi čtyřmi stěnami pokoje a mezi čtyřmi zdmi neschopnosti jednat.

— 12 —

Jen jedenkrát jsem byl doopravdy milován. Sympatie jsem vzbuzoval vždycky, u všech. Ani pro náhodné známé nebylo snadné chovat se ke mně hrubě nebo podrážděně nebo dokonce chladně. Kdybych se byl snažil, byl bych mohl – možná – některé ty sympatie proměnit v lásku nebo příchynost. Nikdy jsem neměl tu trpělivost nebo pozornost ducha, abych si byl takové úsilí vůbec přál vynaložit.

Když jsem to u sebe zjistil, myslel jsem si nejdřív – tak málo sami sebe známe –, že v tomto případě jde u mé duše o nesmělost. Pak jsem ale objevil, že nikoliv; šlo tu o omrzelost city, odlišnou od omrzelosti životem, o nedostatek trpělivosti připoutat se k jakémukoli nepřetržitému citu, zvláště bylo-li by třeba vyvíjet k tomu určité úsilí. K čemu? myslelo ve mně to, co nemyslí. Mám dost důvtipu, dost psychologického taktu, abych věděl, „jak“, ale „jak to jak“ mi vždycky unikalo. Má slabost vůle začínala vždycky tím, že to byla slabost vůle mít vůli. To se mi stejně tak stávalo u emocí, jako se mi to stává u rozumu a u samotné vůle, a vůbec u všeho, co znamená život.

Tenkrát však, když mě zlomyslná příležitost přivedla k přesvědčení, že miluji, a k zjištění, že jsem opravdu milován, byl jsem nejdřív úplně ohromený a zmatený, jako by na mě připadla hlavní výhra v nekonvertibilní měně. Pak, protože není člověka, který by tomu odolal, jsem se cítil polichocen; tento cit však, napohled veli-

ce přirozený, rychle pominul. Následoval jiný, těžko definovatelný pocit, v němž nepříjemně vystupovala omrzelost, ponížení a únava.

Omrzelost, jako by mi byl Osud vnutil jakýsi úkol mimo program. Omrzelost, jako by mi jakási nová povinnost – děsivé reciprocity – byla ironicky uložena jako výsada, kterou bych musel strpět a ještě za ni Osudu děkovat. Omrzelost, jako by nestačila už sama nesoustavná jednotvárnost života, k níž by se teď přidala povinná jednotvárnost určitého citu.

A ponížení, ano, ponížení. Trvalo mi, než jsem pochopil, kde se vzal pocit zdánlivě tak málo zdůvodněný. Měla se u mě objevit láska, byl-li jsem milován. Mělo mi lichotit, že si někdo pozorně všiml mé existence jako milování hodné bytosti. Avšak kromě nedlouhého okamžiku skutečného polichocení, v němž možná větší podíl měl úžas než sama ješitnost, se ve mně zvedl pocit ponížení. Pocítil jsem, že se mi dostalo jakési odměny určené někomu jinému – ano, odměny, která má cenu pro toho, kdo si ji přirozeně zaslouží.

Hlavně však únava – únava přesahující omrzelost. Tehdy jsem porozuměl, co chtěl Chateaubriand říci větou, kterou jsem z nedostatku vlastní zkušenosti dosud chápal mylně. Praví totiž ústy své postavy Reného, že „ho unavovalo, když ho milovali“ – *on le fatiguait en l'aimant*. S úžasem jsem poznal, že ta věta představuje stejnou zkušenost, jakou mám já, a že tedy nemám právo popírat její platnost.

Únava z toho, že je člověk milován, že je opravdu milován! Únava z toho, že se na nás klade břemeno cizích citů! Obtížit toho, kdo chtěl být volný, vždycky volný, odpovědností oplácet, slušností neodtahovat se, aby se nemyslelo, že jsme povzneseni nad city a zříkáme se toho největšího, co lidská duše může dát. Únava z toho, že naši existenci bude zcela podmiňovat vztah založený na citu někoho jiného! Únava z toho, že v každém případě budeme nevyhnutelně muset cítit, že budeme nevyhnutelně muset – třebaš neopětovaně – také trochu milovat!

Tahle epizoda minula stejně nenápadně, jako přišla. Dnes z ní nezbývá nic ani v mé mysli, ani v mém srdci. Nepřinesla mi žádnou zkušenost, kterou bych byl nemohl odvodit ze zákonů lidského života, jejichž znalost jakožto člověk v sobě instinktivně chovám. Nezpůsobila mi ani potěšení, po němž bych tesknil, ani bolest, která by mě rovněž naplňovala smutkem. Mám dojem, jako by to bylo něco, co jsem kdesi četl, příhoda, která se stala komusi jinému, novela přečtená jen z poloviny, jelikož druhá polovina chyběla, což mi ale nevadilo, protože až tam, kam jsem dočetl, to odpovídalo, a přestože to nedávalo smysl, ani ta chybějící část by tomu smysl nemohla dodat, ať už by byla zápleтка jakákoli.

Zbývá mi jen vděčnost tomu, kdo mě miloval. Je to však vděčnost abstraktní, užaslá, vyvěrající spíš z rozumu než z nějakého citu. Je mi líto, že se někdo kvůli mně trápil; toho je mi líto, a ničeho jiného.

Nemyslím, že mi život přinese další setkání s přirozenými city. Skoro bych si přál, aby k tomu došlo, jen abych viděl, jak bych se cítil poté, co jsem prošel celým tím širokým rozbořem první zkušenosti. Je možné, že bych cítil méně; ale je také možné, že bych cítil víc. Chce-li to Osud, nechť se stane. Na city jsem zvědavý. Na fakta, ať jsou jakákoli, nejsem zvědavý vůbec.

— 13 —

Stává se mi občas, a to pokaždé takřka znenadání, že mě mezi jinými pocity přepadne tak strašlivá únava ze života, že není ani pomyšlení na to, abych se ji snažil nějak přemoci. Sebevražda jako lék se zdá nejistá a smrt ani za předpokladu nevědomí nestačí. Je to únava, která si činí nárok nikoli na to, aby člověk přestal existovat – což může a nemusí být možné –, ale na cosi mnohem hroznějšího a hlubšího, aby totiž vůbec nebyl existoval, což je neuskutečnitelné.

Někdy se mi zdá, že v převážně zmatených úvahách Indů vytuším cosi z tohoto nároku, který je zápornější než samo nic. Bud' však jim chybí ostrost pocitu, aby tak mohli vypovědět, co si myslí, nebo jim chybí pronikavost myšlení, aby tak mohli pocítit, co cítí. Fakt je, že to tušené u nich nevidím. Fakt je, že jsem, zdá se, první, kdo slovy vyjadřuje zlověstnou absurditu tohoto pocitu, proti němuž není léku.

A já jej léčím tím, že o něm píšu. Ano, neexistuje zoufalství, je-li opravdu hluboké, aby na ně neplatil ironický lék vyslovení, pokud ovšem to není pouhý pocit, ale podílí se na něm intelligence. I kdyby literatura k ničemu jinému nebyla dobrá, aspoň tohle, přestože jen pro pár lidí, by stálo za to.

Neduhy intelligence bolí bohužel méně než neduhy citů, a neduhy citů bohužel méně než neduhy těla. Říkám „bohužel“, protože lidská důstojnost by si žádala opak. Neexistuje tak úzkostný pocit tajemství, který by bolel tolik jako láska, žárlivost nebo stesk, který by dusil tak jako intenzivní tělesný strach, který by člověka změnil tak jako hněv nebo ctižádost. Ale také žádná bolest z těch, co drásají duši, nedokáže tak opravdově bolet jako bolest zubů, břicha nebo (domnívám se) bolesti porodní.

Jsme ustrojeni tak, že intelligence, která určité city nebo pocity zušlechťuje a vyzvedá nad ostatní, je zároveň snižuje, pokud jejich analýzu rozšiřuje na srovnání se všemi ostatními.

Píšu jako člověk, který spí, a celý můj život je zatím nepodepsaná stvrzenka.

V kurníku, odkud půjde pod nůž, zpívá kohout hymny na svobodu, protože mu dali dvě bidýlka.

Den co den se přiházejí na světě věci, jež nelze vysvětlit známými zákony věci. Den co den se o nich chvilku mluví a zase se zapo-

mene, a totéž tajemství, které ty věci přineslo, je zase odnáší, aby se záhada změnila v zapomnění. Takový je zákon toho, co má být zapomenuto, neboť to nemůže být vysvětleno. V slunečním světle dál funguje viditelný svět. Ten cizí na nás číhá ve stínu.

— 15 —

V lese odcizení

Vím, že jsem procitl a že dosud spím. Mé dávné tělo znavené žitím mi říká, že je dosud příliš brzy... Zdáli žhnu horečkou. Tížím se, nevím proč...

V jasnozřivé, tíživě netělesné malátnosti setrvávám mezi spánkem a bděním, ve snu, který je stínem snění. Má pozornost se vznáší mezi dvěma světy a poslepu vidí hlubinu moře a hlubinu nebe; a tyto hlubiny se vzájemně prolínají, mísí, a já nevím, kde jsem, ani o čem sním.

Vítr stínů navívá popel jalových úmyslů na to, čím jsem procitl. Z neznámé oblohy kane vlahá rosa nudy. Duší mi zevnitř hýbe velká netečná úzkost a mění mě nejistě jako vánek obrysy korun stromů.

V měkké, teplé ložnici je předjitří zvenku jen dechem polostínu. Jsem sám pokojný zmatek... Nač se má rozednít...? Jen nerad si uvědomuji, že se rozední, jako by k tomu mělo dojít mým přičiněním.

S neurčitou váhavostí zklidním. Zmalátním. Vznáším se ve vzduchu mezi bdělostí a spaním a tu se objevuje jakási jiná skutečnost a já uprostřed ní, nevím kde, neboť zde to není...

Objevuje se, ale nesmazává tuhle skutečnost, skutečnost vlahé ložnice, ani tamtu skutečnost podivného lesa. Obě dvě spolu trvají v mé nespoutané pozornosti jako dva mísící se sloupce dýmu.

Jak zřetelná je ta chvějivá průzračná krajina té i oné skutečnosti...!

A kdo je tahle žena, která se mnou obestírá pohledem ten cizí les? Proč vlastně se teď na to sám sebe ptám...? Ani nevím, že bych to chtěl vědět...

Matná ložnice je tmavé sklo, jehož jsem si vědom a skrz něž vidím tu krajinu... a tu krajinu už dávno znám a už dávno s tou ženou, kterou neznám, bloudím její neskutečností v jiné skutečnosti. Cítím v sobě celá staletí, co znám ony stromy a ony květy a ony scestné cesty a onu svou bytost, jež tam těká dávná a očividná před mým zrakem, ježž vědomí, že jsem v téhle ložnici, obestírá polostínem zření...

Čas od času tím lesem, kde zdáli se vidím a cítím, žene pomalý závan větru dým, a ten dým je jasné a temné vidění ložnice, kde jsem přítomen, tohoto matného nábytku a závěsů i její noční malátnosti. Pak vítr ustane a krajina onoho jiného světa je zase jen sama sebou...

Jindy je tenhle úzký pokoj jen mlžný popel na obzoru té odlišné země... A jsou chvíle, kdy zem, po níž tam šlapeme, je ta viditelná ložnice...

Sním a ztrácím se, jsa dvojitý, já a ta žena... Stravuje mě černý oheň veliké únavy... Tísni mě nepravý život veliké, trpné touhy...

Ó matné štěstí...! Věčné setrvání na rozcestí...! Sním a vzadu za mou pozorností se mnou sní někdo jiný. A já možná nejsem než sen toho Někoho, jenž neexistuje...

Předjitrí venku tak vzdálené! Les tak přítomný před mýma jinými očima!

A já, který daleko od té krajiny na ni téměř zapomínám, cítím po ní stesk právě ve chvíli, kdy ji mám, a oplakávám ji a dychtím po ní, právě když jí procházím...

Stromy! květy! rozkošatělé úkryty cest...!

Někdy jsme se zavěšeni procházeli ve stínu cedrů a zmarlik a žádný z nás nemyslel na žití. Naše tělo nám bylo nejasnou vůní a náš život ozvěnou zurčícího pramene. Vzali jsme se za ruce a naše pohledy se tázaly, jaké asi je být smyslný a chtít uskutečnit v těle iluzi lásky...

V naší zahradě byly květy všech krás... – růže na okrajích svinuté, nažloutle bílé lilie, vlčí máky málem utajené, kdyby je neprozrazo-

vala jejich červeň, fialky odkázané na trsnaté lemy záhonů, drobnou pomněnku, na vůni chudé kamélie... A z výše nad vzrostlou trávou se na nás kulily oči osamělých slunečnic.

Odhalenou duší jsme se zlehka dotýkali viditelné svěžesti mechů, a když jsme míjeli palmy, štíhlelo v nás tušení jiných krajů... A při té vzpomínce v nás stoupal pláč, neboť ani zde, jsouce šťastni, jsme štěstí nepoznali...

Duby plné uzlovitých staletí nám podráždily nohy mrtvými chapadly svých kořenů... Platany postávaly... A v dálce, mezi stromy nablízku, visely v tichu loubí černající hrozny vína...

Náš sen o žití letěl na křídlech před námi a my pro něj měli stejný a cizí úsměv smluvený v duších, aniž jsme na sebe pohlédli, aniž jsme jeden o druhém věděli víc, než lze cítit z přítomnosti paže opřené o odevzdanou pozornost paže druhé.

Náš život neměl vnitřek. Byli jsme vně a jiní. Neznali jsme se, jako bychom se byli našim duším zjevili po cestě napříč snem...

Zapomněli jsme na čas a nesmírný prostor se nám v pozornosti zmenšil. Bylo snad něco skutečného, co by si zasloužilo otevřený pohled určený věcem, jež existují, mimo ony blízké stromy, ona vzdálená loubí, ony nejzazší hory na obzoru...?

Na vodních hladinách naší nedokonalosti pravidelné kapky snu odměřovaly neskutečné chvíle... Nic nestojí za to, ó má vzdálená lásko, až na vědomí, jak příjemné je vědět, že nic nestojí za to...

Strnulá hnutí stromů; nepokojný klid pramenů; nedefinovatelný dech vnitřního rytmu mízy; pomalé smrákání věcí, které jako by z jejich nitra v duchovní shodě podávalo ruce vzdálenému a duši blízkému smutnění vysokého ticha nebes; rovnoměrné a marné padání listů, kapky odcizování, v němž se nám krajina obrací cele k sluchu a rozesmutňuje se v nás jako vzpomínaná vlast – to vše nás neurčitě obepínalo jako rozpínaný pás.

Tam jsme prožívali čas, který neuměl uplynout, prostor, jež nebylo myslitelné změřit. Uplývání mimo Čas, rozlohu, jež neznala

způsobů skutečnosti v prostoru... Jaké to chvíle, ó marná družko mé nudy, jaké to chvíle šťastného neklidu se tam tvářily jako naše... Chvíle duchovního popela, dny prostorového stesku, vnitřní staletí vnější krajiny... A my jsme si nekladli otázku, k čemu to je, neboť nás těšilo vědomí, že to není k ničemu.

Tam jsme věděli skrze tušení, které jsme dozajista neměli, že tenhle bolestný svět, kde budeme dva, je – pokud existuje – až za nejzazší linií, kde hory jsou dechem tvarů, a za ni není nic. A právě pro protiklad tohoto vědění naše chvíle tam byla temná jako jeskyně v zemi pověřivého lidu a její pocit v nás podivný jako obrys maurského města na podzimně soumravné obloze...

Břehy neznámých moří se na obzoru našeho sluchu dotýkaly písčín, které jsme nikdy neměli vidět, a nám bylo štěstím naslouchat moři, jež brázdily karavely vedené jistě jinými než užitečnými a ze Země nařízenými cíli, a nakonec je spatřit v sobě.

Najednou, jako když si člověk všimne, že žije, jsme si všimli, že vzduch je plný ptačího zpěvu a že jako zašlá vůně v satenu je slabý šelest listů pohroužen v nás víc než vědomí, že jej slyšíme.

A tak ševal ptáků, šumění stromů a neměnná a zapomenutá hlubina věčného moře dodávaly našemu osamělému životu aureoly neznámého. Tam jsme bděle prospali celé dny, spokojeni s tím, že nejsme nic, že nemáme přání ani naděje, že jsme zapomněli barvu lásek a příchut' nenávisti. Považovali jsme se za nesmrtelné...

Tam jsme prožili chvíle plné jejich jiného cítění, chvíle prázdné nedokonalosti, a tudíž tak dokonalé, tak úhlopříčné k pravoúhlé jistotě života... Sesazené majestátní chvíle, chvíle oděné do vyrudlého šarlatu, chvíle spadlé do toho světa ze světa jiného, pyšnějšího na své rozháranější úzkosti...

A bolelo nás těšit se tím, bolelo... Neboť přes všechn ráz poklidného vyhnanství jako by z celé té krajiny bylo znát, že jsme z tohoto světa, celá vlhla pompou neurčité nudy, smutné a obrovské a zvrácené jako úpadek jakési neznámé říše...

Na záclonách v naší ložnici ráno je stínem světla. Mé rty, o nichž vím, že jsou bledé, jako by si dávaly navzájem znát, že se nemají k životu.

Vzduch v našem neurčitém pokoji je těžký jako závěs. Naše ospalá pozornost upřená k tajemství toho všeho se táhne líně jako vlečka za soumravného ceremonálu.

Žádná naše touha nemá oprávnění. Naše pozornost je nesmysl trpěný naší okřídlenou netečností.

Nevím, jaké oleje polostínu nám pomazávají představu o našem těle. Únava, jež nás tíží, je stínem únavy. Přichází k nám velice zdaleka, tak jako představa o bytí našeho žití...

Žádný z nás nemá jméno či přijatelnou existenci. Kdybychom mohli být natolik hluční, že bychom si sami sebe dokázali představit rozesmáté, smáli bychom se bezpochyby tomu, že se považujeme za živé. Zahřátá svěžest prostěradla laská nám (jistě tobě i mně) nohy, jež vzájemně cítí svou nahotu.

Zbavme se iluzí o životě a jeho způsobech, má lásko. Utečme tomu, co jsme... Nestahujme z prstu kouzelný prsten, jehož otáčením se přivolávají víly mlčení a elfové stínu a skřítci zapomnění...

A hle, právě když se nám zazdá, že o něm mluvíme, znovu se před námi objevuje ten velký les, teď však zmatenější naším zmatkem a smutnější naším smutkem. Před ním jako protrhávající se mlha prchá naše představa skutečného světa a já se opět sám sebe zmocňuji ve svém bludném snu, jež ten tajemný les rámuje...

Ty květy, květy, jež jsem tam zažil! Květy, jež zrak překládal do jejich jmen a tak je poznával a jejich vůni duše sbírala nikoli v nich, ale v melodii jejich jmen... Květy, jejichž jména opakovaná v sekvencích tvořila orchestry zvukových vůní... Stromy, jejichž zelená rozkoš vrhala stín a svěžest na to, jak se jim říkalo... Plody, jejichž jméno bylo kousnutím do duše jejich dřeně... Stíny, jež byly ostatky šťastných dřívějšků... Mýtiny, milé mýtiny, jež byly nejsrdečnejším úsměvem krajiny zívající vedle... Ó pestrobarevné chvíle...!

Vteřiny-květy, minuty-stromy, ó čase otálející v prostoru, mrtvý čase prostoru pokrytý květy a vůní květů a vůní jmen květů...!

Snové šílenství v tom cizím mlčení...!

Náš život byl všechen život... Naše láska byla vůní lásky... Prožívali jsme nemožné chvíle, naplněné tím, že jsme byli námi... A to proto, že vši tělesností našeho těla jsme věděli, že nejsme skutečnost...

Byli jsme neosobní, zbavení sebe, cosi jiného... Byli jsme ona krajina rozplynulá ve vědomí sebe sama... A tak jako ona byla dvojí – svá skutečnost a iluze –, tak my jsme byli nejasně dva a žádný z nás nevěděl jistě, jestli ten druhý není on sám, jestli ten nejistý druhý vůbec žije...

Když jsme se náhle vynořili tváří v tvář stojatosti jezer, chtělo se nám vzlykat... Ta krajina tam měla oči zalité po okraj, oči utkvělé, plné nesčíslné nudy bytí... Ano, plné nudy bytí, nutnosti něco být, skutečnost či iluze – a ta nuda měla svou vlast a svůj hlas v němotě a vyhnanství jezer... A my, jak jsme stále šli, aniž jsme to věděli či chtěli, i tak jako bychom setrvali na břehu oněch jezer, neboť tolik z nás u nich zůstávalo a trvalo v symbolu a pohroužení...

A jaká svěží a šťastná hrůza, že tam nikoho nebylo! Ani my, kteří jsme tamtudy šli, jsme tam nebyli... Protože my jsme nebyli nikým. Dokonce jsme ani nebyli nic. Neměli jsme život, který by Smrt potřebovala k tomu, aby jej zabila. Byli jsme tak slabí a maličcí, že nás vítr míjel bez povšimnutí a zanikající chvíle nás hladila jako vánek špičku palmy.

Nepodléhali jsme žádné době ani cíli. Veškerý účel věci a bytostí nám zůstal přede dveřmi onoho ráje nepřítomnosti. Znehybněla vrásčitá duše kmenů, napjatá duše listů, snubní duše květů, skloněná duše plodů, aby cítila, že ji cítíme...

A tak jsme dokonali náš život, každý zvlášť natolik soustředěn na jeho skonávání, až jsme si nevšimli, že jsme jeden jediný, že každý z nás je iluzí toho druhého a každý v sobě pouhou ozvěnou svého vlastního bytí...

Bzučí ta moucha, nejistá a drobná...

V pozornosti se mi rozbřeskují neurčité zvuky, zřetelné a rozptýlené, a naplňují již nastalým dnem mé vědomí našeho pokoje... Našeho pokoje? Jakého našeho nás dvou, když já jsem sám? Nevím. Všechno splývá a zůstává jen prchavá skutečnost-mlha, v níž tone má nejistota a usíná mé sebepochopení, zkonejšeno opiem...

Úsvit se zřítíl z bledého vrcholu Chvilé...

V krbu našeho života, má lásco, dohořelo dříví našich snů...

Zbavme se iluzí o naději, neboť zrazuje, o lásce, neboť unavuje, o životě, neboť přesycuje a neukojí, ba i o smrti, neboť přináší víc, než se chce, a míň, než se doufá.

Zbavme se iluzí, ó Skrytá, o naší vlastní nudě, protože sama sebou stárne a neodvažuje se být vši úzkostí, jíž je.

Neznejme pláč ani nenávisť, ani žádost...

Zakryjme, ó Mlčenlivá, jemným lněným prostěradlem ztuhlý mrtvý profil naší Nedokonalosti...

— 16 —

Peristyl

Ve chvílích, kdy krajina je aureolou Života a sen jen sněním, vytvořil jsem, ó má lásco, v mlčení svého neklidu tuto zvláštní knihu jako bránu opuštěného sídla, otevřenou na konci aleje.

Nasbíral jsem pro ni duši všech květů a prchavých chvil ze zpěvu všech ptáků, utkal jsem věčnost a nepohnutost. Jako tkadlena (...) jsem usedl k oknu svého života, zapomněl na své meškání a bytí a tkal plátna k zahalení své nudy do lněných rubášů na oltářích svého mlčení (...)

A tuto knihu ti věnuji, neboť vím, že je krásná a marná. Ničemu neučí, nevede k žádné víře a k žádnému citu. Pramének mizící v propasti popela rozvátého větrem, aniž plodí či škodí (...), celou duši jsem do ní vložil, při psaní jsem však na ni nemyslel, jen na sebe smutného a na tebe nikoho.

A protože je tato kniha nesmyslná, tak ji miluji; protože je marná, tak ji chci dát, a protože chtít ti ji dát k ničemu není, tak ti ji dávám...

Modli se za mě, až ji budeš číst, požehnej mi svou láskou k ní a zapomeň na ni jako dnešní Slunce na Slunce včerejší (jako i já zapomínám na ženy ze snů, jež jsem nikdy neuměl snít).

Věži Mlčení všech mých úzkostí, nechť tato kniha je měsíčním svitem, jenž tě za noci Dávného Mystéria učinil jinou!

Řeko žalostné nedokonalosti, nechť je tato kniha lodí spuštěnou po proudu tvých vod ke konci vysněného moře.

Krajino Odcizení a Opuštěnosti, nechť je tato kniha tvá jako tvá Hodina a nekončí tebou jako Hodinou klamného purpuru.

Plynou řeky, věčné řeky pod oknem mého mlčení. Vidím stále na druhý břeh a nevím, proč nesním, že tam jsem, jiný a šťastný. Snad proto, že jen ty utěšuješ a konejšíš a jen ty se slituješ a sloužíš.

V jaké bílé mši ustaneš a požehnáš mi tím, že odhalím tvé bytí? V jakém kroužení tance strneš a Čas s tebou, abys ze své znehybnělosti učinila most k mé duši a ze svého úsměvu purpur mé vznešenosti?

Labuti rytmického neklidu, lyry nesmrtelných chvil, nejasná harfo mytických žalů – tys ta Očekávaná i ta Zmizelá, ta, jež hladí a zraňuje, ta, jež bolestí zlatí radost a růžemi věncí smutek.

Jaký Bůh tě stvořil, jaký Bohem nenáviděný Bůh, jenž se učinil světem?

Ty to nevíš, ty nevíš, že to nevíš, ty nechceš vědět ani nevědět. Svůj život jsi zbavila úmyslů, své zjevení jsi ozářila neskutečnem, oděla ses dokonalostí a nedotknutelností, aby ani Hodiny tě nelíba-

ly, ani Dny se na tě neusmívaly, ani Noci ti nekladly do rukou lunu tak, že se zdá být lilií.

Zasypej mě, ó má lásko, lístky nejhezčích růží, nejdokonalejších lilií, lístky chryzantém (...) vonících po melodii svého jména.

A já v sobě zemřu tvůj život, ó Panno, již nečeká žádné objetí, již nevyhledává žádný polibek a žádné pomyšlení nepřipraví o vínek.

Předsíni (pouhá předsíni) všech nadějí, Prahu všech tužeb, Okno pro všechny sny (...)

Letohrádku nad všemi krajinami, jež jsou nočním lesem a vzdálenou řekou, rozechvělou jasnou září měsíce...

Verše, texty, jež nemáme v úmyslu psát, ale jenom o nich snít.

I.

Dobře vím, že ty neexistuješ, ale vím já jistě, zda existuji? Mám snad reálnější život já, který tebe existuji v sobě, než ty, než sám život, který tě žije?

Plameni změněný v aureolu, nepřítomná přítomnosti, rytmické a femininní ticho, soumraku nejasné tělesnosti, číše zapomenutá k hostině, chrámové okno, jež maloval malíř-sen ve středověku jiné Země.

Kalichu a hostie cudné zjemnělosti, opuštěný oltáři dosud žijící svěťice, květe vysněné lilie ze zahrad, kam nikdy nikdo nevstročil...

Jsi jediný tvar, jenž neomrzí, neboť se stále proměňuješ naším cítěním, neboť stejně jako líbáš naši radost, konejšíš naši bolest a naši omrzelost, jsi jí opiem, jež utěšuje, a spánkem, v němž se spočine, i smrtí, jež zkrří a sepne ruce.

Anděli (...), z jaké látky jest učiněna tvá okřídlená látka? Jaký život k jaké tě poutá zemi, tebe, jenž jsi letem nikdy nevzlétlým, ustrnulým vzestupem, gestem úchvatu a spočinutí?

II.

Svým sněním o tobě se stanu silným a mé pero velebící tvou Krásu získá melodii tvaru, křivky slok, nečekaný lesk nesmrtelných veršů.

Vytvořme, ó Pouze Má, ty tím, že existuješ, a já tím, že tě existovat vidím, umění jiné než veškeré umění vůbec. Z tvého těla nepotřebné amfory nechť umím vytěžit duši nových veršů a z tvého volného rytmu tiché vlny nechť mé rozechvělé prsty umějí nalézt šalebné řádky dosud neslyšené prózy.

Tvůj vzdalující se melodický úsměv nechť je mi symbolem a viditelným emblémem mlčenlivého vzlyku nescíslného světa vědomého si toho, že je omylem a nedokonalostí. Tvé ruce harfenistky nechť mi zatlačí oči, víčka, až zemřu tak, že ze svého života vytvořím tebe. A ty, jež nejsi nikým, budeš navždy, ó Nejvyšší, umění milované bohy, kteří nikdy nebyli, a panenská a neplodná matka bohů, kteří nikdy nebudou.

— 17 —

Sepni ruce, vlož je do mých a vyslechni mě, ó má lásko.

Tichým a konejšivým hlasem zpovědníka, jenž radí, chci ti povědět, jak touha něčeho dosáhnout daleko převyšuje to, čeho dosáhneme.

Chci spojit svůj hlas s tvou pozorností a modlit se s tebou litanii beznaděje.

Není žádné umělecké dílo, které by nemohlo být dokonalejší. I v nejslavnější básni, čteme-li ji verš po verši, bychom našli málo řádků, jež by nemohly být lepší, málo epizod, jež by nemohly být poutavější, a celek nikdy není tak dokonalý, aby se nemohl v mnohém zlepšit.

Běda umělci, jenž si to uvědomí! jenž na to jednoho dne pomyslí! Už nikdy jej nebude práce těšit a spánek uklidňovat. Bude mlád bez mládí a zestárne nespokojen.

A proč vlastně něco vyjadřovat? To málo, co se říká, by bylo lépe nevyslovit.

Kdybych se opravdu mohl přesvědčit, jak krásné je odříkání, byl bych navždy bolestně šťasten.

Protože ty nemiluješ, co říkám, tímž sluchem, jímž se slyším mluvit já. Jestliže já sám se slyším mluvit nahlas, tak ty uši, jimiž se poslouchám, mě slyší jinak než můj vnitřní sluch, jímž se slyším myslet slovy. Jestliže i já se spletu, když se poslouchám, a sám sebe se kolikrát musím ptát, co jsem tím chtěl říci, jak mě potom mají pochopit druzí!

Jak složitě nesrozumitelné může být porozumění jiných, než jsme my.

Potěšení z toho, že nám někdo rozumí, nemůže mít ten, kdo chce být nepochopen, protože tak je to vlastní jen těm složitým a nepochopeným; a ti druzí, ti prostí, jimž ostatní rozumět mohou – ti nikdy pochopeni být netouží.

— 18 —

Už tě napadlo, ó Jiná, jak neviditelní jsme jedni pro druhé? Už jsi přemýšlela, jak velice se neznáme? Vidíme se a nevidíme se. Slyšíme se a každý naslouchá jen hlasu v sobě.

Slova těch druhých jsou omyly našeho sluchu, nezdar našeho chápání. Jak důvěřivě spoléháme na náš smysl slov těch druhých. V rozkoši, kterou druzí do slov vkládají, cítíme smrt. Čteme rozkoš a život v tom, co druzí vypouštějí z úst bez úmyslu dát tomu hluboký smysl.

Hlas říček, který si chceš nějak vyložit, hlas stromů, do jejichž šumění vkládáš smysl – ach, má neznámá lásko, kolik z toho jsme my a naše fantazie, trousící se jako popel mřížemi naší cely!

Není možná vše nepravdivé, a proto nedopustíme, má lásko, aby nás cokoli vyléčilo z téměř vrcholné rozkoše lhát.

Nejzazší rafinovanost! Nesmírná zvrácenost! Nesmyslná lež má veškeré kouzlo zvráceného spolu s nejzazším a největším kouzlem nevinnosti. Úmyslně nevinná zvrácenost – kdo překoná (...) takovou nesmírnou rafinovanost? Zvrácenost, která ani netouží nás těšit, která ani neběsní, aby nás potrápila, která upadne na zem mezi rozkoš a bolest, zbytečná a nesmyslná jako nepovedená hračka, s níž by se chtěl pobavit dospělý!

Nevíš, ó Líbezná, jak příjemné je kupovat nepotřebné věci? Znáš půvab cest, na něž bychom se z roztržitosti jinak než omylem nevydali? Který lidský čin má krásnější barvu než činy klamné – (...), jež lžou své vlastní povaze a vyvracejí to, co bylo jejich úmyslem?

Jak vznešené je promarnit život, který mohl být užitečný, nikdy nevytvořit dílo, jež by muselo být krásné, opustit v půli cesty směr vedoucí k vítězství!

Ta sláva, má lásko, obestírající díla, jež se ztratila a nikdy nebudou nalezena, traktáty, z nichž dnes zbývají jen tituly, knihovny, jež shořely, a sochy proměněné v trosky.

Jaká Absurdita posvěcuje umělce, kteří spálili překrásné dílo, ty, kteří místo nádherné věci schválně učinili věc nedokonalou, největší básníky Mlčení, kteří místo díla naprosto dokonalého, jež by dokázali vytvořit, zvolili odvážně nikdy je neuskutečnit. (Kdyby bylo nedokonalé, nezáleželo by na tom.)

Oč krásnější by byla Mona Lisa, jakmile bychom ji nemohli spatřit! A jakým umělcem by se stal ten, kdo by ji ukradl a spálil, oč větším umělcem než ten, kdo ji namaloval!

Proč je umění krásné? Protože je zbytečné. Proč je život ošklivý? Protože je plný citů a úmyslů a plánů. Všechny jeho cesty jsou tu proto, aby se chodilo z jednoho místa na druhé. Kéž by existovala cesta vedoucí odněkud, odkud nikdo nevychází, tam, kam nikdo nejde! Kéž by někdo věnoval život stavbě silnice, jež by začínala kdesi v lukách a zase jinde v lukách by končila; a přestože jako jen o něco delší by mohla k něčemu sloužit, zůstala by vznešeně v půli cesty.

Krása trosek? V tom, že už k ničemu nejsou.

Půvab minulosti? V tom, že na ni vzpomínáme, protože vzpomínka ji zpřítomňuje, a minulost není ani nemůže být přítomností – je to absurdní, má lásko, absurdní.

A co já, který to říkám – proč tuto knihu píši? Protože vím, že je nedokonalá. Beze slov by byla sama dokonalost; napsána se stane nedokonalou; proto ji píši.

A především proto, že hájím zbytečnost a absurditu (...) –, proto píši tuto knihu, abych lhal sám sobě, abych zradil svou vlastní teorii. A nejskvělejší na tom všem je pomyšlení, má lásko, že to možná není pravda, že ani já tomu nevěřím.

A když nás lež začne těšit, mluvme pravdu, abychom jí lhali. A ustaňme, když nás bude tížit, aby ani zvráceně nás to utrpení netěšilo...

— 20 —

Madona Mlčenlivá

Když někdy z přílišné únavy a ponížení mi uvadne a uschne i sama síla snít, mým jediným snem pak může být myslet na své sny, a já si

v nich tedy listuji jako v knize, k níž se stále vracíme a která nemá jiná slova než ta nevyhnutelná. A tehdy se ptám, kdo jsi ty, postav, jež prochází všemi mými zdlouhavými vidinami jiných krajín, starodávných interiérů a okázalých obřadů ticha. Ve všech mých snech se buď objevuješ jako sen, nebo mě provázíš jako nepravá skutečnost. S tebou navštěvuji kraje, které jsou možná tvými sny, země, které jsou možná tvými těly z nepřítomnosti a nelidskosti, zatímco tvé esenciální tělo nemá hranic na klidné pláni a na hoře chladných obrysů v zahradě skrytého paláce. Nemám možná jiný sen než tebe, a v tvých očích možná, když přitisknu svou tvář k tvé, budu číst ty nemožné krajiny, tu falešnou omrzelost, ty city obývané stíny mého vyčerpání a jeskyně mých neklidů. Kdoví zda krajiny mých snů nejsou mým způsobem, jak o tobě nesníť? Nevím, kdo jsi ty, vím však jistě, kdo jsem já? Víím já, co je to snít, abych věděl, co znamená nazývat tě svým snem? Víím já, nejsi-li částí, a snad i esenciální a reálnou částí, mne sama? A víím já, nejsem-li já sen a ty skutečnost, já tvůj sen a nikoli ty sen, sněný mnou?

Jaký druh života vedeš? Jaké vidění je to, jímž tě vidím? Tvůj profil? Nikdy není stejný, ale nikdy se nemění. A já to říkám, protože to víím, i kdybych nevěděl, že to víím. Tvé tělo? Nahé je stejné jako oblečené, vsedě zaujímá stejnou pozici jako vleže nebo vestoje. Co to znamená, když to neznámá nic?

— 21 —

Ty nejsi žena. Ani v mém nitru nebudíš pocit něčeho ženského. Jenom když o tobě mluvím, tak ti má slova dávají ženský rod a mé výrazy obrysy ženství. Já o tobě totiž musím mluvit s něhou a láskyplným snem, a k tomu si slova najdou hlas jen tak, že tě osloví jako ženu.

Ty však ve své nejasné esenci nejsi nic. Nemáš žádnou skutečnost, ba ani žádnou pouze svou skutečnost. Já vlastně nejenže tě nevidím,

ale ani tě necítím. Jsi jako nějaký cit, který by byl předmětem sebe sama a patřil bezpochyby cele svému nitru. Jsi vždy krajinou, kterou už jsem málem mohl spatřit, lem šatu, který jen o vlas unikl mému zraku ztracen ve věčném Nynějšku kdesi za zákrutem cesty. Tvým profilem je to, že nejsi nic, a obrys tvého neskutečného těla rozsypal náhrdelník ideje obrysu v jednotlivých perlách. Už jsi odešla, už jsi byla a už jsem tě miloval – a tak právě cítím tvou přítomnost.

Zaují máš interval v mých myšlenkách a mezery v mých pocitech. Proto si tě nemyslím ani tě necítím, ale když tě cítí moje myšlenky, jsou ogivální, a když si tě vyvolávají moje pocity, jsou gotické.

Luno vzpomínek ztracených nad černou krajinou, zřetelnou v prázdnotě, v níž se chápe moje nedokonalost. Má bytost tě nejasně cítí tak, jako by byla tvým pásem, jenž by tě cítil. Skláním se nad tvou bílou tvář v nočních vodách mého neklidu, ve vědomí, že jsi Lunou na mém nebi, abys byla jeho příčinou, anebo zvláštní podmořskou lunou, abys – nevím jak – jej předstírala.

Kéž by někdo vytvořil Nový Pohled, jímž by tě spatřil, Nové Myšlenky a Pocity, jimiž by tě bylo možné cítit a myslit si tě!

Mé výrazy v touze dotknout se tvého pláště umdlévají ve vztaženém úsilí svých rukou a strnulá bolestná únava ledovatí v mých slovech. Proto jakýsi ptačí let, který jako by se blížil a nikdy nedoletěl, krouží kolem toho, co bych o tobě chtěl říci, avšak látka mých vět neumí napodobit podstatu buď zvuku tvých kroků, nebo stopy tvých pohledů, či snad smutné a prázdne barvy vyznačující křivku tvých gest, jež jsi nikdy neučinila.

— 22 —

A jestli snad mluvím s někým vzdáleným, a jestli dnes jako oblak čehosi možného sprchneš zítra na zem jako déšť čehosi reálného, nikdy nezapomeň na své původní božství mého snu. Buď v životě

vždy to, co může být snem samotáře, a nikoli útočištěm milence. Konej svou povinnost pouhé číše. Splň svůj úkol nepotřebné amfory. Nikdo nechť o tobě neřekne to, co řeka může říci o březích, že totiž jsou k tomu, aby ji omezovaly. To raději neplynout životem, raději vyschnout ve svých snech.

Tvou podstatou nechť je být zbytečná a tvůj život nechť je umění jej vidět, být viděna a nikdy táž. Nikdy nebud' ničím víc.

Dnes jsi jen vytvořený obrys této knihy, ztělesněná chvíle, oddělená od ostatních. Kdybych si byl jist, že tím jsi, založil bych ze snu o lásce k tobě náboženství.

Jsi to, co všemu chybí. Jsi to, co chybí každé věci k tomu, abychom ji mohli navždy milovat. Ztracený klíč k bráně Chrámu, skrytá cesta k Paláci, vzdálený Ostrov, jež skrze mlhu nelze nikdy zahlédnout...

— 23 —

Tak něžná a lehká chvíle stala se kaplí k modlitbám. V horoskopu našeho setkání jistě vrcholily příznivé konjunkce. Natolik hedvábná a jemná byla nejistá látka spatřeného snu, který se vmísil do našeho uvědomovaného citu. Jako nějaké léto skončila rázem naše trpká představa, že nemá cenu žít. Znovu se zrodilo ono jaro, které – byť omylem – jsme kdysi mohli pokládat za své. V nevážnosti našich podob stýskala si stejně jezírka mezi stromy a růže na odkrytých záhonech i neurčitá melodie žití – všechno nezodpovědně.

Nemá cenu předvídat ani znát. Veškerá budoucnost je mlha, jež nás halí, a zahlédnutý zítřek připomíná dnešek. Mé osudy – šašci opuštění karavanou, a není lepšího svitu měsíce než tam nad cestami ani jiných záchvěvů v listí, než co zachvívá vítr a nejistota chvíle a naše domněnky. Vzdálený purpur, prchavé stíny, sen vždy neúplný a nevěřící, že by jej naplnila smrt, paprsky hynoucího slunce, lampa v domě na úbočí, úzkostná noc, vůně smrti jen mezi knihami, s ži-

votem venku, zatímco stromy vydechují zeleň v nesmírné noci, jež je hvězdnatější na druhé straně hor. A tak tvé hořkosti došly blahodárného spojení; tvých pár slov královsky posvětilo vyplutí, žádná z lodí, ani z těch skutečných, se nikdy nevrátila, a dým žití svlékl obrysy všech věcí, zanechávaje jen stíny a lemy, žal utonulý v lůně tůní, mezi keři zimostrázu kolem bran (pohled zdálky) à la Watteau, úzkost a nikdy víc. Tisíciletí jen ta před tebou, avšak cesta nezatáčí, a proto nikdy nemůžeš dojít. Poháry jen pro neodvratný bolehlav – nikoli tvé, ale všech, ba i lucerny, zátiší, jakási křídla slyšená jen v duchu za té neklidné, dusné noci, povstávající ze sebe minutu po minutě a ubírající se dál svou cestou úzkosti. Žlutá, zelenočerná, modrolaskavá – vše mrtvo, duše moje, vše mrtvo, a všechny lodě ona loď, jež nevyplula! Modli se za mne a Bůh snad bude existovat, když právě za mne se pomodlíš. Tichounký pramen v dáli, nejistý život, dým mizící za vískou, kde se stmívá, zkalená paměť, vzdálená řeka... Dej, ať spím, dej, ať zapomenu, ó paní Nejistých záměrů, Matko něhy a Požehnání nesmiřitelných s existencí...

— 24 —

Kdybych byl napsal *Krále Leara*, celý život bych si to pak vyčítal. Protože je to dílo tak velké, že jeho vady, jeho příšerné vady, ba i některé detaily, se zdají obrovské, srovnáme-li určité scény s jejich možnou dokonalostí. Není to slunce se skvrnami, je to rozbitá řecká socha. Všechno, co bylo uděláno, je plné chyb, nedostatků v perspektivě, omylů, slabých stránek a nepozorností. Nikdo nemá ten božský dar a to štěstí, aby napsal umělecké dílo tak přesných rozměrů, aby bylo velké, a přesně tak dokonalé, aby bylo vznešené. To, co nemůže vyvřít naráz, trpí nesouměrností našeho ducha.

Při té představě na mě dolehne strašná beznaděj, bolestná jistota, že pro Krásu nikdy nedokážu udělat nic dobrého a užitečného. Jen

být Bohem by byl způsob, jak docílit Dokonalosti. Sebevětší naše úsilí potřebuje čas; v tom trvajícím čase zatím naše duše prochází různými stavy a každý duševní stav tím, že není jako každý jiný, ruší svou osobitostí jedinečnost díla. Jistotu, že píšeme špatně, máme jen tehdy, když píšeme; velké a dokonalé dílo je pouze to, o jehož realizaci nikdy nesníme.

Naslouchej mi dál a polituj mě. Vyslechni vše a pak mi řekni, jestli sen není lepší než život. Práce nikdy k ničemu nevede. Úsilí nikdy nikam nedospěje. Jenom zřeknutí se je ušlechtilé a veliké, neboť uznává, že realizace je vždy méněcenná a že hotové dílo je vždy groteskním stínem díla vysněného.

Kdybych tak mohl dialogy z dramát, která si představuji, přenést na papír slovy, jež by se pak mohla číst nahlas a být slyšena! Tato dramata mají dokonalý, plynulý děj, bezchybné dialogy, avšak ani ten děj se ve mně nenačrtne v celé délce, abych si mohl rozvrhnout jeho realizaci, ani to vlastně nejsou slova, co tvoří podstatu těchto vnitřních dialogů, abych je při pozorném poslechu mohl převést do psané podoby.

Miluji některé lyrické básníky, protože nebyli básníky epickými nebo dramatickými a správně vytušili, že nikdy nebudou chtít realizovat víc než jediný okamžik citu nebo snu. Rozměrem možné dokonalosti je to, co lze napsat bezděky. Žádné Shakespearovo drama neuspokojí tak jako Heinova lyrika. Heinova lyrika je dokonalá, a každé drama – ať Shakespearovo či někoho jiného – je vždy nedokonalé. Kdybych tak mohl sestavit, vybudovat nějaký Celek, složit něco, co by bylo jako lidské tělo, nadané dokonalým souladem svých částí a plné života, života v jednotě a shodě, v němž by se sjednotila rozptýlenost v utváření obou stran!

Ty, která mě slyšíš a málem mě neposloucháš, ty nevíš, co je to za tragédii! Ztratit otce a matku, nedosáhnout slávy ani štěstí, nemít žádného přítele ani žádnou lásku – to vše se dá snést; nesnesitelné je však snít o něčem krásném, co je činem nebo slovy nedosažitelné.

Vědomí dokonalé práce, plnost dosaženého díla – sladký spánek v tomto stínu, jež vrhá strom za pokojného léta.

— 25 —

Nemám v moci své tělo, jak se s ním mohu něčeho zmocnit? Nemám v moci svou duši – jak se s ní mohu něčeho zmocnit? Nerozumím svému duchu, jak mám skrze něj rozumět?

Naše pocity pomíjejí – jak se jich tedy zmocnit – a tím méně zmocnit se toho, co ukazují. Má někdo v moci řeku, jež proudí, patří někomu vítr, jenž vane?

Nemáme v moci nijaké tělo a nijakou pravdu – ba ani nějakou iluzi. Jsme přízraky lží, stíny iluzí a můj život je prázdný zvenčí i zevnitř.

Zná někdo hranice své duše, aby mohl říci – já jsem já?

Vím však, že to, co cítím, cítím já.

Když se někdo jiný toho těla zmocní, cítí v něm totéž co já? Ne. Má jiný pocit.

Máme vůbec něco v moci? Jestliže nevíme, kdo jsme, jak víme, co máme v moci?

— 26 —

Života se nedotýkejme ani špičkami prstů.

Nemilujme ani v duchu.

Ať žádný ženský polibek, ba ani ve snu, se nestane naším pocitem.

Oslava neplodných žen

Vezmu-li si kdy jednu z pozemských žen za manželku, nechť tvá modlitba za mě zní takto: ať je rozhodně neplodná. Žádej však také, pokud za mě budeš orodovat, abych si tu předpokládanou manželku nikdy nevzal.

Jenom neplodnost je ušlechtilá a důstojná. Jenom zabít to, co nikdy nebylo, je vznešené a perverzní a absurdní.

Když vítr zmítá stromy a keři, pak se někdy nastíní na zemi pohyby podobné lidským. Profil věcí bývá mnohdy lidský. To proto, aby se lidem vnuklo, že věci jsou symboly.

A tak se schovávám za dveřmi, aby mě neviděla Realita, až vejde. Schovávám se pod stolem, odkud znenadání naženu strach Možnosti. A jako dvě objímající paže pak od sebe odvrátím dvojí nudu, která mě tísní – nudu z toho, že lze žít jen to Reálné, a nudu z toho, že lze chápat jen to Možné.

(a child hand's playing with cotton-reels, etc.)

Nikdy jsem nedělal nic jiného, než snil. To, a jedině to, bylo smyslem mého života. Nikdy jsem se doopravdy nezabýval ničím jiným než

svým vnitřním životem. Největší bolesti mého života pomíjejí, když otevřu okno do svého nitra a při pohledu na jeho hnutí mohu na sebe zapomenout.

Nikdy jsem netoužil být ničím jiným než snílkem. Neposlušal jsem, když mi někdo vykládal o žití. Patřil jsem vždy k někomu, kdo není tam, kde jsem, a jímž jsem nikdy nemohl být. Všechno, co není mé, ať jakkoli nízké, mělo vždy pro mě poezii. Nikdy jsem nemiloval nic jiného než nic. Nikdy jsem si nepřál nic jiného než to, co jsem si ani nemohl představit. Od života jsem nikdy nechtěl nic jiného, než aby mě minul tak, že ho nebudu cítit. Od lásky jsem nepožadoval nic jiného, než aby nikdy nepřestala být vzdáleným snem. V mých vlastních vnitřních krajinách, vždy neskutečných, mě vábilo to vzdálené, a mizející akvadukty – takřka na obzoru mých vysněných krajin – měly vzhledem k ostatním částem krajiny něhu snu, pro kterou jsem je mohl milovat.

Moje mánie vytvářet zdánlivý svět mě provází neustále a opustí mě až v hodině smrti. Nevyrovnávám si dnes v zásuvkách špulky nití a šachové figurky – kde snad přečnává střelec či kůň –, ale mrzí mě, že to nedělám... a stejně pohodlně, jako bych se v zimě hřál u krbu, si v představách řadím ty figury, které obývají, nepomíjivé a živé, můj vnitřní život. Mám v sobě celý svět přátel s jejich vlastními, skutečnými životy, určitými a nedokonalými.

Někteří z nich strádají, jiní vedou bohémský, barvitý a nuzný život. Jiní zas jsou obchodními cestujícími. (Vždycky mě vábilo snít o sobě jako o obchodním cestujícím – bohužel nevyšlo to!) Další z nich žijí ve vsích a městečkách blízko hranic jakéhosi Portugalska ve mně; přijíždějí do města, kde je náhodou potkávám, a když je poznám, přátelsky se s nimi obejmu... A jak tak sním a přitom chodím po pokoji, mluvím nahlas a gestikuluji..., jak tak sním a vidím naše setkání, hned ožiji, skáču radostí, oči mi svítí a já otvírám náruč a jsem reálně, nesmírně šťastný.

Ach, žádný stesk nebolí tolik jako stesk po něčem, co nikdy nebylo! To, co cítím, když myslím na minulost svého skutečného času, když pláču nad mrtvolou života svého zašlého dětství..., to nikdy nedosáhne onoho bolestného a rozechvělého zanícení, s nímž pláču nad tím, že nejsou skutečné ty prosté postavy z mých snů, třeba jen ty vedlejší, které jsem ve svém pseudoživotě zahlédl náhodou, jen jednou, když zahýbaly za roh mých vidin nebo procházely vraty v jedné ulici, již jsem v tom snu chodíval.

Hněv nad tím, že stesk nedokáže znovu oživovat a stavět, nikdy tolik neobviňuje Boha – stvořitele nemožného –, jako když si pomyslím, že moji snovní přátelé, s nimiž jsem prožil tolik příhod jednoho smyšleného života, s nimiž jsem vedl tolik osvětlených debat v imaginárních kavárnách, vlastně nepatří do žádného prostoru, kde by skutečně mohli být, nezávisle na tom, že si je uvědomuji já!

Och, ta mrtvá minulost, kterou s sebou nosím a která nikdy nebyla jinak než se mnou! Květiny ze zahrádky u venkovského domku, který nikdy neexistoval jinak než ve mně. Záhony, sady, borový lesík na statku, který byl jenom jedním z mých snů! Moje smyšlené letní pobyty, moje procházky krajem, který nikdy neexistoval! Stromy při cestě, pěšiny, kamení, kolemjdoucí vesničané... to vše, co nikdy nebylo víc než sen, je uloženo v mé paměti a působí mi bolest, a já, který jsem o tom celé hodiny snil, si pak celé hodiny vzpomínám, jak jsem si to vysnil, a opravdu je to stesk, co cítím, minulost, kterou oplakávám, skutečný život ležící mrtvý v rakvi, na nějž slavnostně upírám zrak.

Jsou také krajiny a životy, které nebyly cele vnitřní. Některé umělecky nepřilíš cenné obrazy, některé barvotisky visící na stěnách, mezi nimiž jsem strávil mnohou chvíli – se ve mně stávají realitou. Tady byl pocit jiný, trýznivější a smutnější. Trápilo mě, že tam nemohu být, ať už ty krajiny a životy byly reálné, nebo ne. Ta nemožnost být alespoň jednou postavou navíc, nakreslenou u měsícem ozářeného lesa na jedné rytince v pokoji, kde jsem spával už jako starší!

Nemožnost vzpomínat, jak jsem se tam schovával v lese u řeky před tím věčným měsíčním svitem (přestože špatně nakresleným) a díval se na muže, který plul v lodce pod převalským vrbovím! Tady mě bolelo, že moje snění nemůže být úplné. Podoba mého stesku byla jiná. Gesta mého zoufalství byla odlišná. Nemožnost, jež mě mučila, patřila k jinému druhu úzkosti. Ach, proč jenom to všechno nemá nějaký smysl v Bohu, nějakou realizaci shodnou s duchem našich přání, někde nevím kde, za nějakého vertikálního času, který by byl v souladu se směrem mého stesku a mého snění! Proč z toho není nějaký ráj třeba jenom pro mě! Proč jenom nemohu potkávat přátele, které jsem si vysnil, chodit po ulicích, které jsem vytvořil, probouzet se za kokrhání kohoutů a kdákání slepic do ranního ruchu ve venkovském domě, kde jsem se domníval být... a to všechno aby bylo Bohem uspořádáno tak dokonale, že by to pro mě existovalo v takové podobě, jak to nedocílí ani moje vlastní sny (...)

Zvedám hlavu od papíru, na který píšu... Dost času. Je k polednímu a máme neděli. Bída života, choroba, již je lidské vědomí, mi vniká do těla a ruší mě. Proč jenom nejsou nějaké ostrovy pro ty neutěšitelné, prastará nenalezitelná stromořadí pro samotářské snílky! Muset žít a muset jednat, třebas docela málo; muset se smířit s faktem, že v životě existují druzí lidé, rovněž reální! Muset tady tohle psát, protože si to žádá má duše, a nemoci o tom jen snít, vyjadřovat to beze slov, bezděky, tvořit to přímo ze sebe v hudbě a pomíjení, tak aby už jen tím, že cítím, jak se vyjadřuji, mi vhrkly do očí slzy, a já bych jako čarovná řeka uplýval pomalými svahy sebe sama, stále blíž k tomu nevědomému a vzdálenému, bez jakéhokoli smyslu s výjimkou Boha.

— 31 —

Vysněné věci mají jenom stranu obrácenou k nám... Druhou stranu u nich vidět nemůžeme... Nedá se kolem nich chodit... Na věcech ze

života je špatné to, že si je můžeme prohlédnout ze všech stran... Věci ze snu mají pouze tu stranu, kterou vidíme... Mít jen lásky čisté jako naše duše...

— 32 —

(Příležitostný deník)

Každý den mě mučí Hmota. Moje citlivost je plamen ve větru.

Jdu po ulici a nevidím, jak se kolemjdoucí skutečně tváří, ale jak by se tvářili, kdyby znali můj život a věděli, jaký jsem, kdyby skrze mé pohyby a můj obličej prosvítala směšná a bázlivá nenormálnost mé duše. V očích, které se na mě nedívají, jako bych viděl výsměch, podle mě pochopitelný, namířený proti nevkusné výjimce, jíž jsem ve světě lidí, kteří jednají a užívají si; a v skrytu míjejících tváří se jakési vědomí, které si tam vkládám a překládám, chechtá ostýchavé gestikulaci mého života. Marně se potom sám sebe snažím přesvědčit, že ze mne a jenom ze mne pramení a prýští ta představa výsměchu a urážky. Ten obraz vlastní směšnosti už nemohu odvozovat ze sebe, jakmile jsem jej zpředmětnil u druhých. Zmocní se mě náhlý pocit dušnosti a vratkosti v jakémsi skleníku úšklebků a nevraživosti. Z hloubi svých duší na mě všichni ukazují prstem. Každý, kdo jde kolem, mě kamenuje nevážnými a pohrdavými posměšky. Kráčím mezi nepřátelskými preludy, jež si má chorobná imaginace vtělila do podoby skutečných lidí. Všechno mě políčkuje a tropí si ze mě žerty. A někdy se přímo uprostřed ulice – a vlastně nepozorován – zastavím, váhám, hledám jakoby nějakou náhlou novou dimenzi, nějaké dveře dovnitř prostoru, na druhou stranu prostoru, kde bych okamžitě unikl svému příliš zpředmětněnému tušení, jaká asi je realita cizích živých duší.

Vede snad můj zvyk vcítovat se do duše druhých lidí k tomu, že se vídám tak, jak mě vidí oni nebo jak by mě viděli, kdyby si mě všimli?

Ano. A jakmile pochopím, co by ke mně cítili, kdyby mě znali, je to stejné, jako by to doopravdy pocítili a svůj pocit právě v téhle chvíli vyjádřili. Žít s druhými jsou pro mě muka. A já mám druhé lidi v sobě. I třeba daleko od nich musím s nimi žít. O samotě mě obklopují davy. Nemám kam uprchnout, jedině že bych uprchl sám sobě.

Ó velké hory za soumraku, ulice úžící se v měsíčním svitu, kéž bych měl vaše nevědomí (...), vaši duchovnost pouhé Hmoty, bez měřítek, bez citlivosti, bez místa pro city, pro myšlenky, pro neklid ducha! Stromy pouze stromy, jak vaše zeleň lahodí očím a jak je vzdálená mým starostem a trápením, tak útěšná pro mé úzkosti, protože nemáte oči, jimiž byste je viděly, ani duši v těch očích viditelnou, která by je mohla nechápat a vysmívat se jim! Kameny na cestě, oklestěné kmeny, pouhá bezejmenná, všudypřítomná půdo, jsi mi sestrou, protože tvá necitlivost k mé duši je pohlazením a odpočinkem... Veškerá Země pod sluncem či měsícem, má matko, tak něžná matko, která mi ani nemůžeš nic vytýkat jako má vlastní lidská matka, protože nemáš duši, v níž bys mě bezděky zkoumala, ani na mě nevrháš letmé pohledy, jimiž bys prozradila, co si o mně myslíš a co by sis ani sama nepřiznala. Nesmírné moře, můj hlučný kamaráde z dětství, ty mě konejšíš a tišíš, protože tvůj hlas není lidský a nikdy nemůže našeptat do lidských uší, jaké mám slabosti a nedostatky. Šíré nebe, modré nebe, nebe blízké tajemství andělů (...), ty se na mě nedíváš zelenýma očima, ty k sobě nevineš Slunce proto, abys mě upoutalo, ani (...) hvězdami nesleduješ to, abys mnou pohrdalo. Nesmírná pokojnosti Přírody, tak mateřská tím, že mě neznáš; vzdálený poklídě atomů a soustav, tak bratrský v tom, že o mně nic nemůžeš vědět... Chtěl bych se modlit k vaší nesmírnosti a k vašemu klidu, vděčný za to, že lze milovat bez podezírání a pochyb; (...) utěšován vědomím vaší Nicoty, zíraje do dálek jako do nějaké definitivní smrti, bez naděje na jiný život, dál, než sahá nějaký Bůh a možnost bytí, blaženě nijaký a barvou ducha spřízněný s veškerou hmotou.

... a řasy jako mokré vlasy zanášely mrtvou tvář vod.

Jemný šum široké řeky, neurčitá vodní svěžest, slyšitelný skrytý stesk, mrtvá žlut' pohybu.

Lehké, tak lehké mírné stíny.

Noc byla plná těch bělostných obláčků, co plují vždy zvlášť. Když za některým z nich přešla Luna, pak měla modré, hnědé a žluté kolo trochu do tmavozelena. Obloha mezi stromy se modrala hlubokou černí, vzdálenou a nezvratnou. Hvězdy bylo vidět přes mraky nebo ve veliké dálce mezi nimi. Jakýsi stesk po zašlých věcech, po velké minulosti duše, snad proto, že v dávných vtěleních naše oči ve fyzickém těle viděly tento měsíční svit nad vzdálenými lesy, kdy dětská, ještě divošská duše možná zpětnou vzpomínkou na Boha vytušila v budoucnosti svých vtělení tuto retrospektivní lunu. A tak tyto dvě lundy kladly stínové ruce na mou sklopenou hlavu.

Kde je Bůh, i kdyby neexistoval? Chci se modlit a plakat; kát se ze zločinů, které jsem nespáchal, těšit se z odpuštění jako z laskání ne právě mateřského.

Nějaký klín, kde bych se mohl vyplakat, ale klín nezměrný, beztvářý, nesmírný jako letní noc, a přece blízký, teplý, ženský, kdesi u krbu... Vyplakat se tam z čehosi nepomyslitelného, z chyb, o nichž ani nevím, z lásky k čemusi neexistujícímu a z velkých, děsivých pochybností o nevím jaké budoucnosti...

Nějaké nové dětství, zase nějaká stará chuva a postýlka, kde bych nakonec usnul při konejšivých pohádkách, které bych poslouchal na půl ucha, se slábnoucí pozorností, zatímco se různá nebezpečí vplétají do slámově žlutých dětských kadeří... A to všechno

moc velké, moc věčné, navždycky definitivní, rovnající se jedinečné velikosti Boha, kdesi vzadu smutného a ospalého z poslední skutečnosti věci...

Nějaká náruč nebo kolébka nebo teplá paže kolem krku... Nějaký tiše zpívající hlas, který jako by mě chtěl rozplakat... Hukot ohně v krbu... Teplo v zimě... Mé umdlévající vědomí... A pak zcela tiše pokojný sen v jakémsi nezměrném prostoru jako měsíc otáčející se mezi hvězdami...

Když s láskyplnou péčí – a s touhou je zlíbat – uklidím do kouta své kejkle – své hračky, slova, představy, věty –, zůstanu tak malý a bezbranný, tak samotný v pokoji tak velkém, a tak smutný, tak strašně smutný...!

Kdo nakonec jsem, když si nehraji? Ubohý sirotek opuštěný na ulicích pocitů, třesoucí se zimou na nárožích Skutečnosti, odsouzený k tomu, aby spal na schodech Smutku a jedl darovaný chléb Fantazie. Zním jméno jednoho ze svých rodičů; řekli mi, že se mu říká Bůh, ale to jméno mi nic neříká. Když se někdy v noci cítím sám, volám ho a pláči a představuji si ho jako někoho, koho bych mohl milovat... Pak si však řeknu, že ho neznám a že on možná takový není, že možná vůbec není otcem mé duše...

Kdy tohle všechno skončí, ty ulice, kudy vláčím svou bídu, a ty schody, kde se choulím se svou zimou a kde ve svých hadrech cítím ruce noci? Kdyby tak jednou pro mě přišel Bůh a vzal si mě k sobě a dal mi teplo a něhu... Občas na to myslím a pláči z radosti nad pomyslením, že si to mohu pomyslet... Avšak ulicemi provívá vítr a na chodník padá listí... Pohlédnu vzhůru a vidím hvězdy, které nemají žádný smysl... A ze všeho zůstávám jen já, ubohé opuštěné děcko, které si žádná Láska nechtěla osvojit a s nímž si žádné Přátelství nechtělo hrát.

Je mi hrozně zima. A samota mě zmáhá. Ó větře, běž pro mou Matku. Odveď si mě v této Noci do domova, který jsem nepoznal...

Ó nesmírné Mlčení, vrať mi mou chůvu a mou kolébku a píseň, která mě uspávala.

— 35 —

Pedrova pastorála

Nevím, kde ani kdy jsem tě spatřil. Nevím, jestli to bylo na nějakém obrázku nebo ve skutečných lukách, u stromů a trav z časů těla; možná to bylo na obrázku, tak idylickou a čitelnou vzpomínku na tebe si uchovávám. Ani nevím, kdy k tomu došlo, nebo jestli k tomu vůbec došlo – protože snad ani na obrázku jsem tě nespatriil –, vím však s veškerým citem své inteligence, že to byl nejpokojnější okamžik mého žití.

Ty, lehkonohá pasačka, ses blížila po boku velkého mírného volka, oba tak pokojní na široké čáře cesty. Už z dálky – zdá se mi – jsem vás viděl, došli jste ke mně a minuli jste mě. Třeba sis mě ani nevšimla. Šla jsi pomalu, nepozorná hlídačka velkého volka. Tvůj pohled si zapomněl připomínat, zračila se v něm veliká mýtina života duše; opustilo tě vědomí sebe samé. V té chvíli jsi nebyla ničím víc než (...)

Jak jsem se na tebe díval, napadlo mě, že města se mění, ale venkovská krajina je věčná. Skaliskům a horám se říká biblické, protože jsou pořád stejné, zrovna takové, jaké asi bývaly za biblických časů.

Právě do pomíjivého obrysu tvé bezejmenné postavy vkládám veškerou evokaci venkovské krajiny, a naprostý klid, jaký jsem nikdy nepoznal, mi při pomyšlení na tebe zavládne v duši. Za chůze ses lehce pohupovala a váhavě vlnila, v každém tvém gestu spočíval pták, tvou hrud' (...) neviditelně ovíjely popínavé rostliny. Tvé mlčení – byl podvečer a po bledých svazích chvíle bečela za zvuku zvonců únava stád – tvé mlčení bylo zpěvem posledního pastýře, který byv zapome-

nut v nikdy nenapsané Vergiliově ekloze zůstal navěky nevyzpíván a silueta setrvala v polích navždy. Možná ses usmívala; jen pro sebe, pro svou duši, když jsi v představě viděla svou usměvavou tvář. Tvoje rty však byly pokojné jako obrys hor; a pohyb tvých venkovských rukou, na něž si nevzpomínám, věnčilo polní kvítí.

Ano, přece jen jsem tě uviděl na obrázku. Ale kde se ve mně vzala ta představa, že jsem tě spatřil, jak se ke mně blížíš – a přejdeš kolem mě, a já jdu dál, aniž se ohlédnu, protože tě vidím stále a napořád? Čas se zastaví, aby tě nechal projít, a já tě minu, když tě chci umístit do života – nebo do jeho nápodoby.

— 36 —

Kéž bohům se zlíbí, mé smutné srdce, aby Osud měl nějaký smysl!
Kéž spíš Osudu se zlíbí, aby jej měli bohové!

Cítím někdy, když se v noci probouzím, jak neviditelné ruce sprádaají mé fátum.

Prolévám život. Nic ze mě nic nepřerušuje.

— 37 —

Pěstuji nenávist k činu jako skleníkovou květinu. Pochvaluji si svou životní prozíravost.

— 38 —

Apokalyptický pocit

Když jsem uvážil, že každý krok v mém životě byl setkáním s hrůzou Nového a že každý nový člověk, jehož jsem poznal, byl dalším živým

úlomkem neznáma, který jsem si položil na stůl ke každodenní zděšené meditaci – rozhodl jsem se zdržet se všeho, za ničím nejít, činnost omezit na nejmenší míru, co možná nejvíc se vyhýbat tomu, aby si mě našli lidé či události, abstinenci přivést k dokonalosti a abdikaci k absurdnu. Tolik mě děsí a mučí žít.

Rozhodnout se, něco dokončit, opustit sféru pochybného a nejasného, to vše pro mě znamená jen katastrofy a všeobecné pohromy.

Pocituji život jako apokalypsu a jako pohromu. Den ode dne ve mně vzrůstá neschopnost třeba se jen k něčemu pohnout, třeba si jen sám sebe představit v jasně reálných situacích.

Přítomnost druhých – pro duši neustále rušivá – na mě den ode dne doléhá bolestněji a tísnivěji. Z rozmluvy s druhými mi naskakuje husí kůže. Jestliže o mě projeví zájem, prchnu. Jestliže se na mě dívají, roztřesu se. Jestliže (...)

Ustavičně zaujímám obranný postoj. Zraňuji se životem a druhými lidmi. Nedokážu čelit skutečnosti tváří v tvář. I samo slunce už ve mně budí beznaděj a zoufalství. Jenom v noci, a v noci sám se sebou, cizí, zapomenutý, ztracený – bez spojení s realitou a bez podílu na užitečnosti – najdu sám sebe a cítím se líp.

Život mě studí. Všechno v mé existenci jsou vlhká sklepení a temné katakomby. Jsem velkou porážkou posledního vojska, jež hájilo poslední říši. Podobám se konci dávné vládnoucí civilizace. Jsem sám a opuštěný, já, který jako bych býval zvyklý poroučet druhým. Nemám přítele ani průvodce, já, jehož vždy provázeli druzí...

Cosí ve mně si věčně žádá soucit – a pláče nad sebou jako nad mrtvým bohem, jehož oltáře byly skáceny, když barbaři bez boje překročili hranice a život volal k odpovědnosti říši za to, že promarnila radost.

Děsí mne, že by se o mně mohlo mluvit. V ničem jsem neuspěl. Ani jsem se neodvážil pomyslet, že bych se něčím stal; ba ani ve snu mě nenapadlo pomyslet si, že bych si to přál, protože i v tom snu

jsem si byl vědom své nezpůsobivosti k životu, dokonce i ve svém vizionářském stavu pouhého snílka.

Žádný pocit mi nezvedne hlavu z polštáře, kam jsem ji zabořil, protože nic nezmůžu ani s tělem, ani s vědomím, že žiju, anebo dokonce s absolutním vědomím života.

Nemluvím jazykem skutečnosti a mezi záležitostmi života vrávorám jako dlouhodobě nemocný, který poprvé vstane z lůžka. Jenom na lůžku si připadám jako v normálním životě. Když dostanu horečku, zamlouvá se mi to jako něco přirozeného (...) v mé nečinnosti. Chvěji se jako plamen ve větru a točí se mi hlava. Jen v mrtvém ovzduší zavřených pokojů dýchám normální život.

Ani stesk po mušlích na mořském břehu už mi nezbyvá. Přišlo mi, že mám svou duši za klášter a sám pro sebe nejsem víc než podzim snášející se na holé pláni, stejně málo živý jako odraz světla tonoucí v potměnělém jezeře, stejně slabý a bezbarvý jako umdlený nach vyhaslého západu nad horami...

V podstatě žádné jiné potěšení než zkoumání bolesti a žádná jiná rozkoš než chorobné a vláčné vlnění rozměňovaných a rozkládaných pocitů – lehké a téměř neslyšné kroky v nejistém stínu, a my se ani neotočíme, abychom zjistili, čím jsou, daleké nejasné zpěvy, jejichž slova se nesnažíme pochytit, v nichž však nás konejší spíš to nejisté, co asi říkají, i neurčitost místa, odkud zaznívají; křehká tajemství bledých vod zaplňující noční prostory (...) lehkými dála-vami; rolničky vzdálených vozů, vracejících se neznámo odkud; jaké to v nich panuje veselí – a my je neslyšíme, ospalí v mdlé malátnosti podvečera, kdy se léto zapomíná s podzimem... Zesnuly květiny v zahradě a uvadlé jsou už jiné – dávnější, vznešenější, bližší svým tajemstvím a mlčením a osamělosti mrtvé žluti. Bubliny vynořující se na hladině jezírek jsou látkou snů. Vzdálené kvákání žab! Ó mrtvá krajino ve mně! Ó venkovský poklide prožitý ve snech! Ó můj živote, bezvýznamný jako nádeník, který nepracuje a průzračným

a svěžím spánkem spí u cesty, kde mu vůně luk vniká do duše jako mlha, hluboký a chápající skrze vše, že nic se nepojí s ničím, noční, neznámý, toulavý a znavený pod chladným soucitem hvězd.

Sleduji proud svých snů a z představ si tvořím stupně k jiným představám; náhodné metafory rozvírám jako vějíř do velkých obrazů vnitřního vidění; odpoutávám od sebe život a odkládám jej stranou jako šat, jenž škrtí. Schovávám se mezi stromy daleko od cest. Bloudím. A v lehce uplývajících chvílích se mi daří zapomenout na popud k životu, opustit představu světla a ruchu a vědomě, nescelně skončit v pocitech, jako říše v troskách (...) a mezi praporce a bubny vítězství vstoupit do velkého konečného města, kde bych nic neoplakával ani po ničem netoužil a ani od sebe sama nežádal bytí.

Bolí mě modř jezerních hladin stvořená v mých snech. Má je bleďost přeludné Luny nad lesnatými kraji. Moje únava je podzimem nehybných těles, která si vybavuji a jež jsem jakživ neviděl. Tíží mě celý můj mrtvý život, všechny mé pošetilé sny, všechno mé, co nebylo mé v modři mých niterných nebes, v šumění zjevujícím se v toku mých řek v duši, v širém a nepokojném poklidu obilných lánů, jež vidím a jež nevidím.

Šálek kávy; tabák, který kouříme a jehož vůně nás prosycuje, přimhouřené oči v zešeřelé světnici... co víc chci od života než tohle a své sny... Že je to málo? Nevím. Vím snad, co je málo a co je hodně?

Letní odpoledne venku, jak rád bych byl jiný... Otvírám okno. Tam venku je všechno mírné, ale mučí mě to jako nejasná bolest, jako neurčitý pocit neuspokojení.

A ještě jedna věc mi mučí, drásá a rozdírá duši. Totiž že v tuto chvíli, u tohoto okna, před těmito smutnými a mírnými věcmi bych sám měl být zjev estetický, krásný jako na obraze – a já takový nejsem, ani to ne...

Chvilé necht' přejde a zapomene... Noc ať přijde, roste, padne na všechno a nikdy už se nepozdvihne. Ať tato duše je mým hrobem navždy, ať (...) se obrátí v temnotu a já ať už nikdy víc nechci žít s city či přáními.

— 39 —

Jak nejlépe snít

Všechno odkládej. Nikdy nedělej dnes, co můžeš neudělat také zítra.

Vždyť ani není třeba, aby se něco dělalo, ať zítra či dnes. Nikdy neuvažuj o tom, co hodláš dělat. Prostě to nedělej.

Žij svůj život. Nenech se jím žít.

V pravdě a omylu, v radosti i strasti si podrž své vlastní bytí. To dokážeš jen sněním, protože tvůj reálný život, tvůj lidský život je ten, který není tvůj, ale těch druhých. Nahradíš tak život snem a budeš dbát jen o dokonalé snění. Ve všech činech svého reálného života od narození až do smrti nic nečiníš ty: jsi činěn; nežiješ ty: jsi pouze žit.

Staň se pro druhé absurdní sfingou. Zavři se – ale nebouchni dveřmi – ve své věži ze slonoviny. Ty sám jsi svou věží ze slonoviny.

A pokud ti někdo řekne, že je to klamné a absurdní, nevěř mu. Nevěř však ani tomu, co říkám já, protože věřit se nemá ničemu.

...

Pohrdej vším, ale tak, aby tě to pohrdání neobtěžovalo. Nepohrdej nadřazeně. V tom je umění ušlechtilého pohrdání.

Moje duše je skrytý orchestr; nevím, jakými nástroji – smyčci a harfami, tympány a bubny – ve mně zvučí a hučí. Znam se jen jako symfonii.

Smuteční pochod pro krále Ludvíka II. Bavorského

Dnes pomaleji než kdy jindy přišla Smrt prodávat na můj práh. Pomaleji než kdy jindy přede mnou rozprostřela koberce, hedvábí a damašky svého zapomnění a své útěchy. Úsměvem je chválila a nevadilo jí, že ji vidím. Když však se mi zachtělo je koupit, řekla, že je neprodá. Nepřišla proto, abych zatoužil po tom, co mi ukazuje; ale abych skrze to, co mi ukazuje, zatoužil po ní. A o svých kobercích mi řekla, že z takových se těší ve svém dalekém paláci; o svém hedvábí zase, že nic jiného v jejím stinném hradě neoblékají; o svých damašcích pak, že ještě lepší pokrývky halí retábly v jejím zásvětním sídle.

To, že přirozeně lpím na svém nuzném prahu, odbyla mávnutím ruky. „V tvém krbu,“ pravila, „není oheň: nač tedy chceš mít nějaký krb?“ „V tvém domě,“ pravila, „není chléb: k čemu ti je tvůj stůl?“ „V tvém životě,“ pravila, „není, kdo by tě provázel: proč tedy tě tak láká žít?“

„Já,“ pravila, „jsem oheň vyhaslých ohnišť, chléb prázdných stolů, starostlivá družka samotářů a lidí nepochopených. Sláva, již se na světě nedostává, je v lesku mého černého království. V mé říši se láska neznechutí, protože se nezmocňuje; ani nebolí znechucením z toho, že se nikdy nezmocnila. Má ruka lehce spočine na vlasech těch, kdož přemýšlejí, a oni zapomenou; k mé hrudi se přivinou ti, co marně doufali, a oni konečně spolehnou.“

„Láska, kterou ke mně cítí,“ pravila, „není stravující vášní; šílenou žárlivostí; mračným zapomněním. Láska ke mně se podobá letní noci, kdy žebráci spí pod širým nebem a zdají se být kameny podél cest. Z mých němých rtů se neline zpěv Sirén ani melodie stromů a pramenů; mé mlčení však obejmě jako nejasná hudba, můj klid konejší jako malátnost vánku.“

„Co vlastně,“ pravila, „by tě mělo poutat k životu? Láska k tobě nepřichází, sláva tě nevyhledává, moc tě nenalézá. Dům, který jsi zdědil, zdědil jsi v troskách. Na půdě, již se ti dostalo, mráz sežehl první plody a slunce spálilo její přísliby. Jen jako vyschlou znáš studnu na svém statku. Listí na tvých jezírkách shnilo dřív, než jsi je spatřil. Plevelí zarostly aleje a stromořadí, kam tvé nohy nikdy nevkočily.“

V mém panství však, kde vládne jenom noc, nalezněš útěchu, neboť pozbudeš naděje; nalezněš zapomnění, neboť pozbudeš touhy; nalezněš spočinutí, neboť pozbudeš života.“

A dokazovala mi, jak planá je naděje na lepší dny, jestliže jsme se nenarodili s duší, jež by těch dobrých dnů dosáhla. Dokazovala mi, že sen neutěšuje, neboť o to víc bolí život, když procitneme. Dokazovala mi, že spánek nepřináší spočinutí, neboť jej zabydlují strašidla, stíny věcí, stopy gest, mrtvé zárodky přání, pozůstatky po životním ztroskotání.

A při těch slovech pomaleji než kdy jindy zvolna složila své koberce, jež zlákaly můj zrak, své hedvábí, po němž zatoužila má duše, damašek ze svých retáblů, na něž skanuly jen mé slzy.

Nač by ses měl pokoušet být jako druží, jsi-li odsouzen k sobě? Proč by ses měl smát, jestliže v tvém smíchu samo tvé upřímné veselí je falešné, neboť vzešlo z toho, že jsi zapomněl, kdo jsi? Proč bys měl plakat, cítíš-li, že ti to k ničemu není, a pláčeš spíš proto, že tě slzy neutěší, než proto, že bys v slzách našel útěchu?

Jsi-li šťasten, když se směješ, v tvém smíchu je mé vítězství; jsi-li tedy šťasten, protože si nevzpomínáš, kdo jsi, oč šťastnější budeš se

mnou, kde už si nevzpomeneš na nic? Znáš-li dokonalý odpočinek, spíš-li snad beze snů, jak by sis neodpočinul na mém loži, kde spánek sny nikdy nepřináší? Povznášíš-li se na okamžik, protože užjíš Krásu a zapomínáš na sebe a na Život, jak by ses nepovzněl v mém paláci, jehož noční krása nezná nijaký rozpor ani věk, ani srovnání; v mých komnatách, kde žádný vítr nerozvívá závěsy, žádný prach nepokrývá opěradla, žádné světlo nedává časem vyblednout sametům a čalounům, žádný čas nenechá zežloutnout bělost bílých rouch?

Pojď za mou něhou, která nepřipouští změny; za mou láskou, která neustává! Pij z mé nevyčerpatelné číše ten svrchovaný nektar, který se neznechutí ani nezhořkne, který se nezprotiví ani neopjíví. Z okna mého hradu pohlížej nikoli na moře a svit luny, což jsou věci krásné, a tudíž nedokonalé; ale na širou mateřskou noc, nedílnou nádheru hluboké propasti!

V mé náruči zapomeneš i na tu bolestnou cestu, kterou ti bylo ke mně ujít. Na mé hrudi už neucítíš ani tu lásku, kvůli níž ses mě vypravil hledat! Usedni po mém boku, na můj trůn, a jsi navždy nesesaditelný císař Tajemství a Grálu, trváš spolu se všemi bohy a všemi osudy v tom, že nejsi nic, že neznáš tady a tam, že nepotřebuješ, ani co by ti zbývalo, ani co by ti chybělo, ba ani co by ti stačilo.

Budu ti mateřskou chotí, nalezenou sestrou blíženkou. A jakmile se mnou spojíš všechny své úzkosti a mně vyhradíš vše, co v sobě jsi hledal a neměl, ty sám se ztratíš v mé mystické podstatě, v mé popřené existenci, v mém lůně, kde věci vymizí, v mém lůně, kam duše se pohrouží, v mém lůně, kde bohové se rozplynou.

Ó Králi Odloučenosti a Zřeknutí, Císaři Smrti a Ztroskotání, živý sne, jenž v okázalosti bloudíš mezi ruinami a cestami světa!

Ó Králi Zoufalství uprostřed nádhery, bolestiplný vládce paláců, jež tě neuspokojují, mistře průvodů a obřadů, jež nedokážou uhasit život...!

Ó Králi povstalý z hrobů, jenž za měsíční noci přišel jsi vyprávět životům o životě svém, páže opadaných lilií, císařský herolde slovinového chladu!

Ó Králi Pastýři Vigilií, potulný rytíři Úzkosti, bez slávy a bez paní v měsíčním světle cest, pane horských hvozdů, jenž s němým profilem a spuštěným hledím projíždíš údolími, nepochopen ve vsích, zlehčován v městečkách, přezírán ve městech!

Ó Králi, jehož si zsvětila Smrt, bledý a absurdní, zapomenutý a neznámý, kralující mezi temným kamením a zašlým sametem na svém trůnu na samém konci Možného, obklopen neskutečným dvořem stínů a přeludnou gardou, která tě střeží, tajemná a prázdná.

Noste, pázata; noste, panny; noste, služebníci a služebnice, číše, podnosy a girlandy na slavnost, na kterou zve Smrt! Noste a přijďte v černém, věncení myrtou.

Mandragora nechť je to, co přinesete v číších a na podnosech, a girlandy nechť jsou z fialek, těch smutných kvítků majících připomínat smutek.

Jde Král večerět se Smrtí v svém starobylém paláci na březích jezera, v klínu hor, daleko od života, vzdálen světu.

Nechť nástroje orchestrů, jež se chystají k slavnosti, jsou tak zvláštní, že pouhý jejich zvuk dokáže rozplakat. Sluhové nechť si obléknou strohé livreje neznámých barev, okázalé i prosté jako katafalky hrdinů.

A dřív než slavnost započne, nechť alejemi rozlehlých parků projde středověký průvod mrtvých hodnostářů, veliký obřad tichý jako krása v tíživém snu.

Smrt je triumf Života!

Skrze smrt žijeme, neboť dnes jsme jen proto, že jsme zemřeli pro včerejšek. Skrze smrt doufáme, neboť v zítřek můžeme věřit jen

s důvěrou v dnešní smrt. Skrze Smrt žijeme, když sníme, neboť snít je popírat život. Skrze smrt umíráme, když žijeme, neboť žít je popírat věčnost! Smrt nás vede, smrt nás hledá, smrt nás provází. Vše, co máme, je Smrt, vše, co chceme, je Smrt, smrt je vše, co toužíme chtít.

Trubte, heroldi, z výše cimbuří a vítejte tento veliký rozbřesk!
Král Smrti přichází na svá panství!

Ó květy propasti, černé růže, měsíčně bílé karafiáty, máky prosvětlené červení.

Vánek pozornosti provívá křídly.

Hle, tu přichází provázen smrtí, kterou nikdo nevidí a která nikdy nepřijde.

Heroldi, trubte! Vzdejte hold!

Západ se rozzářil tvým příchodem do těchto končin, jimž vládne Smrt.

Korunovali tě tajemnými květy nevidaných barev, absurdním věncem, jenž ti přísluší jako svrženému bohu.

Tvá láska k věcem vysněným byla tvým pohrdáním k věcem žitým...
tvůj purpurový kult snu nádherou v předsíni Smrti.

Ó Králi, jenž jsi Panic a pohrdl jsi láskou,

ó Králi, jenž jsi Stín a odvrhl jsi světlo,

ó Králi, jenž jsi Sen a nechtěl jsi život!

Za temného dunění tympánů a činel Stín tě prohlašuje Císařem!

A tobě, ó Smrti, nechť patří naše duše a naše víra, naše naděje a náš pozdrav!

Ty, Paní Posledních Věcí, Tělesné Jméno Tajemství a Propasti –
povzbuzuj a utěšuj toho, kdo tě hledá, aniž se odváží tě vyhledat!

Ty, Paní Útěchy (...)

Ó Panenská Matko absurdního Světa, podobo nepochopeného Chaosu, rozšiř a rozprostři své království na všechny věci – na květy, jež tuší, že vadnou, na šelmy, jež rozechvívá stáří, na duše, jež se zrodily pro lásku k tobě – mezi omylem a iluzí života!

Ó jezero spící v měsíčním svitu mezi skalisky, daleko od bláta a špíny Života!

Život, spirála Nicoty, nekonečně dychtící po tom, co nemůže mít.

— 42 —

Ó noci, v níž hvězdy lžou světlo, ó noci, ty jediná rovná Vesmíru, učiň mě duší i tělem součástí svého těla, abych zmizel co pouhá tma a i já se stal nocí, beze snů, jež by mi byly hvězdami, a bez předzvěsti slunce zářícího z budoucna.

— 43 —

Litanie

My se nikdy nerealizujeme.

Jsme dvě propasti – studna zírající na Nebe.

— 44 —

Trojúhelníkový sen

Světlo zežloutlo přehnaně pomalou žlutí, žlutí sinale špinavou. Prodloužily se intervaly mezi věcmi, a zvuky, rozložené jaksi nově, zněly nesouvisle. Jakmile se ozvaly, okamžitě skončily jako utaté. Teplo se zdálo být větší a zároveň chladné. Mezi lehce pootevřený-

mi okenicemi bylo vidět, že jediný strom v dohledu zaujímá postoj přehnaného očekávání. Jeho zeleň byla jiná. Ticho do něj vstoupilo barvou. V ovzduší se zavřely okvětní lístky. A ve vlastní skladbě prostoru jakási odlišná souvztažnost čehosi jako plánů změnila a rozbila způsob, jímž zvuky, světla a barvy používaly rozlohu.

— 45 —

Mléčná dráha

... s větnými zákruty jedovaté spirituality...

... rituály protrhaného purpuru, tajemné ceremoniály s obřadními úkony, jež nepatří do žádných časů...

... odcizené pocity cítěné v jiném než fyzickém těle, přece však v těle jaksi fyzickém, v přechodných odstínech mezi složitým a prostým...

... jezera, nad nimiž se průsvitná intuice z matného zlata hebce povznáší nad jakékoli uskutečnění, zcela jistě rafinovaně ohebná, lilie v bělostných rukou...

... černozené pakty mezi strnulostí a tísní, na pohled vlahé, ochablé mezi hlídkami nudy...

... perleť marných důsledků, alabastr častého bělení – zlatorudé lemy otálejících západů, nikoli však lodě k lepším krajům ani mosty k zářivějším červánkům...

... ba ani na břehu představy jezírek, spousty jezírek zahlédnutých zdálky mezi topoly či snad cypřiši, podle toho, jak chvíle slabikovala to jméno...

... proto okna rozevřená nad nábřežím, neustálý brumlavý náraz vln proti dokům, opálově matový průvod, bláznivě pohroužený v tom, co laskavec a řečíky píší za nespavosti rozumu po tmavých zdech k slyšení...

... nitě ze vzácného stříbra, uzly z roztřepeného purpuru, nanicovaté city pod lipami a v alejích, kde mlčí zimostřáz, dávné dvojice, náhlé vějíře, neurčité pohyby a lepší zahrady jistě čekající na pokojnou únavu ničeho víc než stromů a stromořadí...

... aleje, altány a grotty, úpravné záhony, fontány, veškerý zachovaný um zesnulých mistrů, kteří ve vnitřním sváru nespokojenosti se vším zřejmým ustanovili procesí věcí k snům v úzkých ulicích starých vsí našich pocitů...

... melodie v mramoru dalekých paláců, vzpomínky, jejichž ruce se kladou na ruce nám, náhodné pohledy nerozhodností, západy slunce na zlověstných nebesích zatmívajících se mezi hvězdami nad mlčením rozpadlých říší...

— 46 —

Leckomu bude tento můj deník – psaný pro mě – připadat příliš vyumělkovaný. Já však jsem přirozeně vyumělkovaný. Čím jiným bych se tedy měl bavit, než že pečlivě sepisuji tyto duchovní poznámky! Ostatně, nijak pečlivě je nepíší. Ve skutečnosti je shromažďuji docela nedbale. Přirozeně však myslím ve svém zjemnělém jazyce.

Jsem člověk, pro něhož vnější svět je vnitřní realitou. Cítím to nikoli metafyzicky, ale obvyklými smysly, jimiž postihujeme skutečnost.

Má včerejší lehkovážnost je dnes (ustavičným) steskem, který mi užírá život.

Chvilé má své kláštery. Na ústraní padl soumrak. Poslední beznaděj odráží v modrých očích jezírek zánik slunce. Tolik podob jsme měli v dávných parcích; tak rozkošně jsme se vtělovali do přítomnosti soch, do anglicky zastřižených alejí. Oděvy, rapíry, paruky, nakrucování a dvornost patřily přímo k podstatě našeho ducha! Našeho – koho? Zbývá jen vodotrysk v opuštěné zahradě, okřídlená voda, vlna již pokleslá v truchlivé touze létat.

Kráčeli jsme, ještě mladí, pod vysokými stromy a nejasným šuměním lesa. Na mýtinách, jež se před námi znenadání vynořily, tvořil měsíční svit jezírka, a jejich břehy, skryté ve spleti větví, byly víc nocí než sama noc. Nejasný vánek hlubokých hvozdů lehce oddechoval mezi stromovím. Rozmlouvali jsme o nemožných věcech; a naše hlasy byly součástí noci, měsíčního svitu a lesa. Naslouchali jsme jim, jako by patřily jiným.

Nedá se říci, že by tím neurčitým lesem nevedly cesty. Byly tam stezky, jež jsme podvědomě znali, a naše kroky se na nich vlnily mezi skvrnami stínů a nejasným chvěním tvrdého a chladného svitu luny. Rozmlouvali jsme o nemožných věcech a celá ta skutečná krajina byla také nemožná.

Krajina v dešti

Po celou dlouhou noc se snášelo šumění deště. Po celou noc mi v mé dřímotě chladná jednotvárnost naléhala do okenních tabulí. Tu zabičoval shora náhlý nápor větru a vodní příval rychle přebíhal po skle; tu zas jen s hluchým zvukem uspával umdlený vnějšek. Má duše byla stejná jako vždy, mezi příkrývkami jako mezi lidmi, bolestně si vědoma světa. Den meškal stejně jako štěstí – v těch chvílích snad rovněž donekonečna.

Kéž by den a štěstí nikdy nenastaly! Kéž bych aspoň mohl doufat, že se nedočkám deziluze splnění.

Náhodný zvuk opozdilého vozu drsně rachotícího na dláždění zezadu z ulice sílil, pod oknem zahřmotil a zase se kamsi dozadu propadal, propadal se do nejasného spánku, jenž se mě zmocnil jen napůl. Občas bouchly domovní dveře. Chvillemi zapleskaly mokré

kroky, zašustilo zvlhlé šatstvo. Když tu a tam bylo těch kroků víc, hlučně zaduněly. Pak zase nastalo ticho, kroky slábly a déšť nebral konce.

Jestliže jsem otevřel oči z šálivého spánku, viděl jsem potmě na stěnách pokoje poletovat útržky neuskutečněných snů, nejasné zásvity, černé čáry, cosi z ničeho, co lezlo nahoru a zase dolů. Kusy nábytku větší než ve dne tvořily nejasné skvrny v nesmyslné temnotě. Dveře označovalo cosi, co nebylo ani bělejší, ani černější než noc, ale pouze jiné. A okno jsem jenom slyšel.

Plynule, nejistě, nově šuměl déšť. A v jeho šumění se vlekly chvíle. Samota mé duše se valem rozlévala, zaplavovala všechno, co jsem cítil, co jsem chtěl, co se mi mělo zdát. Nezřetelné předměty podílející se ve stínu na mé nespavosti, se mi bolestně zadřely do beznaděje.

— 49 —

Už jenom myslet znamená jednat. Teprve v naprostém zasnění, do něhož nezasahuje nic činného a v němž konečně i naše vědomí sebe sama zabředne do jakéhosi bahna – teprve v tomto vlhkém a vlhkém nebytí je opravdu možno zřít se veškeré činnosti.

Nechtít rozumět, nezkoumat... Vidět se jako přírodu; na své dojmy se dívat jako na louku – to je moudrost.

— 50 —

Estetika lhostejnosti

Snílek se má snažit, aby ke každé věci cítil pro její věčnost čistou lhostejnost.

Okamžitým instinktem má umět abstrahovat z každého předmětu nebo události to, co u nich může sloužit ke snění, a ve Vnějším

Světě zanechat jako mrtvé vše, co je v nich reálného – tohle se má moudrý člověk snažit uskutečnit sám v sobě.

Nikdy necítit upřímně své vlastní city a pozvednout své bledé vítězství k takovému stupni, abychom na své ambice, tužby a přání hleděli naprosto lhostejně; mít své radosti a úzkosti, jako když člověk mívá někoho, kdo ho nezajímá...

Největší sebeovládání je v lhostejnosti k sobě, přičemž tělo a duši považujeme za dům a dvůr, kde z vůle Osudu máme strávit svůj život.

Ke svým snům a skrytým žádostem se chovat povznešeně, en grand seigneur¹, a s vrozeným taktem si jich nevšímat. Ostýchat se sám před sebou; uvědomit si, že sami se sebou nejsme sami, že jsme svými vlastními svědky, a že tedy je důležité, abychom před sebou jednali jako před cizími, navenek klidně a promyšleně, lhostejně, protože aristokraticky, a chladně, protože lhostejně.

K tomu, abychom neklesli ve vlastních očích, stačí zvyknout si nemít ani ambice, ani vášně, ani žádosti, ani naděje, ani popudy, ani neklid. Abychom toho dosáhli, pamatujme neustále, že jsme vždy ve své přítomnosti, že nikdy nejsme sami, a nemůžeme se tedy chovat naprosto volně. A tak zvládneme vášně a ambice, protože vášně a ambice nás činí bezbrannými; nebudeme mít ani žádosti, ani naděje, protože žádosti a naděje jsou hnutí nízká a neelegantní, ani nebudeme cítit popudy a neklid, protože unáhlenost je v očích druhých nezdvořilostí a netrpělivost je vždycky hrubost.

Aristokrat je ten, kdo nikdy nezapomíná, že nikdy není sám; proto také k aristokracii patří etiketa a protokol. Zvnitřněme si aristokrata. Ze salonů a zahrad si jej přenesme do své duše a svého vědomí existence. Počínejme si vždycky před sebou podle etikety a protokolu, stejně promyšleně jako před druhými.

Každý z nás je celou společností, celou čtvrtí Tajemství, a sluší se, abychom život této čtvrti učinili přinejmenším elegantním

1 Velkopansky. *Pozn. red.*

a vybraným, aby na slavnostech našich pocitů vládla vytříbenost a diskrétnost a na hostinách našich myšlenek zdrženlivá zdvořilost. Jiné duše ať si kolem nás postaví své bídné a špinavé čtvrtě; označme však jasně, kde končí a začíná ta naše, a od průčelí domů našich citů až po ložnice naší plachosti necht' je všechno ušlechtilé a pokojné, vytvořeno se střídou elegancí, bez okázalosti. Umět najít pokojný způsob pro realizaci každého pocitu. Lásku omezit jen na stín snu o lásce, bledý a chvějivý interval mezi vrcholky dvou vlnek, na něž dopadá měsíční svit. Žádost změnit v cosi zbytečného a neškodného, v něco jako mírné pousmání duše tváří v tvář sobě; způsobit, aby nikdy nepomýšlela na svou realizaci ani vyslovení. Nenávist uspat jako polapeného hada a strachu říci, aby ze svých výrazů si uchoval jen úzkost v pohledu, v pohledu naší duše, jediný postoj slučitelný s estetikou.

— 51 —

Estetika umělosti

Život škodí vyjádření života. Kdybych prožil velkou lásku, nikdy bych ji nemohl vylíčit.

Já sám nevím, jestli tohle já, které vám na těchto neuspořádaných stránkách předkládám, skutečně existuje, nebo není-li to jen estetická a falešná představa, kterou jsem si sám o sobě udělal. Ano, je to tak. Esteticky žiju v někom jiném. Vytesal jsem si život jako sochu z materiálu mému bytí cizího. Občas se nepoznávám, tak zevně jsem k sobě přistoupil a tak čistě umělecky jsem použil své uvědomění sebe sama. Kdo jsem za touto neskutečností? Nevím. Musím být někdo. A jestliže se nesnažím žít, jednat, cítit, je to – věřte mi – proto, abych neporušil hotové linie své předpokládané osobnosti. Chci být takový, jaký jsem chtěl být a nejsem. Kdybych ustoupil, zničil bych se. Chci být uměleckým dílem, aspoň v duši, když už tělem být

nemohu. Proto jsem se vytesal v klidu a s odstupem a umístil jsem se do skleníku, daleko od čerstvého vzduchu a ostrého světla – aby tam má umělost, absurdní květ, rozkvetla vzdálenou krásou.

Někdy si myslím, jak krásné by bylo, kdybych své sny sjednotil do nepřetržitého života a celé dny trávil s imaginárními společníky, se stvořenými bytostmi, a tak se v tom nepravém žití soužil i těšil. Dopadaly by tam na mě pohromy; zakoušel bych tam nesmírnou radost. A nic ze mě by nebylo skutečné. Všechno by však mělo velkolepou, vážnou logiku a plynulo by v rytmu rozkošnické falše, všechno by se odehrávalo v jakémsi městě učiněném z mé duše, mizejícím až kamsi k nástupišti ztichlého vlaku, tak daleko v mém nitru, velice daleko... A všechno tak jasné, nevyhnutelné jako ve vnějším životě, byla by to však estetika Smrti Slunce.

— 52 —

Umění nás iluzorně vysvobozuje z bědného bytí. Zatímco cítíme strážně a příkoří Hamleta, prince dánského, necítíme útrapy vlastní – ubohé, protože jsou naše, a ubohé, protože takové jsou.

Láska, spánek, drogy a jedy jsou prvotními formami umění, nebo lépe řečeno vyvolávají týž účinek jako umění. Ovšem láska, spánek a drogy zároveň iluzí zbavují. Láska se omrzí nebo zklame. Ze spánku se probouzíme, a dokud jsme spali, nežili jsme. Za drogy se platí ničením těžé tělesné podstaty, kterou předtím povzbuzovaly. V umění však žádné deziluze není, protože s iluzí se od samého začátku počítalo. Z umění se neprobouzíme, protože v něm nespíme, i kdybychom snili. A za požitky z umění neplatíme žádnou daň či pokutu.

To potěšení totiž v určitém ohledu není naše, a proto za ně nemusíme platit nebo se kát.

Uměním se rozumí vše, co nám dělá radost, aniž by to bylo naše – čísi stopa, úsměv určený jinému, západ slunce, báseň, objektivní vesmír.

Zmocnit se znamená ztratit. Cítit, aniž se zmocníme, znamená uchovat si, neboť tak získáme samu esenci dané věci.

— 53 —

Nikoli láska, ale to okolo ní stojí za to...

Potlačení lásky objasní její projevy mnohem jasněji než sama zkušenost. Existují případy hluboce chápající panenskosti. Jednat kompenzuje, ale i zatemňuje. Zmocnit se znamená podrobit se, a tudíž ztratit sám sebe. Jen myšlenka dojde bez úhony k poznání skutečnosti.

— 54 —

Kristus je formou emoce.

V panteonu je místo pro bohy, kteří se vzájemně vylučují, a všichni tam zasedají a vládou. Každý může být vším, protože tu není žádných – ba ani logických – mezí, a v soužití mnoha nesmrtelných se těšíme z koexistence rozmanitých nekonečen a různých věčností.

— 55 —

Další „myšlenky“.

Svátky vánoční. (Humanismus. „Realita“ Vánoc je subjektivní. Ano, v mém bytí. Dojetí zmizelo stejně rychle, jako se objevilo. Na

chvíli jsem však sdílel naděje a city nesčetných pokolení, mrtvé představy celého jednoho mrtvého rodu mystiků.

Vánoce ve mně!)

— 56 —

Kolikrát už, kolikrát stejně jako teď, na mě těžce dolehlo cítění – cítění jakožto úzkost jen proto, že je to cítění; znepokojení z toho, že tu jsem, stesk po něčem jiném, co se nepoznalo, západ všech emocí, vybledlá žlut' pro mé vlastní popelavé vědomí sebe sama.

Ach, kdo mě spasí od existence! Nechci však smrt ani život: je to cosi jiného, co se leskne v hlubině touhy jako možný diamant v nepřístupné sloji. V tom cítění je veškerá tíha a nechutnost tohoto skutečného a neosobního vesmíru, toto matoucí a nerozluštitelné nebe neznámých vojů, tyto odstíny blednoucí jako cizí povětrí, kde se ve vzdáleném a necitelném obrysu vynořuje elektricky bílý imaginární srpek měsíce.

Právě ten chybějící pravý Bůh tvoří prázdnou mrtvolu vysokého nebe a zavřené duše. Nekonečný žaláři, není z tebe úniku, protože jsi nekonečný!

— 57 —

Vytvořil jsem si z pohany nádheru, z bolesti a pokoření pompu. Neučinil jsem ze své bolesti báseň, nýbrž průvod. A z okna do sebe užasle pozoruji (...) nejasné smrákání bezdůvodných bolestí, kudy v obřadech mého bezcestí míjejí nebezpečností, břemena, ztroskotání mé neschopnosti existovat. Dítě, jež nic ve mně nezabilo, ještě horečně a horlivě přihlíží cirkusu, jímž se sobě předvádím. Směje se šaškům, aniž tu mimo cirkus něco je; na žongléry a akro-

baty upírá oči, v nichž se zračí celý život. A tak neradostně a osaměle mezi čtyřmi stěnami svého pokoje spím (...) se vší nečekanou úzkostí holé lidské duše, jež překypuje, se vším beznadějným zoufalstvím Bohem opuštěného srdce.

Kráčím nikoli ulicí, ale skrze svou bolest. Řady domů jsou ti nechápající, kteří mě obléhají v duši.

Mé kroky na chodníku znějí jako směšný umíráček, děsivý zvuk v konečné noci jako stvrzení či hrob.

Odstupuji od sebe a vidím, že jsem dno studny.

Zemřel ten, kým jsem nikdy nebyl. Zapomněl na Boha ten, kým jsem měl být. Pouhé prázdné intermezzo.

Kdybych byl hudebníkem, složil bych svůj smuteční pochod, a jak oprávněné by to bylo!

— 58 —

V jednom z těch ospalých stavů beze spánku, kdy se inteligentně zabavujeme bez inteligence, si znovu pročítám některé ze stránek, které dohromady budou tvořit mou knihu nesouvislých dojmů. A jako pach čehosi známého mi z nich vystupuje pustý dojem jednotvárnosti. Cítím, že i tehdy, když říkám, že jsem pořád jiný, říkám pořád totéž; že jsem podobnější sám sobě víc, než bych byl ochoten přiznat; že při konečném zúčtování jsem neměl ani radost ze zisku, ani vzrušení ze ztráty. Jsem nedostatek zůstatku ze sebe sama, nedobrovolné vyrovnanosti, jež mě skličuje a oslabuje.

Všechno, co jsem napsal, je šedivé. Dalo by se říci, že můj život, i duševní, je jako deštivý den, v němž je vše neudálost a polostín, planá výsada a zapomenutý důvod. Zoufám si v potrhaném hedvábu. Nepoznávám se ve světle a nudě.

Mé pokorné úsilí říci aspoň, kdo jsem, jako nervový stroj zaznamenat sebemenší dojmy svého pronikavého subjektivního života, to

vše se mi vylilo jako kbelík, o který někdo zakopl, a se vším všudy to vyteklo po zemi jako voda. Vylíčil jsem se ve falešných barvách, výsledkem je říše v podkroví. Mé srdce, z něhož jsem spřádal velké události prožité prózy, mi dnes, s odstupem od těch stránek znovu čtených s jinou duší, takhle napsané připadá jako pumpa na venkovském dvorku, postavená instinktivně a uváděná do chodu z nutnosti. Ztroskotat jsem bez bouře na moři, kde nohama dosáhneme na dno.

A táži se zbytku svého vědomí v této chaotické řadě intervalů mezi věcmi, které neexistují, nač jsem vlastně zaplňoval tolik stránek větami, jež jsem považoval za své, city, jež jsem cítil jako smyšlené, vojenskými prapory a zástavami, jež jsou v podstatě cary papíru, které žebrákova dcerka lepí slinou na zápraží.

Táži se zbytku sebe sama, k čemu jsou tyhle zbytečné stránky určené do smetí a k zániku, ztracené dřív, než se stačí vmísit mezi roztrhané papíry Osudu.

Táži se, a přece pokračuji. Napíšu otázku, zabalím ji do nových vět, omotám novými city. A zítra dál budu zapisovat do té své hloupé knihy každodenní dojmy svého chladného nepřesvědčení.

Necht' pokračují takové, jaké jsou. Jakmile je partie domina dohrána, ať už se vyhraje, nebo prohraje, kostky se obrátí a skončená hra je černá.

— 59 —

Vnější svět existuje jako herec na jevišti: je tam, ale je něco jiného.

— 60 —

Občas se smutně těším myšlenkou, že pokud někdy v budoucnu, kam už nebudu patřit, dojdou tyhle mé věty uznání, najdu konečně

lidi, kteří mě „pochopí“, najdu ty své, svou skutečnou rodinu, abych se v ní narodil a byl milován. Dříve než však k tomu dojde, budu dávno mrtev. Budu chápán jen in effigie², když už ta láska zesnulému nevynahradí všechnu nelásku, jíž se dočkal za živa.

Snad jednou lidé pochopí, že jsem jako nikdo jiný splnil svou vrozenou povinnost interpreta jednoho úseku našeho století; a až to pochopí, napíše jistě, že ve své době jsem byl nepochopen, že jsem bohužel žil obklopen neláskou a chladem a že je to škoda. A ten, kdo to napíše, nepochopí v době, v níž to napíše, někoho mně podobného v onom budoucím čase, stejně jako mne moje okolí dnes. Protože lidé se naučí jenom to, co by se bylo hodilo jejich zesnulým pradědům. Jen mrtvé umíme poučovat, jak se má doopravdy žít.

Ted' k večeru, kdy píšu, konečně přestalo pršet. Jakási radost ve vzduchu na kůži příliš chladí. Den nekončí šedivě, ale bleděmodře. Nejasná modř se odráží i v dláždění. Žít bolí, ale zdálky. Na citech nezáleží. Sem tam se rozsvěcují výkladní skříně.

Sem tam se shora z okna někdo dívá, jak končí práce. Žebrák, který přechází těsně kolem mě, by ustrnul, kdyby mě znal.

V méně bledé a méně modré záři, zrcadlící se v domech, se o něco víc připozdívá.

Snáší se pomalu neodvratný konec dne, v němž ti, co věří a bloudí, dál pokračují v navyklé činnosti a ve vlastní bolesti mají štěstí nevědomosti. Snáší se pomalu slábnoucí vlna světla, melancholie zbytečného podvečera, průsvitná mlha, která mi vniká do srdce. Snáší se pomalu lehká a hebká, neurčitá modrojasná bledost podvečera – snáší se lehká, hebká a smutná na obyčejnou studenou zem. Snáší se pomalu neviditelný popel, sklíčená jednotvárnost, nuda bez apatie.

2 Zástupně. Pozn. red.

Víra je instinkt činu.

Estetika rozčarování

Když už nemůžeme vytěžit krásu ze života, snažme se alespoň vytěžit krásu z této nemožnosti vytěžit krásu ze života. Ze své prohry učinme vítězství, něco kladného a vztyčeného, se sloupy, majestátem a duchovním přitakáním.

Jestliže nám život nedal víc než samotku, snažme se vyzdobit si svou celu třebaš jen stíny svých snů, směsí barev a kreseb ztvárnit své zapomenutí v nehybné vnějšnosti zdí.

Odjakživa jsem jako každý snílek cítil, že mým úkolem je tvořit. Jelikož jsem nikdy neuměl vyvinout nějaké úsilí nebo uvést v život nějaký záměr, tvořit pro mě vždy znamenalo snít, chtít nebo si přát, a dělat něco se rovnalo snění o něčem, co bych si přál moci udělat.

A stejně jako sním, tak také přemýšlím, když chci, protože je to jenom jiný druh snu.

Princi z lepších časů, já byl kdysi tvou princeznou a milovali jsme se láskou jiného druhu, na niž vzpomínat mě bolí.

Domnívám se, že to, čemu se říká dekadent, je ve mně jakožto vnější definice mého ducha, těch truchlivých záblesků umělé bizarnosti, které do nečekaných slov vtělují jakousi úzkostnou a výstřední duši. Cítím, že takový jsem a že jsem absurdní. Proto se podle jedné hypotézy klasiků snažím aspoň ve výrazové matematice ztvárnit dekorativní pocity své zastoupené duše. Na určitém stupni psaných úvah už mi není jasné, kde je střed mé pozornosti – zdali v rozptýlených pocitech, které usiluji popsat jako neznámé tapiserie, anebo ve slovech, do nichž se ve snaze o popis vlastního popisu hroužím, ztrácím se a vidím cosi jiného. Tvoří se ve mně asociace idejí, obrazů, slov – vše jasné a matné – a říkám stejně tak to, co cítím, jako to, co se domnívám, že cítím, a ani nerozlišuji, co mi vnuká duše, od toho, čím obrazy duší pohozené mi na zemi rozkvétají, ba ani to, jestli zvuk nějakého barbarského slova či rytmus vložené věty mě neodvádějí od předmětu už nejistého, od pocitu už vymezeného, a nezprošťují mě myšlení a mluvení jako ony dlouhé cesty určené k rozptýlení. A to vše, co by mi při opakování mělo dát pocit nicotnosti, nezdaru a trýzně, mi naopak dává zlatá křídla. Jakmile mluvím o obrazech, snad abych posoudil jejich zneužívání, vybavují se mi obrazy; jakmile vystoupím ze sebe, abych zapudil to, co necítím, tak už to cítím, a samo zapuzení je jakýsi pocit zdobený výšivkou; jakmile konečně ztratím víru ve své úsilí a chci všeho nechat, pak nějaký klasický termín, nějaké prostorné a střídme adjektivum najednou přede mnou jakoby sluncem osvětlí stránku napsanou v dřímotách a písmena z inkoustu mého pera tvoří absurdní mapu z magických znaků. A odkládám se jako pero a tak spočívám nesouvislý, vzdálený, přechodný a sukubický, konečný jako trosečník tonoucí v týchž zlatě fialových vodách, o nichž kdysi na dalekých ložích skutečně snil, s bájnými ostrovy takřka na dosah ruky.

Jakýsi soumravný smutek složený z únavy a klamného odřikání, nechut' cokoli cítit, bolest jakoby z potlačeného vzlyku nebo z dosažené pravdy. V nepozorné duši se mi rozvíjí tato krajina abdikací – aleje opuštěných gest, vysoké záhony nedosněných snů, různé nedůslednosti jako živé ploty mezi prázdnými cestami, dohady jako stará jezírka bez živoucího vodotrysku, to vše se proplétá a uboze vyvstává před očima ve smutném neladu mých zmatených pocitů.

Bolestný interval

Věc pohozená do kouta, hadr spadlý na ulici – má mrzká bytost se tváří v tvář životu přetvařuje.

Tvořit nějaké dílo a po jeho dokončení si přiznat, že je špatné, patří k tragédiím duše. A ta tragédie je zvlášť velká, když si člověk přizná, že to dílo je nejlepší, jaké mohl vytvořit. Chystáme-li se však nějaké dílo napsat a předem víme, že bude nedokonalé a nezdařené – pak je to vrchol trýzně a ponížení ducha. Nejenže cítím, že mě neuspokojují básně, které píšu, ale vím, že mě neuspokojí ani ty, které teprve napíšu. Vím to stejně tak filosoficky jako tělesně jakýmsi temným, břitkým tušením.

Proč tedy píšu? Protože sice hlásám rezignaci, ale ještě jsem se ji nenaučil plně uplatňovat. Ještě jsem se nenaučil vzdát se náchylnosti k verši a próze. Musím psát, jako by to bylo za trest. A nej-

větším trestem je vědomí, že z toho, co píšu, vzniká cosi naprosto nicotného, nezdařeného a neurčitého.

Už v dětství jsem psal básně. Byly velice špatné, ale považoval jsem je za dokonalé. Nikdy víc nezažiju takovou radost z domněle dokonalého díla. To, co píšu dnes, je mnohem lepší. Je to dokonce lepší, než jak by to mohli napsat ti nejlepší. Cítím však v sobě, a nevím proč, že je to nekonečně horší než to, co bych mohl – nebo snad měl – psát. Pláči nad svými špatnými básněmi z dětství jako nad mrtvým dítětem, nad mrtvým synkem, nad poslední zmizelou nadějí.

— 68 —

Zvyk a schopnost snít jsou pro mě prvořadé. Životní okolnosti už od dob mého samotářského a klidného dětství a snad i jiné síly, které temnou dědičností mě utvářely ke své neblahé podobě, učinily z mého ducha jediný stálý proud zasněnosti. V tom je obsaženo vše, co jsem; a dokonce i to, co u mě napohled vůbec na snílka nevypadá, patří bezpochyby k duši někoho, kdo jenom sní, a to na nejvyšším stupni.

Chci pro svou vlastní zálibu v sebezpytování postupně převádět do slov mentální procesy, které jsou u mě procesem jediným, totiž procesem života zasvěceného snu, duše vychované výlučně sněním.

Vidím-li se zvenčí, jak se ostatně vidím téměř vždy, jsem člověk neschopný činu, rozpačitě zvažující každý krok nebo gesto, neobratný v rozmluvě s druhými, bez vnitřního přesvědčení, nutného k tomu, abych se zabýval něčím, co by mi namáhalo ducha, i bez fyzické důslednosti, nezbytné k účasti v pouhém pracovním mechanismu.

Je docela přirozené, že takový jsem. U snílka se to předpokládá. Veškerá realita mě uvádí do rozpaků. Řeči jiných lidí mě nesmírně

skličují. Realita jiných duší mě ustavičně překvapuje. Široká síť různých nevědomí, představující veškerou činnost, kterou vidím, mi připadá jako absurdní iluze bez přijatelné souvislosti, jako nic.

Pokud by si však někdo myslel, že neznám cizí psychologické pochody, že se mýlím v jasném postižení motivů a soukromých myšlenek druhých lidí, udělá si o mně nesprávný názor.

Neboť já nejenže jsem snílek, ale já jsem výlučně snílek. Výhradní zvyk snít mi dal mimořádnou jasnost vnitřního vidění. Nejenže s úžasnou a někdy matoucí výstižností vidím postavy a *décors*³ svých snů, ale stejně výstižně vidím své abstraktní ideje, své lidské city – to, co mi z nich zbývá –, své tajné pohnutky a fyzické postoje vůči sobě samému. Své vlastní abstraktní ideje opravdu v sobě vidím, vidím je reálnou niternou vizí ve vnitřním prostoru. Jejich zákruty jsou tedy pro mě viditelné do nejmenších podrobností.

Proto se dokonale znám a prostřednictvím tohoto dokonalého sebeznání znám dokonale celé lidstvo. Není žádné nízké pohnutky, stejně jako není žádného ušlechtilého záměru, které by mi neprobleskly duší; a já vím, jakými gesty se každý z nich projevuje. Pod maskami správnosti či lhostejnosti, které si špatné myšlenky nasazují, a to i uvnitř nás samých, poznávám jejich podstatu podle toho, jak se to projevuje navenek. Víím, co v nás se nás snaží oklamat. A tak většinu lidí, které vidím, znám lépe, než se znají sami. Často se věnuji jejich zkoumání, protože tak si je přivlastním. Dobývám psychiku, kterou vysvětluji, protože snít pro mě znamená mít. Z toho je vidět, jak zcela přirozeně se já, snílek, považuji za analytika.

Mezi několika málo věcmi, které se mi občas zachce číst, mají proto zvláštní význam divadelní hry. Každý den se ve mně odehrává nějaký kus a já přesně víím, jak vlastně se nějaká duše plně promítá v Mercatorově projekci. Tím se však příliš nezabývám; tak trvalé,

3 Kulisy, scénérie. Pozn. red.

běžné a ohromné jsou omyly dramatiků. Žádné drama mě nikdy neuspokojilo. Jelikož poznám lidskou psychologii s jasností blesku a jediným pohledem prošetřím všechna zákoutí, uráží mě hrubá analýza a konstrukce dramatiků a to málo, co v tomto žánru čtu, mě znechucuje jako kaňka ve spisu.

Věci jsou látkou mých snů; proto ve své roztržitosti pozorně sleduji určité detaily Vnějšku.

Abych dodal svým snům plastičnosti, musím vědět, jak vlastně se nám reálné krajiny a postavy ze života plasticky jeví. Neboť snůvkovo vidění není stejné jako vidění člověka, který vidí věci. Ve snu zrak nespočine na důležitých a nedůležitých stránkách nějakého objektu jako v realitě. Snílek vidí jen to důležité. Skutečná realita nějakého objektu je pouze jeho část; zbytek je tvrdá daň, kterou platí hmotě za to, že existuje v prostoru. Podobně není v prostoru realita pro určité jevy, které ve snu jsou hmatatelně reálné. Skutečný západ slunce je nepostižitelný a pomíjivý. Snový západ slunce je stálý a věčný. Kdo umí psát, umí vidět své sny jasně (a takové to je) nebo vidět ve snu život, vidět život nehmotně a vyfotografovat jej přístrojem své fantazie, na nějž paprsky něčeho těžkého, užitečného a omezeného nepůsobí a na duchovním snímku vyjdou černě.

Tento postoj, získaný častým sněním, mi umožňuje vidět vždy z reality tu část, která je snem. Moje vidění věcí v nich vždy potlačí to, co můj sen nemůže potřebovat. A tak žiji stále ve snech, a to i když žiji v životě. Dívat se na západ slunce ve mně nebo na západ slunce ve Vnějšku je pro mě totéž, protože to vidím stejně; mé vidění je totiž stejně uzpůsobené.

Proto představa, kterou o sobě mám, bude mnoha lidem připadat mylná. Do jisté míry mylná je. Já však sním o sobě samém a ze sebe vybírám to, co se ke snu hodí, a všemožně se skládám a překládám, až mám vskutku před sebou něco, co vyžaduji od toho, co jsem a co nejsem. Někdy nejlepší způsob, jak nějaký objekt vidět, je ho zrušit, on však nevysvětlitelně trvá dál, utvořen z látky negace a zrušení;

tak to dělám s velkými reálnými prostory své bytosti, které poté, co jsou na mém obraze sebe sama potlačeny, mne přetvářejí pro mou realitu.

Jak je možné, že se ve svých vnitřních procesech sebeiluze neklamu? Protože proces, který do nadreálné reality vytrhne nějaký aspekt světa nebo nějakou snovou podstatu, vytrhne do nadreálna také nějakou emoci nebo myšlenku; svléká je tedy z veškeré ušlechtilé nebo ryzí výstroje, která téměř nikdy neodpovídá pravdě. Stojí za povšimnutí, že moje objektivita je absolutní, ta nejabsolutnější ze všech. Já vytvářím absolutní objekt, s vlastnostmi absolutna v jeho konkrétnu. Já jsem neutekl před životem v tom smyslu, že bych pro svou duši hledal měkčí lože, já jsem jenom změnil život a ve svých snech jsem našel touž objektivitu, kterou jsem nacházel v životě. Moje sny – zabývám se tím jinde – vyvstávají nezávisle na mé vůli a mnohokrát mě pohoršují a zraňují. Mnohokrát to, co v sobě objevím, mě skličuje, vyvolává ve mně pocit studu (možná z jakéhosi zbytku lidskosti ve mně – co je to stud?) a úleku.

Nepřetržité snění ve mně nahradilo pozornost. Viděným věcem, a to už i snově viděným, jsem začal nadřazovat jiné sny, které v sobě chovám. Už tak jsem dost nepozorný, abych dělal dobře to, čemu říkám vidět věci ve snu, a přece ještě – protože onu nepozornost motivovalo nějaké nepřetržité snění a nějaký rovněž nepřemrštěně pozorný zájem o průběh mých snů – nadřazuji to, o čem sním, tomu snu, který vidím, a protínám realitu už svlečenou z hmoty absolutním nehmotnem.

Získal jsem schopnost sledovat různé myšlenky současně, pozorovat věci a zároveň snít o velice odlišných záležitostech, snít současně o reálném západu slunce nad reálnou řekou Tejo a o vysněném úsvitu nad nějakým vnitřním Pacifikem; a obě ty sněné věci se vzájemně prokládají, aniž se misí, aniž v podstatě proplétají něco víc, než odlišný emocionální stav, který každá z nich vyvolává, a jsem jako někdo, kdo uvidí jít po ulici mnoho lidí a zároveň bude

zevnitř cítit, jak se duše všech – což by musel udělat v jakési jednotě pocitu, mezitím co by viděl ta různá těla (která by musel vidět jako různá) – kříží na ulici plné pohybů nohou.

— 69 —

Vědec uznává, že jedinou realitou je mu on sám a že jediný reálný svět je takový, jaký mu poskytuje jeho pocit. Proto místo aby šel nepravou cestou a snažil se srovnat své pocity s pocity druhých lidí, a dělat tak objektivní vědu, snaží se spíše dokonale poznat svůj věk a svou osobnost. Nic není objektivnějšího než jeho sny. Nic není víc jeho než jeho vědomí sebe. Na těchto dvou realitách vypěstuje svou vědu. Ta se již velice liší od vědy dřívějších badatelů, kteří namísto hledání zákonů své vlastní osobnosti a uspořádání svých snů hledali zákony „vnějšku“ a uspořádání toho, čemu říkali „Příroda“.

— 70 —

I sám sen mě trestá. Nabyl jsem v něm takové jasnosti, že všechno, o čem sním, vidím jako skutečné. Ztratilo se tudíž vše, co tomu dodávalo cenu vysněnosti.

Sním o vlastní proslulosti? Cítím veškeré sebezapření, které je ve slávě, všechnu tu ztrátu soukromí a anonymity, jíž právě sláva bolí.

— 71 —

Mám statky v okolí života. Odjíždím z města své Činnosti mezi stromy a květy svých fantazií. Do mého zeleného zátiší nedoléhají ohlasy života mých činů. Vzpomínky prospávám jako nekonečná

procesí. Z číší své meditace piji jen úsměv zlatového vína; piji očima a zavírám je, a Život mívá jako vzdálená plachta.

Slunečné dny chutnají po něčem, co nemám. Modré nebe a bílá oblaka, stromy, šalmaj, která tam chybí – eklogy nedokončené chvěním větví... To vše a nemá harfa, jíž se dotýkám lehkostí svých prstů.

Rostlinná akademie zámlk... tvé jméno znějící jako vlčí máky... je-zírka... můj návrat... šílený kněz, který se pomátl při mši... To jsou vzpomínky z mých snů... Nezavírám oči, ale nic nevidím... Věci, které vidím, tu nejsou... Vody...

V husté spleti je zeleň stromů částí mé krve. Ve vzdáleném srdci mi buší život... Nebyl jsem předurčen k realitě, ale život si chtěl se mnou začít.

Ta muka osudu! Kdoví jestli zítra neumřu! Kdoví jestli se mé duši dnes nepříhoda něco strašlivého...! Když na takové věci někdy pomyslím, děsí mě ta svrchovaná tyranie, která mi dává tak nevinný zrak, abych netušil, jakým událostem jde má nejistota o sobě vstříc.

— 72 —

Estetika abdikace

Smířit se znamená podrobit se, a zvítězit znamená smířit se, být přemožen. Proto je každé vítězství vulgární. Vítěz vždycky ztrácí všechny klady svého znechuceného přístupu k přítomnosti, které ho dovedly k vítěznému boji. Spokojí se s vítězstvím, a spokojený může být jenom ten, kdo nemá mentalitu vítěze. Vítězí ten, kdo nikdy ničeho nedosáhne. Silný je jenom ustavičný zoufalec. Svrchované Impérium patří Imperátorovi, který se zřekne normálního života jiných lidí a starost o svrchovanost ho netíží jako těžké klenoty.

Omotat si svět kolem prstů jako nitku nebo stužku, s níž si pohrává žena snící u okna.

Všechno zkrátka spočívá ve snaze cítit nudu tak, aby nebolela.

Bylo by zajímavé být dvěma králi současně (být nikoli jednou duší těch dvou, nýbrž dvěma dušemi).

Vláda nad světem začíná u nás samých. Světu nevládnou lidé upřímní, ale také ne ti neupřímní. Vládnu mu ti, kdož si v sobě umělými a automatickými prostředky budují reálnou upřímnost; ta je jejich silou a ta vyznačuje do méně falešné upřímnosti druhých. Umět se dobře klamat je základní vlastností státníka. Jen básníkům a filosofům přísluší praktický pohled na svět, neboť jen jim je dáno nemít klamné představy. Vidět jasně znamená nejednat.

Když se narodila generace, k níž náležím, svět už neposkytoval žádnou podporu těm, kdož mají mozek a zároveň srdce. Destruktivní činnost předcházejících generací způsobila, že svět, do něhož jsme se narodili, nám nemohl dát žádnou jistotu v ohledu náboženském, žádnou oporu v ohledu mravním a žádný klid v ohledu politickém. Narodili jsme se již v plné metafyzické úzkosti, v plné mravní úzkosti, v plném politickém neklidu. Předchozí generace ve svém opojení vnějšími formulami, pouhými metodami rozumu a vědy otráslly všemi základy křesťanské víry, protože jejich biblická kriti-

ka, postupující od kritiky textů ke kritice mytologické, zredukovala evangelia a dřívější hierografii Židů na jakýsi nejasný shluk mýtů, legend a pouhé literatury; jejich vědecká kritika začala postupně poukazovat na omyly, na barbarskou naivitu primitivní „vědy“ evangelií; zároveň také svobodná diskuse, která vystoupila na veřejnost se všemi metafyzickými problémy, strhla s nimi náboženské problémy metafyzické povahy. V opojení tím neurčitým, co se nazvalo „pozitivismem“, kritizovaly tyto generace veškerou morálku, rozcupovaly veškerá životní pravidla, a z této srážky doktrín zůstala pouze jistota o ničem a bolest, že nic jistého není. Společnost takto neukázněná ve svém kulturním základě se v politice pochopitelně musela stát obětí této nekázně; tak došlo k tomu, že jsme procitli do světa, který lačněl po sociálních novotách a nadšeně se jal dobývat jakousi svobodu, jejíž podstatu neznal, jakýsi pokrok, který nikdy nebyl definován.

Jestliže nám však hrubý kriticismus našich rodičů odkázal nemožnost být křesťany, neodkázal nám spokojenost s touto nemožností; jestliže nám odkázal nevíru v ustálený mravní kodex, neodkázal nám lhostejnost k morálce a k pravidlům, jak lidsky žít; jestliže znejistil politickou otázku, nenechal našeho ducha lhostejného k tomu, jak by se tato otázka měla řešit. Naši rodiče spokojeně bořili, protože žili v době, v níž ještě doznívala solidní minulost. Právě to, co oni bořili, dávalo společnosti sílu, aby se bořit mohlo a nebylo přitom znát, že se budova hroutí. My jsme pak tu destrukci a její výsledky zdědili.

V dnešním životě náleží svět pouze hloupým, necitlivým a vnitřně rozháraným lidem. Právo žít a vítězit se dnes získává téměř stejným způsobem jako umístění v blázinci: neschopností myslet, nemorálností a přemrštěnou excitací.

Čím více zvažuji podívanou světa i příliv a odliv v proměně věcí, tím hlouběji se přesvědčuji o vrozené fikci všeho, o falešné vážnosti, předstírané v pompě každé reality. A při tomto zvažování, jemuž asi čas od času neujde žádný přemýšlivý člověk, se mi ten pestrobarevný průvod zvyků a mód, složitá pout' pokroku a civilizací, velkolepý chaos říší a kultur jeví jako mýtus a fikce, sněné mezi stíny a zapomněním. Nevím však, jestli vrcholná definice všech těch záměrů nejen zmarněných, ale i dosažených, by se měla hledat v extatické abdikaci Buddhy, který když pochopil prázdnotu věcí, vytrhl se ze své extáze řka: „Již vím vše“, anebo v příliš světaznalé lhostejnosti císaře Severa: „Omnia fui, nihil expedit“ – byl jsem vším, nic nestojí za to.

Prohlášení odlišnosti

Záležitosti státu a města se nás nedotýkají. Vůbec nám nezáleží na tom, jestli ministři a radní špatně spravují věci národa. To všechno se děje venku, jako bláto za deštivých dnů. Nemáme nic společného s tím, co by zároveň mělo mít něco společného s námi.

Právě tak nás nezajímají velké otřesy jako válka a krize v různých zemích. Dokud nevstoupí k nám do domu, je nám jedno, na které dveře klepou. Mohlo by se zdát, že příliš pohrdáme druhými, ale ve skutečnosti to vychází pouze z našeho skeptického přístupu k nám samým.

Nejsme dobrotiví ani dobročinní – ne proto, že bychom byli pravý opak, ale proto, že nejsme ani jedno, ani druhé. Dobrota je jemnocit hrubých duší. Zajímá nás tím, že je to epizoda odehrávající se v jiných duších a jinými způsoby myšlení. Pozorujeme, a přitom

neprojevujeme ani souhlas, ani nesouhlas. Naším úkolem je nebýt ničím.

Byli bychom anarchisty, kdybychom pocházeli z tříd, které samy sebe nazývají sociálně slabými, anebo z kterékoli jiné třídy, z níž se lze vyšvihnout či klesnout. My však jsme zpravidla lidé narození v mezerách tříd a společenských přehrad – téměř vždy v onom dekadentním prostoru mezi aristokracií a (vysokou) buržoazií, což je společenské místo géniů a bláznů, s nimiž je možné sympatizovat.

Činnost nás uvádí do rozpaků zčásti pro fyzickou neschopnost, ale ještě víc pro morální nechut'. Jednat nám připadá nemorální. Zdá se nám, že veškeré myšlení se degraduje, vyjádříme-li je slovy, která je přivlastňují druhým a činí je srozumitelným těm, kdož mu rozumějí.

Cítíme velkou sympatii k okultismu a tajnému umění. Nejsme však okultisty. Nedostává se nám k tomu vrozené vůle a navíc ještě trpělivosti vycvičit ji tak, aby se stala dokonalým nástrojem mágů a magnetizérů. Sympatizujeme však s okultismem zvláště pro jeho obvyklý způsob vyjadřování, jemuž nerozumějí mnozí z těch, kdo to čtou, ba ani mnozí z těch, kdo si myslí, že tomu rozumějí. Tento tajuplný postoj je svrchovaně nadřazený. A je nadto hojným zdrojem pocitů tajemna a děsu: astrální larvy, zvláštní bytosti různých těl, jež ceremoniální magie evokuje ve svých chrámech, zjevy odhmotněné z naší úrovně, vznášející se kolem našich uzavřených smyslů, ve fyzickém tichu vnitřního zvuku – to vše nás jakousi hrůznou lepkavou rukou laská v opuštěnosti a temnotách.

Nesympatizujeme však s okultisty v jejich apoštolství a filantropii; zbavuje je to jejich tajemství. Okultista může fungovat v astrálu jedině proto, že to dělá z vyšší estetiky, a ne pro ten neblahý účel, aby někomu prokázal dobro.

Takřka nevědomky v nás hlodá pradávná sympatie k černé magii, k zakázaným formám transcendentní nauky, k Pánům Moci, kteří se zaprodali Kondemnaci a degradované Reinkarnaci. Náš pohled

slabých a nejistých se s ženskou smyslností utápí v teorii invertovaných stupňů, v obrácených ritech, v neblahé křivce sestupné hierarchie.

Aniž bychom chtěli, má pro nás Satan touž přitažlivost jako samec pro samici. Had Hmotné Inteligence se nám stočil v srdci jako na symbolické holi Boha, jenž komunikuje – Merkura, pána Dorozumění.

Ti z nás, kteří nejsou pederasty, by rádi měli odvahu jimi být. Veškerá nechť k činu nevyhnutelně zženštuje. Minuli jsme se s naším pravým povoláním hospodyň a kastelánek a v současném vtělení nemáme vzhledem k sexuální odchylce co dělat. I když tomu absolutně nevěříme, je krvavě ironické tvářit se, jako bychom tomu věřili.

(from above) To všechno není ze zlé vůle, ale jen ze slabosti. O samotě uctíváme Zlo ne proto, že je to Zlo, ale poněvadž je pronikavější a silnější než Dobro, a všechno, co je pronikavé a silné, vábí nervy, jež měly být ženské. *Pecca fortiter*⁴ nemůže být určeno nám, kteří nemáme sílu, ba ani sílu inteligence, již nepochybně máme. Zamýšlej silně hřešit – jedině v tom snad se nás může týkat tento britký pokyn. Ani to však často nemůžeme: sám vnitřní život má svou realitu, která nás mnohdy bolí už tím, že je to realita. To, že pro asociaci představ platí zákony stejně jako pro veškeré duchovní úkony, uráží naši vrozenou nekázeň.

— 78 —

Dokonalý člověk pohanství představoval dokonalost člověka v tom, jaký je; dokonalý člověk křesťanství zase dokonalost člověka v tom, jaký není; dokonalý člověk buddhismu zato dokonalost toho, že člověk není.

4 Hřeš silně, statečně... Pozn. red.

Přirozenost je rozdíl mezi duší a Bohem.

Všechno, co člověk vykládá nebo vyjadřuje, je poznámka na okraj zcela smazaného textu. Ze smyslu poznámky si víceméně vyvodíme, jaký smysl ten text měl mít; stále tu však zůstává určitá pochybnost, a smysl může být mnohý.

— 79 —

18. 7. 1916

Žádný problém nemá řešení. Nikdo z nás nerozváže gordický uzel; všichni se buď vzdáme, nebo jej rozetneme. Citem se náhle rozhodujeme řešit problémy inteligence a děláme to z únavy myslet, z obavy vyvodit závěry, z absurdní potřeby najít nějakou oporu, nebo konečně ze stádního pudu vrátit se k druhým a k životu.

Jelikož nikdy nemůžeme znát všechny stránky nějaké otázky, nikdy ji nemůžeme vyřešit.

K tomu, abychom dospěli k pravdě, nám chybí dostatečné údaje a intelektuální postupy, které by interpretaci těchto údajů vyčerpaly.

— 80 —

Peníze jsou krásné, protože jsou vysvobozením.

Chtít jít umřít do Pekingu a nemoci to uskutečnit je jednou z věcí, které mě ničí asi jako představa nadcházející živelné pohromy.

Lidé, kteří si kupují zbytečnosti, jsou přece jen moudřejší, než si myslí – kupují si malé sny. V tom okamžiku jsou dětmi. Všech těch malých zbytečností, jimž s penězi v ruce nemohou odolat, se zmocňují v blaženém rozpoložení děcka, které si na pláži sbírá mušličky – což je představa, která víc než jiná navodí veškeré možné štěstí. Sbírat mušličky na pláži! Pro dítě nikdy nejsou dvě

stejně. Usíná s párem nejhezčích v dlani, a když mu je někdo vezme nebo ztratí – jaký zločin! krást mu vnější částechy duše! vyrvat mu kousky snu! – pak pláče jako nějaký Bůh, jemuž někdo ukradl právě stvořený vesmír.

— 81 —

Opravdu moudrý člověk si zařídí vše tak, aby se ho vnější události dotýkaly jen nepatrně.

Musí se proto obrnit tím, že se obklopí skutečnostmi sobě bližšími, než jsou fakta, tak aby právě skrze ně ta fakta, v souladu s nimi pozměněná, k němu pak pronikala.

— 82 —

Závidím všem lidem, že nejsou já. Jelikož ze všech nemožností mi tahle vždycky připadala největší, právě ona podmínila mou každodenní touhu, mou beznaděj všech smutných chvil.

— 83 —

Lidská duše se tak nevyhnutelně stává obětí bolesti, že zakouší bolestné překvapení i z toho, co se dalo čekat. Člověk, který celý život mluvil o ženské nestálosti a vrtkavosti jako o čemsi přirozeném a typickém, bude nesmírně sklíčen, když ho zaskočí zrada v lásce – jako by byl odjakživa pevně věřil či doufal v ženskou věrnost a stálost.

Právě tak člověka, který má všechno za prázdné a plané, nečekaně zasáhne zjištění, že jeho spisy pro nikoho nic neznamenají,

že jeho úsilí někoho poučit nikam nevede nebo že se mýlí, když si myslí, že jeho emoce je sdělitelná.

Není pravděpodobné, že by lidé, jimž se tyto a podobné nehody přiházejí, byli málo upřímní ve věcech, které říkali nebo psali a z jejichž podstaty se tyto nehody daly předvídat nebo mít za jisté. Upřímnost inteligentního tvrzení nemá nic společného s přirozeností spontánní emoce. Vypadá to, jako by duše mohla zažívat takové překvapení jen proto, aby jí nechyběla bolest, aby jí nescházela potupa, aby se jí dostalo žalu jako rovného podílu na životě. Všichni jsme si rovni ve schopnosti omylu a utrpení. Nezakusí to jen člověk, který necítí; a nejvyšší, nejušlechtilejší, nejprozíravější jsou ti, kdož zakoušejí a trpně snášejí vše, co předvídali a přezírali. Právě tomu se říká Život.

— 84 —

„Cítit je otrava.“ Tahle náhodná slova, vyřčená kýmsi v krátké rozmluvě, mi pořád září na půdě paměti. A zvláště ten plebejský větný obrat tomu dodává říz.

— 85 —

Hledám se a nenalézám. Náležím k okamžikům-chryzantémám, zřetelným v dlouhých hrdlech váz. Musím učinit ze své duše něco dekorativního.

Nevím, jaké přespříliš pompézní a vybrané detaily určují povahu mého ducha. Je to bezpochyby má záliba v ornamentálnosti, protože v ní cítím cosi totožného s podstatou mé duše.

Měl jsem určité nadání k přátelství, ale přátele jsem nikdy neměl, ať už proto, že jsem je nenašel, nebo proto, že přátelství, jak jsem si je představoval, bylo omylem mých snů. Vždycky jsem žil osaměle, a čím víc jsem si uvědomoval sám sebe, tím osamělejší jsem byl.

Bolestný interval

Nač snít?

Co jsem to ze sebe udělal?

Vnitřní sochu bez obrysů. Vnější sen, aniž byl sněn.

Absurdita

Postupně se stávat sfingou, třeba falešnou, až dospějeme k bodu, kdy už nebudeme vědět, kdo jsme. V podstatě totiž jsme falešnou sfingou a nevíme, co skutečně jsme. Jediný způsob, jak být v souladu se životem, je být v nesouladu se sebou samým. Absurdita je božská.

Rozvinout teorie, které trpělivě a poctivě promyslíme, jenom proto, abychom pak jednali proti nim – abychom jednali a své činy ospravedlnili teoriemi, které je odsuzují –, narýsovat si v životě cestu, a vzápětí na této cestě jednat naprosto protikladně. Mít všechna gesta a všechny postoje z čehosi, co ani nejsme, ani nehodláme být, ani za to nehodláme být pokládáni.

Kupovat si knihy, abychom je nečetli; chodit na koncerty, abychom neposlouchali hudbu ani neviděli, kdo tam je; dlouze se

procházet proto, že nás chůze nebaví, a strávit pár dní na venkově jen proto, že nás venkov nudí.

— 89 —

Maximy

Mít vyhraněné a jisté názory, stálé a známé instinkty, vášně a charakter – to vše hrozí tím, že se naše duše stane faktem, že se zmaterializuje a zvnějšní. Žít je příjemný a prchavý stav, v němž neznáme nic ani sama sebe (jedině takový způsob života je pro moudrého člověka přijatelný a uspokojivý).

Umět ustavičně vstupovat mezi sebe a věci je nejvyšší stupeň moudrosti a opatrnosti.

Naše osobnost musí být neproniknutelná, a to i pro nás samé: odtud pramení naše povinnost stále snít a do těch snů se vřazovat, abychom si o sobě nemohli udělat žádný názor.

A obzvláště musíme zabránit tomu, aby do naší osobnosti vnikli druzí. Každý cizí zájem o nás je bezpříkladná bezohlednost. Jen naprostá bezobsažnost a neupřímnost brání tomu, aby se běžný pozdrav – jak se máte? – stal neomluvitelnou hrubostí.

Milovat znamená nabažít se samoty: je to tudíž zbabělost a zrada nás samých (nadevše důležité je, abychom nemilovali).

Udílet dobré rady znamená urážet schopnost mýlit se, kterou Bůh druhým dal. A cizí činy mají asi ještě tu výhodu, že nejsou také naše. Lze pouze pochopit, že se žádá rada od druhých – abychom si dobře uvědomili, až budeme jednat přesně naopak, kdo vlastně jsme, v přímém protikladu k jinakosti.

Nadšení je hrubost.

Výraz nadšení je především znásilnění práv naší neupřímnosti.

Nikdy nevíme, kdy jsme upřímní. Možná nejsme upřímní nikdy. A i když jsme upřímní dnes, zítra můžeme být upřímní úplně jinak.

Já sám jsem nikdy neměl žádná přesvědčení. Vždycky jsem měl dojmy. Nikdy bych nemohl nenávidět kraj, kde jsem spatřil ohromující západ slunce.

Vyjádřit dojmy znamená spíš si namluvit, že je máme, než je mít.

Jsem starší než Čas a než Prostor, neboť mám vědomí. Ode mne pocházejí věci; celá Příroda (...) z mých pocitů.

Hledám se – nenalézám. Chci, a nemohu.

Beze mne slunce vychází a hasne; beze mne prší a kvílí vítr. Nejsou tu pro mne roční období ani běh měsíců, ani uplývání hodin.

Pane světa ve mně, jakož i zemí, jež v sobě nemohu mít (...)

Po stupních mých snů a mé únavy sestup ze své neskutečnosti, sestup a přijď nahradit svět.

Jelikož vím, jak mě ty nejmenší věci dokážou potrápít, schválně se takovým maličkostem vyhýbám. Když někdo trpí proto, že slunce

na okamžik zmizí za mrakem, jak by netrpěl v šeru ustavičně zamračeného dne svého života?

Moje samota není hledáním štěstí, protože to má duše najít nedokáže; ani klidu, jehož se dostane jen tomu, kdo jej nikdy neztratil, ale hledáním spánku, vyhasnutí, chabé rezignace.

Čtyři stěny mého skromného pokoje mi představují zároveň celu i odstup, lože i rakev. V těch nejšťastnějších chvílích na nic nemyslím, nic nechci, ba ani nesním, ztracen ve strnulosti pomýlené rostliny, pouhého mechu, který by vyrašil na povrchu života. Bez hořkosti vychutnávám absurdní vědomí, že před tváří smrti a vyhasnutí nejsem nic.

Nikdy jsem neměl nikoho, koho bych mohl nazývat „Mistrem“. Pro mne nezemřel žádný Kristus. Žádný Buddha mi neukázal cestu.

Ve výši mých snů se mi nezjevil žádný Apollo nebo Athéna, aby mi osvětili duši.

— 94 —

Den po dni si ve své nízké a hluboké duši zaznamenávám dojmy, které tvoří vnější podstatu mého vědomí sebe sama. Vkládám je do toulavých slov, která mi hned poté, co je napíšu, zběhnou a nezávisele na mně bloudí po úbočích a loukách obrazů, alejemi pojmů, stezkami zmatků. K ničemu mi to není, protože mi nic k ničemu není. Psáním se mi však uleví, asi jako když se někomu líp dýchá, přestože pořád stůně.

Jsou lidé, kteří z roztržitosti píší klikyháky a nesmyslná jména na piják se zasunutými rohy. Pro mě tyhlety stránky představují čmáranice mého intelektuálního nevědomí sebe sama. Črtám je v jakési malátnosti sebecítění, jako kočka na sluníčku, a někdy si je znova přečtu naplněn nejasným pozdním úžasem, jako kdybych se byl rozpomněl na cosi, co jsem dočista zapomněl.

Když píš, slavnostně se navštěvuji. Mám zvláštní sály, na něž si v mezerách představivosti vzpomíná kdosi jiný, a tam s potěšením analyzuji to, co necítím, a zkoumám se jako nějaký obraz ve stínu.

Ještě než jsem se narodil, přišel jsem o svůj starobylý hrad. Ještě dřív, než jsem začal být, byly prodány goblény z paláce mých předků. Mé sídlo z časů před životem se rozpadlo v trosky a jen v určitých chvílích, když ve mně nad rákosím u řeky vyjde měsíc, zamrazí mě steskem po místech, kde se bezzubý zbytek zdí černá proti tmavěmodré obloze, zbělené mléčnou žlutí.

Jsem v sobě sfingou. A z klína královny, která mi chybí, spadne zapomenuté klubko mé duše jako motiv zbytečné výšivky. Kutálí se pod vykládanou skříňku a cosi ve mně je sleduje jako oči, dokud se neztratí ve veliké hrůze z hrobu a konce.

— 95 —

Bůh je dobrý, ale ďábel také není špatný.

Romantická vyváženost je přece jen lepší než vyváženost francouzského 17. století.

— 96 —

Prší, a prší pořád víc... Jako by se v tom černém vnějšku mělo něco strhnout...

Celé to nepravidelné a kopcovité nakupení města mi dnes připadá jako pláň v dešti. Ať se dívám jak chci daleko, všechno má barvu deště, sinavou čern.

Mám zvláštní pocity, všechny chladné. Tak se mi zdá, že podstatou krajiny je mlha a že domy jsou mlhou, jež ji zastírá.

Jakási předběžná neuróza z toho, co budu, až nebudu, mi zmrazuje tělo a duši. Z čehosi jako vzpomínky na mou budoucí smrt mi zevnitř naskakuje husí kůže. V mlze intuice mám pocit mrtvé hmoty, padám s deštěm, kvílím ve větru. A mráz z toho, co nebudu cítit, mi zalézá do mého nynějšího srdce.

— 97 —

Jsem z těch bytostí, o nichž ženy říkají, že je milují, ale nikdy je nerozpoznají, když je potkají; a nerozpoznaly by je ani pak, kdyby je rozpoznaly. Snáším choulostivost svých citů s pohrdavou pozorností. Mám všechny vlastnosti, pro něž jsou obdivováni romantičtí básníci, ba i onen nedostatek těchto vlastností, s nímž skutečně lze být romantickým básníkem. Jsem (částečně) popsán v různých románech jako protagonista rozmanitých zápletek; avšak podstatou mého života i mé duše je nikdy nebýt protagonistou.

Nemám o sobě představu; ani takovou, která spočívá v nedostatku představy o sobě samém. Jsem kočovník svého uvědomění. Při první hlídce se rozutekla stáda mého vnitřního bohatství.

Jediná tragédie je, že se nemůžeme chápat tragicky. Vždycky jsem jasně viděl svou koexistenci se světem. Nikdy jsem jasně necítil svůj nedostatek koexistence s ním; proto jsem nikdy nebyl někým normálním.

Jednat znamená odpočívat.

Všechny problémy jsou neřešitelné. Podstatou existence problému je neexistence řešení. Hledat nějaký fakt znamená, že není žádný fakt. Myslet je neumět existovat.

Která panovačná královna chová u svých jezer v paměti můj ztracený život? Byl jsem pážetem v alejích nedostačujících okřídleným chvilím mého modravého klidu. Z mých teras se lodě v dáli vlnily spolu s mořem a v jižních oblacích jsem ztratil duši jako upadlé veslo.

Závan hudby nebo snu, něco, co by umožnilo téměř cítit, něco, co by zabránilo myslet.

Intuitivně vím, že pro lidi jako já žádná materiální okolnost nemůže být vhodná, žádný životní problém nemůže mít příznivé řešení. Jestliže se už z těchto důvodů vzdaluji životu, pak i sám život k tomu přispívá. Týž souběh události, který by u normálního člověka nevyhnutelně vedl k úspěchu, má v mém případě zcela opačný výsledek, nečekaný a neblahý.

Občas mě toto zjištění vede k bolestné představě božského nepřátelství. Připadá mi, že takovou řadu pohrom, jimiž se vyznačuje můj život, může vysvětlit jen vědomé uspořádání událostí tak, aby mi škodily.

Z toho všeho pro mě vyplývá, že se nikdy příliš nesnažím. Bude-li štěstí chtít, ať přijde samo. Až moc dobře vím, že ani sebevětší snaha u mě nikdy nevede k tak zdárnému konci jako u jiných lidí. Proto se podřizuji osudu a nic zvláštního od něho nečekám. Proč taky? Stoicismus je mi organickou potřebou. Musím se obrnit proti

životu. A protože veškerý stoicismus je jen přísným epikureismem, snažím se, aby mé neštěstí mě pokud možno bavilo. Nevím, do jaké míry se mi to daří. Nevím, do jaké míry se mi vůbec něco podaří. Nevím, do jaké míry se vůbec něco může podařit...

Tam, kde by jiný zvítězil nikoli svým přičiněním, ale nevyhnutelností věcí, tam já ani tou nevyhnutelností, ani tím přičiněním nevítězím, ani bych nezvítězil.

Možná jsem se duchovně narodil v jednom krátkém zimním dni. Pro mou bytost nastala brzy noc. Jen ve zmaru a osamění mohu naplnit svůj život.

V podstatě to vůbec není stoické. Ušlechtilost mé trýzně je pouze ve slovech. Naříkám si jako stonavá služka. Užírám se jako ženská v domácnosti. Můj život je naprosto nicotný a naprosto smutný.

— 101 —

... Žasnu nad svým sklonem k úzkosti. Ač nejsem povahou metafyzik, prožíval jsem celé dny pronikavé, přímo fyzické úzkosti z neřešitelnosti metafyzických a náboženských problémů...

Rychle jsem si uvědomil, že to, co jsem pokládal za řešení náboženského problému, mělo být rozumové řešení problému emocionálního.

— 102 —

S obrovským vypětím vstávám ze židle, ale mám dojem, že ji táhnu za sebou a že je mnohem těžší, protože je to židle subjektivismu.

Velký člověk dokáže vnutit druhým lidem svůj vlastní sen, své vlastní sny. Musí však snít takové sny, které si už oni sami svým způsobem rozesnili, aby je pak skutečně mohli přijmout.

Mezi teoretickým a praktickým životem je propast, nad níž jsou mostem spíše individualistické než společenské bytosti.

Poroučí ten, kdo chce, sám ve službách rozptýlených, anonymních myšlenek, které jako takové vůbec myšlenkami nejsou.

Čin ponechme lidem, kteří myslí cizí hlavou, neboť existují jen proto, aby jednali. My, kteří si neděláme iluze, že bychom činem mohli působit na druhé, že bychom v životě byli něčím víc než cizinci, uchylme se k vzletné, ba lehkovážné hře teorií.

Pohrdající všemi ideály, zvláště těmi, jež hledají štěstí na zemi pro druhé – protože štěstí může být ideálem jen pro nás –, žijme v ústraní jako jiní zasvěcenci, zasvěcenci duše (přesahující inteligenci), kteří rovněž od života nic nechtějí ani nečekají. Vizionář se tak vedle adepta bude ubírat zříceninami Šalamounova chrámu a onou blízkou plání, kde byl kdysi pohřben Mistr.

Příjemný pocit, že nemáme rodinu ani jinou společnost, jemnou příchuť jakéhosi exilu, v níž hrdost vyhnance nám v neurčité rozkoši zmírňuje vágní neklid z té vzdálenosti – to vše vychutnávám podle svého, lhostejně. Protože můj duchovní postoj vyznačuje mimo jiné to, že se pozornost nesmí pěstovat přehnaně a že i sen musí být nazírán

svrchu, s aristokratickým vědomím, že mu dáváme existovat. Přikládat přílišný význam snu by vlastně znamenalo přikládat přílišný význam něčemu, co se od nás samých odpoutalo, co se podle možnosti stalo realitou, a tudíž pozbylo absolutního práva na naši ohleduplnost.

— 106 —

Imaginární postavy jsou výraznější a pravdivější než ty skutečné.

Můj imaginární svět byl pro mě vždy jediným opravdovým světem. Nikdy jsem nezažil lásky tak reálné, tak plnokrevné a vitální, jako s postavami, které jsem sám vytvořil. Škoda! Stýská se mi po nich, protože pomíjejí stejně jako ty druhé...

— 107 —

Avšak to vyloučení z životních cílů a hnutí, které jsem si uložil, přerušení styku s věcmi, k němuž jsem směřoval – mne přivedly přesně k tomu, čemu jsem se snažil uniknout. Nechtěl jsem cítit život ani se dotýkat věcí, protože vím, jak na mou povahu působí svět, a jsem si vědom, že pocit života je pro mě vždy bolestný. Avšak ve snaze vyhnout se tomuto kontaktu jsem se izoloval a tou izolací jsem ještě víc podráždil svou už tak krajní citlivost. Kdyby bylo možné kontakt s věcmi úplně zrušit, mé citlivosti by to jen prospělo. Naprostá izolace je však neuskutečnitelná. I kdybych nedělal téměř nic, budu dýchat, i kdybych skoro nejednal, budu se pohybovat. Pak tedy tím, že jsem podráždil svou citlivost izolací, jsem zároveň způsobil, že sebemenší události, které by se mě dřív vůbec nedotkly, mě postihnou přímo katastrofálně. Zvolil jsem špatnou metodu úniku. Nepohodlnou oklikou jsem utekl tam, kde jsem byl předtím, a k hrůze z toho, že tam žiji, se přidala únava z cesty.

Nikdy jsem nepovažoval sebevraždu za řešení, protože já sám nenávidím život z lásky k němu. Dost dlouho mi trvalo, než jsem se o tomto politováníhodném omylu, v němž se sebou žiji, přesvědčil. Znechutilo mě to jako vždy, když se o něčem přesvědčím, protože přesvědčení u mě vždycky znamená ztrátu nějaké iluze.

Vůli jsem zabil tím, že jsem ji analyzoval. Kéž by se mi vrátilo dětství z časů před analýzou, třebaže i z časů před vůlí!

V mých zahradách panuje mrtvý spánek, dřímota jezírek v poledním slunci, kdy bzučí roje hmyzu a mě tíží žítí ne jako žal, ale jako fyzická bolest, která nebere konce.

Paláce příliš vzdálené, zahrady zadumané, aleje v dáli tak úzké, půvab kamenných laviček mrtvý pro ty, kdož odešli – mrtvá nádhra, zašlý půvab, ztracené pozlátka. Má touhu, na niž zapomínám, kéž bych zas cítil žal, s nímž jsem si tě vysnil.

— 108 —

Z východu prýští plavé světlo zlaté luny. Jeho stopa na široké rece ústí hadovitě do moře.

— 109 —

... lodě, které se míjejí v noci, a ani se nezdraví, ani se neznají.

— 110 —

Měsíční svit

... mokře špinavý vybledlou hnědí

na zřetelných vrstvách šikmých střech popelavě bílý,
mokře špinavý vybledlou hnědí

— 111 —

Poté co na jitřním nebi zbělel zánik hvězd do nicoty a vánek zteplal v přísvitu zoranžovělé žluti na troše nízkých mraků, jsem konečně mohl já, nespavec, z ničeho dočista umořený, pomalu zdvihnout tělo z lůžka, kde jsem promýšlel vesmír.

Přistoupil jsem k oknu a oči mě pálily od toho, že jsem je nezamhouřil. Na natěsnaných střechách střídalo světlo bleděžluté odstíny. Pozoroval jsem všechno zhlouplý nevyspáním. Na strmící mase vysokých domů byla žlut' vzdušná a nijaká. Vzadu na západě, kam jsem pohlížel, už se obzor sinale zelenal.

Vím, že den mě bude tížit jako nepochopení. Vím, že všechno, co dnes udělám, poznamená únava nikoli ze spánku, který nepřišel, ale z nespavosti, jež trvala. Vím, že se navenek budu ještě víc chovat jako náměsíčník nikoli proto, že jsem nespal, ale proto, že jsem spát nemohl.

Jsou dny, které jsou filosofií, které nám vnukají výklad života, které jsou margináliemi plnými ostré kritiky v knize našeho obecného údělu. Tak pociťuji i dnešní den. Připadá mi zcela nesmyslné, že mé ztěžklé oči a vyprázdňený mozek budou nesmyslnou tužkou, jež načrtne text marného a hlubokého komentáře.

— 112 —

Jenom člověk, který nemyslí, dojde někdy k nějakému závěru. Myslet je váhat. Lidé činu nemyslí nikdy.

Jaký zázrak nás spasí od neblahé mánie mít pravdu?

Zbožňujeme dokonalost, protože ji nemůžeme mít; hnusila by se nám, kdybychom ji měli. Dokonalé je nelidské, protože lidské je nedokonalé.

Slepá nenávist k ráji – podobná přání té chuděry, aby byl v nebi venkov. Ano, žádné extáze abstraktna ani divy absolutna nemohou nadchnout duši, jež cítí: nadchne ji však domov a horské úbočí, zelený ostrov na modrém moři, cesta mezi stromovím a dlouhé hodiny odpočinku na zděděném statku, i kdybychom jej nikdy neměli. Není-li země na nebi, radši ať není nebe. Ať tedy všechno není ničím a ať skončí román, který neměl žádnou zápletku.

K dosažení dokonalosti by bylo třeba nelidského chladu, a pak by nebylo lidského srdce, jímž by bylo možné tu dokonalost milovat.

Uchváceně žasneme nad tím, jak velcí umělci tíhnou k dokonalosti. Milujeme jejich přibližování k dokonalosti, ale milujeme je proto, že je to pouze přibližování.

Ve mně byla vždy menší intenzita pocitů než intenzita jejich uvědomění. Vždycky jsem víc trpěl vědomím, že trpím, než utrpením, které jsem si uvědomoval.

Život mých emocí přešel od svého původu do sídla myšlení a stále šířeji jsem prožíval emotivní poznávání života.

A jelikož se myšlení, když hostí emoci, stává náročnějším než sama emoce, pak povaha vědomí, v němž jsem začal prožívat to, co cítím, změnila můj způsob cítění na něco běžnějšího, povrchnějšího, lechtavějšího.

— 116 —

Existuje jakýsi pro mě nevysvětlitelný spánek volní pozornosti, který mě často přepadne, pokud se ovšem o něčem tak mdlém dá říci, že to někoho přepadne. Jdu ulicí, a je to, jako bych seděl, a moje pozornost, procitlá ke všemu kolem, je nicméně netečná, jako by celé tělo odpočívalo. Nebyl bych s to vědomě se vyhnout nějakému chodci, který by šel proti mně. Nebyl bych s to odpovědět slovy nebo aspoň v duchu na otázku někoho náhodného, koho by se mnou svedla shoda okolností. Nebyl bych s to mít nějaké přání, nějaké očekávání, cokoli, co by představovalo nějaký pohyb, a to už nikoli z vůle celé mé bytosti, ale dokonce ani – lze-li to tak říci – z dílčí vůle, vlastní každému prvku, do něhož jsem rozložitelný. Nebyl bych s to myslet, cítit, chtít. A přitom jdu dál, bloumám. Nic v mých pohybech (jak vidím z toho, že to druzí nevidí) nepřenáší navenek stav stagnace, v němž kráčím. A tento stav duševní nepřítomnosti, který by byl pohodlný, protože správný u někoho, kdo leží nebo se opírá, je zvlášť nepohodlný, ba bolestný u někoho, kdo jde po ulici.

Je to pocit jakési zpité netečnosti, opilosti, která je neradostná sama o sobě i ve své příčině. Je to nemoc, které se nesní o rekonvalescenci. Je to rozjařená smrt (...)

Každý požitek je neřest – protože vyhledávat požitek je něco, co dělají v životě všichni, a jediná zlá neřest je dělat to, co dělá každý.

ANTEROS

Vizuální milenec

Hlubokou lásku a její prospěšnost chápu povrchně a dekorativně. Podléhám vizuálním vášním. Srdce, nakloněné nejneskutečnějším cílům, si uchovávám nedotčené.

Nepamatuji se, že bych byl miloval jinak než „obraz“ v někom, čirý vnějšek – na němž se duše podílí jen tím, že tomu vnějšku dodává život a vzruch –, odlišný tedy od obrazů, jaké malují malíři.

Miluji takhle: upoutá mě krásná, přitažlivá nebo jinak pomilováníhodná postava ženy nebo muže – kde není touha, nehraje pohlaví roli – a ta mě zaujme, zmocní se mě, jsem jí posedlý. Nechci však víc než ji vidět, ani nesleduji nic, v čem by bylo víc než možnost tu reálnou osobu, kterou ona postava navenek reprezentuje, poznat a mluvit s ní.

Miluji pohledem, a nikoli představivostí. O postavě, která mě upoutá, si totiž nic nepředstavuji. Nevymýšlím si, že by mě k ní jinak něco pojilo (...). Nezajímá mě, kdo je, co dělá a co si myslí bytost, která mi ukazuje svůj vnější vzhled.

Nesmírná spousta lidí a věcí tvořících svět je mi nekonečnou galerií obrazů a jejich vnitřek mě vůbec nezajímá. Nezajímá mě proto, že duše je jednotvárná a u každého vždycky stejná; liší se jenom její osobní projevy, a nejlepší je to, co přesahuje do snu, do způsobů, do gest, a tak to vstupuje do obrazu, který mě upoutá a na němž rozpoznávám výjevy podmiňující tuto oblibu.

Tak v ryzím vidění prožívám oživený vnějšek věcí a bytostí a jako nějaký bůh z jiného světa jsem lhostejný k jejich obsahu-duchu. Samu bytost prohlubuji jen do šíře, a když zatoužím po hloubce, hledám ji v sobě a ve svém pojetí věcí.

Co mi může přinést osobní poznání bytosti, kterou takhle miluji jen *en décor*? Deziluzi ne, protože tím, že u ní miluji jen vzhled a nic si o ní nepředstavuji, její hloupost nebo prostřednost jí nic neubírá, protože jsem nečekal víc než ten vzhled, který jsem ani čekat nemusel, a ten vzhled trvá. Osobní poznání je však škodlivé, protože je zbytečné, a zbytečný materiál je vždycky škodlivý. Nač by mi bylo jméno té bytosti? A přitom je to první věc, kterou se při představování dozvím.

Osobní poznání by mělo znamenat svobodu pozorování, kterou si právě můj způsob lásky žádá. My však nemůžeme svobodně sledovat, pozorovat někoho, koho známe osobně.

Vše přebytečné umělce ruší, protože to snižuje účinek.

Mým přirozeným cílem je být neomezeným a zaníceným pozorovatelem vnějšku a projevů věcí – objektivistou snů, vizuálním milencem forem a aspektů přírody.

Není to případ označovaný psychiatry za psychický onanismus či snad za erotomanii. Nepředstavuji si jako v psychickém onanismu; nevystupuji ve snu jako tělesný milenec, ba ani jako blízký přítel bytosti, kterou sleduji a kterou si vybavuji: nic si o ní nepředstavuji. Ani si ji neidealizuji a nepřenáším mimo oblast konkrétní estetiky jako nějaký erotoman: nechci od ní a nemyslím si o ní víc než to, co poskytuje mým očím a bezprostřední prosté vzpomínce na to, co ty oči viděly.

Nemám ve zvyku spřádat si nějakou smyšlenou zápletku kolem postav, jejichž pozorování se věnuji. Vidím je a jejich hodnota je pro mě jedině v tom, že jsou vidět. Všechno, co bych jim přidal navíc, by jim něco ubralo, protože by to ubralo jejich „viditelnosti“, abych tak řekl.

To, co bych si o nich mohl představovat, bych nevyhnutelně už při tom představování seznal jako falešné; a jestliže sněné se mi líbí, falešné mě odpuzuje. Čirý sen mě uchvacuje, sen, který nemá s realitou žádnou souvislost ani styčný bod. Nedokonalý sen, takový, který vychází ze života, se mi protíví nebo spíš protivil by se mi, kdybych do něj zabředl.

Lidstvo je mi rozsáhlým motivem dekorace oživeným skrze zrak a sluch, a nadto ještě skrze psychologickou emoci. Od života nežádám nic jiného než mu přihlížet. Od sebe nežádám nic jiného, než abych přihlížel životu.

Jsem jako bytost odjinud, která s jakýmsi neurčitým zájmem prochází touto existencí. Ta je mi ve všem cizí. Mezi ní a mnou jako by bylo sklo. To sklo chci mít pořád čisté, aby mi nic nebránilo ve zkoumání; ale sklo tam chci pořád.

Vidět v něčem víc, než co tam je, znamená pro každého vědecky založeného ducha vidět to méně. Co se tomu materiálně přidá, duchovně se zase ubírá.

Tomuto duševnímu stavu přičítám svůj odpor k muzeím. Muzeum je pro mě celý život, v němž je malba vždy přesná a nepřesnost může být jen v nedokonalosti pozorovatele. Tuto nedokonalost se však snažím zmenšit nebo se – pokud to nejde – spokojím s tím, jak to je, neboť stejně jako vždy to jinak být nemůže.

Interval

Tato strašlivá chvíle nechť klesne k možnému nebo nechť se pozvedne k smrtelnému.

Nechť se nikdy nerozední, a já a celá tato ložnice i její vnitřní ovzduší, k němuž patřím, nechť se zduchovní v Noci, zabsolutní v Temnotě, a po mně ať nezůstane ani stín, který by mou památkou poskvrnil cokoli, co neumírá.

Když jsem viděl, jak jasně a dokonale logicky ospravedlňují jistí šílení (systematičtí blouznivci) sobě i druhým svoje blouznivé představy, navždy jsem ztratil zaručenou jistotu o jasnosti svého jasného rozumu.

Imperiální báje

Má Imaginace je město v Orientu. Celá skladba jeho reality v prostoru má rozkošnictví hustého a měkkého koberce. Stánky, jimiž se pestří jeho ulice, vyvstávají na jakémsi pozadí (které k nim nepatří) jako žluté nebo červené výšivky na bleděmodrém saténu. Celá dlouhá historie toho města poletuje kolem lampy mého snu jako motýl jen zaslechnutý v pološeru pokoje. Moje fantazie sídlila v někdejší nádheře a z rukou královen se jí dostalo od starodávna střežených klenotů. Vnitřní ochablost vystlala písčiny mé neexistence a v dechu pološera se okázale vznášely řasy na mých řekách. Proto jsem byl sloupovím v zmizelých říších, horečkou arabesek na

netečných vlysech, černáním věčnosti na vinutí zlomených sloupů, stěžni zbylými po dalekých ztroskotáních, stupni svržených trnů, závoji, jež snad netají nic než stíny, přízraky vyvstalými z půdy jako dým z pohozených kadidelnic. Neblahé bylo mé kralování a plný válek na dalekých hranicích můj imperiální mír v mém paláci. Stále blízký neurčitý hluk vzdálených slavností; procesí stále připravená projít mi pod okny; avšak ani zlatočervené rybky v mých rybníčcích, ani ovoce v nehybné zeleni mého sadu, ba ani ubohé chatrče, kde si druzí šťastně žijí, či kouř z komínů vzadu za stromy neuspávají prostými baladami vrozené tajemství mého vědomí sebe sama.

— 123 —

Být majorem v penzi mi připadá ideální. Škoda, že tím nelze být věčně.

Toužil jsem být úplný, a proto jsem upadl do tohoto stavu zbytečné sklíčenosti.

Tragická plytkost života.

Má zvědavost, sestra skřivánek.

Zrádná tíseň západů slunce, bázlivé lanoví úsvitů.

Sedněme si tady. Je odsud vidět víc oblohy. Úžasné rozpětí té hvězdnaté oblohy člověka utěší. Při pohledu na ni život tak nebolí; tvář rozpálenou životem nám lehounce ovane vějíř.

— 124 —

Tvé náhrdelníky z nepravých perel se mnou milovaly mé lepší chvíle. Nejoblíbenější květy byly karafiáty, snad pro tu nevyumělkovanost. Tvoje rty nenápadně velebily ironii vlastního úsměvu.

Rozumělas dobře svému osudu? Právě proto, že jsi jej znala, aniž bys mu rozuměla, to tajemství vepsané do smutku tvých očí tolik zastínilo tvé usmířené rty. Naše Vlast byla příliš daleko pro růže. Vodu v kaskádách našich zahrad zjasňovalo ticho. V krabatých dutinkách kamenů, kudy se prodírala voda, dlela tajemství, která jsme mívali v dětství, sny strnulé velikosti našich olověných vojáčků, které jsme na ty kameny mohli postavit, aby tam nehybně provedli velkou vojenskou akci, aniž by cokoli chybělo našim snům či bránilo našim domněnkám.

— 125 —

... a kosatce na březích vzdálených řek, chladných a slavnostních, za jednoho věčného večera v hloubi opravdových světadílů.

Nic víc, a přece opravdových.

— 126 —

Venkov je tam, kde nejsme. Tam, jen tam je opravdový stín a opravdový háj.

Život je váhání mezi zvoláním a otázkou. (Při pochybnosti je tu tečka.)

Zázrak je Boží lenost nebo lépe řečeno lenost, kterou Mu přičítáme tím, že si vymyslíme zázrak.

Bohové jsou ztělesněním toho, čím nikdy nebudeme moci být.

Únava ze všech hypotéz...

Samo psaní pro mě ztratilo půvab. Nejen vyjadřování emocí, ale i tříbení vět mi natolik zevšednělo, že píšu, jako když se jí nebo pije, s větší či menší pozorností, napůl však duchem jinde a bez zájmu, nesoustředěně a bez nadšení či zápalu.

Nečinnost je útěchou ve všem. Nicnedělání nám dává vše. Představovat si je vše, pokud to nesměřuje k činnosti. Nikdo nemůže být králem světa jinak než ve snu. A každý z nás, pokud se opravdu zná, chce být králem světa.

Nebýt, ačkoli myslíme, je trůn. Nechtít, ačkoli toužíme, je koruna. Máme to, čeho se zřekneme, protože ve snu to uchováváme nedotčené.

... bolestná ostrost mých pocitů třebas vyvěrajících z radosti, radost z ostrosti mých pocitů, třebas vyvěrajících ze smutku.

Dát každé emoci nějakou osobnost, každému duševnímu stavu nějakou duši.

Píšu v neděli, za pokročilého rána, kdy v širém, jemně prosvětleném dni tu nad střechami ustrnulého města věčně nová nebeská modř uzavírá v zapomnění tajuplnou existenci hvězd...

I ve mně je neděle...

I moje srdce jde kamsi do kostela neznámo kde a jde oblečené do dětského sametového oblečku s tváří zružovělou prvními dojmy, s úsměvem a bez smutných očí nad příliš velkým límečkem.

Dokázat být pověřivý je stále ještě jedním z umění, která vyznačují nadřazenou bytost, jsou-li dovedena na nejvyšší stupeň.

(déšť)

A nad temnotou lesklých střech se chladné světlo vlahého rána konečně rozbřeskne jako trýzeň apokalypsy. Zas je tu nesmírná noc stále silnějšího jasu. Zas ta stejná hrůza jako vždy – den, život, vymyšlená užitečnost, beznadějná činnost. Zas ta moje fyzická osobnost, viditelná, společenská, sdílitelná ve slovech, jež nic neříkají, použitelná skrze cizí vědomí a gesta druhých. Jsem to zase já, takový, jaký nejsem. A jak se to světlo ze tmy cpe s popelavými pochybnostmi do škvír okenic – ani zdaleka hermetických, panebože! –, pomalu cítím, jak neudržitelné je moje útočiště, kde ležím, nespím, ale mohl bych spát, sním a nevím o žádné pravdě či realitě, ve svěžím teple čistého prádla, kde až na to pohodlí mi nic nepřipomíná existenci těla. Pomalu cítím, jak mi uniká blažené nevědomí,

s nímž se těším ze svého vědomí, cítím živočišnou rozespalost, s níž jako kočka na slunci mžourám na to, jak se hýbe logika mé uvolněné imaginace. Pomalu cítím uplývání výsad polostínu, sleduji volný tok řek pod stromovím řas a ševel kaskád ztrácející se v pomalém šumění krve v uších i nejasné trvání deště. Pomalu mizím i já, dosud živý. Nevím, jestli spím, nebo jestli jenom cítím, že spím. Není to určitý interval snu, ale všímám si – jako bych procítil z nespáného spánku – prvních zvuků městského života, valících se z jakéhosi nejasného místa dole, kde Bůh udělal ulice. Je to veselý ruch přecezený smutkem deště, který padá nebo možná padal – protože už ho neslyším... –, jen přílišná šed' světla na mě dopadá z nejzazších škvír ve stínech chabého svítání, nepostačujícího v téhle ranní hodině, i když nevím, která to je... Jsou to veselé a rozptýlené zvuky a bolí mě v srdci, jako by mě jimi kdosi volal ke zkoušce nebo na popravu. Každý den, jehož rozbřesk uslyším v postelové nevědomosti, mi připadá jako den nějaké velké události, jíž se neodvážím čelit. Každý den, jenž vstává z lože stínů a odhazuje prostěradla do ulic a uliček, mě povolává k soudu. Budu souzen v každém nastávajícím dnešku. A ten věčný odsouzenec, který ve mně je, se chytá postele jako ztracené matky a hladí polštář, jako by to chůva ho chránila před lidmi.

Blažená siesta velkého zvířete ve stínu stromů, svěží únava vandráka ve vysoké trávě, malátnost černocho za dávného teplého odpoledne, slastné zívnutí snášející na znavený zrak vše, čím laskavě uspává zapomnění, poklid odpočívající mysli, kdy se tiše zavírají okenice duše, anonymní vlídnost spánku.

Spát, být bezděčně daleko, ležet, zapomenout vlastním tělem; svobodně si zvolit nevědomí, útočiště v tůni ztracené kdesi pod košatými stromy, v dálavách hlubokých hvozdů.

Nicota, v níž se navenek dýchá, lehká smrt, z níž se teskně a svěže procítá, předání tkanin duše hávu zapomnění.

A znovu prudce zahlučí šplíchance deště v zjasněném vesmíru, jako by opět protestoval někdo, kdo se nechce nechat přesvědčit. Cítím, jak mi chlad proniká až do předpokládaných kostí, jako bych měl strach. A schoulený, nanicovatý, lidský, sám se sebou v té troše tmy, která mi ještě zbývá, pláču, ano, pláču osamělostí a životem a můj žal neužitečný jako vůz bez kol leží na kraji reality v hnoji opuštěnosti. Všechno oplakávám, ztrátu klína, smrt ruky, kterou mi kdosi podával, náruč, s níž jsem si nevěděl rady, rámě, o které bych se nikdy nemohl opřít... A den, který se neodvolatelně rozbřeskl, žal, který se ve mně rozbřeskl jako surová pravda dne, to, o čem jsem snil, o čem přemýšlel, co se ve mně zapomnělo – to všechno ve slitině stínů, fikcí a výčitek se mísí v brázdě světů a padá mezi věci života jako kostra z ukradeného hroznu vína, který snědli kluci na rohu.

Hluk lidského dne náhle zesílí jako zvuk zvonku. Vevnitř v domě klapne závora prvních dveří otvírajících se do vesmíru. Slyším trepky z jakési absurdní chodby vedoucí k mému srdci. A prudkým pohybem, jako bych se konečně zabíjel, vytrhnu tělo z hlubokého ložiska, jež mě ukrývá. Probudil jsem se. Zvuk deště se vytrácí vzhůru do neurčitého vnějšku. Připadám si šťastnější. Splnil jsem něco, o čem nevím. Vstávám, jdu k oknu, s velice odvážnou rozhodností otvírám okenice. Den svítá v jasném dešti, zalévajícím mi zrak matným světlem. Otvírám i okenní tabule. Čerstvý vzduch mi zvlhčuje teplou kůži. Ano, prší, ale i kdyby to bylo stejné, není už to ono! Chci se osvěžit, žít, a skláním šíji pod životem jako pod nějakým nesmírným jhem.

Jsou dny, kdy mi každý náhodný chodec a ještě víc každý můj známý z denního nuceného soužití začne připadat jako symbol, a pak

každý sám nebo všichni dohromady vytvářejí jakýsi prorocký nebo okultní rukopis, stínově popisující můj život. Kancelář se mi změnil na stránku s lidskými slovy; ulice je kniha; slova prohozená se známými i neznámými, které potkávám, představuji výroky, k nimž mi sice chybí slovník, ale ne tak docela pochopení. Mluví, vyjadřují, ale nemluví o sobě, ani nevyjadřují sebe; jsou to slova, jak jsem řekl, a neukazují, jenom nechávají prosvítat. Já však ve svém soumravném pohledu jen nejasně rozeznávám, co tyto náhlé okenní průsvity, objevující se na povrchu věcí, propouštějí z vnitřku, který zahalují a odhalují. Chápu bez poznání, asi jako slepec, jemuž se vypráví o barvách.

Na ulici někdy zaslechnu úryvky důvěrných hovorů a skoro všechny se točí kolem jiné ženy, jiného muže, mládence třetí ženy nebo milenky toho a onoho (...)

Jenom poslouchat tyhle stíny lidského diskursu, který je koneckonců vším, čím se většina vědomých životů zabývá, ve mně budí zhnusenou nudu, úzkost vyhnanství mezi pavouky, a znenadání si uvědomím, jak jsem mezi ty reálné lidi vmáčkнутý, odsouzený být vzhledem k majiteli a místu stejným sousedem jako ostatní nájemci domovního bloku a zhnusen zírat skrze zadní mříž kupeckého skladu na cizí smetí, které se za deště vrší na dvorku, jímž je můj život.

— 135 —

Je ušlechtilé být plachý, vznešené nemít se k činu, velké nehodit se k životu.

Jenom Nuda, která znamená odstup, a Umění, jež je pohrdáním, pozdvihují k čemusi jako uspokojení naši (...)

Bludičky, jež rodí naše hniloba, jsou nám aspoň světlem v temnotách.

Jenom přirozená nešťastnost a čirá nuda ustavičného neštěstí jsou heraldické jako potomci dávných hrdinů.

Jsem studna činů, jež ve mně nedospěly ani k náznaku slov, jejichž pomyšlení mi ani nezkřivilo rty, snů, které jsem zapomněl dosnít do konce.

Jsem zřícenina domů, které nikdy nebyly ničím víc než zříceninou a jejichž stavitele kdosi uprostřed díla pustil z hlavy.

Neopomeňme nenávidět ty, kdo se radují, protože se radují, opovrhovat těmi, kdo jsou veselí, protože my jsme neuměli být stejně veselí jako oni... Ten falešný sen, ta chabá nenávist není než hrubý, od země špinavý podstavec, na němž se vypíná pyšná a jedinečná socha naší Nudy, temný obrys, jehož tvář nejasně ozařuje tajemstvím nevyzpytatelný úsměv.

Blahoslavení ti, kdož nikomu nesvěřují život.

— 136 —

Dnes každý člověk, který morálně a intelektuálně nezakrnl a nezhrubl, miluje – pokud miluje – romantickou láskou. Romantická láska je krajním výtvozem celých staletí křesťanského vlivu; a co do podstaty i vývoje ji lze nechápavému vysvětlit srovnáním s kusem oděvu, který si duše nebo představivost vyrábí k tomu, aby jím oděla bytosti, s nimiž se setká, a duch usoudí, že jim padne.

Avšak žádné šaty nejsou věčné a nemají dlouhého trvání; pod hávem ideálu, který jsme si vytvořili a který se roztrhá, se brzo objeví skutečné tělo osoby, již jsme jej navlékli.

Romantická láska je tedy cestou k deziluzi. Není jí pouze tehdy, když se s deziluzí smíříme hned od začátku a ona nám ten ideál ustavičně mění, ustavičně tká v dílnách duše nové šaty, jimiž ustavičně obnovuje vzhled bytosti, která je nosí.

— 137 —

Nové pocity můžeš mít jedině tak, že si vytvoříš novou duši. Marné je tvé úsilí, chceš-li cítit jiné věci, aniž cítíš jinak, a chceš-li se sám cítit jinak, aniž změníš duši. Věci jsou totiž takové, jak my je cítíme – jak dlouho už to víš a neuvědomuješ si to? – a jediná možnost, jak dospět k novým věcem, jak cítit nové věci, je nově je pociťovat.

Změnit duši. Jak? Objev to sám.

Od narození až do smrti pomalu měníme duši stejně jako tělo. Najdi způsob, jak tu změnu urychlit, asi jako se nám rychle změní tělo při určitých nemocech a rekonvalescenci.

— 138 —

Bolestný interval

Asi jako by někomu do očí zdvižených (...) od knihy po dlouhém čtení prudce udeřilo obyčejné sluneční světlo, tak také mě, zvednu-li občas od sebe zrak, jímž se vidím, začnou bolet a pálit oči, když pohlednu na svou pronikavou nezávislost na jasně vnějším životě, na existenci druhých, na postavení a propojení okamžiků v prostoru. Klopýtám o skutečné city druhých, nesmiřitelný rozpor mezi jejich a mou psychikou mi brzdí a svazuje kroky, kloužu a zmítám se ve zvuku jejich slov, mezi ním i nad ním, dívám se, že je ve mně slyšet pevný a jistý dopad jejich kroků na skutečné zemi, jejich pohyby,

které opravdu existují, jejich drsné a složité způsoby být někým jiným než jen obměnou mé osoby.

To se pak octnu v těch propastech, do nichž se občas bezmocně a dutě zřítím, jako bych umřel a žil, bolestný bledý stín, jež první slabý vánek povalí na zem a první dotek změnění v prach.

To se pak táži sám v sobě, jestli mělo cenu vynaložit tolik námahy, abych se izoloval a pozdvihl, jestli opravdu měla cenu ta pozvolná kalvárie, již jsem ze sebe učinil k své Ukřižované Slávě? A i kdybych věděl, že to cenu mělo, v téhle chvíli mě tíží pocit, že nemělo a (nikdy) cenu mít nebude.

— 139 —

Zbytečné krajiny, jako třeba ty, jež obtáčejí čínské šálky tak, že začínají u ouška a tam zase náhle končí. Šálky jsou vždycky tak malé... Kam by asi vedla (...) ta krajina, která nedospěla dál než k oušku?

Některé duše může hluboce trýznit, že krajina namalovaná na čínském vějíři není trojrozměrná.

— 140 —

Číst znamená snít pod vedením někoho jiného. Číst špatně a nepozorně znamená vymanit se z cizího vedení. Povrchnost ve vzdělání je nejlepším způsob, jak číst dobře a do hloubky.

Jak banální a mrzký je život! Všimni si, že k tomu, aby byl mrzký a banální, stačí, že jej nechceš, že je ti dán a nikterak nezávisí na tvé vůli, ba ani na tvé iluzi tvé vůle.

Zemřít znamená být naprosto jiný. Proto je sebevražda zbabělost, znamená to cele se vydat životu.

— 141 —

Krajina v dešti

V každé kapce deště pláče v přírodě můj zmarnělý život. Je cosi z mého neklidu v tom, jak se v kapce za kapkou, v přívalu za přívalem marně vylévá smutek dne na zem.

Prší, jen se leje. Má duše mokne, když to slyší. Jen se leje... Tělo mi vlhne a roztéká se kolem mého pocitu duše.

Neklidný chlad svírá ledovýmá rukama mé ubohé srdce. Šedivé chvíle (...) se dlouží a roztahují v čase; okamžiky se vlečou.

Jak jenom prší!

Okapy chrlí drobné návaly nenadálých vod. S poplašným hukotem se řine voda rourami mého vědomí. Déšť buší do okenních skel, netečně, naříkavě (...)

Jakási studená ruka mi tiskne hrdlo a brání mi vdechnout život.

Všecko ve mně hyne, i vědomí, že mohu snít! Tělesně chřadnu. Veškerá měkkost, o níž se opírám, nastavuje mé duši hrany. Všechny pohledy, v nichž se zhlížím, tak ztemněly odrazem zuboženého denního světla, že se dá bezbolestně mřít.

— 142 —

Zpola chladné, zpola vlhého ráno se rozprostřelo po řídce obydlených svazích na pokraji města. Lehká, ještě rozespalá mlha se beztvárně třepila v polosnu kopců. (Nebylo zima, snad jen v tom, že se zase muselo začít žít.) A to všechno – celá ta pomalá svěžest mírného rána – se podobalo radosti, jakou on nikdy nemohl mít.

Vůz pomalu sjížděl k hlavním třídám. Jak se přibližoval k nejhustěji osídleným čtvrtím, zmocňoval se ho v duchu nejasný pocit ztráty. Začala vyvstávat lidská realita.

V takových jitřních hodinách, kdy už zmizel stín, ale ještě se zcela nevytratila jeho lehká tíže, zatouží duch, jenž se nechá unášet podněty chvíle, aby doplul k starému přístavu v plném slunci. Potěšilo by jej nikoli ustrnutí okamžiku jako ve slavnostní chvílce krajiny nebo v klidném měsíčním svitu nad řekou, ale chtěl by spíš, aby život býval jiný, tak aby tento okamžik mohl mít jinou příchut', jemu vlastnější.

Nejasná mlha se stále dloužila. Slunce dál zaplavovalo věci. V okolí se rozezněly zvuky života.

V takové chvíli by bylo správné nikdy nedospět k lidské realitě, jež je našemu životu určena. Setrvat bez tíže mezi mlhou a ránem nikoli v duchu, nýbrž ve zduchovnělém těle, v okřídleném reálném životě, by víc než co jiného vyhovovalo naší touze po hledání útočiště, přestože k tomu hledání není žádný důvod.

Jemným cítěním všeho se stáváme k věcem lhostejnými, až na to, co nelze mít – pocity dospívající k duši, jež je pro ně dosud v zárodečném stavu, lidské aktivity slučitelné s hlubokým cítěním, vášně a emoce ztracené mezi dosaženými výsledky jiného druhu.

Nic z toho se netýkalo stromů seřazených podél hlavních tříd.

Ta chvíle ve městě zmizela stejně jako kopec na druhé straně řeky, jakmile se loď dotkla mola. Dokud nevystoupil na břeh, nesl si krajinu z druhé strany přilepenou k brlení; ta se odloupla, hned jak se ozval náraz o kameny. Muž s vykasanými nohavicemi připoutal lano a jeho přirozený pohyb byl definitivní a pádný. Skončil metafyzicky v nemožnosti toho, abychom si uchovali radost z jakési pochybné úzkosti. Kluci na nábřeží se na nás dívali jako na kohokoli jiného,

kdo by nepocítil duševní pohnutí nevhodné při praktických lodních manévrech.

— 143 —

Deštivý den

Ve vzduchu se skrývá žlut' podobná bledé žluti prosvítající špinavě bílou. Skoro v tom popelavém vzduchu žádná žlut' není. Bledost popelavé barvy však žloutne svým smutkem.

— 144 —

(...) My všichni, kdo sníme a přemýšlíme, jsme účetními nebo jejich pomocníky v nějakém obchodě s látkami či s jiným zbožím kdesi v nějakém Dolním Městě. Účtujeme a zaznamenáváme ztráty; sčítáme a převádíme; děláme bilanci a neviditelné saldo mluví vždycky proti nám. (...)

— 145 —

Ten, kdo v této knize četl předcházející stránky, si o mně jistě pomyslí, že jsem snílek. V tom případě se mýlí. Na to, abych byl snílek, nemám dost peněz.

Hluboká melancholie, smutek plný znuděnosti může existovat jen v pohodlném a se střídým přepychem zařízeném prostředí. Proto Poeův Egeus, celé hodiny pohroužený do svých chorobných dum, tak činí na starobylém hradě svých předků, kde za dveřmi rozlehlé síně, v níž se život zastavil, neviditelní majordomové pečují o dům a jídlo.

Velký sen vyžaduje určité sociální podmínky. Když jsem si jednou v opojení nad jímavým rytmem svých vět vzpomněl na Chateaubrianda, hned jsem si také uvědomil, že já sám nejenže nejsem vikomt, ale ani Bretonec. Jindy zase, když jsem v podobném duchu pocítil jakousi podobnost s Rousseauem, napadlo mě vzápětí, že není-li mou výsadou být šlechtic a hradní pán, nebylo mi také dáno být Švýcar a tulák.

No ale i ve Zlatnické ulici je vesmír. Ani tady z Božího dopuštění nechybí záhadažití. A jestliže tedy sny, které si tu zpod kol a prken dokážu vytěžit, jsou stejně chudé jako to okolí plné beden a povozů, i tak jsou mi vším, co mám a co mít mohu.

Západy slunce jsou bezpochyby jinde. Ale i tady ve čtvrtém patře nad městem lze myslet na nekonečno. Jistě, nekonečno dole se skladišti, ale na konci s hvězdami... To mě napadá teď v podvečer nahoře u okna, v nespokojenosti měšťáka, jímž nejsem, a ve smutku básníka, jímž nikdy být nemohu.

— 146 —

Pokaždé žasnu, když něco dokončím. Žasnu a zoufám si. Můj smysl pro dokonalost by mi měl bránit, abych skončil; měl by mi zabránit i začít. Z roztržitosti však něco udělám. To, co se mi podaří, je u mě nikoli výsledkem vynaložené vůle, ale vůle oslabené. Začnu, protože nemám sílu myslet; skončím, protože nemám to srdce něco přerušit. Tato kniha je moje zbabělost.

Důvodem, proč tolikrát vkládám do svých myšlenek obraz krajiny, nějakým způsobem začleněné do reálného nebo imaginárního náčrtu mých dojmů, je to, že tato krajina je branou, jíž prchám před uvědoměním své tvůrčí neschopnosti. Uprostřed rozhovorů se sebou samým, jimiž jsou slova této knihy, cítím najednou potřebu mluvit s někým jiným a obracím se ke světlu, které se – jako

zrovna teď – vznášejí nad střechami domů, zdánlivě mokřými v jeho šikmé záři; obracím se k mírnému kolébání vysokých stromů na svahu města, zdánlivě tak blízkých, které jako by se měly bezhlesně sesout; k naskládaným plakátům strmících domů, s okny místo písmen, na nichž dohasínající slunce zlatí vlhké lepidlo.

Proč píšu, jestliže nepíšu líp? Co bych si ale počal, kdybych nepsal to, co napsat dokážu, jakkoli by to bylo pod mou úroveň? Jsem plebejec ve svých aspiracích, protože se snažím něco realizovat; netroufám si na mlčení asi jako člověk, který se bojí potmě v pokoji. Jsem jako ti, co si cení víc medaile než úsilí a těší se ze slávy v kožichu.

Psát je pro mě sám sebou pohrdat; přestat psát však nemohu. Psaní je jako droga, kterou odmítám a beru, zlozvyk, jímž pohrdám a s nímž žiju. Některé jedy jsou nutné a jsou i jedy velejemné, složené z přísad duše, z bylin nasbíraných v zákoutích zborcených snů, z černých máků natrhaných u hrobů, z dlouhých listů obscénních stromů, jejichž větve lomoží nad břehy pekelných řek duše.

Ano, psát je zanikat, zanikají však všichni, protože všechno je zánik. Já ale zanikám bez radosti, ne jako řeka v ústí, pro něž se neznámá zrodila; mizím jako jezírko, které vytvořil na pláži příliv a jehož vsáklá voda už se do moře nikdy nevrátí.

— 147 —

Čím dále v životě pokročíme, tím více se přesvědčujeme o dvou pravdách, které si nicméně protiřečí. První z nich je ta, že tváří v tvář životní realitě blednou veškeré smyšlenky literatury a umění. Ty bezpochyby poskytují ušlechtlejší radosti, než jaké známe ze života; jsou však jako sny, v nichž cítíme city, které v životě necítíme, a v nichž se slučují tvary, jež v životě nejsou; přece jen však jsou to sny, z nichž se probudíme a po nichž nezůstane vzpomínka ani stesk, se kterými bychom pak prožili další život.

Druhá pravda je ta, že jelikož není splnitelné přání každé ušlechtilé duše, aby prožila život naplno a z vlastní zkušenosti poznala všechny věci, všechna místa a všechny možné city, pak plně lze život prožít jen subjektivně a v jeho úplné podstatě jen tehdy, když jej popřeme.

Tyto dvě pravdy se nedají převést na společného jmenovatele. Moudrý člověk se je nebude pokoušet slučovat, stejně jako nebude chtít jednu nebo druhou zavrhnout. Bude však buď muset sledovat jednu a litovat, že za tou druhou jít nemůže, nebo zavrhnout obě a sám nad sebe se pozvednout ve vlastní nirváně.

Šťastný ten, kdo od života nežádá víc, než čeho se mu spontánně dostává, a řídí se pudem koček, vyhledávajících slunce, když slunce svítí, anebo jakékoli teplo, když slunce nesvítí. Šťastný ten, kdo se pro imaginaci vzdá své osobnosti a těší se pozorováním cizích životů, přičemž prožívá nikoli všechny dojmy, ale vnější podívanou na ně. Šťastný konečně ten, kdo se všeho vzdal, a proto nic mu nemůže být odebráno ani ubráno.

Venkovan, čtenář románů, ryzí asketa – tito tři vedou šťastný život vzdávající se osobnosti – první proto, že žije pudem, který je neosobní, druhý proto, že žije imaginací, která znamená zapomnění, a třetí proto, že nežije, a jelikož nezemřel, spí.

Nic mě neuspokojuje, nic mě neutěšuje, všechno – ať už to bylo, nebo ne – mě nudí. Nechci mít duši, a nechci se jí vzdát. Přeji si to, co si nepřeji, a vzdávám se toho, co nemám. Nemohu být ničím ani vším: jsem spojovací most mezi tím, co nemám, a tím, co nechci.

— 148 —

Dva tři dny jakoby počínající lásky...

Pro estéta má to vše význam kvůli pocitům, které to v něm vzbuzuje. Pokračovat by znamenalo vstoupit do oblasti, kde začíná žárlivost, utrpení, vzrušení. V této předsíni citu je celá něžnost lásky bez

její hloubky – to znamená lehké potěšení, neurčité aroma bez touhy, a jestliže se tím ztrácí velikost milostné tragédie, nezapomeňme, že estét tragédii se zájmem pozoruje, ale nerad podstupuje. I pro pěstování imaginace je pěstování života škodlivé. Vládne ten, kdo nepatří mezi obyčejné smrtelníky.

To by mě koneckonců uspokojilo, kdybych dokázal sám sebe přesvědčit, že tahle teorie není to, co je, totiž rafinovaný povyk určený uším mé inteligence, aby si ani nestačila všimnout, že v podstatě tu není nic než můj smutek, moje nezpůsobilost k životu.

— 149 —

Dole pode mnou, svažitým stínem odloučeno od výše, kde jsem, spí – ledové v měsíčním světle – celé město.

(Jakési zoufalé vědomí, úzkost z existence, v níž jsem sám svým vězněm, mě zcela zaplavuje, ale nepřesáhne, a skládá mi bytí z něhy, strachu, bolesti a beznaděje.)

Tak nevysvětlitelný příval absurdního žalu, bolest tak zoufalá, tak sirá, tak metafyzicky má (...)

— 150 —

... A já, který bázně nenávidím život, obávám se okouzlené smrti. Bojím se té nicoty, která může být něčím jiným, a bojím se jí zároveň jako nicoty i něčeho jiného, jako by se v ní mohlo spojit i to nijaké i to hrozné, jako by mi do rakve měli zavřít věčné dýchání tělesné duše, jako by v té klauzuře měli rozdrtit to nesmrtelné. Představa pekla, kterou si mohla vymyslet jen satanská duše, pramení podle mě z podobné neujasněnosti – ze směsice dvou rozdílných bází, které si navzájem protirečí a přitěžují.

Uvažuji někdy (s rozpolceným potěšením) o budoucí možnosti zmapovat vědomí nás samých. Podle mého názoru snad příští historik našich vlastních pocitů bude moci přeměnit svůj postoj k vědomí své vlastní duše v přesnou vědu. Prozatím jsme na začátku tohoto nesnadného umění – stále ještě umění; chemie pocitů dosud v jejím alchymistickém stadiu. Ten pozítřejší vědec bude zvláště úzkostlivý, pokud jde o jeho vlastní vnitřní život. Vytvoří ze sebe sama přesný nástroj nutný k jeho analýze. Nevidím, co podstatného by bránilo realizaci přesného nástroje k sebezpytování z výlučně myšlenkové oceli a bronzu. Mám na mysli skutečně ocel a bronz, ale ducha. Snad právě tak by ten nástroj měl být sestrojen. K tomu, abychom mohli přistoupit k přísné vnitřní analýze, bude možná skutečně třeba navodit ideu přesného nástroje a vidět ji hmotně. A bude pochopitelně nutné také ducha převést na jakousi reálnou materii existující v jakémsi prostoru. To všechno závisí na krajním zostření našich vnitřních pocitů, jež dovedeny až na samu mez v nás jistě odhalí nebo vytvoří určitý reálný prostor jako ten, v němž jsou hmotné věci, a který přece jako věc je nereálný.

Opravdu nevím, zda tento vnitřní prostor nebude jen novou dimenzí toho druhého. Budoucí vědecký výzkum možná zjistí, že všechno jsou dimenze téhož prostoru, tudíž ani hmotného, ani duchovního. V jedné dimenzi budeme žít jako tělo; v druhé jako duše. A jsou možná jiné dimenze, kde žijeme jako jiné, stejně reálné věci. Někdy se mi líbí nechat se unášet zbytečnými úvahami o tom, kam až toto bádání může dojít.

Zjistí se možná, že to, co nazýváme Bohem, a co je tak zjevně v jiné rovině než logika a časová a prostorová realita, je jeden z našich způsobů existence, jeden z pocitů nás samých v jiné dimenzi bytí. Nepřipadá mi to nemožné. I sny dost možná jsou buď ještě další dimenzí, v níž žijeme, anebo křížovatkou dvou dimenzí; tak

jako tělo žije ve výšce, šířce a délce, naše sny snad žijí v ideálu, v já a v prostoru. V prostoru svým viditelným ztvárněním; v ideálu svou prezentací jiného než hmotného druhu; v já niterným rozměrem nás samých. Vlastní Já každého z nás je možná božskou dimenzí. To vše je složité a bezpochyby to v pravý čas bude vymezeno. Dnešní snílkové jsou možná velkými předchůdci konečné vědy budoucnosti. Já samozřejmě v konečnou vědu budoucnosti nevěřím. To s tím ale nemá co dělat.

Občas se takovou metafyzikou zabývám se svědomitou a vážnou pozorností člověka, který skutečně pracuje a dělá vědu. Už jsem řekl, že je docela možné, že ji skutečně dělám. Hlavně abych na to nebyl moc pyšný, protože pycha škodí přísné nestrannosti vědecké přesnosti.

— 152 —

Praktický život mi vždycky připadal jako ta nejméně pohodlná sebevražda. Jednat bylo pro mě vždy nelítostným odsouzením nespravedlivě odsouzeného snu. Mít vliv ve vnějším světě, měnit věci, manipulovat s osobami, ovlivňovat někoho – to vše mi vždycky svou podstatou připadalo mlhavější než mé fantazie. Svou lhostejnost dokonce i k sobě jsem už od dětství nejraději vyvozoval z imanentní nicotnosti všech forem činnosti.

Činnost je reakce proti sobě samému. Ovlivňovat znamená vyjít z domova.

Vždycky se mi zdálo absurdní, že tam, kde podstatná skutečnost je řadou pocitů, existují věci tak složitě prosté jako obchod, průmysl, rodinné a společenské vztahy, tak zoufale nepochopitelné vzhledem k vnitřnímu postoji duše vůči ideji pravdy.

Jakýsi estetický kvietismus života, jímž bychom docílili, aby urážky a ponížení, uštěďřované nám životem a lidmi, nikdy nedosáhly dál než na nepodstatný okraj senzibility, na vzdálený vnějšek vědomé duše.

Být čistý ne proto, aby byl člověk ušlechtilý nebo silný, ale aby byl sám sebou. Kdo lásku dává, ztrácí ji.

Zřící se života, aby se člověk nezřekl sám sebe.

Žena je dobrý zdroj snů. Nikdy se jí nedotkni.

Nauč se oddělovat myšlenky od požitkářství a rozkoše. Nauč se těšit ve všem ne z toho, co to je, ale z myšlenek a snů, které to vyvolává. Protože nic není to, co to je: sny jsou nicméně vždycky sny. K tomu je třeba ničeho se nedotýkat. Dotkneš-li se, tvůj sen zahyne, dotknutý předmět ovládne tvůj pocit.

Vidění a slyšení jsou jediné ušlechtilé věci v životě. Ostatní smysly jsou plebejské a tělesné. Jedinou urozeností je nikdy se nedotýkat. Nepřibližovat se – hle, to znamená být šlechtic.

Instinktivní vytrvalost života pod pláštěm inteligence je jednou z mých nejvnitřnějších a nejstálejších úvah. Neskutečná přetvářka vědomí mi jen podtrhuje ono nepřetvařující se nevědomí.

Od narození do smrti je člověk tak jako zvíře otrokem téže vnějšnosti sebe sama. Po celý svůj život nežije, ale na vyšším stupni a složitěji živoří. Řídí se normami, aniž ví, že existují a že se jimi řídí,

a všechny jeho myšlenky, city a činy jsou nevědomé – ne proto, že by v nich chybělo vědomí, ale proto, že v nich není vědomí dvojí.

Ne víc než pouhé ponětí o své iluzi má i ten největší z lidí.

Přemítám o obyčejné historii obyčejných lidí. Vidím, jak jsou ve všem otroky podvědomého temperamentu, cizích vnějších okolností, podnětů k soužití a k nesoužití, které právě v něm, kvůli němu a s ním se ustavičně střetávají.

Kolikrát jsem slyšel větu, symbolizující veškerou absurditu a vyslovovanou nevědomost jejich životů. Říká se o nějakém hmotném potěšení: „Co jiného z toho života mám...“ Kde to mám? Na co to mám? Kam si to vezmu? Bylo by smutné vyburcovat je takovouhle otázkou z jejich stínu... Tak mluví materialista, protože každý, kdo tak mluví, je – třeba podvědomě – materialista. Co si myslí, že si odnese ze života a jak? Kam si vezme vepřové kotlety a červené víno a chvilkovou známost? Do jakého nebe, na které nevěří? Do jaké země, kam si nevezme nic jiného než hnilobu, jíž byl latentně celý jeho život? Neznám tragičtější a výmluvnější větu o lidském lidství. Tak by to řekly rostliny, kdyby uměly poznat, že se těší ze slunce. Tvorové, kteří se ve vyjadřování sebe sama nemohou rovnat člověku, by to řekli o svých somnambulních potěšeních. A kdoví zdali já sám si při psaní těchto slov, o nichž se nejasně domnívám, že by mohla přetrvat, nemyslím, že právě tu vzpomínku na jejich napsání „mám ze života“. A tak jako zbytečná mrtvola obyčejného člověka padá do společné půdy, tak padá do společného zapomnění stejně zbytečná mrtvola mé prózy určené něčí pozornosti. Čísi vepřové kotlety, víno, děvče? – proč vlastně se jim posmívám? Jsme bratři ve společné nevědomosti, různé podoby těžé krve, rozličné formy téhož dědictví – kdo z nás může zavrhnout toho druhého? Zavrhne se žena, ale ne matka, ne otec, ne bratr.

Četba novin, vždycky trapná z hlediska estetického, je taková často i z hlediska morálního, a to i pro toho, kdo si s morálkou příliš hlavu neláme.

Války a revoluce – vždycky někde jedno nebo druhé probíhá – vyvolávají nakonec, když čteme o jejich důsledcích, nikoli hrůzu, ale omrzelost. Není to totiž krutý fakt všech těch mrtvých a raněných, obětí všech těch, kdo umírají v boji nebo jsou zabíjeni bez boje, co tak těžce doléhá na duši; je to blbost, která obětuje životy a statky pro něco nevyhnutelně zbytečného. Všecky ideály a všecky ambice jsou bláznovstvím užvaněných chlapců. Není říše, pro niž by stálo za to rozbít dítěti panenku. Není ideálu, který by si zasloužil, aby se za něj obětoval plechový vláček. Jaká říše je užitečná a jaký ideál prospěšný? Všechno je lidstvo a lidstvo je pořád stejné – proměnlivé, ale nezdokonalitelné, pohyblivé, ale neprogresivní. Když moudrý člověk stane tváří v tvář neúprosnému běhu věcí, životu, kterého se nám dostalo, aniž jsme věděli jak, a který ztratíme, aniž víme kdy, desetitisícům šachových partií, což je společný život a boj, omrzelosti při marném přemítání o tom, co se nikdy neuskuteční – co může udělat jiného, než chtít mít klid, nemuset při žití myslet, protože muset žít úplně stačí, mít trochu místa na slunci a na vzduchu a aspoň snít, že za horami je mír.

Historie popírá jistoty. Jsou období pořádku, kdy vše je špatné, a období nepořádku, kdy vše je velkolepé. Doby dekadence jsou plodné na mentální energii; epochy síly na slabost ducha. Vše se mísí a kříží a pravda existuje jen jako předpoklad.

Tolik vznešených ideálů spadlých do hnoje, tolik opravdových tužeb smetených přívalem bláta!

V přílišném zmatku nejistého osudu není podle mě rozdílu mezi bohy a lidmi. Defilují přede mnou v tomhle zastrčeném čtvrtém poschodí v dlouhé řadě snů a nejsou pro mě ničím víc, než čím byli pro ty, kdo v ně uvěřili. Černošské fetiše s nejistýma a udivenýma očima, zvířecí bozi divochů z neprostupných pustin, figurální symboly Egyptanů, jasná řecká božstva, strnulí římské bohové, Mithra, pán Slunce a emoce, Ježíš, pán důslednosti a lásky k bližnímu, různá pojetí téhož Krista, noví svatí, bohové nových obcí, všichni defilují, všichni, ve smutečním pochodu (procesí nebo pohřbu) omylu a iluze. Všichni pochodují a za nimi krácejí prázdné stíny, sny, o nichž ti nejhorší snílci soudí, že pevně spočívají na zemi jen proto, že jsou na té zemi stínem – ubohé pojmy bez duše a těla, Svoboda, Lidstvo, Štěstí, Lepší budoucnost, Společenská věda – a v samotě tmy se sunou jako listí postrkované vpřed vlečkou královského pláště, který ukradli žebráci.

— 158 —

Ničemu se nepodřizovat – ani člověku, ani lásce, ani ideji, mít onu nezúčastněnou nezávislost spočívající v tom, že nevěříme v pravdu ani v užitečnost jejího poznání, pokud by nějaká byla – takový je podle mého názoru stav žádoucí pro vnitřní intelektuální život těch, kdo nežijí bezmyšlenkovitě. Příslušet – to je banálnost. Krédo, ideál, žena nebo povolání – to vše znamená celu a pouta. Být je stát se volným. I ctižádost jakožto planá pýcha a vášeň je břemenem, a my bychom se nepyšnili, kdybychom pochopili, že je to provaz, na němž jsme vlečeni. Ne: nespolečovat se ani se sebou samým! Osvobodit se od sebe stejně jako od druhých, rozjímat bez extáze, myslet bez závěrů – tak, zbaveni Boha, prožijeme krátký interval, který nám

tu poskytuje k extázi nepozornost katů. Zítra nás čeká gilotina. A ne-li zítra, pak pozítří. Odpočívejme před tím koncem na slunci a dobrovolně zapomeňme na záměry a cíle. Slunce nám pozlatí čela bez vrásek a vánek osvěží toho, kdo už nedoufá.

Odhodím pero na psací stůl a ono se po šikmé desce kutálí zpátky, aniž je zachytím.

Pocítil jsem to všechno naráz. A moje radost se projevuje tímto gestem hněvu, který necítím.

— 159 —

Zařídít si život tak, aby byl pro druhé záhadou, aby ten, kdo nás zná nejlépe, nás jenom důvěrněji než ti druzí neznal. Takto jsem si načrtl svůj život, téměř neuvědoměle, ale vložil jsem do toho tolik instinktivní obratnosti, že jsem se sám pro sebe stal svou ne zcela jasnou a zřetelnou osobností.

— 160 —

Všechno, co je jasné, těší, a všechno, co je na slunci, těší. Vidět, jak život míjí za modravého dne, mi vynahrazuje mnohé. Zapomínám donekonečna, zapomínám víc, než jsem si mohl vzpomenout. Mé průsvitné a vzdušné srdce se prosycuje soběstačností věcí a mně vlídně stačí pohled. Nikdy jsem nebyl nic jiného než netělesné vidění, zbavené vší duše, až na neurčitý závan, který minul a který viděl.

Stejně jako každá tragédie, i hlavní tragédie mého života je ironií Osudu. Skutečný život se mi hnusí jako odsouzení; sen se mi hnusí jako hanebné osvobození. Žiju však ten nejodpornější a nejvšednější skutečný život; a žiju ten nejsilnější a nejtrvalejší sen. Jsem jako otrok, který se po obědě opíjí – dvojí bída v jediném těle.

Ano, s jasností, s níž záblesky rozumu vyčleňují z černoty života blízké věci, které nám jej vytvářejí, vidím, co ubohosti, nedbalosti, lhostejnosti a nepřirozenosti je v téhle Zlatnické ulici, která je mi celým životem – tahle kancelář, odporná až do poslední duše, tenhle pokoj v měsíčním podnájmu, kde se neděje nic až na to, že tu bydlí mrtvola, tohle kupectví na rohu, jehož majitele znám od vidění, tihle posluhové ve dveřích staré hospody, tahle pracná zbytečnost stále stejných dní, tohle lepkavé opakování týchž postav, jako v dramatu, kde nejde o víc než o kulisy, a ty kulisy by byly obráceně...

Vidím však taky, že uniknout tomu by znamenalo buď to ovládnout, nebo to zavrhnout, a já to ani neovládám, protože to nepřekónávám uvnitř reality, ani to nezavrhnuji, protože ať sním, jak sním, jsem pořád tam, kde jsem.

A ten sen, zahanbující útěk k sobě, zbabělá náhražka života oním duševním smetím, které druzí mají, jenom když spí, když chrápou v předzvěsti smrti, podobni ve svém klidu vyspělé vegetaci!

Nemoci učinit jediné ušlechtilé gesto jinak než za dveřmi, nemoci mít jedinou zbytečnou touhu jinak než doopravdy zbytečně!

Veškerou ctižádost definoval Caesar těmito slovy: „Raději první v provincii než druhý v Římě!“ Já nejsem nic ani v provincii, ani v žádném Římě. Kupce na rohu si aspoň váží všichni od ulice Nanebevzetí až po Vítěznou; je to císař celého bloku. Já a lepší než on? V čem, když nula nemůže být ani lepší, ani horší, ani se nedá srovnávat?

Je to císař celého bloku a ženy ho také náležitě oceňují.

A tak zatímco dělám to, co nechci, a sním o tom, co mít nemohu, živořím v životě, který je stejně nesmyslný jako nefungující pouliční hodiny.

Ta jemná, ale stálá citlivost, dlouhý, ale vědomý sen, který ve svém celku je mou výsadou polostínu.

— 162 —

Vytvořit v sobě stát s vlastní politikou, stranami a revolucemi a být tím vším, být Bohem ve skutečném panteismu všech těch lidí-mne, esencí a akcí jejich těl, jejich duší i země, po níž chodí, a skutků, které dělají. Být vším, být jimi a nikoli jimi. Běda mi! Tohle je zase jeden ze snů, které neumím uskutečnit. Kdybych jej uskutečnil, asi bych umřel, nevím proč, ale po tomhle už by se nemělo žít, tak velká je to svatokrádež, jíž se člověk dopouští proti Bohu, tak velká je to uzurpace božské moci býti vším.

Jak by mě těšilo vytvořit jakýsi jezuitismus pocitů!

Jsou metafory skutečnější než lidé, kteří chodí po ulici. Jsou obrazy zasuté v knihách, jež žijí jasněji než mnohý muž a mnohá žena. Jsou v literatuře věty, jež mají individualitu naprosto lidskou. V mých odstavcích jsou místa, z nichž mě mrazí hrůzou, tak jasně je cítím jako lidi, zřetelně se rýsující proti stěnám mého pokoje, v noci, ve stínu (...) Píšu věty, jejichž zvuk, ať už se čtou nahlas nebo potichu – ten zvuk totiž nelze utajit – patří plně k něčemu, co získalo plnou vnějšnost a celou duši.

Proč čas od času přicházím s tak protikladnými a neslučitelnými postupy, jako je snít a učit se snít? Nejspíš proto, že jsem si natolik zvykl cítit nepravé jako pravé, sněné stejně jasně jako viděné, že už neznám to lidské – a podle mě falešné – rozlišování mezi pravdou a lží.

Stačí, abych něco jasně viděl, očima nebo ušima či kterýmkoli jiným smyslem, a cítím, že je to skutečné. Ba může se stát, že pocítím dvě neslučitelné věci současně. To je jedno.

Jsou bytosti schopné trpět celé hodiny proto, že nemohou být třeba postavou z nějakého obrazu nebo z hracích karet. Jsou duše, na nichž jako prokletí leží to, že nemohou být dnes lidmi ze středověku. Mne to kdysi trápilo. Dnes už ne. Už jsem nad tím. Je mi ale třeba líto, že nemohu o sobě snít jako o dvou králích v různých královstvích, patřících třeba ke světům s různým prostorem a časem. Tahle schopnost mě doopravdy sužuje. Jako kdybych měl hlad.

Moci snít o nepředstavitelném tak, že si to zviditelním, je jedním z mých velkých triumfů, jejichž výše však dosáhnou jen zřídka kdy. Ano, snít třeba, že jsem zároveň odděleně, nepromíseně, mužem a ženou na procházce, na procházce podél řeky, na kterou se jakýsi muž a jakási žena právě vypravili. Vidět se v jedinou chvíli zrovna tak jasně, stejně a nepromíchaně jako dvě věci rovným dílem, jako vědomá loď kdesi v jižním moři a vytištěná stránka ve staré knize. Jak se to zdá nesmyslné! Všecko však je nesmyslné, a sen nakonec míň než co jiného.

— 163 —

Tím, že přemýšlím, jsem sebe vytvořil jako ozvěnu a propast. Tím, že v sobě jdu do hloubky, jsem se zmnožil. Sebemenší příhoda – proměna světla, krouživý pád suchého listu, odpadnutí zažloutlého okvětního plátku, hlas za zdí či kroky toho mluvícího spolu s kroky naslouchajícího, pootevřená vrata starého statku, dvůr obkroužený domy shluklými v měsíčním svitu – všechny tyhle věci, jež mi nepatří, připoutávají mou citlivou meditaci pouty ohlasu a stesku. V každém z těchto pocitů jsem jiný, bolestně se obrozují v každém neurčitém dojmu.

Žiji dojmy, jež mi nepatří, marnotratný v odříkání, jiný ve způsobu, jímž jsem já.

— 164 —

Vytvořil jsem v sobě různé osobnosti. Ustavičně vytvářím osobnosti. Každý můj sen se okamžitě, hned jak je sněn, vtělí do nějaké jiné osoby, a ta jej sní, nikoli já.

Abych tvořil, zničil jsem sebe; tolik jsem se v sobě zvnějšnil, že v sobě existuji pouze vnějšně. Jsem živoucí scéna, na níž se pohybují různí herci vystupující v různých kusech.

— 165 —

Amiel pravil, že krajina je stav duše, ta věta však je nepřilíš šťastným výrokem chabého snílka. Jakmile je krajina krajinou, přestává být stavem duše. Objektivizovat znamená tvořit, a nedá se říci, že napsaná báseň je stav, v němž ji zamýšlíme napsat. Vidět je možná snít, nazýváme-li to však viděním místo sněním, znamená to, že rozlišujeme snění a vidění.

K čemu ostatně jsou tyhle útvary verbální psychologie? Nezávisle na mně roste tráva, prší na travu, která roste, a slunce zlatí plochu trávy, která vyrostla nebo vyroste; hory se tyčí odedávna a vítr vane stejně, jak jej slýchal Homér, i kdyby byl neexistoval. Výstižnější by bylo říct, že stav duše je krajina; výhodné na té větě by bylo, že obsahuje nikoli lež teorie, ale jen pravdu metafor.

Tyhle náhodné věty mi vnukla veliká rozloha města, viděného ve všeobjímajícím slunečním světle shora od sv. Petra Alcântarského. Pokaždé, když takto shlížím na nějakou širou rozlohu a odmyslím si svůj metr sedmdesát výšky a jednašedesát kilo váhy, z nichž fyzicky

sestávám, mám převelice metafyzický úsměv pro ty, kdož sní, že sen je sen, a miluji pravdu absolutní vnějškovosti ušlechtilou silou pochopení.

Řeka Tejo v dáli je modré jezero a kopce na druhé straně jsou placatějším Švýcarskem. Odněkud z Poço do Bispo jakási malá loď – černý nákladní parník – vyplouvá k ústí, které nevidím. Ať všichni bohové mi ráčí zachovat – dokud tento můj pohled na sebe sama nepomine – jasné a solární vědomí vnější reality, tušení mé bezvýznamnosti, útěchu nalezenou v tom, že jsem malý a mohu si myslet, že jsem šťasten.

— 166 —

Pokřčení rameny

Svým představám neznámého připisujeme obvykle barvu svých pojmů známého: nazýváme-li smrt spánkem, pak proto, že jej navenek připomíná; nazýváme-li smrt novým životem, pak proto, že se zdá být něčím od života odlišným. Na drobných nedorozuměních s realitou stavíme víry a naděje a živíme se kůrkami, jimž říkáme koláč, tak jako chudé děti, když si hrají, že jsou šťastné.

Takový však je život; takový je přinejmenším onen zvláštní způsob, jemuž obvykle říkáme civilizace. Civilizace znamená dávat něčemu jméno, jež tomu nenáleží, a potom snít o výsledku. A skutečně to falešné jméno a ten pravdivý sen vytvářejí novou realitu. Věc se skutečně stane jinou, protože jsme ji jinou učinili. Vyrábíme reality. Surovina zůstává táž, avšak forma, jíž se jí dostalo v umění, ji účinně znemožní být nadále touž. Stůl z borovice je borovice, ale taky je to stůl. Sedáme si ke stolu, a ne k borovici. Láska je pohlavní pud, my však milujeme nikoli pohlavním pudem, ale za předpokladu jiného citu. A ten předpoklad už opravdu jiným citem je.

Nevím, jaký to jemný účinek světla nebo nejasného zvuku nebo připomínka vůně či nápěvu, navozené nevímjakým vnějším popudem, mi znenadání, jak tak jdu po ulici, přinesly na mysl tyhle nesouvislé úvahy, které si beze spěchu zaznamenávám v kavárně, kam jsem náhodou zašel. Nevím, kam jsem v myšlenkách směřoval nebo směřovat chtěl. Lehký opar, vlhký a teplý, obestírá dnešní den, smutný bez jakékoli hrozby, jednotvárný bez příčiny. Souží mě jakýsi cit, který neznám; chybí mi jakýsi argument, nevím k čemu; v nervech nemám žádnou vůli. Pod vědomím jsem smutný. A tyto řádky, opravdu jen zběžné, nepíšu proto, abych řekl tohle či cokoli jiného, ale proto, abych zaměstnal svou roztržitost. Pomalu, nedbalými tahy tupou tužkou – ani mi nenapadne si ji ořezat – zaplňuji kus bílého balicího papíru na sendviče, který mi v kavárně dali, protože lepší nepotřebuji a hodí se mi jakýkoli, jen když je bílý. Stačí mi ke spokojenosti. Opřu se o opěradlo. Snáší se jednotvárný podvečer v bezútěšném a nejistém přísvitu, ani nesprchlo... A přestávám psát, protože přestávám psát.

— 167 —

Častokrát jsem se ve snu pokoušel být individuální a imponující postavou, jakou si sami v sobě představovali romantikové, a kdykoli jsem se o to pokusil, přistihl jsem se, že se téhle své představě hlasitě směju. Fatální muž koneckonců existuje ve snech vlastních všem obyčejným mužům a romantismus není než naruby obrácená říše všednosti nás samých. Skoro všichni muži si vskrytu své bytosti vysní vlastní veliký imperialismus, porobení všech mužů, odevzdání všech žen, zbožňování všeho lidu, i ti nejvznešenější, ve všech dobách... Málakteří, kdo jako já přivykli snu, jsou natolik soudní, aby se smáli estetické možnosti takového snění.

Dosud nikdo nevyslovil největší obžalobu romantismu: že totiž představuje vnitřní pravdu lidské povahy. Jeho přehánění, jeho směšné stránky, jeho všemožná schopnost dojímat a svádět spočívají v tom, že je vnějším obrazem toho, co je v duši nejskrytějšího, zároveň však konkrétního, zviditelněného, ba i možného, pokud by možné záviselo na něčem jiném než na Osudu.

Kolikrát se já sám, který se takovým neuváženým svodům směju, přistihnu při představě, jak krásné by bylo být slavný, jak příjemné být hýčkán, jak oslnivé být vítězem! Sám sebe však v těch vrcholných rolích nedokážu vidět jinak než s výbuchem smíchu onoho druhého já, které je pořád vedle mě, asi jako vedlejší ulice. Vidím se slavný? Vidím se však slavný jako účetní. Cítím se pozvedán na trůn jako známá osobnost? Děje se to však v kanceláři ve Zlatnické ulici a překážíjí tu kolegové. Slyším, jak mi tleskají mnohohlavé davy? Potlesk doléhá do čtvrtého poschodí, kde bydlím, a nejde dohromady s ubohým zařízením laciného pokoje, s tím, co mě obklopuje a ponížíje od kuchyně až po sen. Neměl jsem dokonce ani ty zřícené hrady jako ti velicí Španělé se všemi svými iluzemi. Ty mé byly z karet, starých a špinavých, s nimiž se ani nedalo hrát, protože jich pár chybělo; dokonce se ani nezřítily a pod netrpělivým pohledem staré služky, která chtěla prostřít ubrus shrnutý do půli stolu, bylo třeba je rozbořit, neboť hodina čaje udeřila jako kletba Osudu. I to však je planá představa, protože nemám ani venkovský dům, ani staré tety, u jejichž stolu bych večer v rodinném kruhu popíjel čaj chutnající odpočinkem. Můj sen ztroskotal i v metaforách a představách. Má říše nedospěla ani k starým hracím kartám. Mé vítězství ztroskotalo i bez čajové konvice či staříčké kočky. Zemřu tak, jak jsem žil, obklopen haraburdím, slisován těžítkem mezi dodatečnými záznamy ztrát.

Na snech je nejbanálnější to, že je mají všichni. Takhle na něco potmě myslí zřízenec, který přes den v přestávkách mezi pochůzkami dřímá opřený o kandelábr. Víím, co se mu honí hlavou: je to totéž, do čeho já se propadám mezi tím a oním zápisem v letní nudě ztichlé kanceláře.

Víc lituji ty, kdo sní o pravděpodobném, právoplatném a blízkém, než ty, jejichž neurčité úvahy se upínají k vzdálenému a zvláštnímu. Ti, kdo sní velikášsky, jsou buď blázni a šťastně věří tomu, o čem sní, nebo jsou to prostě snílci, jimž je snění hudbou duše, která je ukolébává, aniž jim co říká. Ten však, kdo sní o možném, se vystavuje reálné možnosti skutečného rozčarování. Nemůže mě příliš tížit, že jsem se nestal římským císařem, může mě však bolet, že jsem nikdy ani neoslovil švadlenku, která vždy kolem deváté zahýbá vpravo za roh. Sen, který slibuje nemožné, se nám už tím sám upírá, avšak ten, který slibuje možné, zasahuje přímo do života a vkládá do něj své řešení. Ten první je výlučný a nezávislý; ten druhý podléhá okolnostem.

Proto miluji nemožné krajiny a velké pusté pláně, kde nikdy nebudu. Zašlé dějinné epochy jsou prostě kouzelné, protože rozhodně nemohu předpokládat, že se stanou mou skutečností. Spím, když sním o tom, co není; probudím se, když sním o tom, co může být.

Z okna v průčelí kanceláře, která se v poledne vyprázdňuje, se vykláním do ulice, na níž ve své roztržitosti cítím v očích pohyby lidí, aniž je z odstupu svých úvah vidím. Spím s lokty otlačenými o zábradlí a o ničem nevím, jen o velkých příslibech. Podrobnosti z nehybné ulice, kudy prochází spousta lidí, přede mnou vyvstávají

v mentální distanci: bedny navršené na voze, pytle přede dveřmi sousedního skladu a v nejvzdálenějším výkladu u kupce na rohu záblesk lahví portského, které si v mých představách nikdo nemůže koupit. Duch se mi odlučuje zprostřed hmoty. Zkoumám představivostí. Lidé jdoucí po ulici jsou pořád tíž jako před chvílí, pořád čísi kmitavý vzhled, skvrny pohybu, hlasy nejistoty, věci, jež míjejí a nakonec nenastanou.

Záznam vědomím smyslů spíš než smysly samými... Možnost čehosi jiného... A tu se metafyzicky nenadále vřítí za mými zády do kanceláře zřízenec. Nejradši bych ho zabil za to, že přerušil, co jsem si nemyslel. Obrátím se, podívám se na něho a v mlčení plném nenávisti, v napětí latentní vraždy už předem slyším hlas, jímž mi cosi oznámí. Usměje se tam vzadu a halasně mě pozdraví. Nenávidím ho jako vesmír. Oči mi tíží dohady.

— 170 —

I kdybych neměl jiné dobré vlastnosti, vím aspoň, co to je ustavičná novost svobodného pocitu.

Dnes jsem šel dolů Novou almadskou ulicí, a tu jsem si všiml zad muže, který šel přede mnou. Byla to čísi obyčejná záda, hřbet náhodného chodce v levném saku. Pod levou paží nesl starou aktovku a v rytmu chůze ťukal o zem zavřeným deštníkem, jehož držadlo třímal v pravici.

Náhle jsem k tomu muži pocítil cosi jako lásku. Pocítil jsem k němu lásku, jakou v nás vzbuzuje běžná lidská obyčejnost, banální každodennost otce rodiny krácejícího do práce, jeho prostý a veselý domov, veselá a smutná potěšení, z nichž se nevyhnutelně skládá jeho život, nevinné žití, které nic nezkoumá, živočišná přirozenost těch oblečených zad.

A na ta záda, okno, jímž jsem uviděl tyhle myšlenky, jsem upřel zrak.

Pocit to byl přesně stejný, jako když se díváme na někoho, kdo spí. Každý, kdo spí, je znova dítětem. Asi proto, že ve spaní se nedá dělat nic špatného, a dokonce i ten největší zločinec či nejzarytější sobec, pokud nejeví známky života, se jakýmsi přirozeným kouzlem stává posvátným, dokud spí. Nevidím žádný podstatný rozdíl mezi tím, zabije-li se spáček nebo zabije-li se dítě.

A právě žádá tohohle muže spí. On celý, jak tu přede mnou kráčí krokem shodným s mým, spí. Jde neuvědoměle. Žije neuvědoměle. Spí, protože všichni spíme. Celý život je sen. Nikdo neví, co dělá, nikdo neví, co chce, nikdo neví, co ví. Prospíme život, věčné děti Osudu. Právě proto, myslím-li skrze tento pocit, pociťuji nekonečnou a bezbřehou lásku k celému dětinskému lidstvu, k celému spícímu společenskému životu, ke všem, ke všemu.

Zmocňuje se mě tedy v téhle chvíli skutečný humanismus, bez jakýchkoli závěrů či úmyslů. Trápím se láskou, jako by se to díval nějaký bůh. Vidím je všechny, ty ubohé lidi, to ubohé lidstvo, skrze soucit jediného vědoucího. Co to tu všechno má co dělat?

Všechna životní hnutí a záměry, od prostého života plíc až po budování měst a stanovení hranic říší, považuji za dřímotu, cosi jako sen nebo stav klidu, nedobrovolně prožívané v intervalu mezi jednou a druhou skutečností, mezi jedním a druhým dnem Absolutna. A jako kdosi abstraktně mateřský se v noci skláním stejně tak nad děti zlé jako hodné, protože ve spánku, v němž jsou mé, jsou si rovny. Rozněžňuji se s šíří čehosi nekonečného.

Odvracím zrak od zad muže přede mnou, a když jím přelétnu všechny ostatní, kdo kráčíj touhle ulicí, všechny zcela jasně obdařuji touž nesmyslnou a chladnou láskou, vzešlou z ramen toho nevědomého muže, za nímž jdu. Všecko je to stejné jako on; všechna ta děvčata, která přetřásají dílnu, ti mladí úředníci, co si berou na mušku kancelář, prsaté služby vracející se s těžkými nákupy, zřízení na prvních pochůzkách – všecko je to táž nevědomost různých tváří a těl, které se navzájem liší tak jako loutky na nitkách soustře-

děných v týchž prstech ruky kohosi neviditelného. Chovají se tak, jak se chová člověk vědomý, a přitom si neuvědomují nic, protože si neuvědomují, že mají vědomí. Ať chytrí či hloupí, všichni jsou stejně hloupí. Ať staří či mladí, všichni jsou stejně staří. Ať muži či ženy, všichni jsou téhož pohlaví, které neexistuje.

— 171 —

Tři dny neutuchajícího vedra, bouřky ztajené ve všeobecné tíživé nehybnosti, přinesly nakonec – protože bouřka se strhla někde jinde – lehkou vlahou svěžest, příjemnou jasnému povrchu věcí. Tak někdy ztrápená duše, na kterou doléhala tíže života, pocítí náhlou úlevu, aniž by se jí přihodilo něco, co by to vysvětlovalo.

Chápu to, jako bychom byli různá podnebná pásma, nad nimiž se schyluje k bouři, ke které dojde někde jinde.

Prázdná nesmírnost věcí, veliké zapomnění na nebi i na zemi...

— 172 —

Symfonie neklidné noci

Všecko spalo, jako by vesmír byl omyl; a nejistě vanoucí vítr byl beztvářý prapor rozvinutý nad neexistujícími kasárnami.

Ve vysokém a mocném povětří se trhlo cosi nijakého a rámy oken rozechvívaly skla, aby bylo slyšet konec. V hloubi všeho ta mlčenlivá noc byla hrobem Boha (duše s Bohem bolestně soucítila).

A tu náhle – nový vesmírný řád ovládl město – v bezvětrí zahvízdal vítr a množství vzruchů ve výši se vtisklo do uspaného vědomí. Pak se noc zavřela jako příklop a veliký poklid vyvolal přání všechno zaspat.

Jakmile se poslední deště přesunuly k jihu a zůstal jen vítr, který je vymetl, vrátila se na městské kopce radost slunečného počasí a na šňůrách, které jsou natažené na tyčích vystrčených nahoře z oken různobarevných domů, se rozevlála spousta prádla.

I já jsem teď spokojen, protože existuji. Vyšel jsem z domu veden velkým cílem, totiž přijít včas do kanceláře. Dnes se však sám tlak života podílel na onom jiném dobrém tlaku, který dává svítit slunci podle kalendáře, ve shodě se zeměpisnou šířkou a délkou. Cítil jsem se šťastný, protože jsem se nemohl cítit nešťastný. Pokojně jsem sešel dolů ulicí, pln jistoty, protože koneckonců známá kancelář a v ní známí lidé představují jistotu. Není divu, že jsem se cítil volně, aniž jsem věděl proč. V koších položených u chodníků Stříbrné ulice žloutly na slunci banány, vystavené na prodej.

K spokojenosti mi ostatně stačí málo: to, že přestalo pršet, že na tomhle šťastném Jihu pěkně svítí slunce, banány, které se zdají žlutší, protože mají černé skvrny, lidé, co je prodávají, protože přitom řeční, chodníky Stříbrné ulice, řeka Tejo v pozadí, zlatě nazelenalá modř, celé tohle domácí zákoutí vesmírné soustavy.

Přijde den, když už tohleto neuvidím, kdy mě přežijí banány u chodníku, hlasy mazaných prodavaček i noviny, které tam kluk rozložil na rohu protějšího chodníku. Dobře vím, že ty banány i ty prodavačky budou jiné a že ten, kdo se skloní k novinám, uvidí jiné datum než dnešní. To všechno však, protože nežije, přetrvá, přestože jiné; já, protože žiju, pomímám, přestože týž.

Jistěže bych mohl tuhle chvíli oslavit tím, že bych si koupil banány, vždyť do nich jako by se promítlo celé dnešní slunce jako přirozený světlomet. Avšak rituály, symboly i kupování věcí na ulici mě uvádějí do rozpaků. Třeba by mi ty banány dobře nezabalili nebo by mi je neprodali, jak se patří, protože já je neumím kupovat, jak se patří. Třeba by se jim nezdál můj hlas, až bych se zeptal, kolik stojí.

Lepší je psát, než odvážit se žít, i kdyby žít nebylo víc než kupovat banány na slunci, dokud to slunce svítí a jsou tu banány na prodej.

Možná později... Ano, později... Někdo jiný možná... Nevím...

— 174 —

Jediná věc mě udivuje víc než hloupost, s níž většina lidí žije svůj život: je to inteligence v té hlouposti obsažená.

Jednotvárnost obyčejných životů je napovrch úděsná. Obědvám v téhle obyčejné hospodě a vzadu za výčepním pultem vidím postavu kuchaře a vedle sebe zase zestárlého číšníka, který mě obsluhuje stejně, jako to dělá celých třicet let, co tu myslím slouží. Co to vedou tihle lidé za život? Už čtyřicet let tráví tamten muž skoro každý den v kuchyni; má pár volných chvil; moc se nevyspí; čas od času si zajede do rodné vsi, odkud se zase bez váhání a bez lítosti vrací zpět; pomalu spoří pomalé peníze, které nehodlá utrácet; rozstonal by se, kdyby měl z té své kuchyně navždy odejít do Galicie, kde si koupil kus půdy; v Lisabonu je už čtyřicet let a nikdy si ani nezašel třeba k Rotundě, natož do divadla, a jeden jediný den v cirkuse zanechal i s těmi svými klauny vnitřní stopy v jeho životě. Oženil se nevím jak ani proč, má čtyři syny a jednu dceru a jeho úsměv, když se vykloní za pultem směrem ke mně, vyjadřuje veliké, slavnostní, spokojené štěstí. A on se nepřetvařuje, ani nemá proč se přetvařovat. Jestliže to štěstí cítí, je to proto, že je cítí doopravdy.

A co ten starý číšník, který mě obsluhuje a právě přede mě staví možná miliontou kávu své služby? Jeho život je stejný jako kuchařův, jen s rozdílem čtyř nebo pěti metrů – oddělujících pracoviště v kuchyni od pracoviště v lokálu. Jinak má jen dvě děti, do Galicie jezdí častěji, z Lisabonu viděl víc než kuchař a zná Porto, kde prožil čtyři roky, a šťastný je taky.

Pln zděšení přehlížím jejich životy, a jak mě tak z nich pomalu jímá hrůza, lítost a vzdor, zjišťuji, že právě ti, kteří by tu hrůzu, lítost a vzdor měli právo cítit, zrovna ti, kteří tyhle životy žijí, necítí z toho vůbec nic. Tohle je hlavní omyl literární imaginace: předpokládat, že druzí jsou námi a že musí cítit jako my. Ale naštěstí pro lidstvo je každý člověk jen to, co je, a pouze géniovi je dáno být několika dalšími.

Všechno koneckonců zachovává své proporce. Drobná pouliční příhoda, která vyláká kuchaře přede dveře hospody, ho zabaví víc než mne třeba hloubání o té nejoriginálnější myšlence, četba té nejlepší knihy, ten nejsladší ze zbytečných snů. A jestliže život znamená v podstatě jednotvárnost, on jí unikl líp než já. A uniká jí snadněji než já. Pravdu nemá ani on, ani já, protože ji nemá nikdo; ale štěstí má on doopravdy.

Moudrý je ten, kdo vede jednotvárnou existenci, protože každá drobná příhoda má pak výsadu zázraku. Pro lovce lvů už třetí lev není žádným dobrodružstvím. Pro mého jednotvárného kuchaře má každý fackovací výjev na ulici vždycky cosi ze skromné apokalypsy. Tomu, kdo nikdy nevytáhl paty z Lisabonu, připadá jízda autem do Benficy nekonečná, a vypraví-li se jednou do Sintry, má dojem, že dorazil až na Mars. Cestovatel, který objel celou zeměkouli, nenajde po pěti tisících mílích nic nového, protože nachází samé nové věci; jedno nové za druhým, stárí věčně nového, abstraktní pojem novosti však už po druhé novíně jde ke dnu.

Je-li člověk opravdu moudrý, může se těšit z celého divadla světa ze své židle, ani nemusí umět číst, nemusí s nikým mluvit, stačí, když užívá své smysly a jeho duše neví, co je to smutek.

Vést jednotvárnou existenci, aby jednotvárná nebyla. Každodennost změnit na bezvýznamnou, aby i ta nejmenší věc byla rozptýlením. Uprostřed mé všední práce, bezbarvé, pořád stejné a zbytečné, vyvstávají přede mnou vize úniku, vysněné obrysy dalekých ostrovů, slavnosti v zahradních alejích z jiných dob, jiné

krajiny, jiné city, jiný já. Mezi dvěma účetními zápisy však uznávám, že kdybych to všechno měl, nic z toho by nebylo mé. Ve skutečnosti za víc stojí šéf Vasques než vysnění Králové; za víc stojí kancelář ve Zlatnické ulici než velké aleje v nemožných zahradách. Mám-li šéfa Vasquese, mohu se těšit ze snu o vysněných Králích; mám-li kancelář ve Zlatnické ulici, mohu se těšit z vnitřní vize krajin, které neexistují. Kdybych však měl vysněné Krále, o čem bych pak snil? Kdybych měl nemožné krajiny, co nemožného by mi zbylo?

Jednotvárnost, bezbarvá stejnost týchž dní, žádný rozdíl mezi dneškem a včerejškem – to nechť mám navždy s duší procitlou, aby se těšila z náhodného letu mouchy kolem mých očí, z výbuchu smíchu rozmarně stoupajícího odkudsi z ulice, z širého pocitu svobody, když je čas zavřít kancelář, z nekonečného odpočinku svátečního dne.

Mohu sám sebe v představách vidět jako všechno, protože nejsem nic. Kdybych byl něco, nemohl bych si představovat. Pomocný účetní o sobě může snít jako o římském císaři; to anglický král dělat nemůže, protože ten je ve svých snech zbaven možnosti být jiným králem, než kterým je. Jeho realita omezuje jeho cítění.

— 175 —

Hodiny vzadu v domě – zcela pustém, jelikož všichni spí – zvolna upouštějí čtvrtý jasný zvuk čtyř hodin ráno. Ještě nespím, ani nedoufám, že usnu. Aniž by mi co zaměstnávalo mysl a bránilo mi tak ve spánku, nebo aniž by mi co tížilo tělo a tím mě zneklidňovalo, ležím ve stínu, který se v nejasném měsíčním svitu pouličních luceren zdá ještě opuštěnější, v umrtveném tichu svého cizího těla. Nedokážu myslet, jak se mi chce spát; ani nedokážu cítit, jak nemůžu usnout.

Všechno kolem mě je nahý, abstraktní vesmír, složený z nočních záporů. Děním se mezi únavu a neklid a pocitem těla se nakonec dotknu jakéhosi metafyzického poznání tajemství věcí. Občas mi ochabne duše, a to pak se mi beztvaré detaily každodenního života vznášejí na povrchu vědomí a já na té hladině nespavosti dělám účetní zápisy. Jindy se vytrhnu z polospánku, v němž jsem ustrnul, a nejasné obrazy nechtěně poetického zbarvení defilují v nehlučné podívané před mou nepozorností. Mám jen přivřené oči. Zastřený pohled mi vroubí světlo přicházející z dálky; jsou to pouliční světla rozsvícená dole v opuštěných koutech ulice.

Ustat, spát, nahradit tohle přerušované vědomí čímsi lepším, melancholickým, šeptem sdělovaným někomu, kdo by mě neznal...! Ustat, plynout s proudem, s přílivem a odlivem širého moře na březích rýsujících se v noci, v níž by se doopravdy spalo...! Ustat, být neznámým a vnějším pohybem větví ve vzdálených alejích, lehkým padáním listů, vnímaným spíš skrze zvuk než pohyb, v dáli vysoce vystříklým mořem, vší neurčitostí nočních zahrad, ztracených v nepřetržitých houštinách, přirozených bludištích temnot...! Ustat, konečně skončit, avšak čímsi, co přežívá, být stránkou v knize, kadeří rozpuštěných vlasů, zachvěním divokého vína u pootevřeného okna, nicneříkajícími kroky na drobném šterku v zákrutu cesty, rozplynulým kouřem usínající vsi, zapomenutím vozkova biče u ranní cesty... Nesmyslem, chaosem, smazáním – vším, jen ne životem...

A tak po svém prospávám beze spánku a odpočinku tenhle domnělý vegetativní život a pod mými nepokojnými víčky se jako klidná pěna na špinavém moři vznáší vzdálený odlesk němých pouličních luceren.

Prospávám a nedospávám.

Na opačném konci, vzadu za místem, kde ležím, se ticho domu dotýká nekonečna. Slyším kapku po kapce plynout čas a žádnou z těch kapek není slyšet. Fyzické srdce mi fyzicky tíží paměť, v níž se neuchovalo nic z toho, co bylo nebo co jsem byl. Hlavu cítím hmotně položenou na polštáři, v němž hloubí dolík. Plet' povlaku

přilnula ve stínu k mé pleti jakoby lidským dotekem. I to ucho, na němž ležím, se mi matematicky vrývá do mozku. Únavou zamrčkám a moje řasy vyloudí drobný neslyšný zvuk v citlivé běli zvednutého polštáře. Dýchám vzdechem a můj dech se směje – není můj. Trpím bez citu a bez myšlení. Domácí hodiny, jistotné místo v nekonečnu, odbíjejí strohou a nijakou půlhodinu. Všeho je tolik, všechno je tak hluboko, všechno je tak černé a tak studené!

Procházím mnohým časem, mnohým tichem, beztvaré světy procházejí mnou.

Tu najednou jako dítě Tajemství zakokrhá kohout, nic nevěda o noci. Mohu spát, protože se ve mně rozednilo. A na ústech cítím úsměv, lehce rozhrnující zmačkaný polštář, v němž mi vězí tvář. Mohu se vzdát životu, mohu spát, mohu se neznat... A v novém spánku, který mě zastírá tmou, si buď připomínám to zakokrhání, anebo ten kohout opravdu kokrhá podruhé.

— 176 —

Bouřka

Tenhle vzduch ztěžklý nehybnými mraky. Průsvitná běl pošpinila nebeskou modř.

Vzadu v kanceláři poslíček na chvíli přestane omotávat provázek kolem věčného balíčku...

„To je zase...” dodává statisticky.

Chladné ticho. Zvuky z ulice jako by utál nůž. Dlouze dolehla jakási všeobecná nevolnost, kosmické zadržení dechu. Celý vesmír se zastavil. Okamžiky, okamžiky, okamžiky. Tma zuhelnatěla tichem.

Naráz živá ocel...

Jak lidské pak bylo kovové cinkání tramvají! Jak veselou krajinou byl ten obyčejný déšť v ulici vzkříšené z propasti!

Ach, Lisabone, můj domove!

Existuje erudice poznání, což je vlastně to, čemu se říká erudice, a existuje erudice pochopení, což je to, čemu se říká kultura. Je však také erudice citlivosti.

Erudice citlivosti nemá nic společného s životní zkušeností. Životní zkušenost nic nenaučí, tak jako historie o ničem neinformuje. Opravdová zkušenost spočívá v omezení styku s realitou a posílení analýzy tohoto styku. Tak se citlivost rozšíří a prohloubí, protože v nás je vše; stačí, když to hledáme a hledat umíme.

Co to je cestovat a k čemu je to dobré? Jakýkoli západ slunce je západ slunce; není nutné jet se na něj podívat do Cařihradu. A ten pocit osvobození, který vzniká na cestách? Mohu jej pocítit, když si nevyjedu dál než z Lisabonu do Benficy, a to mnohem silněji než třeba někdo, kdo odjede z Lisabonu do Číny, protože není-li osvobození ve mně, není pro mne nikde. „Jakákoli cesta,“ řekl Carlyle, „ba i tahle cesta z Entenpfuhlu, tě dovede až na konec světa.“ Ovšem cesta z Entenpfuhlu, pokud ji projdeme celou a až do konce, se zase do Entenpfuhlu vrací; takže ten Entenpfuhl, kde už jsme byli, je právě tím koncem světa, který jsme se vypravili hledat.

Condillac začíná svou slavnou knihu slovy: „Ať se pozvedneme až do nebes, ať sestoupíme do propasti, naprosto nevyjdeme ze sebe.“ Nikdy nevyjdeme ze sebe. Nikdy nedospějeme k jinému člověku, jedině když se sami svou pocitovou představivostí zjinačíme. Opravdové krajiny jsou ty, které my sami stvoříme, protože jako jejich bohové je vidíme takové, jaké opravdu jsou, to znamená, jak byly stvořeny. Žádný ze sedmi divů světa není ten, který mě zajímá a který mohu opravdu vidět; je to ten osmý, jímž procházím a který je můj.

Kdo křižoval všechna moře, křižoval jen svou vlastní jednotvárnost. Já už křižoval víc moří než všichni dohromady. Já už viděl víc hor, než jich je na zemi. Prošel jsem více městy, než co jich existuje,

a veliké řeky z nijakých světů plynuly svrchovaně před mým rozjímavým zrakem. Kdybych cestoval, našel bych chabou napodobeninu toho, co už jsem viděl bez cestování.

Druzí navštěvují země, v nichž jsou bezejmennými poutníky. V zemích, jež já jsem navštívil, jsem byl nejen tajným potěšením neznámého cestovatele, ale i majestátem Krále, který tam panuje, a lidem, který se svými mravy je tam domovem, a celými dějinami toho i jiných národů. Ty krajiny a ty domy jsem viděl proto, že jsem jimi byl poté, co jsem je v Bohu stvořil z podstaty své představivosti.

— 178 —

Jediný cestovatel celou duší, jakého jsem poznal, byl poslíček z kanceláře jedné firmy, kde jsem byl kdysi zaměstnán. Ten kluk sbíral propagační brožurky o městech, zemích a dopravních společnostech; měl mapy – některé vytržené z novin, jiné porůznu vyžebvané; z deníků a časopisů si vystřihoval obrázky krajin, rytiny exotických zvyků, vyobrazení lodí a parníků. Chodil do turistických agentur a jménem nějaké kanceláře, ať už existující či nikoli, dost možná té, v níž pracoval, si vždycky vyprosil prospekty o cestách do Itálie, do Indie nebo prospekty o spojení mezi Portugalskem a Austrálií.

Nebyl to jenom největší – protože nejoprávdovější – cestovatel, jakého znám; byl to také jeden z nejšťastnějších lidí, které mi bylo dáno potkat. Mrzí mě, že nevím, kam se poděl, nebo vlastně jen předpokládám, že by mě to mělo mrzet; ve skutečnosti mě to nemrzí, protože dnes, kdy od naší krátké známosti uplynulo deset nebo i víc let, už je jistě dospělý, hloupý, dbalý svých povinností, možná ženatý a živitel rodiny – prostě pro vlastní život mrtvý. Možná dokonce cestovatel tělem, on, který tak dobře cestoval duší.

Ted' si vzpomínám: věděl přesně, kterým železničním spojem se dostat z Paříže do Bukurešti a jak projet celou Anglii, a v nesprávné

výslovnosti cizích jmen byla svrchovaná jistota velikosti jeho duše. Ano, dnešní existencí asi jako by zemřel, ale jednou se snad už jako stařec rozpomene, že nejenom lepší, ale hlavně opravdovější je o Bordeaux snít než tam jet.

Ale to všechno má možná nějaké jiné vysvětlení a on chtěl jenom někoho napodobit. Anebo... Ano, když někdy srovnávám děsivý rozdíl mezi inteligencí dětí a hloupostí dospělých, mám dojem, že v dětství nás provází jakýsi strážný duch, který nám propůjčuje vlastní astrální inteligenci, a že nás potom, možná nerad, ale řízením nějakého vyššího zákona opouští jako matka své vzrostlé potomstvo a naším údělem se stává krmník.

— 179 —

Zřeknutí se je osvobození. Nechtít je moci.

Co mi může dát Čína, aby už mi to nebyla dala moje duše? A jestliže moje duše mi to dát nemůže, jak mi to dá Čína, když právě svou duší budu vidět Čínu, pokud ji uvidím? Do Orientu budu moci jít za bohatstvím, nikoli však za bohatstvím duše, protože bohatství mé duše jsem já, a já jsem tam, kde jsem, bez Orientu nebo s ním.

Chápu, že cestuje ten, kdo je neschopen cítit. Proto jsou cestopisy vždycky tak chudé jakožto knihy zkušeností a jenom díky autorově představivosti nabývají na významu. A jestliže jejich autor má představivost, může nás nadchnout podrobným a fotograficky věrným popisem krajin, které si představoval, zrovna tak jako nevyhnutelně méně podrobným popisem krajin, o nichž se domníval, že je vidí. Všichni jsme krátkozrací, až na vidění dovnitř. Jenom sen pohledem vidí.

Naše pozemská zkušenost zná v podstatě dvě stránky – obecnou a zvláštní. Popsat to obecné znamená popsat to, co je společné každé lidské duši a každé lidské zkušenosti – širé nebe s dnem a nocí,

které se dějí z něho a v něm; plynutí řek – všech s touž sesterskou a svěží vodou; moře, chvějivě rozlehlá pohoří, střežící vznešenost výšky v tajemství hlubiny; pole, nádraží, domy, tváře, pohyby; šaty a úsměvy; lásku a války; bohy konečné a nekonečné; beztvarou Noc, Matku původu světa; Osud, duchovní monstrum, jež je vším...

Popisují-li tohle nebo cokoli stejně obecného, mluvím z duše řečí prvotní a božskou, řečí Adamovou, jíž rozumějí všichni. Jakou však roztříštěnou a babylonskou řečí bych mluvil, kdybych popisoval výtah Santa Justa, katedrálu v Remeši, kalhoty zuávů, portugalskou výslovnost v Trás-os-Montes? Tyhle věci jsou nahodilosti povrchu; lze je obejít, ne cítit. To, co je na výtahu Santa Justa obecného, je mechanismus ulehčující život. To, co je na katedrále v Remeši pravdou, není katedrála ani Remeš, ale náboženská vznešenost staveb zasvěcených poznání hlubiny lidské duše. To, co je na zuávských kalhotách věčného, je barevná fikce šatů, lidská řeč, vytvářející společenskou přirozenost, jež svým způsobem je novou nahotou. To, co je v místní výslovnosti obecného, je domácí tón hlasů spontánně žijících lidí, rozmanitost sdružených bytostí, pestrobarevný sled způsobů, odlišnosti obyvatel a veliká různost národů.

Věčně procházíme sami sebou a není jiné krajiny nežli té, jíž jsme. Nic nám nepatří, protože ani sobě nepatříme. Nic nemáme, protože nic nejsme. Jaké ruce vztáhnou k jakémusi veškerenstvu? Veškerenstvo není moje: jsem to já.

— 180 —

Jakékoli vybočení z obvyklého denního pořádku přináší vždycky duchu jakousi chladnou novost, trochu nepohodlné potěšení. Kdo má ve zvyku odcházet z kanceláře v šest a náhodou odejde v pět, má hned mentální svátek a cítí cosi jako lítost, že neví, co si se sebou počít.

Včera jsem měl nějaké jednání dost daleko odsud, a tak jsem odešel z kanceláře ve čtyři a v pět už jsem měl všechno vyřízené. Nebývám o tom čase venku, a proto jsem se octl v jakémsi jiném městě. Jemný nádech světla na známých fasádách byl zbytečně něžný a stále stejní chodci kráčeli kolem mě vedlejším městem, námořníci, kteří se vylodili z eskadry včera večer.

Tou dobou byla ještě kancelář otevřená. Uchýlil jsem se tam k pochopitelnému údivu zaměstnanců, s nimiž jsem se už rozloučil. Tak už zpátky? Ano, zpátky. Tam jsem aspoň nemusel nic cítit, sám ve společnosti těch, kdož duchovně tam pro mě nebyli... Byl to do jisté míry domov, to znamená místo, kde se necítí.

— 181 —

Dnes, v jednom z těch bezcílných a nedůstojně roztěkaných stavů, jež tvoří značnou část duchovní podstaty mého života, jsem si představil, že jsem se nadobro zbavil Zlatnické ulice, šéfa Vasquese, účetního Moreiry, všech zaměstnanců, zřízence, poslíčka a kočky. Ve snu jsem pocítil takové osvobození, jako by všechna jižní moře přede mě predestřela dosud neobjevené kouzelné ostrovy. To by pak byl klid, dovršené umění, intelektuální naplnění mé bytosti.

Najednou však přímo v těch představách, které mi táhly hlavou v jedné kavárně při skromné polední přestávce, mne v tom snu přepadl nepříjemný pocit: uvědomil jsem si, že by mě to mrzelo. Ano, říkám to jakoby po zralé úvaze: mrzelo by mě to. Šéf Vasques, účetní Moreira, pokladní Borges, všichni ti dobří hoši, veselý poslíček, který nosí dopisy na poštu, zřízenec – děvče pro všechno, přítulná kočka, to vše se stalo částí mého života; nakonec bych to oplakal, pochopil bych, že ať mi to připadá sebesthorší, jedna moje část zůstává s nimi, že odtrhnout se od nich by znamenalo cosi jako poloviční smrt.

Ostatně kdybych se zítra od nich ode všech odloučil a svlékl tenhle háv Zlatnické ulice, k čemu jinému bych dospěl – a proč bych vůbec měl k něčemu jinému dospívat? jaký jiný háv bych si navlékl – a proč bych to měl dělat?

Všichni máme svého šéfa Vasquese, někdo viditelného, jiný neviditelného. Ten můj se opravdu jmenuje Vasques a je to zdravý, příjemný člověk, který sice občas vybuchne, ale nemyslí to zle, zistný, ale v jádru spravedlivý, tou spravedlivostí, jaká chybí mnoha velkým duchům a mnoha divům lidské civilizace na jedné i na druhé straně. Jiným třeba šéfuje ješitnost, touha po stále větším bohatství, sláva, nesmrtelnost... To mně je milejší člověk Vasques, s nímž se v nepříjemných situacích dá vyjít líp než se všemi abstraktními šéfy světa.

Jeden můj známý, společník firmy prosperující díky státním dodávkám, je přesvědčen, že málo vydělávám, a tuhle mi řekl: „Vy jste vlastně vykořisťovaný člověk.“ Potvrdil jen to, co opravdu jsem; protože však v životě musíme být vykořisťováni všichni, ptám se, jestli je horší být vykořisťován Vasquesem, obchodníkem s látkami, než ješitností, slávou, nevraživostí, závistí či nemožností.

Jsou lidé, které vykořisťuje sám Bůh, a to jsou proroci a svatí v prázdnotě světa.

A tak jako druzí k rodinnému krbu uchyluji se do cizího domu, do prostorné kanceláře ve Zlatnické ulici. Přimknu se k svému psacímu stolu jako k baště chránící mě proti životu. Dojat, dojat až k slzám pohlížím na své účetní knihy jiných lidí, do nichž zapisuji, na starý kalamář, který používám, na shrbená záda Sérgia, který vyřizuje průvodky kousek ode mne. Všecko to mám rád, snad proto, že nic jiného, k čemu bych mohl cítit lásku, nemám – nebo snad taky proto, že nic nestojí za lásku něčí duše, a když už cítíme potřebu ji dávat, je jedno, dáme-li ji napohled malému kalamáři či velké lhostejnosti hvězd.

Když někdy zvednu zpitomělou hlavu od knih, do nichž zapisuji cizí účty a neexistenci vlastního života, pocítím fyzickou nevolnost, která je možná od toho, jak se skláním, která však sahá dál než čísla a zklamání. Život mi připadá nechutný jako neúčinný lék. A právě tehdy se mi rozjasní, jak snadné by bylo s touhle nudou skoncovat, kdybych prostě měl sílu to doopravdy chtít.

Žijeme činností, to znamená vůlí. Nás, kteří chtít neumíme – ať už jsme veleduchové nebo žebráci –, spojuje nemohoucnost. K čemu mi je mít se za veleducha, je-li ze mě nakonec pomocný účetní? Když se Cesário Verde představil lékaři nikoli jako pan Verde, obchodní zaměstnanec, ale jako básník Cesário Verde, promluvila z něho marná pýcha, zavánějící ješitností. Byl chudák odjakživa jenom pan Verde, obchodní zaměstnanec. Básník se narodil po jeho smrti, protože teprve pak se zrodila básníková sláva.

Jednat, v tom je skutečná intelligence. Budu, co budu chtít. Musím však chtít, co mám být. Úspěch znamená být úspěšný, a ne mít podmínky k úspěchu. Podmínky pro palác má kdejaké dost velké místo, ale kde bude ten palác, jestli ho tam nikdo nepostaví?

Šéf Vasques. Šéf Vasques mě často nevysvětlitelně hypnotizuje. Čím je mi tenhle člověk, ne-li příležitostnou překážkou, blokující můj čas v denní době mého života? Jedná se mnou slušně, je ke mně přívětivý, až na chvíle, kdy ho trápí nějaké starosti, a to se pak utrhne na každého. Ano, proč ale si s ním lámu hlavu? Je to nějaký symbol? Je to příčina něčeho? Co to je?

Šéf Vasques. Vzpomínám už na něj v budoucnu, se steskem, který určitě budu cítit. Poklidně si budu žít v nějakém domečku někde

v okolí něčeho a v tom poklidu nebudu tvořit dílo, které netvořím nyní, a abych je ani nadále nemusel tvořit, budu si vymýšlet výmluvy jiné než ty, s nimiž dnes uhýbám sám před sebou. Nebo se zavřený někde v chudobinci budu těšit z naprosté porážky pohromadě s chudáky, kteří se považovali za veleduchy a nebyli víc než snícími žebráky, spolu s bezejmennou masou těch, kdo neměli moc, aby mohli zvítězit, ani se nedokázali všeho zřeknout, aby zvítězili naruby. Ať už budu kdekoli, bude se mi stýskat po šéfu Vasquesovi, po kanceláři ve Zlatnické ulici, a jednotvárnost každodenního života mi bude jakoby vzpomínkou na lásky, které se mi nepříhody, nebo na triumfy, jež neměly být mé.

Šéf Vasques. Vidím ho odtamtud dnes, tak jako dnes ho vidím přímo odsud – prostřední postavy, podsaditý, obhroublý, ale v té obhroublosti i přátelský, upřímný a protřelý, prudký a vlídný – šéf, odmyslíme-li si jeho peníze, i v těch pomalých chlupatých rukou s žílymi vystupujícími jako malé barevné svaly, v plném, ale ne tučném zátylku, v lících rudých a napjatých pod vždycky včas oholeným tmavým porostem. Vidím ho, vidím jeho energicky rozvážené pohyby, jeho oči, když promýšlí dovnitř věci zvenčí, vnímám jeho znepokojení ve chvíli, kdy se mnou není spokojen, a má duše pookřeje při jeho úsměvu, úsměvu stejně širokém a lidském jako potlesk davu.

Možná proto, že žádnou výraznější postavu než šéfa Vasquese poblíž nemám, mi tahle běžná a dokonce vulgární postava leží v hlavě a odvádí mou pozornost ode mne samého. Jsem přesvědčen, že je to symbol. Jsem přesvědčen nebo skoro přesvědčen, že kdesi v nějakém dávném životě byl tenhle muž v mém životě čímisi důležitějším než dnes.

Nějaká světluška v dlouhých intervalech následuje sama sebe. Tmavá krajina kolem je jediná velká absence hluku, skoro voňavá. Klid všeho bolí a tíží. Dusí mě neurčitá nuda.

Málokdy se dostanu na venkov, skoro nikdy tam nestrávím celý den, ani tam nepřenocuji. Protože však přítel, u něhož dnes jsem, mě tak naléhavě zval, přijel jsem, velice stísněn – jako plachý člověk na velikou slavnost –, ale přijel jsem rád, těšil jsem se ze vzduchu a širé krajiny, dobře jsem poobědval a povečeřel, a teď v hluboké noci mě v neosvětleném pokoji tohle neurčité místo naplňuje úzkostí.

Okno pokoje, kde mám spát, vede na volná luka, neurčitá luka stejná jako všechna ostatní, do veliké, nejasně hvězdnaté noci, v níž je cítit neslyšný van. Sedím u okna a všemi smysly sleduji celé to nic kosmického života venku. Chvilé se vyladuje v neklidném pocitu, od viditelné neviditelnosti všeho až po matně svraskalé dřevo bělavého parapetu, na němž popraskal starý nátěr a kde stranou spočívá má levice.

Kolikrát jsem přímo vizuálně po takovém míru toužil, a přece bych teď odsud nejradši utekl, kdyby to šlo a nebylo by to nezdvořilé! Kolikrát jsem si myslel – tam dole v úzkých ulicích s vysokými domy –, že mír, próza, určitost budou spíš tady, mezi přirozenými věcmi, než tam, kde ubrus na stole civilizace překrývá už nalakovanou borovici, na níž leží! A teď, ačkoliv jsem zdravý a příjemně unavený, jsem tu nepokojný, plný stesku a jako uvězněný.

Nevím, jestli se to stává jenom mně anebo všem, kdo se civilizací podruhé narodili. Zdá se mi však, že mně nebo těm, kdo cítí jako já, se umělé stalo přirozeným a přirozené začalo být cizí. Nebo lépe: umělé se nestalo přirozeným; přirozené se stalo odlišným. Nepotřebuji a nesnáším vozidla, nepotřebuji a nesnáším produkty vědy – telefony, telegrafy –, které život usnadňují, nebo subprodukty

fantazie – gramofony, rozhlasové přijímače –, které život rozveselují těm, co to baví.

Nic z toho mě nezajímá, po ničem z toho netoužím. Mám však rád Tejo, protože na jeho břehu leží jedno velkoměsto. Těším se z oblohy, protože ji vidím ze čtvrtého poschodí jedné ulice v Dolním Městě. Venkov ani příroda mi nemohou dát nic, co by se vyrovnalo nepravidelnému majestátu klidného města v měsíčním svitu, tak jak je vidět z Graçy nebo od sv. Petra Alcântarského. Nade všechny květy je mi sluncem ozářený přepestrý kolorit Lisabonu.

Krásu nahého těla cítí jen oblečené rasy. Stud působí především na smyslnost jako překážka na energii.

Umělost je způsob, jak se těšit z přirozenosti. Z těchhle širých luk jsem se těšil právě proto, že tu nežiju. Volnost necítí ten, kdo nikdy nežil stísněn.

Civilizace je výchova k přirozenosti. Umělé je cestou, jak se přiblížit k přirozenému.

Je však třeba, abychom nikdy nepovažovali umělé za přirozené.

Právě v souladu mezi přirozeným a umělým je přirozenost vyšší lidské duše.

— 185 —

Všednost je domov. Každodennost je mateřská. Po dlouhém výstupu na výšiny poezie, na vrcholy vznešených tužeb, na útesy transcendentna a tajemna je víc než příjemné, příjemné jako vše, co je v životě hřejivého, moci se vrátit do hospody, kde se smějí šťastní hlupáci, popít s nimi také jako hlupák, jak nás Pánbůh stvořil, spokojený se světem, který nám byl dán, a ostatní přenechat těm, co se šplhají po horách, aby pak tam nahoře nedělali nic.

Vůbec mě nevzrušuje, říká-li se o někom, koho mám za blázna anebo za pitomce, že v mnoha životních situacích a činech

předčí obyčejného člověka. Epileptici jsou v krizi ohromně silní; paranoikové usuzují tak, jak to z normálních lidí dokáže málokdo; blouznivci s náboženskou mánií shromáždí davy věřících jako málokterý (pokud vůbec který) z demagogů, a s takovou vnitřní silou, jakou oni svým stoupencům předat neumějí. A to vše nedokazuje nic jiného, než že šílenství je šílenství. Dávám přednost porážce s poznáním krásy květů před vítězstvím uprostřed pustiny, plným zaslepenosti duše, osamocené se svou izolovanou nijakostí.

Neboť občas i sám nicotný sen mě naplní hrůzou z vnitřního života, fyzickou nevolností z mysticismů a rozjímání. Jak rychle hledím utéci z domova, kde takhle sním, do kanceláře; a na Moreirův obličej se dívám jako bych konečně doplul do přístavu. Vezmeme-li to kolem a kolem, dávám přednost Moreirovi před astrálním světem; realitě před pravdou; a v podstatě životu před Bohem, který jej stvořil. Tak mi jej dal, tak jej prožiju. Sním, protože sním, sám sebe však nebudu urážet tím, že bych snům přikládal jinou váhu než tu, že jsou mým vnitřním divadlem, stejně tak jako nepovažuji víno, jehož se nicméně nezříkám, za potravu nebo životní potřebu.

— 186 —

Vždycky se mi přičilo, aby mě druzí chápali. Být chápán je prostituovat se. Jsem raději, když mě berou vážně takového, jaký nejsem, ve vší slušnosti a přirozenosti lidsky neznámého.

Nic by mě tolik nepobouřilo, jako kdyby se nade mnou v kanceláři pozastavovali. Chci sám vychutnávat ironii, že se nade mnou nepozastavují. Chci zíněné roucho, spočívající v tom, že mě berou jako sobě rovného. Chci ukřižování, spočívající v tom, že mě neodlišují. Jsou muka jemnější než ta, jež se tradují o svatých a o poustevnících. Existuje trýzeň inteligence stejně jako trýzeň těla a touhy. A v obojím je jakási rozkoš.

Čich je zvláštní zrak. Vyvolává citové krajiny náhlým obrazem z nevědomí. Už mockrát jsem to pocítil. Jdu nějakou ulicí. Nic nevidím, nebo lépe řečeno na všechno se dívám a vidím to jako všichni ostatní. Víím, že jdu nějakou ulicí, a nevím, že existuje s různými domy, vybudovanými po obou stranách lidskými bytostmi. Jdu ulicí. Z pekařství vychází vůně pečiva až odporně sladká; a z jedné vzdálené čtvrti vyvstává moje dětství a jiné pekařství se přede mnou vynoří z oné pohádkové říše, jíž je vše, co nám zemřelo. Jdu ulicí. Z šikmého pultu jednoho krámků náhle zavoní ovoce: a můj krátký život na venkově, už ani nevím kdy a kde, má na konci stromy a v mém srdci, nepochybně dětském, uklidnění. Jdu ulicí. Nenadále mě zarazí pach bednářových beden: ó, milý Cesário⁵, zjevuješ se mi a já jsem konečně šťasten, protože ve vzpomínce jsem se vrátil k jediné pravdě, jíž je literatura.

Mám před sebou dvě velké stránky těžké knihy; spolu s unaveným zrakem zvednu od jejich šikmé polohy na starém psacím stole duši ještě unavenější. Ta nicota pokračuje v místnosti dál až k Zlatnické ulici řadami spořádaných polic, spořádanými úředníky, lidským pořádkem a poklidem všednosti. K okennímu sklu doléhá hluk čehosi odlišného a ten odlišný hluk je stejně všední jako poklid panující kolem polic.

Sklopím osvěžený zrak nad ty dvě bílé stránky, kam mé pečlivé číslice zanesly výsledky podniku. A s úsměvem, který si vyhrazuji pro sebe, si připomínám, že život, jenž má tyhle stránky s ciframi

5 Cesário Verde (1855–1886), portugalský básník. *Pozn. překl.*

a názvy látek, zahrnuje také nezúčtované velké mořeplavce, velké světce, básníky všech dob, početný lid vytlačený těmi, kdo stanovují cenu světa.

Přímo v záznamu jedné tkaniny, o níž zhola nic nevím, se mi otvírají brány Indu a Samarkandu, a perská poezie, která není z toho ani z onoho místa, tvoří svými čtyřveršími, ve třetím verši nerýmovanými, vzdálenou oporu mého neklidu. Nespletu se však, píšu, sčítám a obvyklé účetní zápisy, pořizované úředníkem této kanceláře, pokračují dál.

— 189 —

Osamocenost mě zformovala ke svému obrazu a podobě. Přítomnost jiné osoby – třeba jedině – mi okamžitě zpomalí myšlení, a zatímco pro normálního člověka je styk s druhým podnětem k vyjádření a vyslovení, pro mne je protipodnětem, lze-li v rámci řeči takového kompozita použít. Sám se sebou jsem s to vymyslet bezpočet duchaplných výroků a rychlých odpovědí nikomu, blýsknout se inteligentním společenským stykem s nikým; to všecko ale zmizí, mám-li před sebou někoho fyzického, to pak ztratím inteligenci a řeč a zanedlouho cítím jenom ospalost. Ano, mluvit s lidmi působí, že se mi chce spát. Jenom moji přeludní a smyšlení přátelé, jenom mé rozmluvy odehrávající se ve snech mají skutečnou realitu a pravý význam a duch je v nich přítomen jako obraz v zrcadle.

Vadí mi ostatně pomyšlení na jakýkoli nevyhnutelný styk s druhými. Obvyčejné pozvání na večeři s přítelem ve mně vyvolává těžko popsatelnou úzkost. Pouhé pomyšlení na jakoukoli společenskou povinnost – jít na pohřeb, projednávat s někým nějakou záležitost z kanceláře, jít někomu, ať známému či neznámému, naproti na nádraží – mi leží v hlavě celý den a někdy už večer předtím si dělám starosti a špatně spím, přestože pak ta skutečná věc, když k ní

dojde, je naprosto bezvýznamná a nic z toho nebylo nutné; a tak je to pokaždé a já se nikdy nenaučím vzít si z toho naučení.

„Mé zvyky jsou zvyky samoty, nikoli lidí“ – nevím, jestli to řekl Rousseau nebo Sénancour. Byl to však duch mého ražení – abych neřekl rovnou mé rasy.

— 190 —

Psát je zapomínat. Literatura je nejpříjemnější způsob, jak nebrat na vědomí život. Hudba ukolébává, vizuální umění vzpružují, živá umění (jako tanec a herectví) baví. Hudba se však životu vzdaluje tím, že z něj dělá spánek; ta ostatní umění nikoli – buď proto, že používají viditelných, a tudíž vitálních forem, nebo proto, že právě z lidského života žijí.

To není případ literatury. Ta život předstírá. Román je historie něčeho, co nikdy nebylo, a drama je román bez vyprávění. Báseň je vyjádření myšlenek nebo citů jazykem, jakého nikdo nepoužívá, neboť nikdo nemluví ve verších.

— 191 —

Literatura, což je umění snoubící se s myšlením a realizace neposkvrněná realitou, se mi zdá být cílem, k němuž by mělo směřovat veškeré lidské snažení, pokud by bylo opravdu lidské, a ne živočišně nepodstatné. Myslím, že vyslovit nějakou věc je zachovat jí sílu a zbavit ji děsu. Luka, jsou-li vyslovena, jsou zelenější než ve své zeleni. Květy popsané větami, jež je určí s pomocí představivosti, budou mít barvy trvalejší, než jaké umožňuje buněčný život.

Pohyb je život, vyslovení je přežití. Není v životě nic tak reálného jako to, co bylo dobře popsáno. Omezení kritikové říkávají, že ta

a ta bohatě rytmitizovaná báseň nechce koneckonců říci nic jiného, než že je pěkný den. Je ale těžké říci, že je pěkný den, a sám ten pěkný den pomine. Musíme tedy ten pěkný den zachovat v květnaté a obširné paměti, a tak ozdobit prázdný a pomíjející vnějšek luk a nebes novými květy a novými hvězdami.

Vše je to, co jsme, a pro ty, kdož v různosti času přijdou po nás, bude vše takové, jak intenzivně jsme si to předtím představovali, čili jací jsme se svou představivostí uloženou v těle skutečně byli. Nedomnívám se, že by historie ve svém velkém vybledlém panoramatu byla něčím víc, než tokem interpretací, zmateným konsensem nepozorných svědectví. Romanopisci jsme všichni a vyprávíme, když vidíme, protože vidět je stejně spleť jako všechno ostatní.

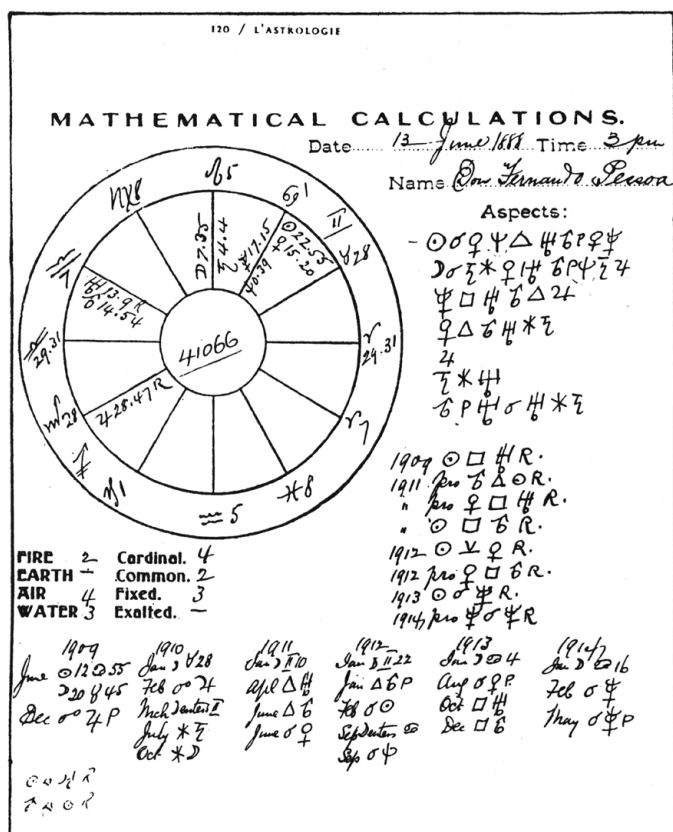
Napadá mě v téhle chvíli tolik podstatných myšlenek, tolik opravdu metafyzických věcí, až mě to zničehonic omrzí a rozhodnu se už nic nenapsat, o ničem nepřemýšlet, a naopak připustit, aby mě z toho horečného úsilí všechno říct nakonec přemohla ospalost, a já abych pak se zavřenýma očima, jako hladíváme kočku, hladil vše, co bych byl býval mohl říct.

— 192 —

Mnohokrát se mi za mého okolnostmi tísněného života stalo, že když se z některých těch okolností chci vymanit, hned mě zas obklíčí jiné okolnosti téhož řádu, jako by v nejistém předivu věcí proti mně zcela jistě existovalo nějaké nepřátelství. Odtrhnu z hrdla jakousi ruku, která mě rdousí. Vidím, že na ruce, jíž jsem tu druhou odtrhl, se mi zachytila smyčka, která se mi tím osvobodivým pohybem svezla na krk. Opatrně smyčku odsunu a div se neuškrtím vlastníma rukama.

Musím si vybrat, co zavrhnout – buď sen, který má intelligence ne-
návidí, nebo čin, který mou senzibilitu odpuzuje; buď čin, pro nějž
nejsem stvořen, nebo sen, pro nějž není stvořen nikdo.

Jelikož zavrhuji obojí, nevyberu si nakonec jedno ani druhé;
protože však za určitých okolností bych měl buď snít, nebo jednat,
míchám jedno s druhým.

Jeden z horoskopů, které si Pessoa sestavoval

24. 3. 1929

Ať už bohové jsou nebo nejsou, my jsme jejich služebníky.

Závidím – ale nevím, jestli závidím – těm, o nichž se dá napsat životopis nebo kteří si jej mohou napsat sami. V těchto impresích bez jakékoli souvislosti i bez snahy o souvislost líčím lhostejně svou autobiografii bez faktů, svou historii bez života. Je to mé Vyznání, a jestliže v něm nic neříkám, znamená to, že nemám co říci.

Co je na (něčím) vyznání dobré, co v něm má cenu nebo je nějak užitečné? To, co se nám přihodilo, se buď přihodilo všem, nebo jenom nám; v prvním případě nejde o nic nového a v druhém to nelze pochopit. Píšu-li, co cítím, je to proto, že tím zmírním zápal citění. To, co vyznávám, není důležité, protože nic není důležité. Tvořím krajiny z toho, co cítím. Z pocitů si dělám prázdniny. Dovedu pochopit vyšívačky z žalu i ty, co pletou punčochy, protože existuje život. Moje stará teta si za nekonečných večerů vykládala pasiáns. Toto citové vyznání je moje pasiáns. Nevykládám si ji jako někdo, kdo by se skrze karty chtěl dovědět, co ho čeká. Netáži se jich, protože v pasiánsi nemají vlastně karty hodnotu. Odvíjím se jako pestrobarevné klubko nebo si ze sebe dělám obrazec z provázků, jaké se splétají na natažených prstech a předávají se z jedné dětské rukou na druhé. Dbám jenom, aby palec nepustil kličku, která mu patří. Pak ruku obrátím a obrazec je jiný. A začnu znova.

Žít je plést punčochu z úmyslu druhých. Když ji však pleteme, mysl je svobodná a mezi jedním a druhým okem na jehlicích ze slonoviny se všichni princové z pohádky mohou procházet ve svých zahradách. Pletení věcí... Interval... Nic...

Co ostatně mohu u sebe najít? Příšernou ostrost pocitů a hluboké pochopení toho, že cítím... Pronikavou inteligenci schopnou mě zničit a schopnost snu dychtivou mě zabavit... Mrtvou vůli a úvahu, která ji kolébá jako živé děcko... Ano, pletení...

— 196 —

... nadměrná ostrost nevím jestli pocitů nebo jenom jejich výrazu nebo spíše intelligence, která stojí mezi jedním a druhým a z úmyslu vyjádřit vytvoří fiktivní emoci, která existuje jen proto, aby byla vyjádřena. (Ve mně možná není víc než stroj na odhalení toho, kdo nejsem.)

— 197 —

A takový jsem, povrchní a citlivý, schopný vznětů prudkých i hlubokých, špatných i dobrých, ušlechtilých i nízkých, avšak naprosto neschopný citu, který by trval, emoce, která by neustávala a vešla do samé podstaty duše. Všechno ve mně tíhne k tomu, abych byl okamžitě něčím jiným; je to netrpělivost duše se sebou samou asi jako s dotěrným děckem; je to stále rostoucí a stále stejný neklid. Všechno mě zajímá a nic mě nepoutá. Věcho si všímám ustavičně zasněný; postřehnu sebemenší hnutí tváře člověka, s nímž mluvím; zachytím nejjemnější intonaci jeho výroků; když ho však slyším, tak ho neposlouchám, myslím na něco jiného a vůbec nejmén z celé rozmluvy mám ponětí o tom, co se v ní řeklo, ať už z mé nebo z jeho strany. Takže často někomu opakuji to, co už jsem mu opakoval, znovu se ho ptám na něco, na co už mi odpověděl; avšak několika fotografickými slovy mohu popsat jeho obličejové svalstvo, když říkal to, na co si nevzpomínám, anebo sklon očí, s nímž naslouchal

historce, o které vůbec nevím, že bych ji byl kdy vyprávěl. Jsem dva, a oba od sebe vzdálení – siamská dvojčata, která nejsou srostlá.

— 198 —

... Myšlení může být povznesené, aniž by bylo elegantní, a úměrně k nedostatku elegance pozbývá působivosti. Síla bez obratnosti je pouhá masa.

— 199 —

Už víc než jednou, když jsem k večeru pomalu kráčet ulicemi, mi znenadání ohromil duši prazvláštní fakt organizace věcí. Nejsou to vlastně přirozené věci, co na mě tak působí, co mi tak mocně navozuje tenhle pocit: je to spíš uspořádání ulic, firemní štíty, oblečené a rozmlouvající osoby, různá zaměstnání, noviny, ta inteligence všeho. Anebo ještě lépe, je to skutečnost, že existuje uspořádání ulic, firemní štíty, různá zaměstnání, lidé, společnost, to vše že se dorozumívá a jde svou cestou nebo se vydává na cesty nové.

Zaměřím se přímo na člověka a vidím, že je tak nevědomý jako pes nebo kočka; mluví díky nevědomosti jiného řádu; ve společnosti se organizuje díky nevědomosti jiného řádu, rozhodně nižšího než ten, jehož používají ve svém společenském životě mravenci a včely. A tu právě tak (nebo ještě víc) jako z existence organismů, právě tak (nebo ještě víc) jako z existence přísně intelektuálních fyzikálních zákonů se mi skrze jakési zřejmé světlo odhaluje inteligence, která tvoří a proniká svět.

A vždycky, když to pocítím, mě znovu zasáhne dávná věta jednoho scholastika: *Deus est anima brutorum*, Bůh jest duší tvorů hovadných. Tak lze podle autora tohoto skvělého výroku vysvětlit jistotu,

s níž instinkt řídí nižší živočichy, u nichž se inteligence neprojevuje vůbec nebo jen v náznaku. Všichni však jsme nižší živočichové – mluvit a myslet jsou pouze nové instinkty, méně jisté než ostatní, protože jsou nové. A scholastikův výrok, tak přesný ve své kráse, se pak rozšiřuje a já pravím: Bůh jest duší všeho.

Nikdy jsem nepochopil, jak ten, kdo jednou vzal v úvahu velkou skutečnost univerzálního hodinářství, mohl popřít hodináře, o němž ani sám Voltaire nepochyboval. Chápu, že zvážíme-li určitá fakta zdánlivě odchylná od nějakého plánu (a bylo by třeba znát plán, abychom je za odchylná mohli považovat), lze této nejvyšší inteligenci přičíst nějaký prvek nedokonalosti. To chápu, i když to nepřipouštím. Chápu také, že zvážíme-li zlo, které je na světě, je možné nepřipustit nekonečnou dobrotu této tvůrčí inteligence. I to chápu, přestože to rovněž nepřipouštím. To, že se však existence této inteligence, totiž Boha, popírá, mi připadá jako jedna z těch hloupostí, jimiž tolikrát v určitém aspektu inteligence trpí lidé, kteří jinak ve všech jejích ostatních aspektech mohou vynikat; jako třeba ti, kteří pokaždé chybují ve sčítání, nebo ti – je-li už ve hře inteligence senzibility –, kteří neprocítí hudbu, malířství nebo poezii.

Nepřipouštím, jak už jsem pravil, ani kritérium nedokonalého hodináře, ani kritérium hodináře bez shovívavosti. Nepřipouštím kritérium nedokonalého hodináře proto, že ony podrobnosti ve správě a regulaci světa, které nám připadají jako chybné nebo bezdůvodné, nemohou být za takové považovány, neznáme-li plán. Vidíme jasně plán ve všem; vidíme určité věci, které nám připadají bezdůvodné, musíme však uvážít, že je-li ve všem nějaký důvod, pak i v tom bude též důvod, který je ve všem. Vidíme důvod, nikoli však plán; jak tedy můžeme říci, že určité věci jsou mimo plán, když nevíme, jaký je? Stejně jako nějaký básník může do svých subtilních rytmtů vložit jeden verš arytmičtý kvůli rytmičkému záměru, to jest právě kvůli záměru, od něhož jako by se odchyloval, a nějaký kritik, puristicky lpící spíš na přímočarosti než na rytmu, nazve

tento verš chybným, tak také Stvořitel může vložit něco, co náš omezený rozum [?] považuje za arytmiu v majestátním plynutí jeho metafyzického rytmu.

Nepřipouštím ani, jak už jsem pravil, kritérium hodináře bez shovívavosti. Souhlasím s tím, že je to argument, na nějž je těžší odpovědět, ale jen zdánlivě. Můžeme říci, že vlastně nevíme, co je to zlo, a proto nemůžeme tvrdit, že je něco zlé nebo dobré. Jisté však je, že nějaká bolest, i když pro naše dobro, je sama o sobě zlo, a už to stačí, aby bylo na světě zlo. Stačí bolest zubů, aby člověk přestal věřit ve Stvořitelovu dobrotu. Ovšem základní omyl tohoto argumentu tkví podle všeho v naší naprosté neznalosti Božího plánu a v naší obdobné neznalosti toho, co by mohlo být Intelektuální Nekonečno jakožto inteligentní osoba. Jedna věc je existence zla, druhá věc důvod této existence. Rozlišení je možná tak jemné, až vypadá jako sofisma, ale jisté je, že je oprávněné. Existenci zla nelze popírat, ale zlomyslnost existence zla můžeme nepřipouštět. Přiznávám, že ten problém trvá, ale trvá proto, že trvá naše nedokonalost.

— 200 —

Obyčejný člověk má i přes sebetěžší život aspoň to štěstí, že o něm nepřemýšlí. Žít život tak, jak plyne, vnějšně, asi jako to dělá kočka nebo pes – tak to bere většina lidí a jen tak se má žít, aby člověk mohl být spokojený jako ta kočka nebo ten pes.

Myslet znamená ničit. Sám proces myšlení k takové myšlence vede, protože myslet znamená rozkládat. Kdyby lidé uměli hloubat o tajemství života, kdyby uměli procítit nesmírnou složitost číhající na duši při každém sebemenším aspektu činu, nikdy by nic neučinili, ba snad by ani nežili. Ze samého zděšení by se zabili jako ti, co páchají sebevraždu, aby nazítří neskončili pod gilotinou.

25. 12. 1929

Když už na střechy dopadaly stále řidší kapky deště a nebeská modř se začala zrcadlit uprostřed dlážděné ulice, hluk povozů se rozezpíval hlasitějšími a veselejšími tóny a bylo slyšet, jak se otevírají okna, aby si lidé připomněli slunce. A pak se v té úzké ulici rozlehlo zdola z blízkého nároží hlasité vyvolávání prvního prodavače losů a v jasném prostoru se zaleskly hřebíky zatlučené v bednách protějšího krámu.

Byl sice jakýsi uznaný svátek, ale příliš se nesvětil. Klid a práce se mísily a já jsem neměl co dělat. Vstal jsem brzo a moje příprava k existenci se zpožďovala. Přecházel jsem po pokoji a nahlas snil o nesmyslných a neproveditelných věcech – o činech, které jsem zapomněl udělat, o nemožných ambicích jen tak do větru, o nepřetržitých rozhodných rozmluvách, které by byly, kdyby bývaly byly. A v tomhle neslavném a neklidném fantazírování, v tomhle beznadějném a nekonečném otálení moje kroky promrhaly volné ráno a má hlasitá, potichu řečená slova se množovala v klášteře mého prostého osamění.

Moje lidská postava, pokud jsem ji pozoroval zvenčí, byla stejně směšná jako všechno lidské ve své intimitě. Přes obyčejné prádlo, v němž jsem předtím spal, jsem si natáhl starý kabát, který mi slouží k takovému jitřnímu bdění. Staré trepky jsem měl roztrhané, zvláště tu levou. A s rukama v kapsách posmrtného svrchníku jsem měřil dlouhými, ráznými kroky bulvár svého krátkého pokoje a tím zbytečným fantazírováním naplňoval sen podobný snům všech lidí.

Z otevřené svěžesti mého jediného okna bylo ještě slyšet, jak ze střech padají velké kapky, které se tam nahromadily po předešlém dešti. Z chladného vzduchu bylo ještě znát, že pršelo. Oblohu však už dobyla modř a zbylé mraky po poraženém nebo vyčerpaném dešti ustoupily směrem k Hradu a vyklidily jí právoplatné cesty.

Byla tu chvíle k radosti. Mne však cosi tížilo, jakási neznámá touha, nějaké přání, které se nedalo rozpoznat, třeba obyčejné. Možná jsem ještě pořád nepocítil, že žiji. A když jsem se z toho převysokého okna vyklonil do ulice, kam jsem se díval, aniž jsem ji viděl, připadal jsem si najednou jako takový ten vlhký hadr, co se s ním utírají špinavé věci a pak se dá na okno uschnout, ale tam nakonec zmuchlaný zůstane ležet na římse a udělá na ní flek.

— 202 —

5. 2. 1930

Nejsou to bídné stěny mého všedního pokoje, ani staré psací stoly v cizí kanceláři či ubohost vedlejších ulic v dobře známém Dolním Městě, které jsem už tolikrát prochodil, až se zdá, že si присvojily utkvělost neodčitelnosti, co v mém duchu vyvolává onu tak častou nevolnost z poskvřňující každodennosti života. Jsou to osoby, které mě obvykle obklopují, duše, které aniž by mě znaly, mě každý den znají v soužití a řečech, co mi stahuje duchovní hrdlo fyzickou nechutí. Je to jednotvárná odpornost jejich života, souběžná s vnějšností mého života, je to jejich vnitřní vědomí, že jsou mí bližní, co mi navléká vězeňský mundúr, co mi dává celu v trestnici a činí ze mě podvrh a žebráka.

Jsou chvíle, kdy mě každá podrobnost všednosti zajímá ve své vlastní existenci a já se snažím ve všem jasně číst. To pak vidím – jak to podle Vieiry líčil Sousa⁶ – běžné se zvláštním a jsem básníkem s onou duší, s níž kritika Řeků vytvořila intelektuální věk poezie. Jsou však také chvíle – a jedna z nich na mě právě dolehla –, kdy cítím víc sebe než vnější věci, a všechno se mi mění v deštivou noc

6 P. Luis de Sousa (1555?–1632) – portugalský historik. *Pozn. překl.*

plnou bláta, kdy bloudím na pustém nástupišti u jakési vedlejší koleje mezi dvěma vlaky třetí třídy.

Ano, má vnitřní ctnost spočívající v tom, že bývám objektivní, a proto na sebe přestávám myslet, někdy jako všechny ctnosti a dokonce i nectnosti upadá. Pak se táži sám sebe, jak to, že si troufám být tak zbabělý a zůstávám zde, mezi těmito lidmi, v naprosté rovnosti s nimi, v opravdovém smíření s jejich nicotnými iluzemi? S jasností vzdáleného majáku mě napadají všechna řešení, v nichž je představivost ženou – sebevražda, rezignace, velká gesta aristokratické individuality, plášť a meč existencí bez balkonu.

Avšak ideální Julie lepší skutečnosti zavřela nad fiktivním Romeem mé krve vysoké okno literárního rozhovoru. Ona poslouchá svého otce; on zase svého. Pokračuje svár Monteků a Kapuletů; padá opona nad tím, co se nestalo; a já se odebírá domů – do pokoje, kde není ta odporná domácí a její děti, které moc nevídám, ani lidé z kanceláře, které uvidím až zítra – s límcem úřednického kabátu bez údivu zdviženým na krku básníka, v botách kupovaných vždycky ve stejném krámě, přičemž se instinktivně vyhýbám studeným loužím a zároveň si trochu vyčítám, že vždycky zapomenou na deštník a na důstojnost duše.

— 203 —

Abych se pochopil, zničil jsem se. Pochopit znamená zapomenout milovat. Neznám nic tak zároveň lživého i příznačného jako onen výrok Leonarda da Vinci, že nic nelze milovat nebo nenávidět dřív, než to pochopíme.

Samota mě skličuje; společnost mě tísní. Přítomnost druhé osoby mi brání v myšlení; tu přítomnost vždy prosním se zvláštní roztržitostí, kterou ani veškerá moje analytická pozornost nedokáže definovat.

Tuhle jsem našel nějaký svůj text, který jsem asi před patnácti lety napsal francouzsky. Ve Francii jsem nikdy nebyl, s Francouzi jsem se nikdy blíže nestýkal, a neměl jsem tedy nikdy v tomto jazyce takovou zběhlost, aby se dalo říci, že jsem časem vyšel ze cviku. Čtu dnes francouzsky tolik, jako jsem četl vždycky. Jsem starší a v myšlení praktičtější: byl bych měl udělat pokroky. A ten text z mé vzdálené minulosti projevuje takovou jistotu v používání francouzštiny, jakou dnes nemám; styl je tak plynulý, jak to dnes v tomto jazyce nedokážu; jsou tu celé pasáže, dlouhé věty, formy a způsoby výrazu, z nichž je zřejmé takové ovládnutí francouzštiny, o jaké jsem přišel, a ani se nepamatuji, že jsem je kdy měl. Jak si to vysvětlit? Koho jsem to v sobě vystřídal?

Dobře vím, že je snadné udělat si teorii o plynutí věcí a duší, chápat, že jsme jakýsi vnitřní tok života, představovat si, že to, co jsme, je veliké množství osob, že sebou procházíme, že jsme byli mnozí... Tady však je něco jiného než pouhý tok osobnosti mezi vlastními břehy: je tu něco absolutně jiného, nějaká cizí bytost, která byla má. Že bych s přibývajícím věkem ztrácel představivost, emoce, určitý typ inteligence, nějaký způsob cítění – to všechno by mě nepřekvapilo, přestože bych toho litoval. Co však mám před sebou, když čtu, jako by šlo o někoho cizího? Na kterém břehu jsem, vidím-li se na dně?

Jindy nacházím texty, o nichž si nepamatuji, že bych je byl napsal – což není nic tak zvláštního –, ale ani si nepamatuji, že bych je byl mohl napsat – což mě děsí. Některé věty jsou dílem jiné mentality. Je to, jako bych našel nějakou starou podobenku, na které jsem bezpochyby já, s odlišnou postavou a některými neznámými rysy – ale nepopíratelně já, úděsně já.

Dumám mezi Cascais a Lisabonem. Jel jsem do Cascais zaplatit za šéfa Vasquese daň z domu, který má v Estorilu. Už předem jsem se na tu cestu těšil, hodinu tam, hodinu zpátky, vychutnávat vždy jiné pohledy na velkou řeku a její atlantické ústí. Ve skutečnosti jsem se celou cestu tam pohroužil do abstraktních úvah a díval se na vytoužené vodní scenerie, aniž jsem je viděl, a na zpáteční cestě jsem se pohroužil do zachycení těchto pocitů. Nebyl bych s to popsat sebemenší detail cesty, sebemenší kousek viditelného. Tyto stránky jsou výsledkem opomenutí a rozporu. Nevím, je-li to lepší nebo horší než opak, o kterém také nevím, co to je.

Vlak zpomaluje, je tu Cais do Sodré. Dospěl jsem do Lisabonu, ale nedospěl jsem k žádnému závěru.

Vysněné krajiny vidím s touž jasností, s níž pozoruji krajiny skutečné. Zabývám-li se svými sny, zabývám se nějakou věcí. Vidím-li uplývat život, sním o nějaké věci.

Kdosi o někom řekl, že postavy ze snů pro něho mají stejný význam a stejné obrysy jako postavy ze života. I kdybych podobný výrok ve vztahu k sobě chápal, nemohl bych s ním souhlasit. Postavy ze snů pro mě nejsou stejné jako postavy ze života. Jsou paralelní. Každý život – ze snů i ze světa – má touž vlastní realitu, která je nicméně odlišná. Tak jako věci blízké a věci vzdálené. Postavy ze snů jsou mi bližší, ale (...)

Kdo jsem sám pro sebe? Jenom jakýsi můj pocit.

Moje srdce se nechtě vyprazdňuje jako dřavý kbelík. Myslet? Cítit? Jak všechno unavuje, je-li to něco určitého!

... posvátný instinkt nemít žádné teorie...

Vést nezaujatý a kultivovaný život svlažovaný idejemi, přitom číst, snít a pomýšlet na psaní, život dostatečně pomalý na to, aby byl stále na hranici nudy, a dost hloubavý, aby ji nikdy nepřekročil. Vést ten život daleko od emocí a od myšlenek, jen v myšlení emocí a v emoci myšlenek. Bez hnutí zlátnout na slunci jako temné jezero obrostlé květy. Ve stínu mít onu urozenost individuality spočívající v tom, že na ničem v životě netrváme. Být v pohybu světů jako pyl, zdvíhaný v odpoledním vzduchu neznámým větrem a za malátnosti soumraku kamsi náhodně klesající, nezřetelný mezi věcmi většími. Tím být a toho si být pevně vědom, ani veselý, ani smutný, vděčný slunci za jeho svit a hvězdám za jejich vzdálenost. Nebýt víc, nemít víc, nechtít víc... Hudba hladového, píseň slepce, relikvie neznámého poutníka, stopy velblouda krácejícího bez cíle pouští...

21. 2. 1930

Znenadání, jako by mě byl operoval osud v podobě lékaře a s okamžitým úspěchem mě vyléčil z dávné slepoty, zvednu hlavu ze svého anonymního života k jasnému poznání svého způsobu existence. A vidím, že všechno, co jsem dosud dělal, co jsem si myslel a co jsem byl, je jakýsi klam a šílenství. Žasnu, jak jsem to mohl nevidět. Udivuje mě, co jsem byl a co, jak vidím, vlastně nejsem.

Přehlížím svůj minulý život, jako by jej doširoka ozářilo slunce, které vysvitne z mračen; a s jakýmsi metafyzickým údivem zjišťuji, že všechny mé nejuváženější činy, mé nejjasnější myšlenky a mé nejlogičtější úmysly nebyly vlastně ničím víc než vrozenou opilostí, přirozeným šílenstvím, velikou neznalostí. Ani jsem v podstatě nic nepředstavoval. Byl jsem představován. Nebyl jsem hercem, nýbrž jeho gesty.

Všechno, co jsem dosud dělal, myslel a byl, je souhrnem podřízených vztahů buď vůči nepravé bytosti, kterou jsem pokládal za sebe, protože skrze ni jsem navenek jednal, anebo vůči jakési tíži okolností, které jsem považoval za vzduch, který dýchám. Jsem v téhle chvíli prozření najednou samotář, který se poznává jako vyhoštěnec tam, kde byl odjakživa občanem. Ve svých nejvnitřnějších myšlenkách jsem nebyl já.

Tu se mě zmocňuje sarkastická hrůza ze života, zoufalství překračující meze mé vědomé osobnosti. Víím, že jsem byl omyl a scestí, že jsem nikdy nežil, že jsem existoval, jen protože jsem zaplňoval čas vědomím a myšlením. A můj pocit sebe sama je pocit člověka, který náhle procitne ze spánku plného skutečných snů, nebo pocit toho, koho zemětřesení vysvobodí z vězeňského příšeří, jemuž přivykl.

Tíží mě, opravdu mě tíží, jako bych byl k tomu poznání odsouzen, tohle náhlé vědomí mé pravé osobnosti, která se dosud ospale pohybovala mezi tím, co cítí, a tím, co vidí.

Je natolik těžké popsat, co člověk cítí, když pocítí, že skutečně existuje a že duše je skutečně jsoucno, že nenalézám lidských slov, jimiž bych to mohl vyjádřit. Nevím, jestli mám horečku, jak cítím, nebo jestli jsem se probral z té horečky, v níž jsem prospával život. Ano, opakuji, jsem jako pocestný, který se znenadání octne v nějakém cizím městě a neví, jak se tam dostal; a vzpomínám si na případy lidí, kteří ztratí paměť a hodně dlouho jsou někým jiným. Hodně dlouho – od narození a uvědomění – jsem byl někdo jiný a teď se probouzím uprostřed mostu, skloněn nad řekou, a vím, že existuji silněji, než když jsem byl tím, co dosud. Město je mi však neznámé, ulice nové a nemoc je nevléčitelná. Čekám tedy skloněný na mostě, až mě ta pravda přejde a já zas budu nijaký a fiktivní, inteligentní a přirozený.

Byla to jen chvilka a už to přešlo. Už vidím nábytek kolem sebe, vzorek na starých tapetách, slunce skrze zaprášená okenní skla. Na chvilku jsem spatřil pravdu. Na chvilku jsem ve svém vědomí byl tím, čím velcí lidé jsou ve svém životě. Vzpomínám na jejich činy a slova a nevím, jestli také nebyli vítězně pokoušeni Démonem Reality. Nevědět o sobě je žít. Špatně vědět o sobě je myslet. Znenadání o sobě zvědět, jako v tomhle záblesku, znamená mít náhle ponětí o své vnitřní monádě, o magickém slově duše. Náhlé světlo však všecko spaluje, všecko stráví. Svlékne nás donaha i z nás samých.

Byla to jen chvilka a já se uviděl. Ted' už vlastně ani nedokážu říct, co jsem byl. A chce se mi konečně spát, protože bůhvíproč se mi zdá, že jediné spát má smysl.

— 211 —

14. 3. 1930

Mlčení šířící se z šumotu deště v crescendo šedavé jednotvárnosti vniká do úzké ulice, do níž se dívám. Spím vestoje s očima dokořán,

opřený o okenní sklo jako o všechno kolem. Pátrám v sobě, jaké to pocity ve mně vzbuzují ty šere lesklé pramínky deště, rýsující se na pozadí špinavých fasád a zvláště otevřených oken. A nevím, co cítím, nevím, co chci cítit, nevím, co si myslím ani co jsem.

Veškerá opožděná hořkost mého života si před mým necitlivým zrakem svléká šat přirozené radosti, nošený v každodenních náhodných prodlevách. A zjišťuji, že ač jsem tolikrát veselý, tolikrát spokojený, vždycky jsem smutný. A ten, kdo to ve mně zjišťuje, za mnou stojí, jako by se vykláněl přes mou o okno opřenou postavu, a očima niternějšíma než jsou mé se přes má ramena nebo dokonce přes mou hlavu dívá na už trochu zvlněný, pomalý déšť, jehož nitky se míhají ve špatném šedém vzduchu.

Zanechat všech povinností, i těch, které od nás nikdo nežádá, zahrnout všechny domovy, i ty, jež nám nepatřily, žít z neurčitosti a náznaku, zahalen mocným nachem šílenství a nepravým krajkovím vysněného majestátu... Být něčím, co by necítilo žal vnějšího deště ani tíseň vnitřní prázdnoty... Bloudit bez duše a myšlenek, nic než pocit sám sebe zbavený, cestou vinoucí se podél hor, údolími stopenými mezi příkrými srázy, vzdálený, pohroužený a fatální... Ztratit se v krajinách jako v obrazech. Ne-být, v dálce a v barvách...

Lehký závan větru, který přes okno necítím, trhá v cárech vzduchu přímočarý spád deště. Svítá v jakési části oblohy, kterou nevidím. Všimnu si toho, protože přes nepříliš čistá skla protějščího okna už mohu vevnitř zahlédnout kalendář, který jsem dosud neviděl.

Zapomínám. Nevidím, na nic nemyslím.

Přestává pršet a z deště na chvilku zbývá poprašek maličkých démantů, jako by kdosi nahoře vytřepal z velikého ubrusu modravé drobtý. Je poznat, že část nebe už se modrá. Kalendář se přes protějščí okno dá jasně rozeznat. Je na něm ženská tvář a na zbytek si už vlastně vzpomínám, ta zubní pasta je ze všech nejznámější.

Co mi však leželo v hlavě dřív, než jsem se tak zahleděl? Nevím. Vůle? Úsilí? Život? Ze záplavy světla je znát, že skoro celá obloha už

je modrá. Není však klidu – ach, a nikdy nebude! – v hloubi mého srdce, staré studni na konci prodané usedlosti, vzpomínce na dětství zasuté v prachu na půdě cizího domu. Není klidu – a běda mi!, ani touhy jej mít...

— 212 —

23. 3. 1930

Existuje únava z abstraktního myšlení, a ta je ze všech únav ta nejhroznější. Netíží jako únava těla ani nezneklidňuje jako únava z pocitů. Je to tíže vědomí světa, nemožnost dýchat duší.

A tu všechny myšlenky, v nichž jsme cítili život, všechny ambice a úmysly, do nichž jsme vkládali naději na jeho pokračování, se roztrhají a rozptýlí jako mraky, do nichž zadul vítr, a zmizí změněny v mlžný popel, v cáry čehosi, co nebylo a ani být nemohlo. A za tou porážkou se objeví čirá, černá a neúprosná samota pustého hvězdného nebe. Tajemství života nás bolí a děsí mnoha způsoby. Jednou se nás zmocní jako beztvarý přízrak a duše se chvěje nejhorším strachem – z nestvůrného ztělesnění nebytí. Jindy je za námi, viditelné jen když se neotočíme, abychom viděli, a je to celá pravda v té nejhlubší hrůze, že ji totiž neznáme.

Avšak ta hrůza, která mě ničí dnes, je méně ušlechtilá a více hlodavá. Je to chuť nechtít mít myšlení, přání vůbec nikdy ničím nebýt, vědomé zoufalství všech buněk v těle duše. Je to náhlý pocit, že jsme zavřeni v nekonečné cele. Kam chtít uniknout, když jen ta cela je všechno?

A tu se mě zmocňuje překypující, absurdní přání, touha po jakémsi satanismu, předcházejícím Satana, aby se jednoho dne – dne bez času a podstaty – přišlo na to, jak utéci od Boha, a aby to nejhlubší z nás přestalo, nevím jak, být částí bytí nebo nebytí.

24. 3. 1930

Znovu si pročítám ty prosté Caeirovy věty, přirozeně se zmiňující o tom, co vyplývá z malých rozměrů jeho vesnice, a své pocity přijímám jako inspiraci a osvobození. Jelikož je ta vesnice malá, říká, dá se odtamtud vidět ze světa víc než ve městě; a proto vesnice je větší než město...

„Protože já se měřím tím, co vidím,
a ne tím, jak jsem vysoký.“

Takovéhle věty, které jako by vznikaly bez diktující vůle, mě očišťují od veškeré metafyziky, kterou spontánně přidávám k životu. Přečtu si je, přistoupím k oknu nad úzkou ulicí, pohlédnu na veliké nebe a na tu spoustu hvězd a jsem volný s jakousi okřídlenou září, jejíž vibrace mě rozechvívá po celém těle.

„Měřím se tím, co vidím!“ Pokaždé, když na tuhle větu pomyslím se vši pozorností svých nervů, zdá se mi stále předurčenější k tomu, aby hvězdně rekonstruovala vesmír. „Měřím se tím, co vidím!“ Jak velká mentální síla sahá od studnice hlubokých emocí až po vysoké hvězdy, jež se v ní zrcadlí, a do jisté míry tedy v ní jsou. A teď už, vědom si toho, že umím vidět, pohlížím na širou objektivní metafyziku nebes s jistotou, která mi vnuká touhu zemřít se zpěvem na rtech. „Měřím se tím, co vidím!“ A v matném měsíčním světle, zcela mém, se stává matnou černavá modř obzoru.

Chce se mi zdvihnout paže a křičet cosi netušeně divokého, pronášet slova k nejvyšším tajemstvím, prosadit novou širou osobnost ve velkých prostorech prázdné hmoty.

Stáhnou se však a zmírním. „Mám rozměr toho, co vidím!“ A ta věta se mi stává celou duší, opírám o ni všechny emoce, jež cítím,

a na mne zevnitř, tak jako na město zvenčí, se snáší nerozluštitelný
mír tvrdého měsíčního světla, šířícího se stmíváním.

— 214 —

29. 3. 1930

Narodil jsem se v době, kdy většina mladých lidí ztratila víru v Boha z téhož důvodu, z jakého ji jejich předkové měli – aniž věděli proč. A tak, jelikož lidský duch přirozeně tíhne ke kritice proto, že cítí, a ne proto, že myslí, většina těchto mladých si jako náhražku Boha zvolila Lidstvo. Patřím však k tomu druhu lidí, kteří stojí vždy na okraji toho, k čemu patří, a nevidí jen to množství, jehož jsou částí, ale také velké prostory po stranách. Proto jsem ani neopustil Boha tak radikálně jako oni, ani jsem nikdy nepřijal Lidstvo. Usoudil jsem, že Bůh jakožto nepravděpodobný by mohl být; měl by tedy možná být uctíván; že však Lidstvo jakožto čirý biologický pojem a svým významem pouhý lidský živočišný druh, není uctíváníhodnější než kterýkoli jiný živočišný druh. Tento kult Lidstva s jeho rity Svobody a Rovnosti mi vždycky připadal jako oživení oněch kultů z dávných dob, v nichž zvířata byla bohy nebo bohové měli zvířecí hlavy.

A tak, poněvadž v Boha věřit neumím a v množství živočichů věřit nemohu, setrval jsem tak jako jiné okrajové bytosti v onom odstupu ode všeho, jemuž se obecně říká Dekadence. Dekadence je naprostá ztráta nevědomí; nevědomí je totiž základem života. Kdyby mohlo srdce myslet, zastavilo by se.

Co tedy zbývá tomu, kdo jako já a několik málo mně podobných žije, aniž žít umí, než odříkání jako způsob života a kontemplanace jako osud? Jelikož nevíme, co je to náboženský život, a ani to vědět nemůžeme, protože s rozumem k víře nedojdeme, jelikož nemůžeme věřit v abstrakci člověka a ani nevíme, co si s ní počít, zbývá nám jako motiv pro existenci duše jen estetická kontemplanace života. A tak – lhosejmi

k nádheře všech světů, bez zájmu o vše božské a s pohrdáním ke všemu lidskému – oddáváme se jen tak pro nic za nic pocitu, pěstěnému ve zjemnělém epikurejství, jak to vyhovuje našim mozgovým nervům.

Když si z vědy vezmeme jen její ústřední poučku, že totiž vše je podrobeno osudovým zákonům, proti nimž nelze svobodně reagovat, protože naše reakce je právě jejich dílem, a když si ověříme, že tato poučka se hodí k jiné, mnohem starší, totiž o božské osudovosti věcí, zřekneme se úsilí asi jako slabý člověk atletiky a skloníme se nad knihou pocitů s velikou svědomitostí procítěné erudice.

Poněvadž nic nebereme vážně a ani nesoudíme, že bychom si mohli být jisti jinou realitou než našimi pocity, uchylujeme se k nim a zkoumáme je jako velké neznámé končiny. A jestliže se soustavně věnujeme nejen estetické kontemplaci, ale také vyjádření jejich způsobů a výsledků, pak próza nebo verše, které píšeme bez úmyslu přesvědčit cizí rozum nebo pohnout cizí vůlí, jsou jen jako hlasité předcítání, které má dát plnou objektivitu subjektivnímu potěšení z četby.

Dobře víme, že každé dílo musí být nedokonalé a že z našich estetických kontemplaní nejméně jistá bude ta, jež se projeví psaním. Nedokonalé však je vše, neexistuje západ slunce tak krásný, aby nemohl být krásnější, ani lehký vánek tak konejšivý, aby nemohl být konejšivější. A když tak rozjímáme stejně o horách jako o sochách a těšíme se z dnů jako z knih, a přitom sníme o všem hlavně proto, abychom to přeměnili v naši nejvlastnější podstatu, budeme také dělat popisy a analýzy, které se po dokončení stanou cizími věcmi, z nichž se můžeme těšit, jako by se objevily na sklonku dne.

To není pesimistická koncepce jako třeba u Vignyho, pro něhož život je vězení, kde se zabavujeme pletením košíků. Být pesimistou znamená brát věci tragicky, a to pak je přehnané a nepohodlné. Je pravda, že nemáme měřítko hodnoty, které bychom vztáhli k dílu, jež vytváříme. Je pravda, že je vytváříme, abychom se zabavili, ale ne jako vězeň, který plete košíky, aby zapomněl na Osud, ale jako děvče, které vyšívá polštář, aby se zabavilo a nic víc.

Považuji život za hospodu, kde se musíme zdržet, dokud nepřijede dostavník z propasti. Nevím, kam mě zaveze, protože nevím nic. Tu hospodu bych mohl považovat za vězení, protože jsem nucen v ní čekat; mohl bych ji považovat za společenské místo, protože se tu setkávám s druhými. Nejsem však ani netrpělivý, ani jako ostatní. Ať si ti zavření v pokoji polehávají na lůžku a čekají beze snů; ať si jiní povídají v sálech, odkud až ke mně doléhá hudba a hlasy. Já usedám přede dveřmi a opájím svůj zrak a sluch barvami a zvuky krajiny a pomalu, jen pro sebe prozpěvuji nejasné písně, které při tom čekání skládám.

Pro každého z nás nastane noc a přijede dostavník. Těším se z vánku, který je mi dáván, a z duše, která mi byla dána, abych se z něho těšil, a nic víc nezkoumám ani nehledám. Jestliže to, co zanechám napsané v knize hostů, pobaví jednou jiného pocestného, který si to přečte, bude to dobře. Jestliže si to nikdo ani nepřečte, ani se nepobaví, bude to taky dobře.

— 215 —

Cestování v hlavě

Z mého čtvrtého poschodí nad nekonečnem, v uspokojivém soukromí počínajícího večera, v okně otevřeném k prvním hvězdám, se moje sny v rytmu rozprostřených dálek vydávají na cestu do neznámých nebo představovaných anebo prostě nemožných zemí.

— 216 —

4. 4. 1930

Černá obloha vzadu na jih od Teja se zlověstně černala v kontrastu k živoucím bílým křídům neklidně poletujících racků. Den však už

nebyl bouřlivý. Veškerá masa deštivé hrozby se přesunula na druhý břeh a dolní město, po přeháňce dosud vlhké, se usmívalo ze země k nebi, jehož sever se ještě trochu bělavě modral. Jarní svěžest lehce studila.

V takové chvíli, prázdné a nezvažitelné, se mi líbí dobrovolně vést myšlenky k meditaci, která by nebyla ničím, která by však ve své průzračné prázdnotě v sobě měla cosi z pustého chladu rozjasněného dne s černým pozadím v dáli, přičemž jisté intuice by jako rackové v té veliké černotě kontrastně připomínaly tajemství všeho.

Najednou však mi na rozdíl od vnitřního literárního úmyslu černé pozadí jižní oblohy připomíná vzpomínkou, skutečnou či smyšlenou, jiné nebe, viděné snad v jiném životě, kdesi na severu u nějaké menší řeky se smutným rákosím a bez města na březích. Ani nevím jak, a v představách se mi rozhostí krajina divokých kachen a já se s jasností výjimečného snu cítím blízek rozloh, jež si představuji.

Nepravidelné břehy řek zarostlé rákosím, území lovců a úzkostí, vnikají jako malé špinavé mysy do žluté olověných vod a navracejí se v bahnitých zátokách pro lod'ky málem na hraní, v mělčinách, kde se voda leskne nad kalem skrytým mezi černozeleňmi stébly rákosu, jímž nelze projít.

Mrtvá šedivá obloha, tu a tam zkrabacená mraky černějšími než ona sama, je obrazem beznaděje. Necítím vítr, ale vane, a protější břeh je vlastně dlouhý ostrov, za kterým – jak velká a opuštěná je to řeka! – lze zahlédnout skutečný protější břeh, ploše ležící v dálce.

Nikdo tam nepřichází ani nepřijde. Ba ani kdybych se proti času a prostoru mohl do oné krajiny ze světa utéci, nikdy by tam nikdo nepřišel. Marně bych čekal a nevěděl bych na co, a nebylo by nic, než že by se nakonec zvolna snesla noc a celý prostor by pomalu nabyl barvy těch nejčernějších mraků, jež by se ponenáhlu vnořily do zmizelého celku oblohy.

A znenadání tady cítím chlad odtamtud. Leze mi z kostí do celého těla. Hlasitě se nadechnu a procítám. Muž, který proti mně kráčí pod podloubím vedle Burzy, se na mě podívá s nevysvětlitelnou nedůvěrou. Houstnoucí černá obloha se sesunula jižněji.

— 217 —

5. 4. 1930

Spolumajitel téhle firmy, který věčně nějak postonává, si z jakéhosi důvodu – snad že se mu právě ulevilo – usmyslel, že chce fotografii všech zaměstnanců kanceláře. A tak jsme se předevčírem podle pokynů veselého fotografa všichni seřadili před tenkou, špinavě bílou přepážkou, která odděluje písárnu od pracovny šéfa Vasquese. Uprostřed sám Vasques; po obou stranách, podle nejprve určitého, a pak neurčitého hodnotního pořadí, další lidské duše, které se zde den co den ve své tělesné podobě shromažďují k plnění malých cílů, jejichž konečný záměr zůstává tajemstvím bohů.

Pustil jsem po pravdě řečeno tuhle statistickou událost dvojího zmáčknutí spouště z hlavy, a když jsem dnes s menším zpožděním přišel do kanceláře, zastihl jsem nečekaně si přivstavšího Moreiru a jednoho z příručních, jak se nenápadně sklánějí nad čímsi zčernalým, v čem jsem okamžitě s leknutím poznal první kopie snímků. Byly to vlastně dva exempláře jediného záběru, toho, který vyšel líp.

Zhrozil jsem se, když jsem viděl svou skutečnou podobu, protože pochopitelně nejdřív jsem vyhledal sebe. Nikdy jsem neměl zvlášť vznešenou představu o svém fyzickém vzhledu, ale také nikdy jsem se necítil tak uboze jako ve srovnání s ostatními, mně tak známými tvářemi, shromážděnými jako každý den. Vypadám tam jako nepodařený jezuita. Můj hubený a bezvýrazný obličej nejeví ani inteligenci, ani sílu, ani cokoli jiného, co by jej vyčlenilo ze stojatých vod ostatních tváří. Vlastně jakýchkpак stojatých vod. Jsou

tam některé tváře skutečně výrazné. Šéf Vasques je přesně takový, jaký je – široký, žoviální a tvrdý obličej, pevný pohled doplněný tuhým knírem. Energie a protřelost tohoto muže – koneckonců tak všední a tolikrát se opakující u tolika tisíců mužů na celém světě – se však do téhle fotografie vepsaly jako do psychologického pasu. Oba obchodní cestující jsou obdivuhodní; příručí taky není špatný, ale zčásti jej zakrývá Moreirovo rameno. A co teprve Moreira! Můj nadřízený Moreira, esence jednotvárnosti a setrvačnosti, je mnohem víc někdo než já! Ba i zřízenec – konstatuji se stěží potlačovaným pocitem, v němž se snažím nevidět závist – má ve tváři takovou jistotu, takový přímý výraz, jaký je na hony vzdálen mé mdlé netečnosti sfingy z papírnictví.

Co to má znamenat? Co je to za pravdu, v níž se nemýlí film? Co je to za jistotu, kterou dokumentuje chladná čočka? Kdo jsem, abych vypadal takhle? Přece jen... A co ten potupný celek?

„Vypadáte tady moc dobře,“ řekne znenadání Moreira. A dodá, obraceje se k příručímu: „Je to celý on, že?“ A kamarádská pobavenost, s níž příručí přitakal, mě hodila do smetí.

— 218 —

6. 4. 1930

Prostředí je duše věcí. Každá věc má svůj vlastní výraz, a ten výraz jí přichází zvenčí.

Každá věc je průsečíkem tří linií, a ty tři linie tu věc tvoří: množství hmoty, způsob naší interpretace a prostředí, v němž se nachází. Tenhle stůl, na němž píšu, je kus dřeva, je to stůl a je to jeden z kusů nábytku v téhle místnosti. Chci-li vyjádřit svůj dojem z tohoto stolu, musí sestávat z těchto poznatků: že je ze dřeva, že mu říkám stůl a prisuzuji určité užívání a cíle, a že věci na něm, předměty, které odráží, přijímá a jimiž je proměňován, mu vzájemným spojením

poskytují vnější duši. Ba i barva, jíž se mu dostalo, její vybledlost, skvrny a praskliny – to vše, jak vidno, přišlo zvenčí, a to právě, spíše než podstata stolu, mu dává duši. A vlastní jádro té duše, totiž být stolem, mu rovněž bylo dáno zvenčí, a to je osobitost.

Myslím tedy, že není ani lidským, ani literárním omylem, přisuzujeme-li duši věcem, které označujeme za neživé. Být věc je být předmětem nějakého prisouzení. Je možná nepravdivé říkat, že strom cítí, že řeka „běží“, že západ slunce je tesklivý nebo že klidné moře (modré nebem, které nemá) je úsměvné (sluncem, které je mimo ně). Stejně chybné však je přisuzovat čemukoli krásu. Stejným omylem je přisuzovat čemukoli barvu, tvar a snad i bytí. Tohle moře je slaná voda. Tenhle západ slunce je počínající nedostatek slunečního světla v naší šířce a délce. Tohle děcko, co si přede mnou hraje, je inteligentní shluk buněk – nebo lépe řečeno subatomových pohybů, zvláště elektrický konglomerát milionů slunečních soustav v nejmenším zmenšení.

Vše přichází zvenčí a i sama lidská duše snad není víc než sluneční paprsek, který svou září vyčleňuje ze země tu kopu hnoje, jíž je tělo.

V těchto úvahách je možná celá filosofie, pokud by někdo měl sílu vyvodit z nich závěry. Já ji nemám, mně přicházejí na mysl nejasné úvahy a logické možnosti, a to všechno mi bledne do vize slunečního paprsku, zlatícího hnůj jako tmavou, vlhce zmačkanou slámu na téměř černé zemi u kamenné zdi.

Takový jsem. Když chci myslet, vidím. Když chci sestoupit do své duše, najednou zůstanu roztržitě stát na samém začátku hlubokého točitého schodiště a oknem z horního poschodí se dívám na slunce, jak rezavým loučením skrápí neohraničený shluk střech.

10. 4. 1930

Celý život lidské duše je pohybem v polostínu. Žijeme v pološeru vědomí a nikdy si nejsme jisti tím, co jsme nebo se domníváme být. V nejlepších z nás je jakási domýšlivost a je tu omyl, jehož úhel neznáme. Jsme cosi, co se děje o přestávce nějakého představení; určitými dveřmi občas zahlédneme něco, co snad není nic jiného než scéna. Celý svět je zmatený jako hlasy noci.

Ted' hned jsem si přečetl tyto stránky, psané s jasností omezenou jen na ně, a vyptávám se sám sebe. Co to je a k čemu to je? Kdo jsem, když cítím? Jako co umírám, když jsem?

Jako člověk, který se z velké výšky snaží rozeznat život v údolí, pozoruji shora sám sebe a jsem s tím vším nezřetelnou, zmatenou krajinou.

Právě v těchto chvílích, kdy mám v duši propast, mě sebemenší maličkost drtí jako dopis na rozloučenou.

Připadám si ustavičně jako v předvečer probuzení, musím se strpět jako obal sebe sama a potlačuji závěry. Nejraději bych křičel, kdyby můj hlas někam dolehl. Jsem však příliš ospalý a ta ospalost přechází z jedněch pocitů na druhé jako plynoucí oblaka, která na dlouhých polozastíněných lukách mísí barvy slunce a zeleň trávy.

Jsem jako někdo, kdo hledá nazdařbůh a neví, kde se skrývá předmět, o němž mu neřekli, co to je. Hrajeme si na schovávanou s nikým. Je kdesi nějaká transcendentní výmluva, nějaké fluidní a pouze slyšené božstvo.

Ano, znova čtu tyto řádky, které představují ubohé chvílky, malá uklidnění nebo iluze, velké naděje svedené ke krajině, zármutky jako místnosti, do nichž se nevstoupí, určité hlasy, velikou únavu, evangelium, jež má být napsáno.

Každý člověk je nějak domýšlivý, a ta domýšlivost je v tom, že zapomíná na existenci jiných lidí se stejnou duší. Mou domýšlivostí je těch několik stránek, úryvků, určitých pochybností...

Že čtu znova? Lhal jsem! Neodvážuji se číst znova. Nemohu číst znova. K čemu by mi to bylo? To, co tam je, je někdo jiný. Ničemu už nerozumím.

— 220 —

12. 4. 1930

Kolikrát se nechám očarovat povrchem a cítím se jako člověk. Pak se vesele družím a zcela jasně existuji. Držím se nad vodou. Dělá mi dobře vzít si výplatu a jít domů. Čas cítím, ale nevidím, a všechno organické je mně milé. Při přemítání nemyslím. Za takových dní mám zvlášť rád parky.

Nevím, co divného a ubohého je v samé podstatě městských parků, že ji tak dobře cítím, jen když necítím dobře sebe. Park je souhrn civilizace – anonymní přeměna přírody. Jsou tam rostliny, ale najdeme tam opravdové ulice. Rostou tam stromy, ale v jejich stínu jsou lavičky. Na prostranství, odkud jejich řady směřují do čtyř stran města, jsou lavičky větší a skoro vždy obsazené.

Nezavrhuji pravidelnost květin na záhonech. Zavrhuji však veřejné používání květin. Kdyby ty záhony byly v uzavřených zahradách, kdyby ty stromy rostly ve feudálních zákoutích, kdyby na lavičkách nikdo neseděl, měl bych se v neplodném pozorování parků čím utěšovat. Ale takhle ve městě jsou pro mě ty nalinkované, nicméně užitečné parky jako klece, v nichž barevná živelnost stromů a květin nemá než prostor k tomu, aby jej neměla, místo k tomu, aby z něho nemohla pryč, a vlastní krásu bez života, který jí náleží.

Jsou však dny, kdy právě tohle je krajina, která mi náleží a do níž vstupuji jako statista v tragikomedii. Za takových dní se mýlím, ale

přinejmenším v určitém smyslu jsem šťastnější. Když se zadumám, věřím, že opravdu mám dům, domov, kam se mohu vrátit. Když se zapomenu, jsem normální, k něčemu určený člověk, který si vykartáčuje rezervní oblek a přečte si celé noviny.

Iluze však netrvá dlouho, ať proto, že netrvá, nebo že se stmívá. A barva květin, stín stromů, řady ulic a záhonů – to vše bledne a ustupuje. Nad mým omylem a nad tím, že jsem člověk, se znenadání – jako by denní světlo bylo oponou přede mnou skrytého divadla – odhalí velká scenerie hvězd. A tu pak očima zapomenu na beztvaré hlediště a očekávám první herce, vzrušen jako děcko v cirkuse.

Jsem volný a jsem ztracen.

Cítím. Zchladím horečku. Jsem já.

— 221 —

13. 4. 1930

To, co ve mně vyvolává hluboký životní pocit nesourodosti s ostatními, je fakt, že většina lidí myslí cítěním, kdežto já cítím myšlením.

Pro obyčejného člověka cítit znamená žít a myslet znamená umět žít. Pro mne myslet znamená žít a cítit neznámá víc než potravu pro myšlení.

Za zmínku stojí, že mou nevelkou schopnost nadšení pak samozřejmě přitahují spíše ti povahově odlišní než ti, kdo jsou stejného duchovního založení jako já. Nikoho v literatuře neobdivuji víc než klasiky, jimž se právě nejméně podobám. Kdybych si měl jako jedinou četbu vybrat mezi Chateaubriandem a Vieirom, bez rozmyšlení bych sáhl po Vieirovi.

Čím víc se kdo ode mě liší, tím reálnější mi připadá, protože o to méně závisí na mé subjektivitě. Proto věnuji trvalou pozornost těm obyčejným lidem, kteří jsou mi protivní a protikladní. Miluji je, pro-

tože je nenávidím. Rád se na ně dívám, protože se mi přičí je cítit. Krajina, obdivuhodná jako obraz, je většinou nepohodlná jako lože.

— 222 —

14. 4. 1930

Když dospějeme v přírodě až na sám pustý vrchol hor, máme pocit výsady. Svou postavou jsme vyšší než ta nejvyšší hora. To největší z přírody, přinejmenším na tom místě, nám leží u nohou. Svým postavením jsme králi viditelného světa. Všechno kolem nás je nižší: ve srovnání s tím, do jaké výše se tyčíme, je život jen svažující se úbočí, rozkládající se pláň.

Všechno v nás je náhoda a šalba, a my nemáme tu výši, kterou máme; nejsme na výšinách vyšší, než jsme. Právě to, po čem šlapeme, nás povyšuje; a jsme-li vysocí, je to právě proto, že jsme výš.

Dýchá se líp, je-li člověk bohatý; volnost je větší, je-li člověk slavný; už jen sám šlechtický titul je malá hora. Všechno je fikce, ale ta fikce ani není naše. Stoupáme k ní nebo nás k ní někdo dovede nebo se narodíme v domě na hoře.

Velký je však ten, kdo soudí, že v téhle rozdílné vzdálenosti od údolí k obloze není žádný rozdíl. Za potopy by nám bylo líp na horách. Kdyby však boží kletbou byly blesky jako od Jupitera, nebo větry jako od Aiola, ukryli bychom se dole a chránili se při zemi.

Skutečně moudrý člověk má možnost výšek ve svalech a záporné rozhodnutí nejít vzhůru zase v rozumu. Zrakem obsáhne všechny hory a svou pozicí všechna údolí. Slunce, které zlatí vrcholy, pozlatí je pro něho víc než pro toho, kdo tam nahoře pod ním strádá; palác vysoko v lesích bude krásnější pro toho, kdo jej pozoruje z údolí, než pro toho, kdo naň zapomíná v sálech, jež jsou mu vězením.

Těmito úvahami se utěšuji, jelikož životem se utěšit nemohu. A symbol se mi tady dole mísí s realitou, když při svém tělesném

i duševním putování těmito ulicemi vedoucími k řece Teju vidím, jak jasné výšiny města září v cizí slávě odlesků slunce, které samo už vidět není.

— 223 —

Jediný postoj hodný vyspělého člověka je houževnatě setrvávat v činnosti, která je nepochybně zbytečná, zvyknout si na disciplínu, která zřejmě nikam nevede, a neustále dodržovat normy filosofického a metafyzického myšlení, které nemá žádný význam.

— 224 —

Jako každý člověk velké myšlenkové hybnosti tíhnu organicky a osudově ke stálosti. Odpuzuje mě nový život a neznámé místo.

— 225 —

Nevím, jakou nejasnou něžnost, o to jemnější, oč méně to něžnost je, mi přináší k čelu a k pochopení těkavý večerní vánek. Vím jen, že nuda, jíž trpím, mi na okamžik líp padne, asi jako oděv, který se přestane dotýkat nějaké rány.

Jak ubohá je citlivost, která k uklidnění, byť chvilkovému, závisí na nepatrném pohybu vzduchu! Taková je však veškerá lidská citlivost, a nemyslím, že si lidé cení víc nečekaně nabytých peněz nebo nečekaně darovaného úsměvu, což pro druhé je totéž, co pro mě v tomto okamžiku jediný krátký závan větru.

Mohu pomýšlet na spánek. Mohu snít o snění. Vidím jasněji objektivitu všeho. Pohodlněji používám vnějšího cítění života. A to

skutečně jen proto, že když jsem došel skoro až na roh, opačný závan větru mi oblažil povrch pleti.

Všechno, co milujeme nebo ztrácíme – věci, bytosti, významy –, se dotýká naší pleti, a tak nám to dospívá k duši, a ta drobná událost není u Boha víc než vánek, který mi nepřinesl nic než domnělou úlevu ve vhodný okamžik a možnost tohle všechno nádherně ztratit.

— 226 —

Bídě mého údělu nezabrání tato slova, jež pomalu spojuji do podoby své náhodné a rozjímavé knihy. Přežívám nijaký na dně veškerého výrazu jako nerozpustný prach na dně sklenice, z níž se pila jen voda. Píši svou literaturu stejně jako své účetní záznamy – pečlivě a lhostejně. Tváří v tvář širé hvězdné obloze a záhadě mnoha duší, tváří v tvář noci neznámé propasti a nářku nad naší naprostou nechápavostí se vše, co píšu do pomocné pokladní knihy i co píšu na tento papír duše, omezuje na Zlatnickou ulici a jen nepatrně vstupuje do nezměrných prostor vesmíru.

To všechno je sen a fantazmagorie a málo záleží na tom, je-li snem účetní záznam nebo dobrá próza. Oč lepší je snít o princeznách než o dveřích do kanceláře? Všechno, co víme, je náš dojem, a všechno, co jsme, je cizí dojem, melodrama o nás, kdy se cítíme i ustanovujeme svými vlastními aktivními diváky, svými bohy se svolením radnice.

— 227 —

Vznešený smutek prodlévající ve všem velkém – v horských vrcholech stejně jako ve velkých životech, v hlubokých nocích stejně jako ve věčných básních.

6. 5. 1930

Metafyzika mi vždy připadala jako prodloužená forma latentního šílenství. Kdybychom znali pravdu, tak bychom ji viděli; všechno ostatní je systém a to kolem. Pokud myslíme, stačí nám nepochopitelnost vesmíru; chtít jej pochopit znamená být méně než člověk, protože být člověkem znamená vědět, že se pochopit nedá.

Přinášejí mi víru jako převázaný balíček na cizím podnose. Chtějí, abych jej přijal, ale nerozbaloval. Přinášejí mi vědu jako nůž na tácku, abych jím rozřezal knihu s nepopsanými stránkami. Přinášejí mi pochybnost jako prach v krabici; proč mi tu krabičku dávají, když v ní není nic než prach?

Jelikož nevím, píšu; a používám velkých cizích pojmů Pravdy v souladu s požadavky citu. Je-li cit jasný a osudový, mluvím pochopitelně o Bozích, a tak jej začleňuji do vědomí mnohotvárného světa. Je-li cit hluboký, mluvím přirozeně o Bohu, a tak jej zasazuji do jediného vědomí. Je-li cit myšlenkou, mluvím samozřejmě o Osudu, a tak jej nechám plynout jako řeku, podrobující se svému řečišti.

Někdy si sám rytmus věty žádá Bohy, a ne Boha; podruhé se mi vnutí dvě slabiky Bohů a já verbálně změním vesmír; jindy naopak bude třeba zvážit potřeby vnitřního rýmu, přesunout rytmus, zapůsobit na cit, a tak se podle okolností zvolí polyteismus nebo monoteismus. Bohové jsou záležitostí stylu.

14. 5. 1930

Uznat realitu za formu iluze a iluzi za formu reality je stejně nezbytné jako zbytečné. Kontemplativní život, aby vůbec mohl exis-

tovat, musí považovat objektivní náhodné události za rozptýlené premisy nedosažitelného závěru; současně však nahodilosti snu musí považovat za svým způsobem hodné oné pozornosti, skrze niž se začneme kontemplaci oddávat.

Jakákoli věc může podle úvahy představovat zázrak nebo potíže, všechno nebo nic, řešení nebo problém. Zvažovat ji pokaždé jinak znamená ji obnovovat, zmnožovat ji samu o sobě. Proto tedy rozjímavý duch, který nikdy nevytáhl paty ze své vesnice, má k dispozici celý vesmír. V jakékoli cele nebo poušti je obsaženo nekonečno. V kameni se kosmicky spí.

Jsou však v meditaci chvíle – a všichni, kdož meditují, k nim dospějí –, kdy je všechno otřelé, všechno staré, všechno viděné, přestože to teprve vidět máme. Protože ať o něčem sebevíc meditujeme a meditací to přetváříme, nikdy to nepřetvoříme v cosi, co by nebylo podstatou meditace. Tu se nás zmocní touha žít, poznávat jinak než poznáním, meditovat pouze smysly nebo myslet nějakým hmatovým či citlivým způsobem zevnitř myšleného objektu, jako bychom byli vodou a ten objekt houbou. To pak máme také svou noc a únava ze všech emocí se prohlubuje tím, že jsou to emoce myšlení, už samy o sobě hluboké. Je to však noc bez odpočinku, bez měsíčního svitu, bez hvězd, noc, v níž jako by všechno bylo obrácené naruby – nekonečno změněné v cosi vnitřního a stísněného, den jako černá podšívka cizích šatů.

Přece jen oči lepší, ano, oči lepší je být lidským slimákem, který miluje a nezná, pijavicí, která je odporná a neví o tom. Neznat život! Cítit jako zapomnění! Jaké to příběhy ztracené v zelenobílé brázdě za odplulými loděmi jako chladný hlen vysokého kormidla, čnicího coby nos pod očima starých kajut!

15. 5. 1930

Krátký pohled na přírodu přes nějakou zeď na předměstí je pro mě větším uvolněním než pro někoho jiného dlouhá cesta na venkov. Každé hledisko je vrchol obrácené pyramidy, jejíž základnu nelze určit.

Byly doby, kdy mě rozčilovaly věci, pro něž dnes mám jen úsměv. A jednou z nich, skoro denně se opakující, je vytrvalost, s níž se praktičtí, činorodí lidé usmívají nad básníky a umělci. Není to však vždycky výraz nadřazenosti, jak soudí myslitelé z denního tisku. Častěji to vyjadřuje lásku. Ale pokaždé jako by laskali děcko, někoho vzdáleného jistotě a přesnosti života.

Dřív mě to rozčilovalo, protože jako všichni naivní lidé – a já naivní byl – jsem se domníval, že ten úsměv, určený starostem se sny a slovy, vyvěrá z vnitřního pocitu nadřazenosti. Je to však jen projev odlišnosti. A jestliže dřív jsem ten úsměv považoval za urážku, protože se zdál zahrnovat nadřazenost, dnes jej považuji za neuvědomělou pochybnost; tak jako dospělí často přiznávají dětem větší bystrost ducha, než mají sami, tak také nám, kteří sníme a mluvíme o tom, přiznávají cosi odlišného, čemu nedůvěřují jako něčemu divnému. Jsem přesvědčen, že ti nejinteligentnější z nich často zahlédnou naši nadřazenost; a to se pak nadřazeně usmívají, aby to zakryli.

Ta naše nadřazenost však nespočívá v tom, co tolik snůlků považovalo za nadřazenost jim vlastní. Snílek nestojí nad činorodým člověkem proto, že by sen byl nadřazen realitě. Nadřazenost snílka spočívá v tom, že snít je mnohem praktičtější než žít a že snílek vytěží ze života mnohem širší a rozmanitější potěšení než člověk činu. Lépe a přímo řečeno, to snílek je vlastně člověk činu.

Jelikož život je v podstatě mentální stav a všechno, co děláme nebo myslíme, je pro nás cenné v té míře, v jaké na to jako na cenné myslíme, záleží ocenění na nás. Snílek je vydavatel bankovek a ty bankovky obíhají v městě jeho ducha stejným způsobem jako bankovky ve skutečnosti. Co mi záleží na tom, že papírové peníze mé duše nikdy nejsou směnitelné za zlato, když v nepřírozené alchymii života není zlato nikdy? Po nás po všech přijde potopa, ale až po nás po všech. Lepší a šťastnější jsou ti, kteří uznávajíce fiktivnost všeho vytvoří román dřív, než je vytvořen z nich, a jako Machiavelli obléknou dvorský šat, aby mohli pěkně v tajnosti psát.

— 231 —

Moje pýcha ukamenovaná slepci a moje rozčarování pošlapané zebráky.

— 232 —

Uměním se vyhýbáme činnosti nebo žití. Umění je intelektuální výraz emoce, odlišný od života, který je volným výrazem pocitu. To, co nemáme, co nedokážeme nebo čeho se neodvážíme, můžeme mít ve snu, a právě s tímto snem děláme umění. Jindy je emoce natolik silná, že ji původní omezení na čin neuspokojuje; s tou přebytnou emocí, která zůstala v životě nevyjádřena, se pak vytváří umělecké dílo. Jsou tedy dva druhy umělců: jeden vyjadřuje to, co nemá, druhý zase to přebytné z toho, co měl.

Zpíval tichounce píseň z jakési daleké země. Cizí slova hudbou zdůvěrněla. Jako by to bylo jímavé *fado*⁷, ale nijak se mu ta píseň nepodobala.

Zahalenými slovy a lidskou melodií hovořila o něčem, co je v duši všech a co nikdo nezná. On jako zmámený zpíval s pohledem odvráceným od posluchačů, v jakési malé pouliční extázi.

Lidé mu naslouchali a nezdálo se, že by se mu chtěli posmívat. Píseň patřila všem a slova s námi chvílemi rozmlouvala, východní tajemství jakési zmizelé rasy. Ani městský ruch nebylo slyšet, když jsme ho poslouchali, přestože vozy jezdily tak blízko, že se mi jeden z nich otřel o cíp kabátu. Ucítil jsem jej, ale nezaslechl. To, co v nás sní nebo marně hledá, okřívalo pohroužením do zpěvu neznámého muže. Odehrávalo se to na ulici a všichni jsme si všimli strážníka, který se pomalu vynořil na rohu. Stejně pomalu přišel blíž. Chvíli postál za prodávacem deštníků, jako by se na něco zadíval. V tom okamžiku zpěvák umkl. Nikdo neřekl ani slovo. Pak strážník zakročil.

Netečnost, s níž setrvávám ve svém stále stejném životě, usazeném jako prach nebo špína na povrchu neměnnosti, nechápu jinak než jako určitý nedostatek čistoty.

Tak jako si myjeme tělo, měli bychom si mýt osud; vystřídat život jako střídáme prádlo – ne pro zachování života, jako když jíme a spíme, ale z oné sebeúcty, jíž právě říkáme čistota.

⁷ Portugalský hudební styl, který vznikl v 19. století. Tématy jeho písní jsou nešťastná láska, sociální nerovnost, těžká práce rybářů a dělníků, melancholie a víra v lepší budoucnost. *Pozn. red.*

U mnoha lidí ta nečistota není otázkou vůle, ale je to pokrčení rameny inteligence. A u mnoha lidí ten útlum a stejnost života není ničím, co by chtěli, nebo přirozeným smířením s tím, co nechťeli, ale je to utlumení vlastní inteligence, automatická ironie vůči poznání.

Jsou čuňata, jimž se jejich vlastní čuňárna hnusí, ale neutečou od ní z téhož krajního pocitu, jaký brání zděšenému tvoru, aby utekl před nebezpečím. Jsou osudová čuňata, jako já, která neutečou před každodenní všedností, protože právě tak je poutá jejich vlastní nemohoucnost. Jsou ptáci fascinovaní nepřítomností hada; mouchy, které poletují nad kmenem stromu a nic nevidí, až se najednou octnou v dosahu lepkavého jazyka chameleona.

Tak pomalu vedu svou nevědomost po svém stromě rutiny. Tak vedu svůj osud, který postupuje, jelikož já nepostupuji; svůj čas, který pokračuje, jelikož já nepokračuji. Z jednotvárnosti mě zachraňují jediné tyhle stručné poznámky, které o ní píšu. Spokojuji se s tím, že moje cela je za mřížemi zasklená, a píšu na sklo, do prachu nutnosti, velkými písmeny své jméno, každodenní podpis na svém úpisu smrti.

Smrti? Ne, ani smrti ne. Kdo žije jako já, neumírá; skončí, zvadne, odživoří se. Místo, kde byl, zůstane bez toho, že by tam byl, ulice, kudy chodil, zůstane bez toho, že by tam byl viděn, dům, kde bydlel, je obýván ne-jím. Toť vše, a říká se tomu nic; avšak ani tuto tragédii negace nemůže sehrát s potleskem, neboť si nejsme jisti, jestli je to nic, my, vegetace živořící v pravdě stejně jako v životě, prach, který je na okenních sklech zrovna tak zevnitř jako zvenčí, vnuci Osudu a pastorkové Boha, který se oženil s Věčnou Nocí, když se stala vdovou po Chaosu, který nás stvořil.

Odejít ze Zlatnické ulice do Nemožna... Vstát od psacího stolu do Neznáma... Ale to vše v průsečíku s Účetní knihou – Velkou knihou, v níž se praví, kdo jsme byli.

Dráždí mě štěstí všech těch lidí, kteří nevědí, že jsou nešťastní. Jejich lidský život oplývá vším, co by v opravdové citlivosti vyvolalo řadu úzkostných stavů. Protože však jejich opravdový život je živočišný, to utrpení se přes ně přenese, aniž se dotkne jejich duše, a žijí takový život, jaký je srovnatelný jedině s životem člověka, kterého by bolely zuby a potkalo by ho štěstí, skutečné štěstí, že by žil a nebyl si toho vědom, ten největší dar, jaký bohové mohou poskytnout, být jako oni nadřazený (i když jinak) radosti i bolesti.

Nicméně proto je všechny miluji. Moji drazí živočichové!

18. 5. 1930

Žít je být jiný. Ani cítit není možné, cítí-li se dnes stejně jako včera: cítit dnes totéž co včera není cítit – je to vzpomínat si dnes na to, co se cítilo včera, být dnes živou mrtvolou včera ztraceného života.

Ze dne na den všechno z tabule smazat, být nový s každým ránem, v ustavičně obnovovaném panenství emocí – jen tohle stojí za to být nebo mít, abychom mohli být nebo mít to, co nedokonale jsme.

Tohle ráno je prvním ránem světa. Ještě nikdy tahle růžová, do teplé běli žloutnoucí barva nespočinula na tváři, kterou západní blok domů plný zasklených očí obrací k tichu přicházejícímu s úsvitem. Ještě nikdy nebyla tahle chvíle, ani tohle světlo, ani tahle má bytost. To, co bude zítra, bude cosi jiného a to, co uvidím, bude zřeno proměněnými očima, naplněnými novým viděním. (...)

18. 5. 1930

Celé bezejmenné hodiny jsem setrval v dlouhé řadě nesouvislých chvil při noční procházce na opuštěném břehu moře. Všechny myšlenky, jimiž kdy lidé žili, všechny city, jimž dali lidé žít, prošly mou myslí jako temný souhrn dějin, když jsem tak kráčel a přemítal na břehu moře.

V sobě a u sebe jsem zakusil tužby všech dob, a se mnou se na tom slyšeném břehu moře ubíral neklid všech časů. Co lidé chtěli a neudělali, co zabili tím, že to udělali, co duše byly a nikdo neřekl – to vše dalo vznik citlivé duši, s níž jsem za noci kráčel po břehu moře. A to, co milujícího udivilo na milovaném, co žena provždy zatajila manželovi, co si matka myslí o dítěti, jež neměla, co se projevilo jen v úsměvu či možnosti, v čase, který jím nebyl, nebo v citu, který chybí – to vše šlo se mnou a se mnou se vrátilo, když jsem kráčel po břehu moře, a za mocného kolébání vln ve mně usínalo.

Jsme ti, kdo nejsme, a život je krátký a smutný. Noční zvuk vln je zvukem noci; a tolik z nás jej slyšelo ve vlastní duši jako neustálou naději, která se ve tmě rozplyne s hluchým zvukem bezedné pěny! Co slz prolili ti, co získali, co slz zmarnili ti, co dosáhli! A to vše, jak jsem tak kráčel po břehu moře, mi tajila noc a svěřila propast. Kolikery jsem! Kolikery se klamu! Jaká moře v nás hučí za noci našeho bytí, na plážích, jimiž jsme v záplavách citu.

To, co se ztratilo, co se mělo milovat, co se získalo a omylem ukojilo, co jsme milovali a ztratili, a pro tu ztrátu milující seznali, že jsme to vlastně nemilovali; to, co jsme měli za myšlení, zatímco jsme cítili; co bylo vzpomínkou, a my věřili, že je to cit; a celé to moře hlučící a chladné, jež z veliké hloubi celé té noci lehce zčeřené ulehlo na pláž, zatímco já za noci kráčel po jeho břehu...

Kdo vůbec ví, co si myslí či po čem touží? Kdo ví, čím je sám sobě? Kolik věcí nám našeptává hudba a nás těší, že nemohou být! Kolik jich noc připomíná a my oplakáváme, a přece nikdy nebyly! Jako rozpou-

taný hlas dlouze se prostírajícího míru se vlna rozklene, vybuchne a chladne a po celém neviditelném pobřeží je slyšet, jak sliní.

Kolikerý umírám, když skrze vše cítím! Kolik procítím, když tak bloudím netělesný a lidský, se srdcem nehybným jako pláž, zatímco veškeré moře veškerenstva za noci, v níž žijeme, se výsměšně vysoko dme a chladne, jak tak věčně po nocích kráčím po břehu moře!

— 238 —

12. 6. 1930

Jsou chvíle, kdy je únavné všecko, ba i to, co by mělo přinášet odpočinek. To únavné je takové prostě proto, že unavuje; a to druhé proto, že i představa odpočinku je únavná. Existuje skleslost duše horší než každá úzkost a každá bolest; znají ji zřejmě jen ti, co záměrně unikají lidským úzkostem a bolestem a dovedou se obratně vyhnout vlastní nudě. Obrňují se tak proti světu a není divu, že v určitém momentu sebeuvědomění je najednou celé to brnění začne tížit a život se jim stane úzkostí naruby, ztracenou bolestí.

V takové chvíli jsem se právě octl a tyhle řádky píšu jako někdo, kdo si chce přinejmenším být vědom, že žije. Celý den, až do tohoto okamžiku, jsem pracoval ospale, účtoval jako ve snu a psal přemáhaje malátnost. Celý den jsem cítil tíhu života na očích a na spáncích – na očích ospalost a na spáncích tlak zevnitř ven, a to všechno jsem si uvědomoval v žaludku, pln nevolnosti a beznaděje.

Žít mi připadá jako metafyzický omyl hmoty, nedopatření nečinnosti. Ani nevnímám, čím by den mohl odvést mou pozornost ode mne, abych tím, že ho tu budu popisovat, zakryl slovy prázdný šálek své vlastní nelásky. Nevnímám den a skloněn nad stolem ani nevím, jestli tam venku na ulici subjektivně smutné, na pusté ulici s lidskými zvuky, svítí nebo nesvítí slunce. Nevím nic a bolí mě na prsou. Přestal jsem pracovat a nechce se mi odtud ani hnout. Civím

na špinavý bílý piják, v rozích připevněný, který zakrývá stáří šikmé desky psacího stolu. Pozorně sleduji, jaké čmáranice tam vtisklo zaujetí a roztržitost. Několikrát se opakuje můj podpis obráceně a pozpátku. Stejně tak tu a tam několik čísel. Pár klikyháků z čiré roztěkanosti. Civím na to všecko jako tele na nová vrata a za mozgovými centry, skrze něž vidím, zůstává mozek ke všemu netečný.

V duchu se mi chce spát víc, než jsem s to snést. A nic nechci, pro nic se nerozhoduji, není před čím utéci.

— 239 —

Všecko se mi stalo nesnesitelným s výjimkou života; kancelář, byt, ulice – ba i pravý opak, kdyby byl – všecko mě přemáhá a tísní; jen celek je mi úlevou. Ano, cokoli z toho všeho stačí mě utěšit. Sluneční paprsek, navěky vstupující do mrtvé kanceláře; vyvolávání pouličního prodavače vržené vzhůru k oknu mého pokoje; existence lidí; to, že existuje podnebí a změny počasí, úžasná objektivita světa...

Sluneční paprsek do mě vjel tak náhle, jak náhle jsem ho uviděl... Byl to však velice ostrý, téměř bezbarvý pruh světla, který obnaženým ostřím prořízl černou dřevěnou podlahu a oživil kolem sebe staré hřebíky a škvíry mezi prkny, černé linky na nebílé ploše.

Celé minuty jsem sledoval, jak neznatelně proniká slunce do tiché kanceláře... Kratochvíle hodná vězení! Jen zavřený člověk se takhle dívá na pohyb slunce, jako by pozoroval mravence.

— 240 —

13. 6. 1930

Žiju stále v přítomnosti. Budoucnost neznám. Minulost už nemám. Budoucnost mě tíží jako možnost všeho, minulost jako skutečnost

ničeho. Neznám naději ani stesk. Jelikož vím, čím byl můj život až do dneška – tolikrát a v tolika věcech pravý opak toho, co bych si byl přál –, co jiného mohu předpokládat o svém zítřejším životě, než že bude tím, co nepředpokládám, co nechci, co se mi přihází zvenčí, dokonce i proti mé vůli? V mé minulosti ani není nic, nač bych vzpomínal s marnou touhou prožít to ještě jednou. Byl jsem vždycky jen stopou a zdáním sebe sama. Moje minulost je vše, čím jsem nedokázal být. Ani po pocitech ze zašlých chvil se mi nestýská; cítění si žádá okamžik; jakmile okamžik přejde, obrátí se stránka a příběh pokračuje, nikoli však text.

Prchavý černý stíne městského stromu, tichý zvuku vody padající do smutné kašny, zeleni pravidelného trávníku – ve veřejném parku skoro za soumraku –, vy jste mi v tomhle okamžiku celým vesmírem, protože zcela zaplňujete můj vědomý pocit. Nechci od života víc, než cítit, jak se vytrácí za těchto netušených večerů, kdy cizí děti dovádějí v parcích, zamřížovaných melancholií okolních ulic a korunovaných nad vysokými větvemi stromů starým nebem, kde se znovu objevují hvězdy.

— 241 —

Někdy cítím, nevím proč, jako by se mě dotkla jakási předzvěst smrti... Ať už je to nějaká neurčitá nemoc, která se nezhmotní v bolesti, a proto tíhne k tomu, aby se nakonec zduchovnila, anebo únava, jaká si žádá spánek tak hluboký, že na to samo spaní nestačí – jisté je, že se cítím jako nemocný, jemuž se tak přitížilo, že bez odporu nebo lítosti konečně složí zesláblé ruce na pokrývku.

To pak přemýšlím, co to vlastně je to, čemu se říká smrt. Nemám na mysli tajemství smrti, do něhož neproniknu, ale tělesný pocit, že se přestává žít. Lidstvo se smrti bojí, ale nejasně; normální člověk si v zápase vede dobře, a třeba nemocný nebo starý, jen zřídka kdy

pohlíží s hrůzou na tu propast nicoty, jak on ji vidí. To všechno jen z nedostatku představivosti. Nejinak je tomu s předpokladem, že smrt je spánek. Proč by to tak mělo být, když smrt se spánku vůbec nepodobá? Pro spánek je podstatné, že se z něho probouzíme, kdežto ze smrti se zřejmě neprobudí nikdo. A pokud se smrt spánku podobá, měli bychom si být vědomi, že se probudíme. Tak si to však normální člověk nepředstavuje: představuje si pro sebe smrt jako spánek, z něhož se neprobouzíme, což nic neříká. Smrt se tedy spánku nepodobá, protože ve spaní člověk žije a spí; a vůbec nevím, jak se podle někoho může smrt něčemu podobat, když s ní nikdo nemá žádné zkušenosti a nemůže ji s ničím srovnávat.

Mně při pohledu na mrtvého připadá smrt jako odchod. Mrtvola na mě dělá dojem odloženého šatstva. Kdosi odešel a nepotřeboval si s sebou vzít ten jediný oděv, který měl.

— 242 —

Jsme smrt. To, co považujeme za život, je spánek skutečného života, smrt toho, co opravdu jsme. Mrtví se rodí, neumírají. Máme přehozené světy. Když myslíme, že žijeme, jsme mrtví; ožijeme, když jsme na umření.

Onen vztah mezi spánkem a životem je stejný jako vztah mezi tím, čemu říkáme život, a tím, čemu říkáme smrt. Spíme, a tento život je sen, nikoli v přeneseném nebo básnickém smyslu, ale ve smyslu skutečném.

Všechno to, co ve své činnosti považujeme za vyšší, se podílí na smrti, všechno to je smrt. Co jiného je ideál než přiznání, že život nestojí za nic? Co jiného je umění než popření života? Socha je mrtvé tělo vytesané proto, aby zachytilo smrt co do neporušitelnosti. I rozkoš, která se tolik podobá pohroužení do života, je spíš pohroužením do nás samých, ničení vztahů mezi námi a životem, neklidným stínem smrti.

Samo žití je umírání, protože nemáme v životě o den více, abychom tím zároveň neměli o den méně.

Obýváme sny, jsme stíny bloudící nemožnými lesy, v nichž stromy jsou domy, zvyky, ideje, ideály a filosofické systémy.

Nikdy nenajít Boha, nikdy se nedozvědět, jestli vůbec Bůh existuje! Přecházet ze světa do světa, z jednoho vtělení do druhého, stále s iluzí, která těší, stále v omylu, který konejší.

Nikdy pravdu, nikdy spočinutí! Nikdy spojení s Bohem! Nikdy naprostý mír, ale vždy jen trochu, vždy jen touhu po něm!

— 243 —

16. 7. 1930

Život je možné cítit jako žaludeční nevolnost, existenci vlastní duše jako svalovou únavu. Ostře pocítovaná bezútěšnost ducha se zdálky valí na tělo a bolí přenosem.

Jsem si sám sebe vědom za jednoho z těch dní, kdy bolest z uvědomění je podle básníkových slov

*languidez, mareo
y angustioso afán.*⁸

— 244 —

Jak nás tíží city! Jak nás tíží, že musíme mít city!

8 (Šp.) Zemdlenost, nevolnost a úzkostná strážej. Pozn. překl.

Pomalou, ve svitu luny pomalé noci, zmítá venku vítr věcmi, jež rozvlňují stín. Není to možná nic jiného než prádlo rozvěšené z horního poschodí, ale sám stín nic neví o košilích a nehmatatelně se míhá v němém souladu se vším.

Nechal jsem otevřené okenice, abych se brzo probudil, ale dosud – a noc zatím tak pokročila, že nic není slyšet – jsem ani neusnul, ani nejsem docela bdělý. Měsíc svítí za hranicí stínů mého pokoje a oknem neprojde. Ten svit existuje jako den z matného stříbra a ze střechy protějščí budovy, kterou vidím z postele, stéká načernalá běloba. Jako pozdrav z výše někomu, kdo neslyší, trvá smutný mír ve tvrdém světle luny.

A aniž bych viděl či myslel, s očima už zavřenýma nad nepřítomným spánkem přemítám, jakými skutečnými slovy lze popsat měsíční svit. Kdysi by se řeklo, že ten svit je bílý nebo ze stříbra. Jeho klamná běl však má mnoho barev. Víím dobře, že kdybych vstal z postele a vyhlédl skrze studená okenní skla, tak tam v pusté výši je svit luny bělavě popelavý a modrá se vybledlou žlutí; nad nevyrovnanou černí nakupených střech bud' pozlazuje temnou bělí poddajné domy, anebo zalévá bezbarvou barvou kaštanovou červeně čnicích tašek. Vzadu v pokojné propasti ulice, kde se nepravidelně kulatí holé dlažební kameny, nemá jinou barvu než modř snad pocházející z kamenné šedi. Na samém konci obzoru dospěje téměř k temné modři, odlišné od černé modři vzdálené oblohy. A na oknech, na něž dopadá, je černožlutý.

Otevřu-li odsud z postele oči, jimž chybí spánek, který nenalézám, je sněžným vzduchem změněným v barvu, v níž povívají vlákna z mdlé perleti. A cítím-li jej tím, čím cítím, je nudou změněnou v bílý, temnicí stín, jako by se nad tou nezřetelnou bělí zavřely oči.

20. 7. 1930

Když se mi v noci zdá hodně snů, jdu pak ven ještě poznamenaný jejich neklamností, přestože už mám otevřené oči. A žasnu nad automaticností, která ze mě dělá pro druhé lidi cizince. Protože v každodenním životě se vodím za ruku s astrální chůvou a venku kráčím shodně a svorně s temnými záměry spací představivosti. A jdu najisto; nevrávorám; odpovídám správně; existuji.

Jakmile však nastane nějaká přestávka a já nemusím dávat pozor na cestu, abych se vyhnul vozidlům nebo nepřekážel chodcům, jakmile nemusím s nikým mluvit ani není třeba vstoupit do nejbližších dveří, znovu vyplouvám na vody snu jako rohatá lodička z papíru a vracím se k mátožné iluzi, která mě konejšila za nejasného vědomí rána, rodícího se v rachotu kár, které zelinaří.

Tu se pak za plného žití promítá sen na velkém plátně. Sestupuji neskutečnou ulicí Dolního Města a realita životů, které nejsou, mi něžně omotává hlavu bílými cáry klamných vzpomínek. Plavím se po neznalosti sebe sama. Překonal jsem vše tam, kde jsem nikdy nebyl. A ta rozespalost, s níž skloněn dopředu se mohu ubírat po nemožném, je svěží větřík, který mě popohání.

Každý má svůj alkohol. Mně stačí alkohol existence. Bloumám opilý sebecítěním a mířím najisto. Když je čas zapadnout do kanceláře, jdu tam jako každý jiný. Není-li k tomu čas, jdu až k řece dívat se na řeku jako každý jiný. Jsem stejný. A za tím vším se potají na mém nebi shvězdím a mám své nekonečno.

Hrdost je emocionální přesvědčení o vlastní velikosti. Ješitnost je emocionální přesvědčení, že tu velikost v nás druzí vidí nebo nám

ji přičítají. Oba tyto pocity nejsou svou povahou protikladné ani se nemusejí nutně slučovat. Jsou odlišné, nicméně slučitelné.

Hrdost, pokud existuje samostatně, bez doplňku ješitnosti, se v konečném výsledku projevuje jako nesmělost: kdo se cítí být velký, ale nespolehá na to, že by to druzí uznávali, obává se srovnání vlastního názoru o sobě s tím, co si o něm mohou myslet druzí.

Ješitnost, pokud existuje samostatně, bez doplňku hrdosti, což je možné, ale vzácné, se v konečném výsledku projevuje troufalostí. Kdo je přesvědčen, že si ho druzí váží, ničeho se od nich neobává. Může být fyzická odvaha bez ješitnosti; může být mravní odvaha bez ješitnosti; nemůže být troufalost bez ješitnosti. A troufalostí se rozumí spoléhat na iniciativu. Troufalost nemusí být provázena odvahou, ať fyzickou či mravní, neboť tyto povahové sklony jsou odlišného rázu a jsou s ní nesouměřitelné.

— 248 —

Vědět, že dílo, které se nikdy nezavrší, bude špatné. Horší by však bylo, kdyby se vůbec nezačalo. To, co se udělá, alespoň zůstane. Bude to ubohé, ale bude to existovat, jako třeba bídná kytička v jediném květináči mé chromé sousedky. Ta kytička je její radost, a občas i moje. To, co píšu a uznávám za špatné, může také na chvíli jakžtakž rozptýlit tu či onu sklíčenou nebo smutnou duši. To mi stačí, anebo nestačí mi to, ale přece jen to k něčemu je, a takový je celý život.

Nuda, která předem nevěští nic než ještě větší nudu; už teď litovat, že mi zítra bude líto, že mi dnes bylo líto – takové komplikace bez užitku či pravdy, takové komplikace...

... kde schouleno na lavičce na nástupišti mé pohrdání spí pod pláštěm mé malomyslnosti...

... svět vysněných obrazů, z nichž se rovnou měrou skládá mé vědění a můj život...

V ničem mě netíží či ve mně netrvá starost o přítomnou chvíli. Hladovím po rozpětí času a chci být bezpodmínečně já.

— 249 —

Nikdy jsem neměl tolik peněz, abych se mohl do sytosti nudit.

— 250 —

25. 7. 1930

Nikdy nikoho nemilujeme. Milujeme pouze představu, kterou si o někom uděláme. Milujeme tedy nějaké své pojetí, zkrátka a dobře sebe samé.

To platí pro všechny druhy lásky. V pohlavní lásce hledáme své potěšení poskytované prostřednictvím cizího těla. V lásce jiné než pohlavní hledáme své potěšení poskytované prostřednictvím naší představy. Onanista je odporný, ale po pravdě řečeno je dokonale logickým výrazem milujícího. Je jediný, kdo nic nepředstírá a ani se neklame.

Vztahy mezi jednou a druhou duší – s pomocí tak nejistých a rozdílných věcí jako běžná slova a obvyklá gesta – jsou podivně složité. Už ve způsobu, jímž se poznáváme, se neznáme. Dva si říkají „miluji tě“ nebo si to vzájemně myslí a cítí to, ale každý z nich chce sdělit jinou představu, jiný život nebo snad i jinou barvu a vůni v tom abstraktním souhrnu dojmů, tvořících duševní aktivitu.

Dnes jsem tak jasnoživý, jako bych neexistoval. Moje myšlení je přehledné jako kostra, bez tělesných hadrů vyjadřovací iluze.

A tyhle úvahy, které formuluji a zase opouštím, nevyvolalo vůbec nic – aspoň nic z toho, co bych měl v hledišti vědomí. Třeba to ale podnítil příručí, který se rozešel s děvčetem, nebo nějaká věta z milostných avantýr, co přetiskují noviny ze zahraničí, nebo dokonce jakási má nevolnost, kterou jsem nevypudil fyzicky...

Vergiliův komentátor to řekl špatně. Především nás unavuje chápání. Žít znamená nemyslet.

— 251 —

Rád říkám. Lépe řečeno: rád vyslovuji. Slovo je pro mě hmatatelné tělo, viditelná Siréna, vtělená smyslnost. A možná proto, že skutečná smyslnost pro mě nemá naprosto žádnou přitažlivost – ba ani v myšlenkách nebo ve snu –, proměnila se mi touha v cosi, co verbální rytmy buď ve mně tvoří, nebo je poslouchá od jiných. Dobrý slovní projev mě rozechvívá. Stránka od takového Fialha, stránka od takového Chateaubrianda mi rozbouří krev v žilách, rozběsní mě tichým třasem v nedostižném potěšení, které z toho mám. I stránka třeba od Vieiry mě chladnou dokonalostí syntaktického uspořádání rozechvěje jako haluz ve větru v pasivním třeštění zmítané věci.

Tak jako všichni vášniví lidé, i já se neskonale rád vydávám napospas a beze zbytku strpím rozkoš odevzdání. A tak častokrát píšu bezmyšlenkovitě, ve vnějším odpoutání, a nechám slova, aby mě hladila jako děcko na klíně. Jsou to nesmyslné věty měkce uplývající jako zadumané vody, s nedbalostí potůčku, jehož vlnky se k nerozeznání mísí a jsou pořád jiné, jak jdou jedna za druhou. Zrovna tak představy a obrazy, jež dychtí po vyslovení, mnou procházejí jako průvod šustící vybledlým hedvábím, v němž probleskuje měsíční svit myšlenky, nezřetelný a měnlivý. Neoplakávám nic, co život přináší a odnáší. Jsou však v próze stránky, které mě rozplácou. Ještě mám před očima večer, kdy jako dítě jsem v nějakém výboru

poprvé četl Vieirovu pasáž o králi Šalamounovi. „Stavěl Šalamoun dům svůj...“ A četl jsem rozechvělý a plný zmatku až do konce; pak mi ze samého štěstí vytryskly takové slzy, jaké mi nevyhladí žádné štěstí skutečné, jaké mi nezpůsobí žádný smutek v životě. Ten posvátný tok našeho jasného majestátního jazyka, to vyjádření myšlenek v nevyhnutelných slovech, proud vody po spádu, ten vokální div, v němž zvuky jsou ideálními barvami – to vše se mi zdvihlo v nitru jako velké politické vzrušení. A vskutku jsem se rozplakal; pláču ještě dnes, když si na to vzpomenu. To není stesk po dětství – kdepak –, po tom se mi nestýská: to je stesk po vzrušení oné chvíle, lítost, že teď už tu velkou symfonickou stavbu nemohu číst poprvé.

Nemám žádné politické nebo sociální citění. V jistém smyslu však mám silné citění vlastenecké. Mou vlastí je portugalský jazyk. Vůbec by mi nevadilo, kdyby někdo napadl nebo obsadil Portugalsko, pokud by neobtěžovali mne osobně. Nenávidím však opravdovou nenávisť, jedinou nenávisť, jaké jsem schopen, nikoli toho, kdo píše špatně portugalsky, nikoli toho, kdo nezná syntax, nikoli toho, kdo píše zjednodušeným pravopisem, ale špatně napsanou stránku jako nějakou osobu, nesprávnou syntax jako člověka, kterého chceme zabít, pravopis bez tvrdého y jako neomalený chrchel, který se mi hnusí nezávisle na tom, kdo ho vyplivne.

Ano, protože pravopis jsme také my. Slovo je úplné, je-li viděno a slyšeno. A slavnostní šat řeckořímské transliterace mi je odívá tím pravým královským hávem, v němž se představuje jako pán a vládce.

— 252 —

27. 7. 1930

Většina lidí trpí tím, že nedokáže říci, co vidí a co si myslí. Není prý nic těžšího, než vyjádřit slovy spirálu: musí se prý rukou, bez po-

moci literatury, vykroužit vzhůru do vzduchu pohyb, jímž se onen abstraktní tvar péra nebo točitého schodiště jeví zraku. Jakmile si však uvědomíme, že vyslovit znamená obnovit, vyjádříme spirálu docela snadno: je to kruh, který stoupá, aniž se kdy uzavře. Většina lidí by se to jistě takhle definovat neodvážila, protože se předpokládá, že definovat znamená říci to, co druzí chtějí, aby se řeklo, a nikoli to, co je k definici třeba. Řeknu to lépe: spirála je potenciální kruh, který se při stoupání rozvíjí, aniž se kdy realizuje. Ale ne, tahle definice je stále ještě abstraktní. Pokusím se o konkrétnost, a hned se uvidí: spirála je had bez hada, vertikálně kolem něčeho ovinutý.

Veškerá literatura spočívá ve snaze učinit život reálným. Jak všichni vědí, a to i jedná-li nevědomky, život ve své přímé realitě je naprosto nereálný; pole, města, ideje jsou věci naprosto fiktivní, plody našeho složitého pocitu nás samých. Dojmy lze tlumočit jen v tom případě, změníme-li je v literaturu. Děti jsou velice literární, protože mluví, jak cítí, a ne jak se podle druhých cítit má. Slyšel jsem jednou, jak děcko, které chtělo říci, že se rozpláče, neřeklo „chce se mi plakat“, jak by řekl dospělý, to znamená hlupák, nýbrž „chce se mi slzet“. Tahle věta, tak naprosto literární, že by v ústech slavného básníka zněla vyumělkovaně, rozhodně navozuje teplou přítomnost slz, vytrysklých zpod víček vědomých si tekuté hořkosti. „Chce se mi slzet!“ To děcko dobře vyjádřilo svou spirálu.

Říci! Umět říci! Umět existovat skrze zapsaný hlas a intelektuální obraz! Větší cenu život nemá: jinak jsou tu jen muži a ženy, domnělé lásky a nemístná ješitnost, výmluvy na zažívání a zapomnětlivost, lidé, kteří se hemží jako hmyz, když se nadzvedne kámen, pod velkým abstraktním balvanem nesmyslného modrého nebe.

Všechno je absurdní. Někdo se celý život honí za penězi, které schraňuje, a ani nemá děti, jimž by je zanechal, ani naději, že by ty peníze pak našel v nebi. Jiný se zase honí za slávou, jíž by se dočkal po smrti, a přitom nevěří na přežití, v němž by se o té slávě dozvěděl. Další se štví za věcmi, které se mu ve skutečnosti nelíbí. A tak dále.

Někdo čte, aby se dozvěděl, a marně. Jiný si užívá, aby žil, a marně.

Jedu tramvají a pomalu, jak mám ve zvyku, si do všech podrobností všímám lidí před sebou. Podrobnostmi rozumím věci, hlasy, věty. Šaty jedné dívky přede mnou rozkládám na látku, ze které jsou ušité, a na práci k tomu vynaloženou – protože vidím šaty a ne látku – a drobná výšivka lemující výstřih se mi rozděluje na hedvábné nitě, jimiž se vyšívalo, a na práci, které bylo k vyšití třeba. A okamžitě jako v učebnici politické ekonomie se přede mnou objevují továrny a pracovní úkony – továrna, kde vyrobili látku; továrna, kde v odstínu o něco tmavším vyrobili nitě, jimiž se v drobných obloučcích olemuje výstřih; a vidím tovární dílny, stroje, dělníky, švadleny, moje dovnitř obrácené oči vnikají do kanceláří, vidím, jak se vedoucí snaží zachovat klid, v účetních knihách sleduji veškeré zápisy; ale nejenom to: za tím vidím ještě soukromý život lidí, kteří v těch továrnách a kancelářích tráví svůj život společenský... Celý svět se mi odvíjí před očima jen proto, že pod snědým krkem, na němž je z druhé strany nevímjaký obličej, mám před sebou pravidelně nepravidelné tmavozelené lemování na světlé zeleni šatů.

Před očima mi vyvstává veškerý život společnosti.

A za tím ještě tuším lásky, tajemství, duši všech, kdo pracovali pro to, aby tahle žena přede mnou v tramvaji mohla kolem svého smrtelného krku nosit klikatou všednost z tmavozelených nití na látce o něco světlejší.

Jde mi z toho hlava kolem. Lavice v tramvaji s drobným a silným výpletem mě unášejí do vzdálených krajů, rozdělují se mi do prů-

myslových podniků, dělníků, dělnických domků, životů, realit, do všeho.

Vystupuji z vozu vyčerpaný a jako náměsíčný. Prožil jsem celý život.

— 254 —

10. 12. 1930

Prožívám velké stagnace. Ne že bych jako každý jiný celé dlouhé dny neodpovídal pohlednicí na naléhavý dopis, který mi někdo napsal. Ne že bych jako nikdo jiný donekonečna odkládal něco snadného, co mi je užitečné, nebo něco užitečného, co mi je příjemné. Můj nesoulad se mnou je jemnějšího rázu. Stagnuji v téže duši. Přeruší se ve mně vůle, emoce, myšlení, a toto přerušování trvá řadu dní; jenom vegetativní život duše – slovo, gesto, zvyk – mne jakožto já vyjadřuje druhým lidem a skrze ně zase mně.

V těchto obdobích stínu nejsem schopen myslet, cítit, chtít. Nedokážu psát nic než cifry nebo škrty. Necítím, a smrt někoho, koho bych měl rád, by ve mně vyvolala stejný dojem, jako by se stala v nějakém cizím jazyce. Nemohu; je to, jako bych spal a má gesta, má slova, mé správné činy jako by nebyly víc než periferní dýchání, rytmický instinkt jakéhosi organismu.

Tak uplývá den za dnem a ani nevím, kolik by jich tak celkem z mého života uplynulo, kdybych to sečetl. Občas mě napadne, že když tohle ustrnutí ze sebe svléknu, nebudu asi tak nahý, jak se domnívám, a bude tu ještě nehmatatelné šatstvo pokrývající věčnou nepřítomnost mé pravé duše; napadne mě, že myslet, cítit a chtít mohou být rovněž stagnace vzhledem k nějakému niternějšímu myšlení, k cítění mně vlastnějšímu, k vůli ztracené kdesi v labyrintu toho, co skutečně jsem.

Ať už je to jakkoli, nechávám to tak. A bohu nebo bohům, kteří mohou být, zůstavuji to, co jsem, jak osud přikazuje a náhoda činí, věren jakési zapomenuté úmluvě.

Jelikož nemám co dělat ani na co myslet, že bych měl dělat, načrtnu si na papír popis svého ideálu.

Poznámka:

Mít senzibilitu Mallarméa ve stylu Vieiry; snít jako Verlaine v těle Horatia; být Homér za měsíčního svitu.

Cítit vše všemi způsoby; umět myslet emocemi a cítit myšlením; nechtít mnoho, jedine v obrazotvornosti; trpět koketně; vidět jasně, a tak psát správně; znát se s předstíráním a taktikou, naturalizovat se jako někdo odlišný a se všemi doklady; zkrátka používat v nitru všech pocitů a oloupat je až k Bohu; znovu je však zabalit a položit do výlohy jako to dělá příručí, kterého odsud vidím s krabičkami krému na boty jakési nové značky.

Tím pro mě všechny ty ideály, možné i nemožné, pro tentokrát skončily. Před sebou mám realitu – ani ten příručí to není, je to jeho ruka (ostatní z něho nevidím), absurdní chapadlo jakési duše s rodinou a osudem, které se při této činnosti ke mně natahuje posunky pavouka bez pavučiny.

A jedna z krabiček spadla – jako Osud každého z nás.

8. 1. 1931

Už je to dávno, co nepíšu. Plynou měsíce a já nežiju, ale trvám mezi kanceláři a fyziologií ve vnitřní stagnaci myšlení a cítění. V tom bohužel není oddechu: v hnilobě to kvasí.

Už je to dávno, co nejenže nepíšu, ale dokonce ani neexistuji. Snad ani nesním. Ulice jsou pro mě ulicemi. Pracuji v kanceláři a na nic jiného nemyslím, ale stejně nejsem soustředěný; místo abych

kdesi vzadu za tou prací přemítal, tak spím, přece však jsem tam vzadu pořád jiný.

Už je to dávno, co neexistuji. Jsem náramně klidný. Nikdo by do mě neřekl, že jsem jiný, než jsem. Cítím, že jsem se teď nadechl, jako bych podnikal něco nového nebo opožděného. Začínám si být vědom svého vědomí. Zítra možná procitnu sám k sobě a znovu navážu na běh své vlastní existence. Nevím, budu-li pak šťastnější nebo ne. Nevím nic. Zdvihnu svou hlavu chodce a vidím, jak na kopci pod Hradem žhne protějšší západ slunce v desítkách oken vysokým plápolem studeného ohně. Kolem těch tvrdě planoucích očí je celý kopec soumravně něžný. Mohu se aspoň cítit smutný a uvědomovat si, že s mým smutkem se nyní překřížil – viděné se slyšeným – náhlý zvuk projíždějící tramvaje, náhodný hlas skupinky mladých, zapomenutý šepot živého města.

Už je to dávno, co nejsem já.

— 257 —

1. 2. 1931

Po všech těch deštivých dnech obloha zase vnesla do svých velkých prostor ve výši modř, kterou ukrývala. Kontrast mezi ulicemi, kde kaluže spí jako venkovské bažiny, a jasnou radostí, chladnoucí ve výši, dodává špinavým ulicím cosi příjemného a matné zimní obloze cosi jarního. Je neděle a nemám co dělat. Ani snít se mi nechce, tak pěkný je to den. Těším se z něj s upřímností smyslů, již se intelligence podvoluje. Procházím se jako příručí, který má volno. Cítím se starý jen proto, abych pak s radostí pocítil, jak mládnou.

Na velkém nedělním náměstí panuje ruch hodný svátku. U svatého Dominika právě skončila mše a za chvíli začne další. Vidím lidi, co vycházejí, i ty, co ještě nejdou dovnitř, protože na někoho čekají, a kteří nevidí, kdo jde ven.

Nic z toho nemá žádný význam. Jako všechno v běžném životě je to spánek tajemství a já jako herold z cimbuří přehlížím pláň své meditace.

Kdysi jako dítě jsem chodíval na touž nebo možná jinou mši, zřejmě to ale byla tahleta. Poslušně jsem si oblékl své jediné lepší šaty a těšil se ze všeho, ba i když k tomu nebyl žádný důvod. Žil jsem navenek a šaty jsem měl čisté a nové. Co víc by chtěl ten, kdo musí zemřít a nic neví, když se drží mámy za ruku.

Kdysi jsem se z toho všeho těšil, a proto možná teprve teď chápu, jak moc mě to těšilo. Na mši jsem chodil jako na veliké tajemství a vycházel z ní jako na mýtinu. A tak to opravdu bylo a dosud opravdu je. Pouze bytost, která nevěří a je dospělá, s duší, která vzpomíná a pláče, představuje fikci a zmatení, nepořádek a chladný kámen.

Ano, to, co jsem, by bylo nesnesitelné, kdybych si nemohl vzpomnout, co jsem byl. A ten cizí dav, který ještě pořád odchází po mši, i ten počátek davu příštího, přicházejícího na mši další – to vše jako by byly lodě, které mnou proplovají v líném říčním proudu pod otevřenými okny mého domova stojícího na břehu.

Vzpomínky, všechny ty neděle a mše, radost z toho, že člověk byl, zázrak času, který zůstal, protože uplynul, a který neupadne v zapomnění, protože byl můj... Nesmyslná diagonála možných citů, náhlý zvuk drožky, která rachotí koly na pozadí hlučného ticha automobilů a jakýmsi mateřským paradoxem času dnes přetrvává právě zde, mezi tím, co jsem, a tím, co jsem ztratil, v dřívějším pohledu toho já, jímž jsem.

Co vím? Co hledám? Co cítím? Co bych žádal, kdybych žádat měl?

2. 2. 1931

Čím výše je člověk, tím více věcí musí ožet. Na vrcholu je místo jen pro jediného. Čím dokonalejší, tím úplnější; a čím úplnější, tím méně je někým jiným.

Takové úvahy mi přišly na mysl, když jsem si v novinách přečetl zprávu o plném a mnohostranném životě jednoho slavného muže. Byl to americký milionář a byl vším. Měl všechno, po čem zatoužil – peníze, lásky, sympatie, oddanost, cesty, sbírky. Ne že by peníze mohly všechno, ale velký magnetismus, jímž lze získat hodně peněz, může opravdu téměř vše.

Už když jsem ty noviny odkládal na kavárenský stůl, říkal jsem si, že totéž by ve svém okruhu působnosti mohl říci zdejší pokladník, kterého trochu znám a který každý den, stejně jako dnes, obědvá u zadního stolu v rohu. Všechno, co měl ten milionář, měl i tento muž; v menším měřítku samozřejmě, avšak přiměřeně svému formátu. Oba muži dosáhli téhož, ani v minulosti není rozdíl, protože i tady rozdíl prostředí nastoluje totožnost. Není nikoho na světě, kdo by neznal jméno toho amerického milionáře; ale také v lisabonském obchodním světě není nikoho, kdo by neznal jméno muže, který tady obědvá.

Ti dva muži prostě získali vše, co může uchopit ruka, když se natáhne paže. Různá u nich byla délka té paže; v ostatním byli stejní. Nikdy jsem nedokázal tomuto druhu lidí závidět. Vždycky jsem si myslel, že záslužné je získat něco, čeho nelze dosáhnout, žít někde jinde, kde se nežije, být živější po smrti než zaživa, dosáhnout zkrátka něčeho nemožného, absurdního, překonat jako překážku samu realitu světa.

Pokud mi někdo řekne, že po vymizení existence se z nějakého trvání nelze těšit, odpovím za prvé, že nevím, jestli to tak je, nebo není, protože neznám pravdu o lidském přežití; odpovím dále, že

potěšení z budoucí slávy je potěšení nynější – to jen ta sláva je budoucí. A je to potěšení z hrdosti, jaké žádné hmotné statky nemohou poskytnout. Jistěže může být iluzorní, ale rozhodně je širší než potěšení pouze z toho, co je tady. Americký milionář nemůže věřit, že potomstvo ocení jeho básně, jelikož žádné nenapsal; pokladník nemůže předpokládat, že budoucnost bude hledět se zalíbením na jeho obrazy, jelikož žádné nenamaloval.

Zato já, který v pomíjivém životě nejsem nic, se mohu těšit z vidiny budoucnosti při četbě této stránky, protože ji doopravdy píšu; mohu být hrdý – jako třeba na syna – na slávu, které dosáhnou, protože přinejmenším mám čím jí dosáhnout. A když na to myslím, zatímco vstávám od stolu, tyčí se má neviditelná postava v jakémsi vnitřním majestátu nad Detroit, Michigan a veškerý lisabonský obchodní svět.

Uvědomuji si však, že těmito úvahami jsem vlastně své uvažování nezapočal. Přemýšlel jsem zprvu o tom málu, čím musí být v životě ten, kdo má přetrvat. Na tom ale nezáleží, protože jedna nebo druhá úvaha představují totéž. Sláva není medaile, nýbrž mince: na jedné straně má Hlavu, na druhé označené hodnoty. Pro větší hodnotu žádná mince není: je z papíru, a to je vždycky málo.

Takovou metafyzickou psychologií se utěšují prostí lidé, jako jsem já.

— 259 —

3. 3. 1931

Člověka už definovali mnozí, a to většinou v protikladu k zvířeti. Proto je v těchto definicích častá fráze „člověk je... zvíře..." a předtím předchází nějaké přídavné jméno nebo „člověk je zvíře, které..." a následuje určení. „Člověk je nemocné zvíře," řekl Rousseau, a zčásti je to pravda. „Člověk je rozumné zvíře," říká církev, a zčásti je to pravda. „Člověk je zvíře, které používá nástroje," říká Carlyle,

a zčásti je to pravda. Avšak tyto a podobné definice jsou vždy nedokonalé a okrajové. A důvod je velice prostý: není snadné odlišit člověka od zvířete, neexistuje pro to spolehlivé měřítko. Lidské životy probíhají v téže niterné nevědomosti jako životy zvířat. Tytéž hluboké zákony, které zvenčí řídí instinkty zvířat, řídí rovněž zvenčí inteligenci člověka, která jako by nebyla víc než nějaký utvářející se instinkt, stejně nevědomý jako každý instinkt, a méně dokonalý, protože ještě není zcela utvořen.

„Vše pochází z ne-rozumu,“ praví se v Řecké antologii. A vskutku, vše pochází z ne-rozumu. Kromě matematiky, která se týká pouze mrtvých čísel a prázdných vzorců, a může tudíž být dokonale logická, není věda nic jiného než dětská hra vpodvečer, touha polapit stíny ptáků a zastavit stíny trav ve větru.

A je zajímavé a zvláštní, že tak jako není snadné najít slova, jimiž by bylo možné pravdivě definovat člověka jakožto tvora odlišného od zvířete, lze naopak snadno najít způsob, jak rozlišit vyspělého člověka od člověka tuctového.

Nikdy mi nevymizela z paměti jedna věta biologa Haeckela, kterou jsem četl v dětství intelligence, kdy se čtou populárně naučná díla a argumenty proti náboženství. Ta věta zní takto, nebo přibližně takto: že mnohem dál má vyspělý člověk (takový Kant nebo Goethe, jak se myslím uvádí) k tuctovému člověku než tuctový člověk k opici. Tu větu jsem nikdy nezapomněl, protože je pravdivá. Mezi mnou – a já nejsem zrovna myslitel – a venkovánem z Loures je bezpochyby větší vzdálenost než mezi tím venkovánem a třeba kočkou nebo psem, když už neříkám opicí. Žádný z nás, od kočky až po mne, skutečně neřídí život, který je nám vnucen, nebo osud, který je nám dán; jsme všichni stejně odvození nevím z čeho, jsme stíny činů někoho jiného, ztělesněné účinky, cítící důsledky. Ale mezi mnou a tím venkovánem je rozdíl kvality, pramenící z toho, že u mě existuje abstraktní myšlení a nezaujaté cítění; zatímco mezi ním a kočkou je v duchu rozdíl pouze ve stupni.

Vypělý člověk se od nevypělého člověka a jeho zvířecích bratrů liší prostou schopností ironie. Ironie je první známkou, že vědomí se stalo vědomím. A ironie prochází dvěma fázemi: fází, vyznačenou Sokratem, když pravil „vím, že nic nevím“, a fází vyznačenou Sanchesem, když pravil „ani nevím, jestli nic nevím“. První krok dospívá k bodu, na němž o sobě pochybujeme dogmaticky a jehož dosáhne každý vypělý člověk. Druhý krok dospívá k bodu, na němž pochybujeme o sobě a o své pochybnosti, a jen málo lidí jej dosud dosáhlo v krátkém a už tak dlouhém rozpětí času, během něhož jsme my, lidstvo, viděli slunce a noc nad rozdílným povrchem země.

Znát se znamená se mýlit, a orákulum, které pravilo „Poznej sebe sama“, uložilo úkol větší, než byly práce Herkulovy, a hádanku temnější, než jakou kladla sfinga. Vědomě se neznat, toť cesta. A neznat se uvědoměle je aktivní používání ironie. Pro člověka, který je opravdu velký, neznám nic většího ani podstatnějšího než trpělivý a výstižný rozbor způsobů, jak se neznat, vědomý záznam nevědomosti svého vědomí, metafyziku autonomních stínů, poezii soumraku deziluze.

Vždycky však nás něco klame, vždycky se nám nějaký rozbor rozmlží, vždycky je pravda, třebaš falešná, někde za dalším rohem. A to právě unavuje víc než život, když unavuje, a než poznání a přemýšlení o něm, které unavují pořád.

Zdvihám se ze židle, na níž jsem se roztržitě opíral o stůl a bavil se tím, že jsem si vyprávěl tyto neuspořádané dojmy. Zdvihám se, zdvihám tělo v něm samém a přecházím k oknu vysoko nad střechami, odkud se mohu dívat, jak se město ukládá ke spánku v pomalém začátku ticha. Velký a bělostný měsíc smutně osvětluje stupňovité obrysy domů. A měsíční svit jako by ledově osvětloval celé mystérium světa. Jako by ukazoval vše, a vše jsou stíny s příměsí špatného světla, klamavé, nerovnoměrně absurdní předěly, nesouvislosti viditelného. Nevane vítr a jako by mystérium bylo ještě větší. Je mi nevolno v abstraktním myšlení. Nikdy nenapíši

jedinou stránku, která by mě odhalila nebo která by něco odhalila. Lehounký oblak se vznáší nad měsícem jako úkryt. Nevím nic, jako tyhle střechy. Selhal jsem, jako celá příroda.

— 260 —

Hledání pravdy, ať subjektivní pravdy přesvědčení, objektivní pravdy skutečnosti nebo sociální pravdy peněz či moci, s sebou vždycky nese – pokud se o ně zasazuje někdo, kdo má nárok na odměnu – nejzazší poznání její neexistence. Velká životní výhra připadne jen tomu, kdo si koupil los náhodou.

Umění má hodnotu, protože nás odsud odvádí.

— 261 —

10. 3. 1931

Jako někdo pracuje z nudy, i já občas píšu proto, že nemám co říct. Do fantazií, do nichž přirozeně upadá ten, kdo nemyslí, upadám já písenně, protože umím snít v próze. A je mnoho upřímného citu, mnoho opravdového dojetí, které vytěžím z toho, že necítím.

Jsou chvíle, kdy prázdnota životního pocitu dosahuje hutnosti čehosi kladného. U velikánů činu, to znamená světců, neboť ti jednají s veškerým citem a nejenom s jeho částí; vede tento pocit, že život není nic, k nekonečnu. Věncí se nocí a hvězdami, pomazávají se mlčením a samotou. U velikánů nečinnosti, k nimž se pokorně počítám já, týž pocit vede k infinitezimálnosti; pocity se natahují jako guma, aby bylo vidět póry jejich falešného ochablého trvání.

A jedni i druzí v těchto chvílích milují spánek stejně jako obyčejný člověk, který není ani činný, ani nečinný, pouhý reflex rodové existence lidského druhu. Spánek je splynutí s Bohem, nirvána, ať

už je definována jakkoli; spánek je pomalý rozbor pocitů, ať už je používán jako atomická věda duše, nebo prospáván jako hudba vůle, pomalý anagram jednotvárnosti.

Píšu a prodlévám u slov jako u výkladních skříní, kam nevidím, a zůstávají mi polosmysly, skorovýznamy, asi jako barvy látek, které jsem nerozeznal, vystavené kombinace složené z nevímjakých předmětů. Píšu a ukolébávám se jako šílená matka mrtvé děcko.

Octl jsem se na tomto světě jednoho mně neznámého dne a do té doby jsem od chvíle, kdy jsem se zřejmě narodil, žil, aniž jsem cítil. Když jsem se zeptal, kde jsem byl, všichni mě oklamali a všichni si protiřečili. Když jsem žádal, aby mi řekli, co mám dělat, všichni mě mátlí a každý mi říkal to svoje. Když jsem se cestou zastavil, protože jsem nevěděl, kam mám jít, všichni užasli, že nejdu dál tam, kde to nikdo neznal, anebo že se nevrátím zpátky – já, který jsem se probudil na rozcestí a nevěděl jsem, odkud přicházím. Viděl jsem, že jsem na jevišti a neznám roli, kterou druzí hned odříkávají, přestože ji také neznají. Viděl jsem, že jsem oblečený jako páže, a nedali mi královnu, a ještě mě vinili z toho, že ji nemám rád. Viděl jsem, že držím v rukou poselství, které mám předat, a když jsem jim řekl, že ten papír je nepopsaný, smáli se mi. A pořád nevím, jestli se smáli proto, že každý papír je nepopsaný, nebo proto, že každé poselství se uhádne.

Nakonec jsem si na tom rozcestí sedl na kámen jako k domácímu krbu, který jsem neměl. A začal jsem tu osamocen dělat lodičky z toho papíru se lží, který mi dali. Nikdo mi nechtěl uvěřit, ani jako lháři, a já neměl jezírko, abych dokázal svou pravdu.

Zahálčivá, ztracená slova, ojedinělé metafory, které nejasná úzkost spoutává se stíny... Stopy lepších chvil, prožitých v nevímjakých alejích... Zhasnutá lampa, jejíž zlato se ve tmě třpytí pamětí vyhaslého světla... Slova předaná nikoli větru, ale zemi, spuštěná z malátných prstů jako suché listí, které by do nich spadlo z neviditelně nekonečného stromu... Stesk po rybnících na cizích statcích... Něha k něčemu, co se nikdy nestalo...

Žít! Žít! A aspoň tušení, zda se mi bude na Proserpinině loži dobře spát.

— 262 —

8. 4. 1931

Po celý den, v celé té bezútěšnosti lehkých vlahých mračen, se šířily zprávy o revoluci. Takové informace, ať už pravdivé nebo ne, ve mně vždy vzbuzují zvlášť nepříjemný pocit, v němž se mísí pohrdání a fyzická nevolnost. Představa některých lidí, že něco změní rozruchem, je pro můj rozum bolestná. Násilí, ať už jakékoli, mi bylo vždy zbytnělou formou lidské hlouposti. A pak, všichni revolucionáři jsou hlupáci, stejně jako v menší míře – protože tolik nevadí – jsou jimi všichni reformátoři.

Revolucionář nebo reformátor – omyl je týž. Člověk, který je neschopen ovládnout nebo reformovat svůj vlastní postoj k životu, což je vše, nebo své vlastní bytí, což je skoro vše, se utíká k tomu, že chce měnit druhé a vnější svět. Každý revolucionář, každý reformátor je utečenec. Potýkat se s někým je nebýt schopen potýkat se se sebou. Napravovat je být nenapravitelný.

Jestliže se člověk náležitě citlivosti a zdravého rozumu pozastavuje nad zlem a nespravedlností světa, pak se to přirozeně snaží napravit nejprve tam, kde se mu to projevuje nejbližše; a to najde u sebe. Tenhle úkol mu zabere celý život.

V našem pojetí světa spočívá pro nás vše; změnit naše pojetí světa znamená změnit pro nás svět, čili změnit svět, protože svět pro nás nikdy nebude ničím jiným než tím, čím je pro nás. Ta vnitřní správnost, s níž napíšeme plynou a krásnou stránku, ta opravdová náprava, s níž oživíme svou mrtvou citlivost – to je pravda, naše pravda, jediná pravda. To ostatní na světě je krajina, rám pro naše pocity, vazba pro naše myšlenky. A je tím ať už jako barevná krajina

věcí a bytostí – luka, domy, plakáty, šaty –, anebo jako bezbarvá krajina jednotvárných duší, jednu chvíli vystupující na povrch ve starých slovech a omšelých gestech a jindy se propadající až k základům základní hlouposti lidského výrazu.

Revoluce? Změna? V hloubi své duše vlastně opravdu chci, aby zmizela ta ochablá mračna, která šedivě zastírají oblohu: chci vidět, jak se mezi nimi začíná objevovat modř, ta jasná a skutečná pravda, protože nic není ani nechce.

— 263 —

18. 6. 1931

Uvažuji-li pozorně o životě, jak jej žijí lidé, neshledávám v něm nic, co by jej odlišovalo od života, jak jej žijí zvířata. Jedni i druhí jsou nevědomky vrženi doprostřed věcí a světa; jedni i druhí se zabavují o přestávkách; jedni i druhí denně procházejí touž organickou dráhou; jedni i druhí nemyslí dál, než myslí, ani nežijí, dál, než žijí. Kočka se natáhne na sluníčko a tam spí. Člověk se s veškerou svou složitostí natáhne do života, a tam spí. Ani jeden, ani druhý se neosvobodí z fatálního zákona být takový, jaký je. Žádný z nich se nepokusí zvednout tíhu bytí. Největší z lidí milují slávu, milují ji však ne jako vlastní nesmrtelnost, ale jako nějakou abstraktní nesmrtelnost, na níž možná nebudou mít podíl.

Tyto úvahy, u mě tak časté, mě vedou k náhlému obdivu pro onen druh jedinců, kteří mě instinktivně odpuzují. Mám na mysli mystiky a askety – ty vzdálené z nejrůznějších Tibetů, ty Šimony Stylity z nejrůznějších sloupů. Ti se opravdu, přestože v absurdnu, pokoušejí osvobodit z animálního zákona. Ti se opravdu, přestože v šílenství, pokoušejí popřít zákon života – to, že se člověk natáhne na sluníčko a čeká na smrt, aniž na ni myslí. Hledají, přestože znehybněli nahoře na nějakém sloupu; touží, přestože se zavřeli v cele

bez světla; chtějí něco, co neznají, i v dané trýzni a ve vnuceném bolu.

My ostatní, kteří žijeme zvířecky s větší či menší složitostí, procházíme jevištěm jako statisté, kteří nic neříkají a spokojí se s pošetilou pompou té dráhy. Psi i lidé, kočky i hrdinové, blechy i géniové, všichni si hrajeme na existenci, aniž na to myslíme (ti nejlepší myslí jen na myšlení), pod velkým poklidem hvězd. Ti druzí – mystikové neblahé hodiny i oběti – aspoň cítí v těle a v každodennosti magickou přítomnost tajemství. Jsou osvobození, protože popírají viditelné slunce; jsou plní, protože se vyprázdňují z prázdnoty světa.

Málem jsem mystik jako oni, když o nich mluvím, ale nebyl bych schopen být víc než těmito slovy psanými v momentálním rozpoložení. Budu vždycky ten ze Zlatnické ulice, tak jako veškeré lidstvo. Budu vždycky – veršem či prózou – zaměstnanec v kanceláři. Budu vždycky v mystice či nemystice lokální a podřízený, služebník svých pocitů a té chvíle, v níž je budu mít. Budu vždycky pod velikým modrým baldachýnem němých nebes ministrantem nepochopeného obřadu, opatřen životem, abych jej mohl vykonávat, a – aniž bych věděl proč – budu dělat gesta a kroky, mít postoje a způsoby, dokud ta slavnost nebo má role v ní neskončí a já si budu smět jít pro lahůdky k velkým stánkům, které jsou pryč kdesi vzadu dole v zahradě.

— 264 —

Bůh mě stvořil jako dítě a nechal mě jím být navždy. Proč ale připustil, aby mě Život bil a bral mi hračky a nechal mě na hřišti samotného, abych si slabýma ručkama žmoulal modrou košilku ušpiněnou od nekonečných slz? Jestliže jsem nemohl žít jinak než milován, proč opovrhli mou láskou? Ach, pokaždé když vidím na ulici plakat nějaké děcko, děcko, které druzí zapudili, pak v netu-

šené hrůze mého znaveného srdce mě bolí cosi víc než ten dětský smutek. Bolím se v celé šíři procítěného života a moje jsou ručky, které kroutí cíp košilky, moje jsou rty zkřivené skutečnými slzami, moje je slabost, moje je samota, a smích dospělého života, který mívá, mě používá jako světlo sirek, škrtnutých o citlivou látku mého srdce.

— 265 —

Někdy, aniž bych to čekal nebo měl čekat, se začnu dusit vulgaritou a je mi fyzicky špatně z hlasu a z pohybů takzvaného bližního. Tu fyzickou nevolnost cítím přímo v žaludku a v hlavě, stupidní div procitlé senzibility... Každý člověk, který na mě promluví, každá tvář, jejíž oči na mě zírají, mě zasáhnou jako urážka nebo nějaké svinstvo. Jsem hrůzou bez sebe. Šílím z toho, že cítím, jak ty lidi cítím.

A v těch okamžicích žaludeční pohromy přede mnou téměř pokaždé vystane nějaký muž, nějaká žena nebo i dítě jako reálný představitel té banálnosti, která mě ničí. A není to představitel vzešlý z mé subjektivní, smyšlené emoce, ale z objektivní pravdy, zvenčí skutečně shodný s tím, co cítím uvnitř, analogicky vykouzlený jako potvrzení pravidla, které mám na mysli.

— 266 —

Horko – jako nějaké neviditelné šatstvo – vzbuzuje chuť si je svléknout.

20. 6. 1931

Tohle je jeden z dní, kdy mě jednotvárnost všeho tíží, jako bych se dostal do vězení. Ta jednotvárnost všeho však není nic jiného než jednotvárnost ve mně. Každá tvář, byť by patřila tomu, koho jsme viděli včera, je dnes jiná, neboť dnes není včera. Každý den je právě ten, který je, a stejný nikdy na světě nebyl. Jen v naší duši je totožnost – totožnost cítěná, přestože falešná, se sebou –, skrze kterou se všechno připodobňuje a zjednodušuje. Svět, to jsou oddělené věci a různé hrany; jsme-li však krátkozrací, je to stálá nedostačující mlha.

Mou jedinou touhou je utéci. Utéci tomu, co znám, utéci tomu, co je mé, utéci tomu, co mám rád. Toužím odjet – ne někam do nemožných Indií nebo na velké ostrovy kdesi na Jihu, ale na jakékoli místo – na vesnici nebo do pustiny –, které by v zásadě nebylo tímhle místem. Už se nechci dál dívat na tyhle obličejy, tyhle zvyky a tyhle dny. Chci si někde odpočinout od svého organického předstírání. Chci cítit, že spánek přichází jako život a ne jako odpočinek. Může mi to dát nějaká chatrč na břehu moře nebo třeba i jeskyně ve zvrásněném podhůří. Bohužel jenom má vůle mi to dát nemůže.

Zákonem života je otroctví a jiný zákon není, protože tenhle je nevyhnutelný a není možná vzpoura ani útulek na dosah. Někdo se jako otrok narodí, jiný se jím stane a jinému je zase otroctví dáno. Zbabělá láska, kterou všichni chováme ke svobodě – a svobodu bychom jako něco nezvykle nového stejně nakonec zavrhlí –, je pravým projevem tíže našeho otroctví. Copak bych se já sám, poté co jsem prohlásil, že toužím po chatrči nebo jeskyni, kde bych se zbavil té všeobecné jednotvárnosti, která vychází ze mne, do té chatrče nebo jeskyně odvážil odejít, když ze zkušenosti vím, že tu jednotvárnost, jelikož je ze mne, bych měl při sobě napořád? Kde bych já sám, dusící se tam, kde jsem a protože jsem, dýchal líp, když

ta nemoc je v mých plicích a ne ve věcech, jež mě obklopují? Kdo mi zaručí, že mně samému, dychtícímu po jasném slunci a volných lukách, po viditelném moři a širém obzoru, by nechyběla známá postel nebo strava nebo těch osm schodů z domu do ulice nebo trafika na rohu nebo každodenní pozdrav vyměněný s lelkujícím holičem?

Vše, co nás obklopuje, se stává naší součástí, vmísí se do našeho pocitu těla a života a jako slina velikého Pavouka nás neznatelně spojí s tím, co je blízko, a zaplétá nás do lehkého lůžka pomalé smrti, v němž se pohupujeme ve větru. Všecko je námi a my jsme vším; k čemu to však je, jestliže všecko je nic? Sluneční paprsek, oblak, jehož let vytušíme z náhlého stínu, vánek, který se zvedne, a to ticho, když zase ustane, ta či ona tvář, něčí hlasy a mezi jejich řečí náhodný smích, a potom noc, v níž beze smyslu vyvstávají rozlámané hieroglyfy hvězd.

— 268 —

2. 7. 1931

Po probdělé noci nás nikdo nemá rád. Ztracený spánek nás připravil o cosi, co nás činilo lidskými. Provází nás zřejmě jakési latentní podráždění přímo v neorganickém ovzduší, jež nás obklopuje. Jsme to nakonec my sami, kdo se zbavil opory, a právě mezi námi a námi se odehrává diplomacie jalové bitvy.

Vlekl jsem dnes ulicemi nohy a velikou únavu. Duše se mi scvrkla na svinuté přadeno a to, co jsem a co jsem byl, což jsem já, zapomělo svoje jméno. Mám-li nějaký zítřek, pak vím jen to, že jsem nespál, a zmatená směs různých intervalů vkládá dlouhé zámlky do mé vnitřní řeči.

Ach, veliké parky patřící jiným, zahrady tolika lidem přístupné, kouzelné aleje těch, co mě nikdy nebudou znát! Stagnuji mezi bdě-

ním jako někdo, kdo se jakživ neodvážil být zbytečný, a to, o čem přemítám, procitne v závěrečném snu.

Jsem ovdovělý, sám sobě klášterní dům, v němž straší plaché, skrývající se přízraky. Jsem pořád ve vedlejšímu pokoji, nebo jsou to ony, a kolem mě hlasitě šumí stromy. Bloudím a nalézám; nalézám, protože bloudím. Mé dětské dny, vy samy oblečené v zástěrce!

A uprostřed toho všeho jdu dál ulicí, ospalý zatoulaný list. Líný závan větru mě smetl ze země a já tčkám jako dohasínající červánky mezi událostmi krajiny. Na vlekoucích se nohou mě tíží víčka. Chtěl bych spát, protože chodím. Svírám ústa, jako by se mi rty měly slepit. Mé bloumání ztroskotává.

Ano, nespál jsem, ale jsem tak pravdivější, když jsem nespál, ani nespím. Pak jsem to skutečně já v téhle náhodné a symbolické věčnosti poloviční duše, jíž klamu sám sebe. Občas se na mě někdo podívá, jako by mě znal a nepoznával. I já cítím, že se na ně dívám z očních důlků pod víčky, která se jich dotýkají, a nechci vědět, že vůbec je nějaký svět.

Chce se mi spát, dlouho, nekonečně spát!

— 269 —

13. 7. 1931

V tčkavých stínech slábnoucího světla, dřív než se podvečer stane večerem, rád se bezmyšlenkovitě toulám mezi tím, v co se město mění, a jdu tak, jako by se už s ničím nedalo nic dělat. Spíš mé imaginaci než mým smyslům vyhovuje rozptýlený smutek, který mě provází. Tak tčkám a bez čtení v sobě listuji v jakési knize, o jejíž textu roztroušeném v rychlých obrazech si nedbale vytvářím nikdy nedovršený názor.

Někdo čte tak, že všechno přelétne zběžným pohledem a vyvodí závěry, aniž viděl všechno. Právě tak si z knihy, jíž se probírám v duši,

beru cosi roztěkaného k vyprávění, vzpomínky nějakého jiného tuláka, úryvky z líčení červánků nebo měsíčních nocí se zahradními alejemi uprostřed, v nichž se dlouze procházejí postavy v hedvábí.

Nerozlišuji mezi jednou a druhou nudou. Kráčím současně ulicí, pozdním odpolednem a sněnou četbou, a ty cesty skutečně měřím svými kroky. Emigruji a odpočívám, jako bych byl na palubě lodi, která už se octla na širém moři.

Světla mrtvých svítlen náhle splynou v dvojím prodloužení dlouhé zahýbající ulice. Můj smutek rázem vzroste. Kniha totiž skončila. Ve vzdušné lepkavosti abstraktní ulice je jenom vnější vlákno citu, jež jako slina blbého Osudu mi stéká na vědomí duše.

Jiný život – šerícího se města. Jiná duše – člověka pozorujícího nastávající noc. Kráčím dál nejistý a alegorický, neskutečně cítící. Jsem jako příběh, který někdo dovyprávěl, a vyprávěl tak dobře, že na začátku jedné kapitoly tohoto románového světa jako bych tělesně – ale ne příliš – opravdu šel: „O tomhle čase bylo možné vidět muže, jak pomalu kráčí ulicí v...”

Co je mi do života?

— 270 —

Prázdninová próza

Ta malá pláž jako nepatrný záliv, vyloučená ze světa dvěma miniaturními mysy, mi za tři volných dnů byla útočištěm přede mnou samým. Dolů se šlo po hrbolatých schodech, nahoře dřevěných a od poloviny vytesaných do skály, s rezavým železným zábradlím. A vždycky když jsem po těch starých – zvláště těch kamenných – schodech šlapal dolů, vystupoval jsem ze své vlastní existence a nalézal sám sebe.

Okultisté, nebo alespoň někteří z nich, tvrdí, že duše mívá své vrcholné okamžiky, kdy se citem nebo částí paměti rozpomíná na nějakou chvíli, na nějakou stránku či stín dřívějšího vtělení. A je-

likož se tak vrací do dob, kdy je blíž původu a počátku věcí než v přítomnosti, pociťuje jakési dětství a osvobození.

Dalo by se říci, že když jsem sestupoval po těch nyní málo používaných schodech a pomalu přicházel na tu věčně opuštěnou malou pláž, volil jsem magický postup, abych se co nejvíce přiblížil možné monádě, jíž jsem. Určité způsoby a projevy mého každodenního života – představované v mé stálé bytosti touhami, nechutí a starostmi – uvolňovaly své číhavé sevření, k nerozeznání splývaly se stíny, a já nabýval vnitřního odstupu, v němž mi bylo zatěžko rozpočtenout se na včerejšek nebo uznat za svou tu bytost, která ve mně každý den žije. Moje obvyklé city, moje pravidelně nepravidelné zvyky, moje řeči s druhými lidmi, mé ústupky sociální struktuře světa – to všechno mi připadalo jako něco kdesi přečteného, neživé stránky jakéhosi vytištěného životopisu, podrobnosti nějakého románu v těch spojovacích kapitolách, které čteme duchem jinde, zatímco dějová nit se uvolňuje, až docela sklouzne na zem.

Pak jsem se na té pláži hlučící jen svými vlnami či větrem, který míjel ve výši jako velké neexistující letadlo, oddával novému druhu snů – beztvarým, jemným divům hluboké impresie bez obrazů, bez emocí, čirým jako nebe a voda, snům, jež se zvučně vinou krajkovím vzdutého moře z hloubi jakési veliké pravdy; chvějí se v šikmé modři v dáli, o něco blíž zelenavě prosvítají s jinými, špinavě zelenými odstíny, až se nakonec rozpadají do tisíců paží natahujících se po hnědavém písku a vysliněné pění a shrnou v sobě všechny příboje, návraty k původní svobodě, stesk po božství, beztvaré a nebolavé vzpomínky z dřívějšího snad šťastného stavu, jakési tělo stesku s duší z pěny, odpočinek, smrt, všechno nebo nic, co jako veliké moře obtéká ten ostrov ztroskotanců, jímž je život.

A já nespavě spal, už odvrácen od toho, co jsem měl cítit, soumrak sebe sama, zvuk vody mezi stromy, klid velikých řek, svěžest smutných večerů, pomalý dech bílé hrudi za dětského spánku kontemplace.

22. 8. 1931

Dřív než skončí léto a nastane podzim, v teplém mezidobí, kdy vzduch tíží a barvy jsou tlumenější, halívají se večery falešnou gloriolou. Podobají se oněm čárům imaginace, kdy stesk po ničem se táhne donekonečna jako hadovitá brázda za lodí.

Za takových večerů mě jako moře za přílivu zalévá pocit horší než nuda, jemuž však jiné jméno než nuda nepřísluší – pocit bezbřehé neutěšenosti, ztroskotání celé duše. Cítím, že jsem ztratil shovívavého Boha, že skonala Podstata všeho. A cítěný vesmír je pro mě mrtvolou, kterou jsem miloval, když byla životem; všecko se však obrátilo v nic pod ještě teplým světlem posledních červánků.

Moje nuda se začíná podobat hrůze; moje omrzelost je jakýsi strach. Můj pot není ledový, ale ledové je moje vědomí mého potu. Není to tělesná nevolnost, jenomže duševní nevolnost je tak velká, že mi vniká do všech pórů, a tak zaplavuje i tělo.

Ta nuda je tak nesmírná, ta hrůza z toho, že žiju, tak svrchovaná, že nevím o ničem, co by tu mohlo posloužit jako utišující prostředeček, jako protilék, balzám nebo jako zapomnění. Spát mě nadevše děsí. Umřít mě nadevše děsí. Jít a stát představují tutéž nemožnou věc. Doufat a nevěřit se sobě rovnají v chladu a popelu. Jsem police prázdných sklenic.

A přece jaký stesk po budoucnu, jestliže svým všedním zrakem přijmu mrtvý pozdrav ozářeného dne, který končí! Jaký velký pohřeb naděje prochází ještě zlatavým tichem lhostejných nebes, jaký průvod prázdna a nicoty se šíří po zrudlé modři, která zanedlouho zbledne na širých pláních bělavého prostoru!

Nevím, co chci nebo co nechci. Už neumím chtít, už nevím, jak se chce, už neznám emoce nebo myšlenky, jimiž obvykle víme, že něco chceme nebo nechceme chtít. Nevím, kdo jsem nebo co jsem. Jako někdo, na koho se zřítíla zeď, ležím pod zhrouceným prázdne

celého vesmíru. A tak jdu ve stopách sebe sama, dokud nenastane noc a něco potěchy z jiného bytí se nezaviní jako vánek na počátku mé netrpělivosti se sebou samým.

Ach, a ten vysoký měsíc, největší za těchto pokojných nocí, vlhkých úzkostí a neklidem! Zlověstný mír nebeské krásy, chladná ironie teplého vzduchu, modravá čern zamžená svitem měsíce a plachá hvězdami.

— 272 —

2. 9. 1931

Pozoruji inkognito postupné slábnutí svého života, pomalé hroucení všeho, čím jsem chtěl být. Mohu říct – a bude to taková pravda, která nepotřebuje květiny, aby se vědělo, že je mrtvá –, že není nic, co bych byl chtěl anebo do čeho bych byl vložil, třebaš jen na okamžik, sen pro ten pouhý okamžik, aby se mi nerozpadl pod okny na prach, jako když z horního patra spadne květináč. Vypadá to dokonce, jako by Osud vždycky nejdřív chtěl, abych se zamiloval nebo toužil po něčem, co on sám mi nastrčil, abych hned nato zjistil, že to moje není a nebude.

Jako ironický pozorovatel sebe sama jsem však nikdy neklesl na mysli natolik, abych přestal život pozorovat. A od té doby, co předem vím, že každá nejasná naděje bude zklamána, trnu zvláštním potěšením, když se zároveň těším ze zklamání i z naděje, jako z hořkého se sladkým, což působí, že sladké je proti hořkému ještě sladší. Jsem chmurný stratég, který po všech prohraných bitvách si už v předvečer každé další bitvy s potěšením rýsuje podrobné schéma svého fatálního ústupu.

Jako zloduch mě pronásleduje úděl, že si nemohu nic přát, abych předem nevěděl, že to mít nemám. Spatřím-li na ulici nějakou dívku na vdávání a představím-li si jen na okamžik – zcela nezaopatřené jaké

by to bylo, kdyby byla má, je naprosto jisté, že už pár kroků od mého snu na tu dívku čeká muž, očividně její manžel nebo milý. Romantik by z toho udělal tragédii; cizí člověk by to cítil jako komedii; ve mně však se ty dvě věci spojují, protože jsem romantik v sobě a cizí k sobě, a tak raději obrátím stránku k další ironii.

Někdo říká, že život bez naděje není možný, jiný zase, že s nadějí je prázdný. Já ani nedoufám, ani si nezoufám, a tak život je mi prostě vnějším obrazem, který zahrnuje i mne a který pozoruji jako podívanou bez zápletky, určenou jen k pobavení očí – nic neznamenající tanec, poletování listů ve větru, barevnou hru světél v oblacích, náhodnou spleť ulic starého města.

Jsem z větší části próza, kterou píší. Rozvíjím se ve větách a odstavcích, funguji jako interpunkce a ve volném proudu obrazů se jako v dětství převlékám za krále do novinového papíru anebo – stejně jako rytmicky spojuji řadu slov – zdobím se jako blázen uschlými květy, které v mých snech jsou pořád svěží. A především jsem klidný jako hadrový kašpárek, který by u vědomí sama sebe potrásl občas hlavou, aby rolnička na jeho špičaté čapce (neoddělitelné části jeho hlavy) zacinkala cosi jako vyzváněný život mrtvého, maličkou výstrahu určenou Osudu.

Kolikrát však se mě uprostřed téhle pokojné nespokojenosti pomalu zmocňuje vědomý pocit prázdna a nudy z takového způsobu myšlení! Kolikrát jako člověk, který slyší mluvit skrze ustávající a znovu začínající zvuky, cítím esenciální hořkost tohoto lidskému životu odcizeného života – života, v němž se neděje nic jiného než to, co se děje ve vědomí jeho samého! Kolikrát, když se probudím sám ze sebe, zahlédnu z exilu, jímž jsem, oč lepší by bylo být mezi všemi nikým, tím šťastným, co zná aspoň skutečnou trpkost, tím spokojeným, co místo nudy zná únavu, co trpí, místo aby předpokládal, že trpí, co se zabije, místo aby se mořil!

Stal jsem se postavou z knihy, čteným životem. To, co cítím, je (aniž bych chtěl) cítěno proto, aby se mohlo napsat, že se to cí-

tilo. To, co myslím, je ihned ve slovech, smíseno s obrazy, které to rozrušují, nabízí se to rytmům, které jsou čímsi jiným. Samou rekompozicí jsem se zničil. Samým přemýšlením o sobě stal jsem se svými myšlenkami, nikoli však sebou. Sondoval jsem se a upustil jsem sondu; pořád přemýšlím, jsem-li hluboký nebo ne, a nemám teď jinou sondu než pohled, který mi na černém pozadí zrcadla hluboké studny ukazuje jasně mou vlastní tvář, jež mě pozoruje, jak ji pozoruji.

Jsem cosi jako stará hrací karta neznámého druhu, jediná zbylá ze ztraceného balíčku. Nemám smysl, neznám svou hodnotu, nemám k čemu se přirovnat, abych se našel, nemám k čemu sloužit, abych se poznal. A tak se v postupných obrazech, v nichž se popisuji – nikoli bez pravdy, ale s pomocí lži – ocitám spíš v obrazech než v sobě, vyslovuji sám sebe až do nebytí, píšu duši jako inkoustem, protože k ničemu jinému než k psaní není. Moje reakce však ustává a já znovu rezignuji. Vracím se v sobě k tomu, co jsem, i kdybych nebyl nic. A cosi jako slzy bez pláče mě pálí v nehybných očích, cosi jako úzkost, k níž nedošlo, mi drsně svírá vyschlé hrdlo. Ale běda, ani nevím, co bych oplakával, kdybych byl plakal, ani proč se stalo, že jsem to neoplakával. Fikce se mě drží jako stín. A jediné, co chci, je spát.

— 273 —

3. 9. 1931

City, které nejvíc bolí, emoce, které nejvíc trýzní, jsou ty, které jsou nesmyslné – touha po nemožných věcech právě proto, že jsou nemožné, stesk po něčem, co nikdy nebylo, žádostivost něčeho, co být mohlo, lítost, že nejsme jiní, nespokojenost s existencí světa. Všechny tyto polotóny vědomí duše v nás vytvářejí jakousi bolestnou krajinu, věčný soumrak toho, co jsme. Naše sebecítění je pak

pustá pláň za setmění, zesmutnělá rákosím při řece bez lodí, která se jasně černá mezi vzdálenými břehy.

Nevím, jsou-li tyto city plíživým šílenstvím z beznaděje, nebo jsou-li to reminiscence na nějaký jiný svět, kde jsme snad kdysi byli – reminiscence propletené a promíchané jako snové vidiny, nesmyslné v té podobě, kterou vidíme, nikoli však v jejich původu, kdybychom jej znali. Nevím, jestli existovaly jiné bytosti, jimiž jsme byli a jejichž větší úplnost dnes jako jejich stíny neúplně cítíme – bez oné konzistence, kterou si stěží představíme v pouhých dvou dimenzích stínu našeho života.

Vím, že tyto myšlenky z emoce v duši zběsile bolí. Nemožnost představit si něco, čemu by odpovídaly, nemožnost najít cosi, co by nahradilo to, k čemu se ve své vizi upínají – to všechno tíží jako prokletí bůhví odkud nebo od koho nebo proč.

Ze všeho toho cítění však nepochybně zůstane nechut' k životu a všem jeho hnutím, předčasná únava z tužeb a všech jejich způsobů, nejasná nechut' ke všem citům. V takových chvílích subtilního žalu nemůžeme dokonce ani ve snu být milenci, být hrdiny, být šťastni. To všechno je prázdné, dokonce i v samé své představě. To všechno se říká v jiném, nám nesrozumitelném jazyce, v pouhých zvucích slabik bez pochopitelného tvaru. Život je dutý, duše je dutá, svět je dutý. Všichni bohové umírají smrtí větší než smrt. Všechno je prázdnější než vzduchoprázdno. Je to všechno chaos z ničeho.

Když o tom přemýšlím a rozhlížím se, abych viděl, jestli mi realita neuhasí žízeň, vidím bezvýrazné domy, bezvýrazné tváře, bezvýrazná gesta. Kameny, těla, ideje – všechno je mrtvé. Všechna hnutí stojí, stojí v téže zastávce. Nic mi nic neříká. Nic mi není známé ne proto, že by mi to bylo cizí, ale proto, že nevím, co to je. Svět je pryč. A v hloubi mé duše – jako jediná realita téhle chvíle – je jakýsi prudký a neviditelný žal, smutek, jímž promlouvá něčí pláč v tmavém pokoji.

14. 9. 1931

Po prvních slábnoucích vedrech končícího léta objevily se vpozdvečer tu a tam určité měkčí odstíny širokého nebe, určité závaný chladného větru, které ohlašovaly podzim. Nebylo to ještě žloutnutí stromů nebo padání listů ani ta nejasná úzkost provázející náš pocit vnější smrti, která jednou přijde i k nám. Bylo to jako únava z trvajících úsilí, nejasná ospalost po posledních projevech činnosti. Ach, za těchto večerů je tolik hořké lhostejnosti, že podzim dřív než kolem nás začne v nás.

Každý podzim, který nastává, je blíž našemu poslednímu podzimu, a totéž platí o podletí či létu; podzim však svou povahou připomíná, že všechno končí, zatímco letní pohled nám dá snadno zapomenout. Není ještě podzim, ve vzduchu ještě není žlutý spadaného listů či vlhký smutek času, který se později stane zimou. Avšak stopa nejasného smutku, žal oblečený na cestu je v pocitu, jímž nejasně zpozorníme k prolínání barev kolem nás, k jiné tónině větru, k dávnému poklidu, který se s příchodem noci šíří nevyhnutelnou přítomností vesmíru.

Ano, všichni pomineme, vším pomineme. Nic nezůstane po tom, kdo používal citů a rukavic, po tom, kdo mluvil o smrti a o místní politice. Tak jako stejné světlo ozařuje tváře svatých a psí dečky kolemjdoucích, tak také týž nedostatek světla zanechá ve tmě to nic, co zůstane z toho, že někdo byl svatý a jiný nosil psí dečky. V širém kolotání podobném víru suchého listů, jímž se netečně nechává unášet celý svět, záleží stejně málo na královstvích jako na šatech švadlen, a kadeře plavovlasých dětí krouží v témž smrtelném kole jako žezla, jež představovala impéria. Všechno je nic a v atriu Neviditelna, jehož otevřenými dveřmi je naproti vidět pouze dveře zavřené, tančí – poslušny onoho větru, který bez rukou jimi zmítá – všechny věci malé i velké, které pro nás a v nás tvořily pocíťovaný

řád vesmíru. Všechno je stín a vířící prach, ani jiného hlasu není než zvuk toho, co vítr zdvíhá a vleče, ani jiného ticha než toho, co vítr opouští. Někteří – lehké lístky, ne tolik poutané k zemi – unikají vysoko z reje Atria a dopadnou dál než okruh těch těžkých. Jiní – téměř neviditelní, týž prach, odlišný jen při pohledu zblízka – si ustelou přímo v tom víru. Jiní pak – miniaturní kmeny – jsou vtaženi do kola a klesají tu a tam. Jednoho dne se na konci poznání věcí otevrou zadní dveře a vše, co jsme byli – smetí hvězd a duší – bude vymeteno ven, aby to, co je, začalo znovu.

Srdce mě bolí jako nějaké cizí těleso. Mozek mi prospává všechno, co cítím. Ano, je počátek podzimu, který vnáší do vzduchu a do mé duše ono bezúsměvné světlo, lemující mrtvou žlutí nezřetelné oblíny nečetných mraků při západu slunce. Ano, je počátek podzimu a v té čiré chvíli je jasné poznání bezejmenné nedostatečnosti všech věcí. Nastává podzim, ano, podzim, který je nebo který bude, a předčasná únava ze všeho konání a předčasné rozčarování ze všech snů. Co mohu čekat a od čeho? A tak už svými myšlenkami kroužím mezi listím a prachem atria na nesmyslné oběžné dráze ničeho a vyluzuji zvuky života na čistých dlaždicích, které kosé slunce pozlacuje konečností ani nevím kde.

Vše, nač jsem myslel, vše, o čem jsem snil, vše, co jsem udělal či neudělal – to vše odejde s podzimem jako vyškrtnuté zápalky povalující se po zemi nebo papíry zmuchlané do koule, anebo velká impéria, všechna náboženství a filosofie, s nimiž si při jejich vymýšlení hrály ospalé děti propasti. Všechno, co byla má duše – počínaje vším, oč jsem usiloval, až po všední dům, kde bydlím, počínaje bohy, které jsem měl, až po šéfa Vasquese, kterého jsem také měl – to vše odejde s podzimem, všechno odejde ve lhotejné něze podzimu. Všechno odejde s podzimem, ano, s podzimem...

15. 9. 1931

Oblaka... Dnes si uvědomuji nebe; jsou totiž dny, kdy je sice nevidím, ale cítím, jelikož žiji ve městě a nikoli v přírodě, do níž patří. Oblaka... Jsou dnes hlavní realitou a znepokojují mě, jako by zatažená obloha byla jedním z velkých nebezpečí mého osudu. Oblaka... Jejich rozběhlé, nahé shluky plynou od přístavu k Hradu, od západu k východu místy bílé, pokud se v cárech ženou jako předvoj nevím čeho; načernalé, pokud jsou pomalejší a hned se nenechají smést slyšitelným větrem; nebo pak špinavě černobílé, pokud jakoby v úmyslu zůstat tady zatmívají spíš svým příchodem než svým stínem falešný prostor rozvíraný ulicemi mezi svíravými řadami domů.

Oblaka... Existují, aniž to vím, a zemřu, aniž to chci. Jsem interval mezi tím, co jsem, a tím, co nejsem, mezi tím, o čem sním, a tím, co ze mě udělal život, abstraktní a tělesný průměr mezi věcmi, jež nejsou nic, přičemž ani já nejsem nic. Oblaka... Jaký neklid, jestliže cítím, jaká tíseň, jestliže myslím, jaká marnost, jestliže chci! Oblaka... Plynou pořád, některá tak veliká, až se zdá – protože přes domy není vidět, nejsou-li menší, než se zdá – že zakryjí celé nebe; jiná neurčitých rozměrů, jelikož to mohou být dva oblaky spojené, nebo jeden, který se rozpůlí, aniž by to tam nahoře na pozadí znavené oblohy mělo nějaký smysl; anebo ještě jiná oblaka, malá, co vypadají jako hračky nějakých mocností, nepravidelné míče v jakési nesmyslné, jednostranné hře, velice osamělá a chladná.

Oblaka... Zpytuji se a neznám se. Dosud jsem neudělal nic užitečného, ani už neudělám, co by stálo za to. Tu část života, kterou jsem nepromarnil zmatenými výklady ničeho, mařím tím, že píšu básně v próze o nesdělitelných pocitech, jimiž si přivlastňuji neznámý vesmír. Mám už dost sám sebe, objektivně i subjektivně. Mám už dost všeho, se vším všudy. Oblaka... Jsou vším, trosky výšin, dnes

to jediné skutečné mezi nižádnou zemí a neexistujícími nebesy; nepopsatelné cáry nudy, kterou jim přičítám; mlha zhoustlá v bezbarvých hrozbách; špinavá vata v nemocnici beze zdí. Oblaka... Jsou jako já, zmařený přechod mezi nebem a zemí, vedená jakýmsi neviditelným hnutím, ať už z nich hřmí či ne, ať už se vesele bělají nebo černě tmavnou, fikce intervalu a scestí, daleko od hluku země a bez ticha nebe. Oblaka... Dál plynou, stále plynou dál, dál budou stále uplývat v nesoustavném navíjení matných přaden v rozplynulých dálkách falešného zmařeného nebe.

— 276 —

Už je mi to jasné! Šéf Vasques je sám Život. Jednotvárný a nutný, prikazující a neznámý. Tenhle banální muž představuje banalitu Života. Navenek je mi vším, protože navenek je mi Život vším.

A jestliže kancelář ve Zlatnické ulici mi představuje život, tohle moje druhé poschodí, kde v téže Zlatnické ulici bydlím, mi představuje Umění. Ano, Umění, bydlící v téže ulici jako Život, jenže na jiném místě, Umění, které ulevuje od života, ale neulevuje v žití, umění stejně jednotvárné jako sám život, jenže na jiném místě. Ano, tahleta Zlatnická ulice mi v sobě shrnuje veškerý smysl věcí, řešení všech záhad, až na to, jestli záhady existují, což vyřešit nelze.

— 277 —

15. 9. 1931

Ani se neví, jestli to, co ze dne končí, se v marném žalu uzavírá s námi, nebo jestli to, co jsme, je klam mezi polostíny, a není nic víc než velké ticho bez divokých kachen, snášejíci se na jezera, kde rákosí ční v již umdlévající strnulosti. Neví se nic, žádná vzpo-

mínka nezbyvá na příběhy z dětství, chalupy, žádná něha neotálí z budoucích nebes, bríza, v níž se neurčitost ponenáhlu rozevívá ve hvězdách. Votivní lampa nejistě kmitá v chrámu, kam již nikdo nechodí, nehybně leží pod sluncem rybníčky na opuštěných statcích, nezná se jméno vyryté kdysi do kůry kmene a výsady neznámých se jako cáry papíru rozlétly po větrných cestách, dokud je nezastavily náhodné překážky. Jiní se vykloní z téhož okna jako druzí; spí ti, kdo zapomněli na zlý stín, teskníce po slunci, které neměli; a já sám, který se odvažuji bez činů, skončím bez výčitek mezi zatopeným rákosím, blátivý od blízké řeky a rozměklé únavy, za velkých podzimů vpozdvečer, v nemožných končinách. A skrze všechno jako svist nahé úzkosti pocítím za tím sněním svou duši – hluboké, čiré zavytí, marné v temnotě světa.

— 278 —

16. 9. 1931

Zvolna vyprchává den ve znaveném purpuru. Nikdo mi neřekne, kdo jsem, ani vědět nebude, kdo jsem byl. Z neznámé hory jsem sestoupil do údolí, které jsem neměl znát, a mé kroky za pomalého podvečera byly stopami zanechanými na lesních mýtinách. Všichni, které jsem miloval, na mě ve stínu zapomněli. Nikdo nevěděl o poslední lodi. Na poště nebylo zpráv o dopise, který nikdo neměl napsat.

Všechno však byl jen klam. Nevyprávěly se příběhy, které by byli vyprávěli jiní, ani se neví nic jistého o tom, kdo kdysi odešel v naději na klamné vyplutí, syn budoucí mlhy a příští nerozhodnosti. Mé jméno je mezi těmi, kdož meškají, a to jméno je stín, tak jako vše.

18. 9. 1931

Stejně tak jako všichni, ať už o tom víme nebo ne, máme nějakou metafyziku, tak také všichni, ať chceme nebo nechceme, máme nějakou morálku. Moje morálka je velice prostá – nikomu nečinít ani zlo, ani dobro. Nečinít nikomu zlo, protože nejenže druhým přiznávám stejné právo, jaké podle mého názoru přísluší mně, totiž aby mě nikdo neobtěžoval, ale také si myslím, že je dost na přirozeném zlu, co ho na světě musí být. Žijeme na tomhle světě všichni na palubě lodi, která z přístavu, jejíž neznáme, pluje do přístavu, o němž nic nevíme; měli bychom si cestu usnadnit vzájemnou ohleduplností. Nečinít dobro, protože nevím, co to dobro je, ani jestli je činím, když si myslím, že je činím. Co já vím, kolik zla napáchám, když dám almužnu? Co já vím, kolik zla napáchám, když vychovávám nebo vzdělávám? Pro každý případ se všeho zdržím. A navíc soudím, že pomáhat nebo objasňovat znamená do jisté míry činit zlo tím, že zasahujeme do cizího života. Dobrota je povahový rozmar: nemáme právo činit z druhých oběti našich rozmarů, byť z lidskosti nebo náklonnosti. Dobrodiní je něco, co se uděluje; proto je nemilosrdně zavrhuji.

Nečiním-li z morálních důvodů dobro, také nevyžaduji, aby bylo prokazováno mně. Onemocním-li, nejhorší pro mě je, že tím někoho nutím, aby o mě pečoval, což bych já pro druhého dělal jen s odporem. Nikdy nenavštěvuji nemocné přátele. Vždycky když jsem onemocněl já sám a někdo za mnou přišel, každá návštěva mi připadala jako nepříjemnost, jako urážka, jako neomluvitelné porušení mého neochvějného soukromí. Nemám rád, když mi někdo něco dává; připadá mi, že mě tím nutí, abych taky něco dával – jemu či někomu jinému, komukoli.

Jsem velice společenský velice negativním způsobem. Jsem vtělená neútočnost. Nejsem však víc než to, nemohu být víc než to. Ke

všemu, co existuje, chovám vizuální náklonnost, lásku inteligence. Nic ze srdce. V nic nevěřím, v nic nedoufám, nic nemiluji. S odporem a děsem zavrhuji poctivce veškeré poctivosti a mystiky veškerého mysticismu, nebo lépe, poctivost všech poctivců a mysticismus všech mystiků. Ten odpor je pak takřka fyzický, je-li ten mysticismus aktivní, snaží-li se přesvědčit cizí inteligenci nebo pohnout cizí vůli, nalézt pravdu nebo reformovat svět.

Považuji za štěstí, že už nemám příbuzné. Necítím tak povinnost někoho milovat, která by na mě nevyhnutelně dolehla. Stýská se mi jen literárně. Na své dětství vzpomínám se slzami, jsou to však slzy rytmické, v nichž už vzniká próza. Vzpomínám na ně jako na cosi vnějšího a skrze vnější věci, vzpomínám pouze na vnější věci. Není to poklid venkovských večerních posezení, co mě dojíímá z dětství, které jsem tam prožíval, je to příprava stolu k čaji, jsou to po domě rozestavěné kusy nábytku, jsou to tváře a pohyby lidí. To po obrazech se mi stýská. Proto stejně tak mě dojíímá dětství moje jako dětství cizí; v minulosti, o níž nevím, co je, obojí je jevem čistě vizuálním, vnímaným literárně. Ano, dojíímá mě to, nikoli však proto, že si vzpomínám, ale proto, že vidím.

Nikdy jsem nikoho nemiloval. Nejvíc jsem vždycky miloval své pocity – stavy vědomé vizuálnosti, dojmy procitlého slyšení, vůně, jimiž ke mně promlouvá pokora vnějšího světa a říká mi věci z minulosti (jak snadné je vzpomínat si podle pachů) – ty mi totiž poskytly víc skutečnosti, víc emocí než třeba obyčejný chléb, který pekli tam vzadu v pekárně, jako onoho dávného odpoledne, kdy jsem se vracel z pohřbu strýce, který mě tolik miloval, a ve mně byla neurčitá něha jakési úlevy, ani nevím z čeho.

Taková je moje morálka nebo moje metafyzika nebo prostě já: vším jenom procházím – ba i svou vlastní duší –, k ničemu nepatřím, po ničem netoužím, nic nejsem – jsem abstraktní střed neosobních pocitů, vnímané spadlé zrcadlo snímající rozmanitost světa. Pak tedy nevím, jsem-li šťastný či nešťastný; a je mi to jedno.

Nevzrušeně a s ničím víc, než co by v duši představovalo úsměv, čelím tomu, že se mi život navždy uzavře v téhle Zlatnické ulici, v téhle kanceláři, v tomhle ovzduší, mezi těmihle lidmi. Mít něco málo na jídlo a pití, mít kde bydlet, mít trochu volného prostoru v čase k snění, psaní – spaní – co víc mohu žádat od Bohů nebo čekat od Osudu?

Dobře vím, že existují jižní ostrovy a velké kosmopolitní vášně.

Jsem si jist, že kdybych měl svět ve svých rukou, vyměnil bych jej za lístek do Zlatnické ulice.

Míval jsem velké ambice a rozmáchlé sny – ty však mívá i posluha nebo švadlena, protože sny mají všichni: odlišuje nás úsilí je splnit nebo osud, který by nám je splnil.

Ve snech jsem stejný jako posluha a švadlena. Jiný jsem pouze v tom, že umím psát. Ano, to je čin, moje realita, která mě od nich odlišuje. V duši jsem stejný jako oni.

Mým osudem je snad být věčně účetním a poezie nebo literatura je motýl, který mi spočine na hlavě a učiní mě o to směšnějším, oč krásnější bude on sám.

Bude se mi stýskat po Moreirovi, ale co je takový stesk ve srovnání s velkým povýšením?

Dobře vím, že den, kdy se stanu účetním firmy Vasques a spol., bude jedním z velkých dnů mého života. Víím to s hořkým a ironickým předstihem, ale víím to s intelektuální výhodou jistoty.

7. 10. 1931

Západ slunce se rozprostřel v mracích po celé obloze. Pestrobarevné měkké odlesky vlínají do rozličnosti povětří, tékají v tesknících

výšin. Na zpola zastíněných, zpola zbarvených vrcholcích strmých střech vytvářejí poslední pomalé paprsky zapadajícího slunce pestré tvary, jež nejsou vlastní ani jim, ani tomu, na čem spočinou. Veliký klid vládne nad hlučným pásmem města, které se však také zvolna zklidňuje. Všechno dýše hlubokým a němým dechem sahajícím dál než barva a zvuk.

Na domech, které už zmizely slunci z dohledu, vracejí se barvy k původním našedlým odstínům. V jejich různosti tkví chlad. V klamavých údolích ulic usíná lehký nepokoj. Usíná a tichne. A poněnáhu se v těch nejnižších z vysokých mraků mění odlesky v stín; jen v jediném obláčku, který se vznáší nade vším jako bílý orel, si slunce zdáli uchovává své usměvavé zlato.

Vše, co jsem dosud v životě hledal, jsem sám hledat přestal. Jsem jako někdo, kdo jde roztržitě za něčím, na co už ve snu mezi tím hledáním zapomněl. Reálnější než sám ten vzdálený hledaný cíl se stane reálné gesto viditelných rukou, jež při svém hledání převracejí, posunují a pokládají a existují bílé a dlouhé přesně s pěti prsty každá.

Vše, čeho jsem dosud dosáhl, je jako ta vysoká a rozličně stejná obloha, cáry ničeho ozářené vzdáleným světlem, fragmenty klamavého života, zdáli zlaceného smrti s jejím smutným úsměvem naprosté pravdy. Vše, čeho jsem dosud dosáhl, je právě to, že jsem neuměl hledat, já lenní pán večerních bažin, princ zběhlý z města prázdné vřavy.

Vše, co jsem nebo co jsem byl nebo co si myslím o tom, co jsem nebo jsem byl, to vše najednou – v těchto mých myšlenkách a v náhlé ztrátě světla z oblaku ve výši – ztrácí tajemství, pravdu, snad i štěstí, pokud byly v něčem, na čem spočívá život. To je vše, co mi zbývá, jako to zapadlé slunce, a tu porůznu po vysokých střechách spouští světlo své ruce, až konečně v jednodlotosti těch střech vystane vnitřní stín všeho.

Jako nejasná chvějivá kapka se v dálce zabělá první hvězda.

16. 10. 1931

Byl jsem vždycky ironický snílek, nevěrný vnitřním slibům. Jako někdo jiný a cizí, náhodný pozorovatel toho, čím jsem se domníval být, jsem se vždycky bavil porážkou svých fantazií. Nikdy jsem nebyl přesvědčen o tom, v co jsem věřil. Nabral jsem si do dlaní písek, říkal jsem mu zlato a zase jsem jej z dlaní vysypal. Věta byla jedinou pravdou. Jakmile byla vyslovena, všechno bylo hotovo; to ostatní byl písek, jako předtím.

Nebýt ustavičného snění, života v trvalém odcizení, docela rád bych si říkal realista, to znamená člověk, pro něhož je vnější svět něčím nezávislým. Raději však si žádné jméno nedávám a s určitou nejasností jsem to, co jsem, sám k sobě natolik zlomyslný, že nevím, co od sebe mohu čekat.

Jakousi mou povinností je ustavičně snít, protože jestliže nejsem a ani nechci být ničím víc než pozorovatelem sebe sama, musím přece mít tu nejlepší možnou podívanou. Proto si ve zlatě a hedvábí, ve smyšlených sálech stavím falešné jeviště, dávnou scenerii, sen vytvářený ze hry tlumených světél a hudby neviditelného orchestru.

Jako vzpomínku na milý polibek si z dětství vybavuji obrázek divadla, v němž modravá měsíční scenerie představovala terasu neskutečného paláce. Kolem dokola, rovněž namalovaná, byla rozlehlá zahrada a já to všecko celou duší prožíval jako realitu. Tlumeně znějící hudba vtahovala v tom pomyslném okamžiku mé životní zkušenosti danou scenerii do horečnaté reality.

Scenerie byla rozhodně modravá a měsíčná. Nevím, kdo vystupoval na jevišti, ale hra, kterou si umísťuji do vzpomínané krajiny, vynořuje se mi dnes z Verlainových a Pessanhových veršů; nebyla to ta, na kterou si vzpomínám a která se živě odehrávala na jevišti mimo onu realitu modré hudby. Ta nesmírná měsíčná maškaráda, skončená mezihra ze stříbra a modři byla má a nepostižitelná.

Pak přišel život. Ten večer mě vzali na večeři ke Lvovi. Na patře stesku si ještě připomínám bifteky – bifteky, jaké podle toho, co vím nebo předpokládám, už dnes nikdo nedělá nebo já nejím. A všechno se mi plete dohromady – dětství prožívané na dálku, chutná večeře, měsíčná scenerie, budoucí Verlaine a přítomný já – v nezřetelné úhlopříčce ve falešném prostoru mezi tím, co jsem byl, a tím, co jsem.

— 283 —

16. a 17. 10. 1931

Ano, zapadá slunce. Loudám se zamyšleně k ústí Celnické ulice a ve světle Palácového náměstí se přede mnou rozprostírá hasnoucí západní obloha. Je to obloha zelenavě modrá až šedivě bílá, na jejíž levé straně, nízko nad kopci na druhém břehu, se kupí narezlá, zvadle růžová mlha. V abstraktním podzimním vzduchu se chladně rozptýlil veliký mír, který není ve mně. Podvoluji se tedy nejasnému potěšení z jeho předpokládané existence. Ve skutečnosti však není mír ani absence míru: jen obloha, obloha všech barev, které umdlévají – modrobílá, ještě namodralá zeleň, bledě šedá mezi zelenou a modrou, neurčité vzdálené tóny neexistujících oblaků, žlutě ztmavlé pozůstatky rudé. A to vše je vidění, které v okamžiku vzniku se už rozplývá, interval mezi ničím a ničím, okřídlený a vysoko zdvižený, v tóninách oblohy a žalu, neohraničený a neurčitý.

Cítím a zapomínám. Stesk, který je všech a po všem, se mě zmocňuje jako opium chladného vzduchu. Je ve mně extáze vidění, intimní a falešná.

Směřem k přístavu, kde západ slunce spěje ke svému konci, ztrácí se světlo v sinalé běli, zmodralé studenou zelení. Ve vzduchu je skleslost z něčeho, čeho nikdy nelze dosáhnout. Nebeská krajina hlasitě mlčí.

V této chvíli, kdy cítím až po okraj, bych chtěl mít dost zlomyslnosti k tomu, abych promluvil a libovolný rozmar stylu měl za svůj osud. Ale ne, jen vysoká obloha, daleká a mizící, je vším, a můj pocit, tak mnohý, společný a zmatený, není ničím víc než odrazem té nijaké oblohy v jakémisi jezeře ve mně – v mlčícím jezeře sevřeném mezi strnulými skalisky, ve vyhaslém zraku, v němž se nepřítomně zhlíží ta výšina.

Tolikrát, tolikrát stejně jako teď mě tížilo cítit, že cítím – cítit to jako úzkost jen proto, že je to cit, znepokojení, že jsem zde, stesk po čemsi jiném, co není známo, západ všech emocí, vybledlé žloutnutí do popelavého smutku v mém vědomí, které mi je vnější.

Ach, kdo mě spasí od existence? Není to smrt, co chci, ani život: je to cosi jiného, co září na dně touhy jako možný diamant v jeskyni, kam nelze sestoupit. Je to veškerá tíha a veškerý žal tohoto vesmíru reálného a nemožného, této oblohy, korouhve neznámého vojska, těchto tónů, jež blednou ve smyšleném ovzduší, z něhož imaginární srpek měsíce stoupá v nehybné elektrické běli, ostře se rýsující vzdálený a necitelný.

Tato prázdná mrtvola vysokého nebe a uzavřené duše je jedinou velkou absencí pravého Boha. Nekonečný žaláři – protože jsi nekonečný, nelze z tebe uniknout!

— 284 —

18. 10. 1931

Z hlediska uměleckého výrazu dávám přednost próze před veršem, a to ze dvou důvodů, z nichž první je čistě osobní, že totiž jiné volby nemám, protože veršem psát nedokážu. Druhý důvod je všeobecný a jsem přesvědčen, že neskrývá ani nemaskuje důvod první. Stojí tedy za to, abych se jím zabýval, protože se dotýká vnitřního smyslu veškeré hodnoty umění.

Verš považuji za něco přechodného, za mezistupeň na cestě od hudby k próze. Verš, stejně jako hudba, je omezen zákony rytmu, které i tehdy, nejde-li o přísné zákony vázaného verše, existují nicméně jako zábrany, přinucení, samočinné nástroje nátlaku a trestu. V próze mluvíme volně. Můžeme do ní začlenit básnické rytmy, a přece zůstat mimo ně. Příležitostný básnický rytmus próze nepřekáží; příležitostný prozaický rytmus způsobí, že verš klopýtne.

Próza shrnuje veškeré umění – zčásti proto, že ve slově je obsažena veškerá možnost je říkat a promýšlet. V próze dáváme všechno přeneseně: barvu a tvar, které malířství může dát pouze přímo, v nich samých, bez vnitřní dimenze; rytmus, který hudba může dát pouze přímo, v něm samém, bez formálního tvaru i bez onoho druhého tvaru, jímž je idea; strukturu, kterou architekt musí tvořit z tvrdých, daných, vnějších věcí, zatímco my ji budujeme v rytmech, váhání, v průběhu a plynutí; realitu, kterou sochař musí ponechat na světě, bez aury či transsubstanciacie; a konečně poezii, v níž básník podobně jako zasvěcenec nějakého okultního řádu je podřízen, třebaže dobrovolně, příslušnému stupni a rituálu.

Jsem přesvědčen, že v dokonale civilizovaném světě by nemohlo být jiné umění než próza. Západy slunce bychom ponechali jim samým a v umění bychom usilovali pouze verbálně je pochopit, a tak je přenášet ve srozumitelné hudbě barev. Nevytvářeli bychom sochy těl, která sama by si pod zrakem a dotekem uchovávala svůj pohyblivý obrys a svou jemnou vlhlost. Domy bychom stavěli jen k bydlení, což je koneckonců jejich účel. Poezie by sloužila dětem jako přístup k budoucí próze; vždyť poezie je dozajista něco dětinského, mnemonického, pomocného a začátečnického.

Dokonce i menší umění nebo ta, která tak lze nazývat, se šepem odrážejí v próze. Je próza, která tančí, která zpívá, která se sama deklamuje. Jsou slovní rytmy jako balet, v němž se idea vlnivě obnažuje v průsvitné a dokonalé senzualitě. A jsou také v próze chvějivé

jemnosti, v nichž Slovo, velký herec, ve své tělesné substanti rytmičky transmutuje nehmatatelné mystérium vesmíru.

— 285 —

Každá náklonnost u mě probíhá na povrchu, ale upřímně. Jsem odjakživa herec, jen co je pravda. Vždycky, když jsem miloval, předstíral jsem, že miluji, a předstírám to sám sobě.

— 286 —

Nic ve mně nevzbuzuje takovou nechut' jako slova týkající se společenské morálky. Už samo slovo „povinnost“ je mi stejně nepříjemné jako nějaký vetřelec. Ale termíny „občanská povinnost“, „solidarita“, „humanitárnost“ a další téhož rázu mě odpuzují jako špína, kterou by na mě někdo chrstl z okna. Uráží mě, že by se snad kdosi mohl domnívat, že tyto výrazy mají se mnou něco společného, že v nich shledávám nejen nějakou hodnotu, ale vůbec nějaký smysl.

Viděl jsem nedávno za výlohou v jednom hračkářství věci, které mi přesně připomněly podstatu zmíněných výrazů. Na napodobeninách talířů jsem viděl napodobeniny jídel pro stolování panenek. Člověku, jaký existuje, smyslnému, sobeckému, ješitnému, příteli druhých, protože má dar výřečnosti, nepříteli druhých, protože má dar života, tomuto člověku že se má nabízet, aby si jako s panenkami hrál s prázdnými slovy, která nemají ani hlavu, ani patu?

Vláda spočívá ve dvou věcech: držet na uzdě a klamat. S oněmi opentlovanými výrazy je potíží v tom, že ani nedrží na uzdě, ani neklamou. Přinejmenším opíjejí, a to je něco jiného.

Jestli něco nenávidím, pak je to reformátor. Reformátor je člověk, který vidí povrchní neduhy světa a rozhodne se je léčit tak, že

zhoršuje neduhy základní. Lékař se snaží přeměnit nemocné tělo na tělo zdravé; my však nevíme, co je zdravé či nemocné v životě společnosti.

Nemohu považovat lidstvo za nic jiného než za jednu z posledních škol v dekorativní malbě Přírody. Já v podstatě nerozlišuji člověka od stromu; a rozhodně dávám přednost tomu, co je dekorativnější, co víc zaujme můj myslící zrak. Jestliže mě víc zaujme strom, vadí mi víc, když pokácení strom, než když zemře člověk. Nějaký soumrak mě rozesmutní víc než smrt dítěte. Ve všem jsem tím, kdo necítí, aby cítil.

Mám si téměř za zlé, že tyto chabé úvahy píšu ve chvíli, kdy se za pozdního večera začíná zdvíhat a zbarvovat lehký vánek. Jistě, nezbarvuje se on sám, nýbrž vzduch, v němž neurčitě povívá; protože však mi připadá, že se zbarvuje vánek, tak to říkám, neboť vzhledem k tomu, že jsem já, musím nutně říkat, jak to připadá mně.

— 287 —

Čím větší citlivost a jemnější schopnost cítit, tím absurdněji se rozechvívá a vzrušuje maličkostmi. To už musí být podivuhodná inteligence, aby pošmourný den v někom vyvolával úzkost. Lidstvo, které zvláště citlivé není, se pro počasí netrápí, protože počasí je pořád nějaké; déšť si lidé uvědomují, až když jim prší na hlavu.

Kalný a mdlý den vlhce teplá. Sám v kanceláři přehlížím svůj život, a to, co v něm vidím, je jako den, který mě tíží a tísní. Vidím se jako dítě spokojené s ničím, jako mladík toužící po všem, jako muž bez radosti a tužeb. A to vše proběhlo stejně mdle a kalně jako den, který mi to připomíná.

Kdo z nás, když na cestě, odkud není návratu, pohlédne zpátky, může říci, že po ní šel tak, jak jít měl?

Vždycky mě takřka fyzicky odpuzovaly tajné záležitosti – intriky, diplomacie, tajné společnosti, okultismus. Zvlášť mi byly vždy nepříjemné ty dvě poslední věci – domýšlivost jistých lidí, že jakousi úmluvou s Bohy nebo Mistry nebo Stvořiteli znají – jen mezi sebou, my ostatní jsme z toho vyloučení – velká tajemství, na nichž stojí svět.

Nemohu uvěřit, že by tomu tak bylo. Mohu uvěřit, že si to někdo myslí. Proč by všichni ti lidé nemohli být blázniví nebo pomýlení? Protože je jich hodně? Existuje však kolektivní halucinace.

Na těchto mistrech a znalcích neviditelná je mi zvlášť divné to, že když píší, aby nám sdělili nebo napověděli něco ze svých tajností, píší všichni špatně. Uráží mě předpoklad, že někdo je schopen ovládnout Ďábla a není schopen zvládnout portugalský jazyk. Proč by mělo být obcování s démony snazší než obcování s gramatikou? Proč ten, kdo dlouhým cvičením pozornosti a vůle dokáže – jak sám tvrdí – mít astrální vize, nemůže s menším vynaložením obojího mít vizi syntaxe? Co vlastně v dogmatu a rituálu Vysoké magie brání někomu psát – ne snad jasně, protože zatemnělost možná patří k okultnímu zákonu –, ale přinejmenším elegantně a plynně, vždyť to lze najít i ve věcech temných? Proč se má veškerá duševní energie vyčerpat studiem řečí Bohů a nemá vyběýt aspoň trošku na prostudování barvy a rytmu řeči lidí?

Nedůvěřuji učitelům, kteří nemohou učit to nejobecnější. Připadají mi jako ti zvláštní poetové, kteří nejsou s to psát jako ostatní. Připouštím, že jsou možná zvláštní; rád bych ale, aby mi dokázali, že jsou takoví z nadřazenosti a nikoli z nemohoucnosti ve vztahu k tomu běžnému.

Jsou prý velcí matematikové, kteří chybují v obyčejném sčítání; v našem případě však nejde o chybu, nýbrž o neznalost. Připouštím, že nějaký velký matematik může sečíst dvě a dvě jako pět: je to

z roztržitosti a může se to stát každému z nás. Nepřipouštím však, že by nevěděl, co je to sčítání nebo jak se sčítá. A to je ve valné většině případ mistrů okultistů.

— 289 —

Každé, byť příjemné hnutí citlivosti pokaždé přeruší stav, který neumím definovat a který je niterným životem této citlivosti. Nejen velké starosti, které nás odvádějí od nás samých, ale i drobné mrzutosti ruší poklid, po němž všichni nevědomky toužíme.

Žijeme skoro vždy mimo sebe a sám život je ustavičné rozptylování. Přece však k sobě tihneme jako k nějakému středu, kolem něhož stejně jako planety kroužíme v absurdních a vzdálených elipsách.

— 290 —

4. 11. 1931

Kdyby chtěl někdo pořídit katalog příšer, stačilo by slovně vyfotografovat všechno to, co noc přináší ospalým duším, které nemohou usnout. Tyhle věci mají veškerou nesourodost snu, ale spánek tu nic neomlouvá. Vznášejí se nad pasivitou duše jako netopýři či jako upíři sající krev poddanství.

Jsou to larvy úpadku a zmaru, stíny houstnoucí v údolí, stopy, jež zůstávají osud. Jednou jsou to červi, odporní i té duši, která je chová a hýčká; podruhé jsou to přízraky, zlověstně obcházející kolem ničeho; jindy zas jako hadi vylézají z absurdních slují ztracených emocí.

Tenhle balast mámení je dobrý leda k tomu, abychom nebyli dobří k ničemu. Jsou to propastné pochybnosti uložené v duši a vle-

koucí se v ospalých a chladných záhybech. Trvají co dým, míjejí co stopa, a nezbývá nic víc, než že kdysi byly v té neplodné substanci, již je být si jich vědom. Jedno i druhé se podobá součástce ohňostroje: zajiskří na okamžik mezi sny a zbytek je nevědomost vědomí, jímž jsme ji spatřili.

Duše, ta rozvázaná stužka, sama o sobě neexistuje. Velké krajiny jsou pro zítřek a my už jsme žili. Přerušená rozmluva nikam nevedla. Kdo by byl čekal, že takový bude život?

Ztrácím se, jestliže se najdu, pochybuji, jestliže nalézám, nemám, jestliže jsem dostal. Spím, jako bych se procházel, jsem však vzhůru. Procitám, jako bych spal, a nepatřím si. Život sám o sobě je v podstatě jediná velká nespavost a ve všem, co myslíme a děláme, je jasnozřivá rozespalost.

Byl bych šťasten, kdybych mohl spát. To si myslím teď, protože nespím. Noc je nesmírná tíže za němou pokrývkou mých snů, která mě dusí. Mám špatné zažívání duše.

Vždycky nakonec nastane den, bude však pozdě, jako vždy. Všechno spí a je šťastné, jenom já ne. Trochu odpočívám, ale usnout se neodvážím. A veliké hlavy neexistujících příšer se zmateně vynořují z hloubi toho, co jsem. Jsou to draci z Orientu té propasti s nelogicky rudými jazyky a s neživýma očima, jimiž zírají na můj mrtvý život, který na ně nezírá.

Příklop, pro lásku boží, příklop! Zavřete mi nevědomí a život! Chladným oknem s rozevřenými okenicemi naštěstí smutný paprsek bledého světla začíná stírat z obzoru stín. To, co svítá, je naštěstí den. Únavou z neklidu skoro zklidním. Přímo uprostřed města nesmyslně kokrhá kohout. V mém nejasném spaní začíná sinalý den. Jednou budu spát. Z rachotu kol se udělá povoz. Moje víčka spí, ale já ne. Koneckonců všechno je Osud.

29. 11. 1931

Existuje-li něco, co tento život pro nás má a zač kromě samého života bychom měli děkovat Bohům, je to dar neznat se: neznat sami sebe a neznat jedni druhé. Lidská duše je temná a slizká propast, tůň, k níž se povrch světa nehlásí. Nikdo by nemiloval sám sebe, kdyby se opravdu znal, a tak bez ješitnosti, která je krví duchovního života, bychom umřeli na chudokrevnost duše. Nikdo nezná druhého, a ještě dobře, že ho nezná, protože kdyby ho znal, poznal by v něm, a to i v případě matky, manželky nebo dítěte, svého důvěrného, metafyzického nepřítele.

Dorozumíme se, protože nevíme, kdo jsme. Co by se stalo s tolika šťastnými manželi, kdyby si vzájemně mohli vidět do duše, kdyby se mohli pochopit, jak říkají romantikové, kteří si neuvědomují nebezpečí – byť nebezpečí nicotné – toho, co říkají. Není na světě dobře sezdané dvojice, protože v nejtajnějším nitru, kde duše patří Dáblu, chovají ti dva buď křehký obraz vytouženého muže, který není totožný s tím, kterého mají, anebo proměnlivou představu skvělé ženy, kterou jejich žena nenaplnila. Ti nejšťastnější o svých zmařených sklonech ani nevědí; ti méně šťastní o nich vědí, ale nevyznají se v nich, a teprve občasný hrubý výpad, občasná drsnost v chování vyvolávají na náhodný povrch gest a slov skrytého Démona, dávnou Evu, Rytíře a Sylfidu.

Život, jaký se prožívá, je nepřetržité nedorozumění, zlatá střední cesta mezi velikostí, která není, a štěstím, které být nemůže. Jsme spokojeni, protože i při myšlení a cítění jsme s to nevěřit v existenci duše. Na maškarním bále, jaký prožíváme, nám stačí potěšení z šatu, který je na bále vším. Otročíme světlům a barvám, tanec bereme jako pravdu a neexistuje pro nás – jedině když osamělí netančíme – vědomí mrazivých výšin vnější noci, smrtelného těla pod hadry, jež je přežívají, pod vším, o čem si sami pro sebe myslíme, že

jsme to v podstatě my, ačkoli to vlastně není nic jiného než vnitřní parodie pravdy o tom, zač se máme.

Všechno, co děláme nebo říkáme, všechno, co si myslíme nebo cítíme, nosí tutéž masku a totéž domino. Můžeme se svlékat donekonečna, a přece nikdy nedojdeme k nahotě, protože nahota je jev duše a ne toho, že si sundáme šaty. A tak oblečení na těle i na duchu četnými oděvy, které na nás drží jako peří na ptácích, prožíváme šťastně či nešťastně, nebo dokonce ani nevědouce jak, ten krátký úsek, který nám bohové dávají, abychom se bavili jako děti, když hrají své vážné hry.

Občas někdo z nás, ať silou osvobození či prokletí, náhle uzří – ale i on zřídkakdy –, že vše, co jsme, je to, co nejsme, že se mýlíme v tom, co je jisté, a nemáme pravdu v tom, o čem usoudíme, že je správné. A kdo na krátkou chvíli uzří vesmír svlečený, vytvoří nějakou filosofii nebo si vysní nějaké náboženství; ta filosofie se rozhlásí a to náboženství se rozšíří a lidé věřící ve filosofii ji začnou používat jako oděv, který se nevidí, a lidé věřící v náboženství si je začnou navlékat jako masku, na niž zapomenou.

A jak tak neznáme sami sebe ani druhé, a proto se vesele dorozumíváme, dál se vytáčíme v tanci nebo si povídáme ve chvílích odpočinku, lidští, malicherní a přesvědčení o vážnosti všeho, za zvuku velkého orchestru hvězd, pod přezíravým a chladným pohledem pořadatelů té podívané.

Jen oni vědí, že jsme v zajetí iluze, kterou nám vytvořili. Jaký je však důvod té iluze a proč tato či jiná iluze existuje nebo proč oni, rovněž podléhající iluzi, nás obdařili tím, abychom měli iluzi, kterou nás obdařili – to určitě oni sami nevědí.

Probudil jsem se dnes velice brzy, v jakémisi divokém zmatku, a honem jsem vstal, jak mě rdousila nějaká nepochopitelná tíseň. Nebyl za tím žádný sen; žádná skutečnost by něco takového nemohla způsobit. Byla to absolutní, naprostá tíseň, přece však něčím opodstatněná. V temné podstatě mé duše sváděly neviditelné, cizí síly bitvu, jejíž půdou byla moje bytost, a já se v té neznámé srážce celý třásl. S mým probuzením náhle procitla fyzická nevolnost z celého života. Hrůza z toho, že musím žít, vstala se mnou z postele. Všechno mi připadalo prázdné a studil mě dojem, že pro žádný problém není řešení.

Má nejmenší hnutí rozechvíval obrovský nepokoj. Báł jsem se, že se zblázním, ne z nějakého šílenství, ale přímo z té chvíle. Mé tělo byl jediný výkřik. Srdce mi bušilo, jako by mluvilo.

Dlouhými, ošidnými kroky, které jsem se marně pokoušel zvrátit, jsem bos proběhl po nevelké délce pokoje a šikmo přes prázdný prostor vnitřní světnice, odkud z kouta vedou dveře na chodbu. Trhavými, nejistými pohyby jsem se dotkl kartáčů na prádelníku, přesunul jsem židli a rozhoupanou rukou jsem se uhodil o drsné železné nohy anglické postele. Zapálil jsem si cigaretu a úplně podvědomě jsem ji vykouřil, a teprve když jsem uviděl popel spadlý v hlavách postele – jak to, vždyť tam jsem se vůbec nenahnul? –, došlo mi, že jsem posedlý nebo něco podobného co do podstaty, když ne co do jména, a že mé vědomí sebe sama, které bych měl mít, přerušila propast.

Ranní úsvit, tu trochu chladného světla, v jehož bělavé modři se začíná objevovat obzor, jsem přijal jako vděčný polibek věcí. Protože to světlo, ten opravdový den, mě osvobozovalo, osvobozovalo mě nevím od čeho, podávalo mi rámě k neznámému stáří, hladilo falešné dětství, podpíralo žebrácký odpočinek mé přebujelé citlivosti.

Ach, jaké to ráno, které mě budí k blbosti života i k jeho velké něze! Div nepláču, když vidím, jak se přede mnou, pode mnou rozjasňuje úzká stará ulice, a jakmile se v šířícím se světle objeví dřevěné okenice v hokynářství na rohu už jako špinavě hnědé, pocítí mé srdce úlevu skutečné pohádky a poznává jistotu vlastního necítění.

Jaké to ráno, tahle trýzeň! A jaké se to vzdalují stíny? A jaká mystéria se odehrála? Nic: zvuk první tramvaje jako sirka, která osvětlí temnotu duše, a hlučné kroky mého prvního chodce, které mi přátelsky říkají, abych to tak nebral.

— 293 —

1. 12. 1931

Je zvláštní, že při tom, jak jsem náchylný k nudě, mě až dodnes nikdy nenapadlo uvažovat, v čem nuda vlastně spočívá. Dnes jsem opravdu v tom přechodném stavu duše, kdy nás nebaví ani život, ani nic jiného. A toho náhlého nápadu, že jsem nikdy neuvažoval o podstatě nudy, využívám k tomu, abych si napůl v dojmech, napůl v myšlenkách vydumal její přece jen poněkud umělou analýzu.

Skutečně nevím, jestli nuda je jen bdělou obdobou ospalosti tuláka, nebo je-li ve skutečnosti ušlechtilější než taková otupělost. Já cítím nudu často, ale pokud jsem si mohl všimnout, neřídí se to nějakými pravidly. Mohu strávit nečinnou neděli bez nudy; anebo v plné práci ji mohu znenadání pocítit jako nějaký mrak zvenčí. Nedokážu si ji spojit s dobrým nebo špatným zdravotním stavem; nejeví se mi jako výsledek nějakých příčin z mé vnější stránky.

Říci, že je to zastřená metafyzická úzkost, že je to velká neznámá deziluze, že je to hluchá poezie duše, omrzele vyhlížeující z okna do života – říci tohle nebo něco podobného může nudu vybarvit asi jako děčko kresbu, v níž přetáhne a smaže obrysy, avšak nepřináší mi to víc než ozvěnu slov ve sklepeních myšlení.

Nuda... Myslet, aniž by se myslelo, spolu s únavou z myšlení; cítit, aniž by se cítilo, spolu s úzkostí z cítění; nechtít, aniž by se nechtělo, spolu s hnusem z nechtění – to vše je v nudě, aniž by to byla nuda, a není to z ní víc než parafráze nebo metafora. V přímém pocitu je to, jako by se nad příkopem duševního hradu zvedl padací most a na území kolem hradu by se dalo jen dívat, a ne na ně vstoupit. V nás samých je naše odloučení od nás, avšak ten předěl v něm je stojatý jako my, špinavá voda obklopující naše neporozumění.

Nuda... Trpět bez utrpení, chtít bez vůle, myslet bez uvažování... Je to posedlost démonem negace, začarování ničím. Když prý si čarodějníci nebo malí mágové zhotoví náš obraz a špatně s ním nakládají, astrální přenosem se to odrazí v nás. V pocitu vyvolaném tímto přirovnáním se mi nuda jeví jako zhoubný odraz čarů jakéhosi pohádkového čerta, vykonávaných nikoli na nějakém mém obraze, ale na jeho stínu. To na můj vnitřní stín, na vnější stránku vnitřku mé duše se lepí kousky papíru nebo zapichují špendlíky. Jsem jako člověk, který prodal stín, nebo spíše jako stín člověka, který jej prodal.

Nuda... Pracuji dost. Plním to, co by moralisté činu nezvali mou společenskou povinností. Tuto povinnost nebo tento úděl plním bez velké námahy nebo podstatného nepochopení. Někdy však v plné činnosti, jindy zas v plném odpočinku, který si podle týchž moralistů zasloužím a z něhož bych se měl těšit, mi duše přetéká žlučí letargie a mám až po krk nikoli té práce nebo toho odpočinku, ale sebe.

Proč sebe, když na sebe jsem nemyslel? Čeho jiného, když jsem na to nemyslel? Tajemství univerza, které se sníží k mým účtům nebo k mým opřeným zádům? Univerzální bolesti žití, která náhle vystoupí v mé mediální duši? Nač tak povznášet někoho, kdo o sobě neví, kdo je? Je to pocit prázdna, hlad bez chuti k jídlu, stejně vznešený jako prosté pocity mozku nebo žaludku, pramenící z překouření nebo špatného trávení.

Nuda... V jádru je to možná nespokojenost vnitřní duše, že jsme jí nedali nějakou víru, zklamání smutného dítěte, jímž v podstatě jsme, že jsme mu nekoupili božskou hračku. Je to možná nejistota člověka, který potřebuje ruku, jež by ho vedla, a na černé cestě hlubinného pocitu necítí víc než nehluchou noc nemožnosti myslet, pustou silnici neschopnosti cítit...

Nuda... Kdo má bohy, nikdy se nenudí. Nuda je nedostatek mytologie. U člověka, který nemá nějakou víru, ani pochybnost není možná, ani skepse nemá sil k nedůvěře. Ach, to je nuda: když duše ztratí svou schopnost se klamat, když mysl nemá neexistující scho-diště, po němž by pevně stoupala k pravdě.

— 294 —

1. 12. 1931

Umění znamená dokázat, aby druzí cítili to, co cítíme my, osvobodit se od nich samých tím, že jim k tomu zvláštnímu aktu nabídneme svou osobnost. To, co cítím, je v té pravé podstatě, jíž to cítím, naprosto nesdělitelné; a čím hlouběji to cítím, tím je to nesdělitelnější. Abych tedy mohl druhému tlumočit to, co cítím, musím své city přeložit do jeho jazyka, to znamená vyjádřit ty věci tak, aby při četbě pocítil přesně to, co jsem cítil já. A jelikož v umění je ten druhý hypoteticky nikoli tou či onou osobou, ale všemi dohromady, to znamená osobou společnou všem, musím své city přeměnit v typický lidský cit, i kdybych měl překroutit pravou povahu toho, co jsem cítil.

Všechno, co je abstraktní, je těžko pochopitelné, protože je těžké docílit, aby tomu čtenář věnoval pozornost. Uvedu tedy jednoduchý příklad, v němž se mnou vyslovené abstrakce zkonkretizují. Dejme tomu, že z nějakého důvodu, ať proto, že mě unavilo účtovat, nebo že se z nedostatku zaměstnání nudím, se mě zmocní nejasný

smutek ze života, matoucí a zneklidňující úzkost z mého nitra. Čím více se budu snažit tlumočit tento pocit větami, které by se mu maximálně přiblížily, tím více jej budu předkládat jako svůj vlastní, a tím méně jej tedy sdělím druhým. A jestliže se tedy druhým sdělit nedá, pak správnější a snadnější je cítit jej a vůbec o něm nepsat.

Dejme tomu však, že si přeji jej druhým sdělit, to jest změnit jej v umění, neboť umění znamená sdělit druhým naše vnitřní ztotožnění s nimi; bez toho neexistuje ani sdělení, ani jeho potřeba. Snažím se vypátrat, jaký asi běžný lidský pocit by se tónem, typem a formou shodoval s pocitem, který mám nyní z těch nelidských a zvláštních příčin, že jsem (jeden) unavený účetní nebo (jeden) znuděný Lisaboňan. A zjišťuji, že tím typem běžného pocitu, který v běžné duši právě týž pocit vyvolává, je stesk po ztraceném dětství.

Mám klíč ke dveřím svého tématu. Píši a oplakávám své ztracené dětství; dojatě prodlévám u podrobných popisů lidí a nábytku ve starém venkovském domě; evokuji to štěstí, že člověk nemá ani práva, ani povinnosti, že je volný, protože neumí ani myslet, ani cítit – a tahle evokace, bude-li dobře zvládnuta jako próza a jako vize, vzbudí v mém čtenáři přesně týž pocit, který jsem pocítil já a který s dětstvím nic společného nemá.

Lhal jsem? Ne, pochopil jsem. Že lež, s výjimkou té dětské a spontánní, pramenící z touhy snít, je pouze poznáním reálné existence druhých a potřebou smířit tuto existenci s naší, která je s ní nesmiřitelná. Lež je prostě ideální jazyk duše, protože tak jako používáme slov – nesmyslně artikulovaných zvuků – k tomu, abychom v reálném jazyce vyjádřili nejdůvěrnější a nejjemnější hnutí citů a myšlení, která tato slova nikdy vyjádřit nemohou, tak také používáme lži a fikce, abychom se navzájem dorozuměli, čehož bychom vlastní nesdělitelnou pravdou nikdy nedosáhli.

Umění lže, protože je společenské. A jsou jen dvě velké formy umění – jedna, která je určena naší hluboké duši, a druhá, která je určena naší pozorné duši. První je poezie, druhá román. První

začíná lhát hned ve struktuře; druhá hned v záměru. Jedna zamýšlí podat nám pravdu skrze různě uspořádané řádky, které lžou, jak je mluvě vlastní; druhá zamýšlí podat nám pravdu skrze nějakou skutečnost, o níž všichni dobře víme, že taková nikdy nebyla.

Předstírat je milovat. Nemohu vidět hezký úsměv nebo významný pohled, abych hned neuvažoval – ať ten pohled či úsměv patří komukoli –, jaký v hloubi duše (na jejíž tváři ten úsměv či pohled tkví) je ten politik, který si nás chce koupit, nebo prostitutka, která chce, abychom si koupili ji. Ale politik, který si nás kupuje, miloval aspoň to, že si nás koupil; prostitutka, kterou kupujeme, milovala aspoň to, že jsme si koupili ji. Ať chceme nebo ne, všeobecnému bratrství neunikneme. Milujeme se navzájem a lež je polibek, který si dáváme.

— 295 —

1. 12. 1931

Dnes jsem znenadání dospěl k absurdnímu a správnému pocitu. Bleskově mi svitlo, že nejsem nikdo. Nikdo, naprosto nikdo. V tom záblesku se ukázalo, že tam, kde jsem předpokládal město, je pustá pláň; a zlověstný svit, který mi odkryl mne, neodhalil nebe nad ní. Okradli mě o moc být ještě dřív, než byl svět. Měl-li jsem se převtělit, převtělil jsem se bez sebe, bez toho, že bych já se byl převtělil.

Jsem okolím obce, která neexistuje, rozvláčným komentářem ke knize, jež nebyla napsána. Nejsem nikdo, nikdo. Neumím cítit, neumím myslet, neumím chtít. Jsem postava z nenapsaného románu, která prochází mezi sny toho, kdo mě nedokázal dotvořit, éterická a rozplynulá, aniž kdy byla.

Myslím pořád, cítím pořád; moje myšlení však neobsahuje úvahy, můj cit neobsahuje city. Padám z toho propadla nahoře celým nekonečným prostorem, pádem, jenž nikam nevede, nekonečně-

násobným a prázdným. Moje duše je černý malström, široký vír kolem vzduchoprázdna, pohyb nekonečného oceánu okolo díry v ničem, a na vodách, jež spíše než vodami jsou kroužením, plují obrazy všeho, co jsem kdy na světě viděl a slyšel – domy, tváře, knihy, bedny, úryvky hudby a slabiky hlasů následují v zlověstném a bezedném kolotání.

A já, skutečně já, jsem středem, který v tom není jinak než skrze geometrii propasti; jsem nic, kolem něhož tento pohyb krouží, jen aby kroužil, aniž by ten střed existoval jinak než proto, že jej každý kruh zná. Já, skutečně já, jsem studna sice beze zdí, avšak s vlhkostí zdi, střed všeho s ničím okolo.

A ve mně jako by se smálo samo peklo, zbavené však i toho člověčenstva rozesmátých čertů, krákové šílenství mrtvého vesmíru, kroužící mrtvola fyzického prostoru, konec všech světů černě vlající po větru, beztvářý, anachronický, bez Boha, který by jej byl stvořil, bez něho samého, jenž krouží v nejtemnějších temnotách, nemožný, jediný, veškerý.

Moci umět myslet! Moci umět cítit!

Matka mi umřela příliš brzy a já ji ani nepoznal...

— 296 —

3. 12. 1931

Když jsem poprvé přijel do Lisabonu, slýchal jsem z bytu nad námi zvuk klavíru; nějaké děvče, které jsem nikdy neviděl, na něm jednotvárně cvičilo stupnice. Dnes zjišťuji, že ty opakované škály, které vytukávala tehdejší dívka, dnes paní docela jiná nebo mrtvá, zavřená kdesi na bílém místě, kde se temně zelenají cypřiše, se mi nějakými mně neznámými infiltračními procesy uchovaly v duševních sklepeních a stačí otevřít tam dole dveře, abych je slyšel zas.

Byl jsem dítě a dnes jím nejsem; zvuk však je ve vzpomínce stejný, jaký býval ve skutečnosti, a vystoupí-li odtamtud, kde předstírá spánek, uchová si ve věčné přítomnosti totéž pomalé vyťukávání, touž rytmickou jednotvárnost. Ať už o něm uvažuji nebo jej cítím, zmocní se mě nejasný a úzkostný smutek, jen můj.

Neoplakávám ztrátu svého dětství; pláči nad tím, že všecko, a tudíž i (moje) dětství zaniká. Je to nikoli konkrétní, nýbrž abstraktní prchání času – které je moje, které mě bolí ve fyzickém mozku nedobrovolným, strašně anonymním a vzdáleným opakováním těch klavírních stupnic shora. Je to celé to tajemství všeobecné pomíjivosti, co mi v absurdní hloubi mé vzpomínky tak opakovaně buší zvuky, co ještě nejsou hudbou, ale jsou steskem.

Nepozorovatelně mi cosi vyvstává před očima a já vidím pokoj, který jsem nikdy neviděl a kde žačka, kterou jsem neznal, ještě dnes prst po prstu pozorně vysílá stále stejné stupnice čehosi dávno mrtvého. Vidím, vidím pořád líp a pohledem rekonstruuji. A celá domácnost z bytu nad námi, po níž se mi stýská dnes, ale ne včera, mi smyšleně vyvstává z mé neuvědomělé kontemplace.

Domnívám se však, že to vše je jen přenos, že stesk, který cítím, není vlastně ani můj, ani abstraktní, ale je to zachycení emoce kohosi třetího, pro něhož by tyhle city, pro mě slovní, byly – jak by řekl Vieira – doslovné. To v domnělém cítění se rozlítostňuji a trápím, a stesk, při jehož pocitu se mi mé vlastní oči zalévají slzami, je myšlený a cítěný mou představivostí a jinakostí.

A pořád, s věkovitou stálostí, s metafyzickou vytrvalostí znovu, znovu a znovu znějí po fyzické páteři mé vzpomínky stupnice někoho, kdo se učí hrát na klavír. Jsou to dávné ulice s jinými lidmi, dnes tytéž odlišné ulice; jsou to mrtví, kteří ke mně promlouvají skrze průhlednost své dnešní nepřítomnosti; jsou to výčitky, co jsem udělal nebo neudělal, zurčení potůčku v noci, zvuky zdola ze ztichlého domu.

Nejraději bych se uvnitř hlavy rozkřičel. Chci zastavit, rozdrtit, rozbít tu nemožnou gramofonovou desku, která se ozývá ve mně,

v cizím bytě, nedotknutelný mučitel. Chci poručit, aby se mi zastavila duše, aby jako vůz jela dál sama a mne nechala být. Zblázním se, budu-li to muset poslouchat. A jsem to koneckonců já – ve svém odporně citlivém mozku, na své rozechvělé pleti, ve svých obnažených nervech – já jsem těmi klávesami vyťukávajícími stupnice, ó úděsný klavíre našich vzpomínek!

A pořád a pořád, jakoby v nějaké osamostatněné části mozku, znovu a znovu znějí stupnice tam dole, tam nahoře, v mém prvním lisabonském bydlíšti.

— 297 —

Mezi bloky domů, v přechodech světla a stínu – nebo spíš světla a slabšího světla – propuká nad městem ráno. Zdá se, že nevychází ze slunce, ale z města, že právě ze zdí a střech prýští to světlo z výše – nikoli z nich fyzicky, ale proto, že tam jsou.

S tím ránem jsem pocítil velikou naději; uznávám však, že je to naděje literární. Ráno, jaro, naděje – spojují se v hudbě týmž melodickým záměrem; spojují se v duši touž vzpomínkou na stejný záměr. Ne: pozoruji-li sám sebe, jako pozoruji město, vidím, že se mohu nadít jen toho, že tenhle den skončí jako každý jiný. I rozum vidí jitřenku. Naděje, kterou jsem do ní vložil, pokud jaká byla, nebyla má: patřila lidem, kteří prožívají míjející chvíle a jimž jsem v tomto okamžiku nechtě ztělesnil vnější pochopení.

Naděje? Čeho bych se měl nadít? Den mi neslibuje víc než den a já vím, že má průběh a konec. Světlo mě povzbuzuje, ale nic nelepší, neboť odsud odejdu, tak jako jsem přišel – o pár hodin starší, o jeden pocit veselejší, o jedno pomyšlení smutnější. V tom, co se rodí, stejně tak můžeme cítit to, co se rodí, jako můžeme myslet na to, co má zemřít. Ted' ve vysokém a širém světle je městská krajina jako venkov plný domů – přirozená, rozlehlá, harmonická. Mohu

však při pohledu na to vše zapomenout, že existuji? Mé vědomí města je vnitřně mým vědomím sebe sama.

Najednou si vzpomenu, jak jsem v dětství vídal – a jak dnes už vidět nemohu – úsvit nad městem. Nesvívalo tenkrát pro mě, ale pro život, protože já (nevědomý) jsem byl život. Vídal jsem svítání a radoval jsem se; dnes vidím svítání a raduji se a jsem smutný. Dítě zůstalo, ale oněmělo. Vidím, jako jsem vídal, ale za očima se vidím, jak vidím; a jen tím se mi zatmí slunce a zeleň stromů ztmavne a květy zvadnou dřív, než rozpuknou. Ano, kdysi jsem byl odsud; dnes se do každé krajiny, jakkoli je mi nová, vracím jako cizinec, host a poutník, před nímž se prostírá, cizí všemu, co vidím a slyším, stár sám sobě.

Už jsem viděl všechno, i to, co jsem nikdy neviděl ani neuvidím. V krvi mám i tu nejmenší budoucí krajinu, a úzkost z toho, co budu muset vidět znova, je mi předzvěstí jednotvárnosti.

A jak se opírám o parapet a těším se ze dne nad různorodou masou města, naplňuje mi duši jediné pomyšlení – niterná touha zemřít, skončit, nevidět už světlo nad žádným městem, nemyslet, necítit, nechat za sebou běh slunce a dní jako balící papír, jako těžký šat svléknout na kraji širokého lože nedobrovolné úsilí být.

— 298 —

16. 12. 1931

Dnes odešel, prý navždy, do svého rodného kraje takzvaný kancelářský sluha, člověk, kterého jsem ze zvyku považoval za část tohoto lidského domu, a tím i za část sebe sama a světa, který je můj. Dnes odešel. Když jsme se náhodou potkali na chodbě a já se podle očekávání podívil nad loučením, sevřel jsem ho v plaše opětovaném objetí a měl jsem dost rozvahy, abych se nerozplakal, jak si v mém srdci beze mě přály mé pálící oči.

– 270 –

Všechno, co bylo naše, třeba jen náhodným soužitím či pohledem, se stává námi právě proto, že to bylo naše. Ten, který tedy dnes odjel bůhvíkam do Galicie, nebyl pro mě kancelářský sluha: byla to vitální – protože viditelná a lidská – část podstaty mého života. Dnes mě ubylo. Už nejsem přesně týž. Kancelářský sluha odešel.

Všechno, co se děje tam, kde žijeme, děje se v nás. Všechno, co ustává v tom, co vidíme, ustává v nás. Všechno, co bylo, pokud jsme to viděli, když to bylo, nám bylo odebráno, jakmile je to pryč. Kancelářský sluha odešel.

Cítím víc tíhy, víc roků a méně vůle, když usedám k vysokému psacímu pultu a znovu navážu na včerejší zápisy. Avšak dnešní vágní tragédie mi onen automatický proces zápisů nepatřičně ruší úvahami, které musím násilím potlačit. Dokážu pracovat jediné proto, že díky aktivní netečnosti mohu být svým vlastním otrokem. Kancelářský sluha odešel.

Ano, zítra nebo někdy jindy nebo kdykoli, až mi zazvoní nezvučné hrany smrti či odchodu, i já budu tím, kdo už tu není, starou kopírkou odklizenou do skříně ve výklenku pod schody. Ano, zítra, nebo až se zachce Osudu, skončí to, co ve mně předstíralo, že jsem byl já. Půjdu do rodného kraje? Nevím, kam půjdu. Dnes je ta tragédie viditelná prázdňem a citelná tím, že si cítit nezaslouží. Bože můj, Bože můj, kancelářský sluha odešel.

— 299 —

20. 12. 1931

Málem bych věřil, že se nikdy neprobouzím. Nevím, jestli nesním, když žiju, jestli nežiju, když sním, nebo jestli se ve mně sen se životem nemísí a neprostupuje tak, že se tím vzájemným pronikáním utváří moje vědomá bytost.

Někdy se mi v plné činnosti, kdy jsem zřejmě při smyslech stejně jako druzí, vnucuje zvláštní pocit pochybnosti; nevím, jestli existuji, zdá se mi, že bych mohl být něčí sen, takřka tělesně si představuji, že mohu být postavou z románu, pohybující se na dlouhých vlnách stylu, v pravdě, která vznikla z velkého příběhu.

Nejednou jsem si všiml, že některé románové postavy pro nás nabývají mnohem většího významu než naši přátelé a známí, než ti, kdož ve viditelném a skutečném životě s námi mluví a poslouchají nás. To mě přivádí k snové otázce, jestli vše v tomto úhrnu světa není řadou vložených snů a románů jako u těch skříňek ve větších skříňkách – jedné ve druhé a tak pořád dál –, takže všechno jako v Tisíci a jedné noci by bylo příběhem s příběhy, klamně se odehrávajícím ve věčné noci.

Jestliže myslím, všechno mi připadá absurdní; jestliže cítím, všechno mi připadá divné; jestliže chci, pak to chtějící je cosi ve mně. Vždycky když ve mně jde o nějaký čin, pak poznávám, že jsem to nebyl já. Jestliže sním, zdá se, že jsem psán. Jestliže cítím, zdá se, že jsem malován. Jestliže chci, zdá se, že jsem naložen na nějaký povoz jako odesílané zboží a pohybem, který považuji za svůj, mířím někam, kam jsem vlastně nechtěl, leda až potom, co tam jsem.

Jak je to všechno zmatené! Oč lepší je vidět než myslet, a lepší číst než psát! To, co vidím, mě možná mýlí, ale nepovažuji to za své. To, co čtu, mě možná tíží, ale nelámu si hlavu s tím, že bych to byl napsal. Jak všechno bolí, myslíme-li si to jako osoby vědomé si svého myšlení, jako duchovní bytosti, u nichž došlo k onomu druhému rozložení vědomí, takže víme, že víme! Přestože je dnes tak krásně, nemohu tak nemyslet... Myslet nebo cítit, nebo snad něco třetího z dekorací odložených stranou? Omrzelo soumraku a neladu, zavřené vějíře, únava z toho, že se muselo žít...

Cítím hlavně únavu a pak onen neklid nerozlučně provázející každou únavu, jejíž jedinou příčinou je to, že je. V hloubi duše se obávám gest, která je třeba dělat, v duchu se ostýchám slov, která se mají říkat. Všechno mi už předem připadá marné.

Nesnesitelně mě nudí všechny ty tváře, naivní nebo hloupé, ve svém štěstí či neštěstí až nechutně groteskní, hrůzné proto, že existují, ta naplavenina živých věcí, které jsou mi cizí...

17. 1. 1932

Svět patří těm, kdo necítí. Základním předpokladem praktického člověka je nedostatek citlivosti. V životní praxi rozhoduje ta vlastnost, která vede k činu, totiž vůle. A právě dvě věci činu brání – citlivost a analytické myšlení, což vlastně není nic jiného než myšlení spojené s citlivostí. Každý čin je svou povahou promítnutím osobnosti do vnějšího světa, a jelikož vnější svět je z velké a hlavní části složen z lidských bytostí, pak toto promítnutí osobnosti v podstatě znamená vstoupit někomu do cesty, překážet, zraňovat a drtit druhé, podle toho, jakým způsobem jednáme.

K činu je tedy třeba, abychom si hned nepředstavovali cizí osobnost, její bolesti a radosti. Kdo cítí sympatie, ten se nehne z místa. Muž činu chápe vnější svět jakožto složený výlučně z netečné hmoty – ať už je netečná sama o sobě, jako kámen, přes který on přejde či který odkopne z cesty; anebo netečná jako nějaká lidská bytost, jež svou neschopností odporu se podle něho od kamene nijak neliší a buď se odkopne, nebo se přes ni přejde.

Vrcholným příkladem praktického člověka je stratég, neboť spojuje krajní soustředění na čin s jeho krajním významem. Každý

život je mu válkou, a bitva je tudíž syntézou života. Stratég je tedy člověk, který hraje s životy jako šachista s figurkami. Jak by dopadl stratég, kdyby si pomyslel, že každým tahem své hry vnáší noc do tisíců domovů a žal do tří tisíců srdcí? Jak by to dopadlo se světem, kdybychom byli lidštit? Kdyby člověk opravdu cítil, nebyla by žádná civilizace. Umění je únikem pro citlivost, na kterou čin musel zapomenout. Umění je Popelka, která zůstala doma, protože to tak muselo být.

Každý člověk činu je svou podstatou čilý a optimistický. Člověka činu poznáme podle toho, že nikdy není mrzutý. Ten, kdo pracuje, přestože je mrzutý, činu pouze pomáhá; v životě všeobecně může být třeba jakýmsi účetním, jako já jím jsem v životě individuálně. Rozhodně však nemůžu řídit věci nebo lidi. Řízení patří do sféry necitlivosti. Vládne ten, kdo je veselý, protože k tomu, aby byl člověk smutný, je třeba cítit.

Šéf Vasques dnes uzavřel obchodní jednání, které zruinovalo jednoho nemocného člověka a jeho rodinu. Při tom jednání úplně zapomněl, že ten člověk existuje jinak než jako opoziční obchodní partner. Jakmile obchod uzavřel, dostavila se citlivost. Až potom samozřejmě, protože kdyby se dostavila dřív, obchod by se nikdy neuzavřel. „Je mi toho chlapa líto,“ řekl mi. „Bude z něho žebrák.“ Pak si zapálil doutník a dodal: „V každém případě, kdyby ode mě něco potřeboval,“ – tím myslel nějakou almužnu – „nezapomenu, že za ten dobrý kšeft a pár desítek tisíc jsem jeho dlužníkem.“

Šéf Vasques není žádný lupič: je to muž činu. Ten, kdo svým tahem v této hře prohrál, může opravdu v budoucnu počítat s jeho almužnou, protože šéf Vasques je člověk velkorysý.

Takoví jako šéf Vasques jsou všichni lidé činu – průmyslníci a obchodníci, politikové, válečníci, náboženští a sociální idealisté, velcí básníci a velcí umělci, krásné ženy, děti, které si dělají, co chtějí. Poroučí ten, kdo necítí. Vítězí ten, kdo myslí jen tolik, kolik potřebuje, aby zvítězil. Zbytek, což je jakési lidstvo obecně, beztvaré, citlivé,

plné fantazií a slabé, není nic jiného než pozadí, proti němuž se tyto postavy na scéně rýsují, dokud to loutkové divadlo neskončí, políčka šachovnice, na nichž se tyčí jednotlivé figury, dokud je nesklidí Velký Hráč, který klame dvojí osobností a baví se vždy hrou sám proti sobě.

— 302 —

O životě se zpravidla můžeme a musíme poučit u každého. Jsou v životě věci, o nichž se můžeme poučit u šejdů a lumpů, jsou filosofie, jež nám vyloží hlupáci, jsou lekce stálosti a zákona, jež nám udílí náhoda i náhodní lidé. Vše je ve všem.

V určitých velice jasných chvílích meditace, jako třeba když se vpodvečer pozorně toulám po ulicích, každý člověk mi podává nějakou zprávu, každý dům mi říká něco nového, každý plakát má pro mě nějaké sdělení.

Má mlčenlivá procházka je ustavičnou rozmluvou a my všichni – lidé, domy, kamení, plakáty a obloha – jsme jeden velký spřátelený dav, který se strká slovy ve velkém procesí Osudu.

— 303 —

26. 1. 1932

Jedním z mých ustavičných problémů je pochopit, jak vlastně druzí lidé existují, jak vlastně jsou duše jiné, než je má, vědomí cizí mému vědomí, které právě jako vědomí se mi zdá být jedinečné. Naprosto chápu, že člověk, který stojí přede mnou a mluví týmiž slovy jako já a dělá stejné pohyby, jaké dělám nebo bych mohl dělat já, je do jisté míry můj bližní. Totéž se mi však stává s postavami z ilustrací, které si vybavuji, s románovými hrdiny, které vidím, s dramatickými osobami představovanými na jevišti herci.

Domnívám se, že nikdo skutečně nepřipouští reálnou existenci druhé osoby. Může uznat, že ta osoba žije, že cítí a myslí jako on; vždy tu však bude jakýsi nejasný prvek odlišnosti, cosi zhmotněle nevhodného. Jsou postavy ze zašlých dob, duchovní obrazy z knih, jež jsou nám větší realitou než ta ztělesněná lhostejnost, která s námi mluví za pultem, letmo se na nás podívá v tramvaji nebo se nás dotkne, když nás pouhou náhodou míjí na ulici. Druzí nám nejsou víc než krajina, skoro vždy neviditelná krajina známé ulice.

Určité postavy popsané v knihách, figury známé z obrázků, mi připadají bližší a vnitřně spřízněnější než mnozí takzvaně reální lidé, vyznačující se onou metafyzickou neužitečností, jíž se říká z masa a kostí. A „maso a kosti“ je opravdu dobře vystihují: připomínají nakrájené kusy, položené na mramorový pult v řeznictví, smrt krvácející jako život, kýty a kotlety Osudu.

Nestydím se to cítit, protože už jsem zjistil, že tak cítí všichni. Dojem pohrdání mezi člověkem a člověkem, lhostejnosti umožňující, aby se lidé zabíjeli, aniž by se to jako zabíjení cítilo, jako je tomu mezi vrahy, nebo aniž by se na zabíjení myslelo, jako mezi vojáky, je vyvoláván tím, že nikdo nepřikládá náležitou pozornost faktu, zřejmě nejasnému, že druzí jsou také duše.

V určitých dnech, v určitých chvílích, jež ke mně přivane nevím jaký vánek a jež přede mnou otevrou nevím jaké dveře, náhle cítím, že kupec z rohu je duchovní bytost, že uředník, který se přede dveřmi zrovna shýbá pro pytel brambor, je opravdu duše schopná trpět.

Když jsem včera slyšel, že trafikant spáchal sebevraždu, připadalo mi to jako lež. Chudák, taky existoval! Zapomněli jsme na to, my všichni, my všichni, kdo jsme ho znali, zrovna tak jako všichni, co ho nepoznali. Zítra na něho zapomeneme ještě líp. Duše tu ale zajisté byla, když už se zabil. Vášně? Úzkost? Bezpochyby... Mně však, stejně jako celému lidstvu, zbude jen vzpomínka na přihlouplý úsměv nad ušpiněným levným sakem, špatně padnoucím v ramenou. To je vše, co mi zůstane po někom, kdo cítil, až se kvůli citům zabil,

protože koneckonců kvůli ničemu jinému se nikdo nezabývá... Když jsem si u něho jednou kupoval cigarety, napadlo mě, že bude brzo plešatý. A nakonec ani na to neměl čas. To je jedna ze vzpomínek, které mi na něj zůstaly. Taky jaká jiná by mi měla zůstat, když tohle vlastně není vzpomínka na něj, ale na to, co mě tenkrát napadlo?

Náhle před sebou vidím mrtvolu, rakev, do níž ho strčili, dočista cizí hrob, kam ho museli dát. A tu chápou, že trafikant i s tím špatně stríženým sakem byl do jisté míry celým lidstvem.

Byla to jen chvilka. Dnes, teď, prostě a jasně zemřel, jako člověk, jímž jsem. Nic víc.

Ano, druzí existují... To pro mne tenhle tíživě rozprostřený západ slunce trvá ve svých mlhavých a tvrdých barvách. Pro mne se pod tím západem chvěje velká řeka, která před mým zrakem jako by netekla. Pro mne bylo zbudováno tohle náměstí, otvírající se k řece, k níž se blíží příliv. Pochovali trafikanta do společného hrobu? Dnešní západ slunce není pro něj. Ale jak na to tak myslím, a ať chci nebo nechci, ani pro mne už není...

— 304 —

5. 2. 1932

Bolí mě hlava a vesmír. Fyzické bolesti, které jakožto bolesti jsou zřetelnější než ty morální, vyvolávají svým odrazem v duchu tragédie, jež jim nejsou vlastní. Provází je netrpělivost ke všemu, a toto všechno nevylučuje ani jedinou z hvězd.

Nesdílím, nikdy jsem nesdílel a doufám, že sdílet nebudu pochybený názor, podle něhož jsme jako duše důsledkem oné materiální věci zvané mozek, která od narození existuje v jiné materiální věci zvané lebka. Nemohu být materialista, jak se myslím tomuto názoru říká, protože nemohu určit jasný vztah – řekněme vizuální – mezi viditelnou masou šedé či jinak zbarvené hmoty a tím, co nazývám

„já“ a co skrze mé oči vidí nebesa, přemýšlí o nich a představuje si nebesa, jež neexistují. Přestože však bych nikdy nemohl klesnout tak, abych se domníval, že něco může být něčím jiným jen proto, že obojí je na stejném místě, jako třeba zeď a můj stín na ní, anebo že by závislost duše na mozku byla něco víc než moje závislost – pokud jde o směr – na vozidle, v němž jedu, přece jen si myslím, že mezi tím, co v nás je pouze duch, a tím, co v nás je duch těla, existuje vztah soužití, v němž může dojít ke sporům. A obvykle je to tak, že ta ordinárnější osoba obtěžuje tu druhou.

Bolí mě dnes hlava a je to možná od žaludku. Ale ta bolest, jakmile je z žaludku sdělena hlavě, přeruší úvahy, které mám proto, že mám mozek. Ten, kdo mi zakryje oči, mě neoslepí, ale zabrání mi vidět. A tak proto, že mě teď bolí hlava, pozbývá jakékoli ceny a vznešenosti podívaná, v tuhle chvíli jednotvárná a nesmyslná, kterou kolem sebe ani nechci vidět jako svět. Bolí mě hlava, a to znamená, že jsem si vědom urážky, jíž se na mě dopouští hmota, a že také – jelikož každá urážka mě pohoršuje – to ze mě předem dělá člověka zatrpklého vůči všem, i těm, co jsou poblíž a nic špatného mi neudělali.

Nejraději bych umřel, aspoň načas, ale to, jak už jsem řekl, jenom proto, že mě bolí hlava. A tu mě najednou napadne, oč vytríbeněji by to vyjádřil některý z velkých prozaiků. Větu po větě by představoval anonymní soužení světa; před jeho očima tvořícíma odstavce by vyvstávala všemožná lidská dramata, co jich na zemi je, a skrze horečně tepající spánky by se na papíře zformovala celá metafyzika neštěstí. Já však nemám stylistickou vytríbenost. Bolí mě hlava, protože mě bolí hlava. Bolí mě vesmír, protože mě bolí hlava. Ale ten vesmír, který mě skutečně bolí, není ten opravdový, ten, který existuje, protože nevím, že existuji, ale ten můj vlastní, který – když si přejedu rukou po vlasech – mi vnuká pocit, že všechny ty vlasy trpí jen proto, abych tím trpěl.

16. 3. 1932

Celé měsíce uplynuly od poslední stránky, kterou jsem napsal. Spánkem rozumu jsem se stal v životě jiným. Nejednou jsem přeneseně pocítil štěstí. Neexistoval jsem, byl jsem jiný, žil jsem, aniž jsem myslel.

Dnes najednou jsem se znova stal tím, kým jsem nebo o jakém sním. Bylo to v okamžiku velké únavy po celkem nedůležité práci. Opřel jsem si lokty o šikmou desku vysokého stolu a složil jsem hlavu do dlaní. A se zavřenýma očima jsem se zase našel.

Ve vzdáleném klamném spánku jsem se rozpomněl na všechno, co bylo, a s jasností spatřené krajiny se mi náhle – ať už před tím vším nebo potom – objevilo před očima široké průčelí starého statku a uprostřed té vidiny prázdný mlat.

Okamžitě jsem pocítil marnost života. Vidět, cítit, vzpomínat, zapomínat – to všechno mi spolu s neurčitým pocitem otlacených loktů splynulo s nejasnými zvuky blízké ulice a s šumem pokojné práce v klidné kanceláři.

Když jsem tam pak už s rukama položenýma nahoře na stole zalétl pohledem jistě dočista znaveným mrtvými světy, první, co jsem tím pohledem zahlédl, byla moucha masařka (ten nejasný bzukot, který nepocházel z kanceláře!) sedící na kalamáři. Zahleděl jsem se na ni z hloubi propasti, bezejmenný a probuzený. Byla nazelenalá až modročerná a odporně, ale přece ne ošklivě se leskla. Život!

Kdo ví, pro jaké svrchované síly, bohy nebo dábly Pravdy, v jejichž stínu bloudíme, nejsem možná nic víc než lesklá moucha, která před ně na chvíli usedne? Laciný poznatek? Banální poznámka? Bezmyšlenkovitá filosofie? Snad, já ale nemyslel: cítil jsem. Tělesně, bezprostředně, s hlubokou hrůzou jsem došel k tomuto směšnému srovnání. Byl jsem moucha, když jsem se k ní přirovnal. Cítil jsem jako moucha, když jsem si řekl, že tak cítím. A cítil jsem se

jako duše mouchy, spal jsem jako moucha, cítil jsem se zavřený jako moucha. A největší hrůza je, že zároveň jsem se cítil být já. Nevědomky jsem zvedl oči vzhůru, aby se na mě náhodou nesneslo nějaké svrchované pravítko, které by mě zamáčklo, tak jako já bych mohl zamáčknout tu mouchu. Naštěstí, když jsem zase oči sklopil, moucha už naprosto tiše zmizela. Nedobrovolná kancelář byla zase bez filosofie.

— 306 —

28. 3. 1932

Na povrchu únavy se mi vznáší cosi stejně zlatého jako na vodách, jež opouští zapadající slunce. Vidím se jakoby u smyšleného jezera, a to, co v tom jezeře vidím, jsem já. Nevím, jak bych tu představu nebo ten symbol nebo to já, do něhož se vmýšlím, vysvětlil. Jisté však je, že vidím jako doopravdy slunce vzadu za horami, jak vysílá zbloudilé paprsky k jezeru, jež je přijímá v temném zlatě.

Kletbou myšlení je mimo jiné to, že se při něm vidí. Ti, co myslí rozumem, jsou roztržití. Ti, co myslí citem, spí. Ti, co myslí vůlí, jsou mrtví. Já však myslím imaginací a všechno, co by u mě mělo být rozumem nebo trýzní nebo podnětem, omezuje se mi na cosi lhostejného a vzdáleného jako to mrtvé jezero mezi skalisky, k němuž se sklání dohasínající slunce.

Zastavil jsem se, a proto se vody rozvlnily. Zauvažoval jsem, a proto slunce zašlo. Zavírám pomalé, ospalé oči a není ve mně nic než jezerní krajina, kde noc přestává být dnem v temně rudohnědém odlesku vod prostoupených řasami.

Napsal jsem to, takže jsem nic neřekl. Mám dojem, že to, co existuje, je vždycky někde jinde, za horami, a že před námi jsou daleké cesty, jen mít duši, s níž lze vykročit.

Skončil jsem tak jako slunce v mé krajině. Z toho, co bylo řečeno nebo spatřeno, nezbývá než teď už temná noc, plná mrtvého lesku jezer kdesi na planině bez divokých kachen, mrtvé, rozplynuté, vlhké a zlověstné.

— 307 —

2. 5. 1932

Nikdy nespím: žiji a sním, nebo spíš sním v životě i ve spaní, což je také život. V mém vědomí se nic nepřerušuje: cítím, co je kolem mě, jestliže ještě nespím nebo jestliže nespím tvrdě; ihned začnu snít, jakmile opravdu usnu. Takže jsem vlastně ustavičné odvíjení obrazů, souvislých i nesouvislých, vždy jakoby vnějších, jednou na světle a mezi lidmi, jestliže jsem vzhůru, jindy mezi přeludy a ve viditelném bezsvětí, jestliže spím. Opravdu nevím, jak odlišit jedno od druhého, ani se neodvažuji tvrdit, že bych nespal, když jsem vzhůru, a že bych nebděl, když spím.

Život je klubko, které kdosi zašmodrchal. Má smysl, ale muselo by být po celé délce rozmotané, anebo zas dobře smotané. Ovšem v tomto stavu je to vlastně problém bez klubka, něco, co se nemá kam svinout.

Tak to cítím a o něco později napíšu, protože už se mi sní věty na jazyku, když v nočním polospánku cítím spolu s krajinami nejasných snů i šumění deště tam venku, takže jsou pro mě ještě nejasnější. Jsou to předtuchy prázdna rozechvělé propastí, a těmi stéká marný pláč ustavičného deště, drobná záplava slyšitelné krajiny. Naděje? Nic. Z neviditelného nebe se zvukem snáší stesk deště, jež zas vynáší vítr. Stále spím.

Bezpochyby právě v zahradních alejích došlo k tragédii, z níž vzešel život. Byli dva a byli krásní a přáli si být něčím jiným; láska jim na sebe dávala čekat v omrzlosti z budoucího, a nostalgie po

tom, co by mělo být, už se rodila jako dítě té lásky, kterou neměli. A tak za měsíčního svitu v blízkých hájích, neboť jimi pronikaly paprsky měsíce, chodili ruku v ruce bez přání a nadějí onou pustinou, již jsou opuštěná stromořadí. Byly to úplné děti, neboť jimi ve skutečnosti nebyli. Z aleje do aleje, mezi jedním a druhým stromem míjeli jako siluety vystřižené z papíru v oné ničí scenerii. A tak zmizeli směrem k jezírkům, stále bližší a odloučenější, a to nejasné šumění ustávajícího deště je vodotrysk, k němuž se tehdy ubírali. Jsem láska, kterou měli, a proto je mohu slyšet v noci, kdy nespím, a také já umím žít nešťastně.

— 308 —

15. 5. 1932

Nic tak netíží jako cizí náklonnost – ba ani cizí nenávist, protože nenávist není tak nepřetržitá jako náklonnost; jelikož je to cit nepřijemný, nenávidějící se instinktivně snaží, aby to nebylo tak často. Ale nenávist stejně jako láska nás utiskuje; obojí nás hledá a nalézá, nenechá nás samotné.

Mým ideálem by bylo prožívat všechno v románu a v životě odpočívat – své city číst a pohrdání jimi prožít. Tomu, kdo má bohatou představivost, dobrodružství románového hrdiny přináší vzrušení víc než dost, protože je stejně tak jeho jako naše. Žádné dobrodružství se nevyrovná opravdové a přímé lásce k Lady Macbeth; co jiného má dělat ten, kdo takto miloval, než v tomto životě nemilovat nikoho, aby si trochu oddechl?

Nevím, jaký smysl má tato cesta, kterou jsem nucen ujít mezi jednou a druhou nocí ve společnosti celého vesmíru. Víím, že pro rozptýlení si mohu číst. Četbu považuji za nejjednodušší způsob, jak se při této nebo jiné cestě zabavit; a občas zvednu oči od knihy, kde doopravdy cítím, a jako cizinec se zadívám na ubíhající kraji-

nu – pole, města, muže a ženy, sympatie a stesky – a to všechno mi není ničím víc než epizodou mého oddechu, pasivním rozptýlením, při němž dám odpočinout očím, znaveným přílišným čtením.

Jen to, o čem sníme, je to, co doopravdy jsme, protože to ostatní jakožto uskutečněné patří světu a všem lidem. Kdybych nějaký sen uskutečnil, žárlil bych na něj, neboť by mě zradil tím, že se nechal uskutečnit. Uskutečnil jsem všechno, co jsem chtěl, praví slaboch, a je to lež; pravda je, že si všetecky vysnil vše, co s ním uskutečnil život. Nic neuskutečňujeme. Život nás hodí jako kámen a my ve vzduchu říkáme: „Ted’ se tady hýbám.“

Ať už je tato mezihra, odehraná pod reflektorem slunce a flitry hvězd, čímkoli, určitě není na škodu vědět, že je to mezihra; jestliže to, co je za dveřmi divadla, je život, budeme žít; jestliže je to smrt, zemřeme, a ta hra s tím nemá nic společného.

Proto se nikdy necítím tak blízko pravdy, tak jasně zasvěcený, jako v těch řídkých chvílích, kdy jdu do divadla nebo do cirkusu; to pak vím, že konečně přihlížím dokonalému zobrazení života. A herci a herečky, šašci a kejklíři jsou v lidstvu důležití a nicotní, jako slunce a měsíc, láska a smrt, mor, hlad, válka. Všecko je divadlo. Jakže, chci pravdu? Budu pokračovat v románu...

— 309 —

23. 5. 1932

Nevím, co je to čas. Nevím, jaká je jeho opravdová míra, pokud nějakou má. Víím, že měřit jej hodinami je nepravdivé: rozdělují čas prostorově, zvenčí. Stejně tak nepravdivé je měřit jej pocity: nerozdělují čas, nýbrž jeho vnímání. Měřit jej sny je omyl: dotýkáme se v nich času jednou dlouze, podruhé rychle, a to, co prožíváme, je zrychlené nebo pomalé v souvislosti s nějakým průběžným faktorem, jehož povahu neznáme.

Někdy si myslím, že všechno je nepravdivé a že čas není víc než rámeček pro něco, co je mu cizí. V mé vzpomínce na uplynulý život jsou časy rozložené do absurdních rovin a plánů, takže v určité epizodě z oslav mých patnáctých narozenin jsem mladší než v jiné příhodě z dětství sedě mezi hračkami.

Cítím zmatek, když na tyhle věci myslím. Tuším v tom všem nějaký omyl; nevím však, z kterého konce na to jít. Je to, jako kdybych se díval na kouzelnický trik, a byl si tudíž vědom, že jsem klamán, ale nechápal bych techniku nebo mechanismus toho klamu.

To mě pak napadají nesmysly, které však nedokážu zavrhnout jako zcela nesmyslné. Uvažuji, zdali člověk, který přemýšlí pomalu v rychle jedoucím voze, postupuje rychle nebo pomalu. Uvažuji, zdali za stejné lze považovat identické rychlosti, jimiž padá do moře sebevrah a ten, kdo tam sklouzne z nábřeží. Uvažuji, zdali hnutí, která zabírají týž čas a jimiž kouřím cigaretu, píšu tenhle text a nejasně uvažuji, jsou synchronická.

Ze dvou kol na téže ose je možná jedno pořadí o něco napřed, třeba o zlomky milimetru. Mikroskop by tento posun zvětšil natolik, že by to vypadalo téměř neuvěřitelně, nemožně, kdyby to nebylo skutečné. A proč by mikroskop neměl mít ve srovnání se špatným zrakem pravdu? Jsou to zbytečné úvahy? Jistě. Jsou to iluze v uvažování? Připouštím. Co ale je to za věc, která nás měří bez míry a zabíjí bez bytí? A právě v těchto chvílích, kdy ani nevím, jestli čas vůbec existuje, jej cítím jako osobu a chce se mi spát.

— 310 —

31. 5. 1932

Příchod jara nepozoruji v širých lukách nebo rozlehlých zahradách, ale na několika málo ubohých stromech na jednom náměstíčku. Zeleň se tam objeví jako dar a je veselá jako pořádný smutek.

Miluji tahle opuštěná náměstí vklíněná mezi tiché ulice a sama ještě tišší. Jsou to zbytečné mýtiny, cosi, co čeká, obklopeno vzdáleným ruchem. Je to kus vesnice ve městě.

Procházím tudy, stoupám některou z ulic, které tam vedou, a stejnou cestou se pak vracím zpět. Z druhé strany je pohled jiný, ale týž poklid – za slunce západu – pozlacuje náhlým steskem tu stranu, kterou jsem cestou tam neviděl.

Všecko je zbytečné a já to tak cítím. Zapomněl jsem, co jsem prožil, jako bych to byl slyšel nepozorovaně. Nenapadá mě, co budu, jako bych to byl prožil a zapomněl.

Obestírá mě ten lehce trýznivý západ slunce. Všecko chladne ne proto, že by se ochladilo, ale protože jsem vešel do úzké uličky a náměstí je pryč.

— 311 —

23. 6. 1932

Život je pokusná cesta, podnikaná nedobrovolně. Je to cesta ducha skrze hmotu, a jelikož cestuje duch, žije se v něm. Existují proto duše rozjímavé, které žijí intenzivněji, extenzivněji a bouřlivěji než ty druhé, žijící vnějšně. Rozhodující je výsledek. Prožilo se to, co se procítilo. Sen může unavit stejně tak jako viditelná práce. Nikdy se neprožilo tolik, jako když se hodně myslilo.

Ten, kdo stojí v koutě sálu, tančí se všemi partnery. Vidí vše, a protože vše vidí, vše prožívá. Jelikož vše je koneckonců náš pocit, je kontakt s tělem rovnocenný pohledu na ně, ba i pouhé vzpomínce. Tančím tedy, když vidím tančit. Řečeno slovy anglického básníka, který vyprávěl, jak leže v trávě pozoroval v dálce tři žence: „Žne ještě čtvrtý, a to jsem já.“

To vše, co je řečeno stejně jako cítěno, souvisí s velkou, navenek bezdůvodnou únavou, která na mě dnes náhle dolehla. Jsem nejen

unavený, ale i zahořklý, a ta hořkost je pro mě také velkou neznámou. Ze samé tísně mám málem v očích slzy – ne takové, které vypláče, ale takové, které potlačujeme, slzy z nemoci duše, nikoli z cítěné bolesti.

Tolik jsem prožil, aniž jsem žil! Tolik jsem promyslel, aniž jsem myslel! Tíží mě bezpočet zmrtvělých násilností, dobrodružství zažitých v nehybnosti. Jsem syt toho, co jsem nikdy neměl ani mít nebudu, znechucen bohy, kteří mají existovat. Poznamenaly mě rány ze všech bitev, jimž jsem se vyhnul. Po těle jsem celý rozlámaný námahou, kterou jsem ani nehodlal vyvinout.

Mdlý, němý, nijaký... Obloha ve výši patří k jakémusi mrtvému, nedokonalému létu. Dívám se na ni, jako by tam nebyla. Prospávám myšlenky, ležím v chůzi, trpím bez citu. Má velká nostalgie je po ničem, je něčím, jako ta vysoká obloha, kterou nevidím a na niž neosobně zírám.

— 312 —

2. 7. 1932

V jasné dokonalosti dne nicméně stagnuje prosluněný vzduch. Není to přítomný tlak budoucí bouřky, nevolnost nedobrovolných těl, neurčitá matnost vskutku modré oblohy. Je to citelná malátnost z puzení k zahálce, lehký dotek peří na usínající tváři. Léto dnes připomíná jaro. Po venkově zatouží i ten, kdo jej nemá rád.

Napadá mě, že kdybych byl jiný, byl by tohle pro mě šťastný den, protože bych jej cítil a nemyslel na něj. V radostném očekávání bych skončil svou normální práci – která je pro mě den co den jednotvárně nenormální. S přáteli bych měl domluveno, že si vyjedeme do Benficy. Právě při západu slunce bychom povečeřeli mezi zahradami. Naše radostná nálada by byla částí tamější krajiny a všichni, kdo by nás viděli, by to tak brali.

Protože ale já jsem já, těším se trochu z té trochy představ, že jsem jiný. Ano, potom on-já pojí pod stromem nebo vinnou révou dvakrát víc, než dokážu sníst, vypije dvakrát víc, než se odvážím vypít, nasměje se dvakrát víc, než si vůbec mohu pomyslet, že bych se nasmál. On potom, já teď. Ano, na okamžik jsem byl jiný: viděl jsem, prožil jsem v někom jiném prosté lidské potěšení z nenucené živočišné existence. Jaký to velký den, který mě tak rozesnil! Ve výši je všechno stejně modré a skvělé jako můj prchavý sen, že jsem příručí v plné síle a užívám si k večeru své volno.

— 313 —

16. 7. 1932

Pocit rekonvalescence, zvláště když se předcházející nemoc v nervech příliš nepocítila, má v sobě cosi ze smutné radosti. V emocích a myšlení panuje podzim nebo spíš jakési předjaří, které až na to, že nepadá listí, připomíná ve vzduchu a na obloze podzim.

Únava je příjemná, a to příjemné trošku bolí. Cítíme se poněkud na okraji života, přestože stále v něm, jakoby na verandě domu žití. Jsme zadumaní bez myšlenek, cítíme bez přesné emoce. Vůle zklidní, protože jí není třeba.

A tehdy některé vzpomínky, některá očekávání, některé nejasné touhy pomalu vystupují po rampě vědomí jako nezřetelní chodci vidění z vrcholu hory. Vzpomínky na nicotnosti, očekávání věcí, které by nakonec byly lhostejné, touhy, které postrádaly přirozenou nebo původní prudkost, které nikdy nemohly chtít být.

Když se den k těmto pocitům hodí tak jako dnes, kdy přestože je léto, střídá se polojasno s azurem a vane nejasný vítr, který tím, že není teplý, je téměř chladný, pak tedy se onen duševní stav v našem myšlení, cítění a prožívání těchto dojmů stupňuje. Ne že by ty vzpomínky, očekávání a touhy, které jsme měli, byly

jasnější. Cítí se však víc a nejistý souhrn toho trochu absurdně tíží u srdce.

Je ve mně v téhle chvíli cosi vzdáleného. Jsem opravdu na verandě života, ale ne právě tohoto života. Jsem nad ním a vidím jej odtamtud, odkud se dívám. Rozkládá se přede mnou a svažuje se stupňovitě dolů jako mnohotvárná krajina až ke kouři nad bílými vesnickými domky v údolí. Zavřu-li oči, vidím pořád dál, jelikož nevidím. Když je otevřu, nic víc nevidím, jelikož jsem neviděl. Já celý jsem jakýsi nejasný stesk, ani po minulosti, ani po budoucnosti: jsem stesk po přítomnosti, bezejmenný, obšírný a nepochopený.

— 314 —

25. 7. 1932

Klasifikátoři věcí – což jsou vědci, jejichž vědou je pouze klasifikovat – zpravidla nevědí, že vše klasifikovatelné je nekonečné, a tudíž to klasifikovat nelze. Žasnu však nad tím, že nevědí o existenci klasifikovatelných neznámých, totiž o věcech duše a vědomí, existujících v mezerách poznání.

Ať už je tomu tak proto, že příliš myslím nebo příliš sním, jisté je, že nerozlišuji mezi realitou, která existuje, a snem, který je realitou, jež neexistuje. A tak do svých meditací o nebi a zemi vkládám věci, které se nelesknou ve slunci ani nejsou půdou pod nohama – prchavé divy představivosti.

Zlätu v domnělých západech slunce, ale to domněle žije v domněnce. Těším se představovanými vánky, ale to představované žije, jakmile se představuje. Podle různých hypotéz mám duši, ale tyto hypotézy mají vlastní duši, a dávají mi tudíž tu, kterou mají.

Jediný problém je problém reality, a ten je neřešitelný a živý. Co já vím o rozdílu mezi stromem a snem? Mohu se dotknout stromu; vím, že mám sen. Co to je ve své pravdě?

Co to je? Jsem to já, který sám v prázdné kanceláři mohu žít v představách bez újmy na inteligenci. Opuštěné psací stoly a výpravna jen s papírem a klubky motouzu mě z myšlení nevyruší. Nesedím na své vysoké židli, ale uvelebil jsem se v Moreirově křesle s kulatými opěradly, jako by mě už byli povýšili. Možná právě vliv tohoto místa mi udílí právo být roztržitý. Horké dny uspávají; spím beze spánku jen z nedostatku energie. A proto takhle uvažuji.

— 315 —

28. 9. 1932

Už dlouho – nevím, jestli celé dny nebo celé měsíce – nezaznamenávám žádný vjem; nemyslím, tudíž neexistuji. Zapomněl jsem, kdo jsem; neumím psát, protože neumím být. V jakémisi kosém spánku jsem se stal někým jiným. Vědět, že si nevzpomínám, znamená se probudit.

Proomdlel jsem kousek svého života. Přicházím zas k sobě bez vědomí toho, co jsem dosud byl, a mé vědomí toho, co jsem byl předtím, bylo přerušeno. Mám nejasný dojem neznámého intervalu, marné snahy jedné části vědomí chtít nalézt druhou. Nedaří se mi se navázat. Jestli jsem dosud žil, zapomněl jsem to vědět.

Ne že by mi právě tenhle první den pocitovaného podzimu – den spíš studený než svěží, odívající mrtvé léto do slabšího světla – dával v jakési vzdálené průsvitnosti pocit zmařeného záměru nebo klamně vůle. Ne že by v téhle mezihře poztrácených věcí byla jakási nejistá stopa zbytečného vědomí. Je to o něco bolestnější tíseň, že se rozpomínám na něco, co si nepřipomínám, beznaděj z něčeho, co uvědomění ztratilo mezi řasami či rákosím na břehu nevím čeho.

Zjišťuji, že čistý a nehybný den má správnou oblohu už ne tak hluboce modrou. Zjišťuji, že slunce o něco méně zlaté než dříve zlatí vlhkými odlesky zdi a okna. Zjišťuji, že ačkoli není vítr nebo vánek,

který by jej připomínal a popíral, jakási procitlá svěžest nicméně dříme v neurčitém městě. To všechno zjišťuji bezmyšlenkovitě a nechtěně a spát se mi chce leda ve vzpomínce a stýská se mi leda z neklidu.

Zotavuji se – neplodný a vzdálený – z nemoci, kterou jsem neměl. Rychle procitlý činím se způsobilým k něčemu, nač si netroufám. Jaký spánek mě to nenechal spát? Jaká něžnost ke mně nechtěla promlouvat? Jak příjemné je být jiný s tímhle chladným závanem mocného jara! Jak příjemné je si to aspoň myslet, lepší než žít, zatímco v dáli se bez větru, který by bylo cítit, sklání v rozpomínané představě zelené rákosí na říčním břehu!

Kolikrát rozpomínaje se na to, kým jsem nebyl, zvažuji se mlád a zapomínám! A byly jiné ty byvší krajiny, jež jsem nikdy neviděl; byly nové ty nejsoucí krajiny, jež jsem opravdu viděl. Co na tom záleží? Rozplynul jsem se v náhodách a předělech, a zatímco svěžest dne je skutečně ze slunce, spí chladně při západu, který vidím, aniž mám, temné rákosí na říčním břehu.

— 316 —

28. 9. 1932

Nikomu se dosud nepodařilo definovat nudu tak výstižně, aby to pochopil i člověk, který to nikdy nezakusil. Někdo říká nuda pouhé omrzelosti; jiný zase obyčejné nespokojenosti; a další třeba říká nuda únavě. Nuda se však z té únavy, nespokojenosti i omrzelosti skládá asi jako voda z vodíku a kyslíku. Zahrnuje je, ale nepodobá se jim.

Jestli tedy někdo přikládá nudě omezený a neúplný význam, jiný zas jí přičítá smysl, který ji do jisté míry přesahuje – jako třeba když se říká nuda niternému a duchovnímu znechucení z nestálosti a nejistoty světa. Ústa nám otvírá omrzelost; polohu měníme

z nespokojenosti; pohnout se nemůžeme z únavy – nic z toho není nuda; také to však není onen hluboký pocit prázdnoty všeho, jímž se neuspokojené úsilí osvobozuje, zklamaná touha pozvedá a v duši vzniká sémě, z něhož vyrůstá mystik nebo světec.

Jistě, nuda je omrzelost světem, nespokojenost s tím, že se žije, únava z toho, že se žilo; nuda je doopravdy tělesný pocit nadměrné prázdnoty všeho. Nuda je však víc než to; je to omrzelost jinými světy, ať už existují nebo ne; nespokojenost s tím, že se musí žít, ať už jako někdo jiný, nebo jinak, nebo konečně v jiném světě; únava nejen ze včerejška a dneška, ale také ze zítřka, (a) z věčnosti, pokud je, (a) z nicoty, pokud právě to je věčnost. Ve znuděné duši nebolí jen prázdnota věcí a bytostí: bolí rovněž prázdnota samotné duše, jež to prázdno cítí, jež se cítí být prázdnom a sama sebe v něm odpuzuje a zavrhuje.

Nuda je fyzický pocit chaosu i toho, že chaos je vše. Lidé omrzeli, nespokojení a unavení si připadají uvěznění v jakési stísněné cele. Člověk znechucený stísněností života si připadá spoutaný v jakési velké cele. Znuděný člověk si však připadá uvězněný v marné svobodě v jakési nekonečné cele. Na člověka omrzelého, nespokojeného nebo znaveného se mohou zřítit zdi cely a zavalit ho. Člověku znechucenému malostí světa mohou spadnout okovy a on uteče, nebo ho může bolet, že okovy nelze svrhnout, a v tom pocitu bolesti ožije už bez znechucení. Avšak zdi nekonečné cely nás nemohou zavalit, protože neexistují; ba ani bolest z pout, která nám nikdo nenasadil, nás nemůže přimět k žití.

Tak to cítím při pohledu na pokojnou krásu tohoto večera, který pomíjivě končí. Dívám se na vysoké jasné nebe, kde cosi jako růžové stíny oblak jsou nehmatatelným chmýřím vzosného a vzdáleného života. Skláním zrak k řece, kde modř vody jen lehce zčerené jako by zrcadlila jakési hlubší nebe. Znovu zvedám oči lehce k nebi, a tam už mezi tím, co nejasně zbarvené se bez cárů třepí v neviditelném vzduchu, ledová jakýsi bělavý odstín, jako by také cosi z věcí, jež jsou

tam vyšší a marné, cítilo jakousi vlastní hmotnou nudu, nemožnost být tím, čím se je, jakési nepostižitelné tělo úzkosti a beznaděje.

Ale co? Co jiného je v tom vysokém povětří než vysoké povětří, což není nic? Co jiného je na tom nebi než barva, která není jeho? Co jiného je v těch cárech, které už ani nejsou oblaky, než pár odlesků světla, jež hmotně dopadá ze slunce už přemoženého? Co jiného je v tom než já? Ach, to je právě ta nuda, nic víc. Že v tomhle všem – nebi, zemi, světě – není nic jiného než já!

— 317 —

5. 10. 1932

Princova smrt

Proč by nemohlo být všechno nějakou úplně jinou pravdou, bez bohů, bez lidí, bez důvodů? Proč by nemohlo být všechno něčím, u čeho ani nemůžeme pochopit, že to nechápeme – tajemstvím z úplně jiného světa? Proč bychom my – lidé, bohové i svět – nemohli být sny, které někdo sní, myšlenkami, které si někdo myslí, navždy vyloučenými z toho, co existuje? A proč by nemohl být ten někdo, kdo sní nebo myslí, někým, kdo ani nesní, ani nemyslí, sám poddán propasti a fikci? Proč by nemohlo být všechno něčím jiným a ničím, a to, co není, by bylo jediným, co je? Kde vlastně jsem, že to vidím jako cosi možného? Přes jaký most to kráčím, že ze své výše mám pod sebou světla všech měst tohoto a onoho světa a nad sebou vznosná oblaka rozplynulých pravd, a ta všechna hledají, jako by hledala, co lze obemknout?

Žhnu horečkou, aniž usínám, a vidím, aniž vím co. Jsou všude kolem širé pláně a v dálce řeky i hory... Zároveň však nic z toho není a já jsem u počátků bohů a děsím se odejít či zůstat, být kdekoli a být cokoli. A také takle místnost, kde slyším, jak se na mě díváš, je cosi, co znám a jakoby vidím; a všechny ty věci jsou pospolu a jsou zvlášť, a nic z toho není to jiné, co se snažím uvidět.

K čemu mi bylo dáno království, nebudu-li nikde lépe kralovat než v této chvíli, kde jsem mezi tím, co jsem nebyl, a tím, co nebudu?

— 318 —

2. 11. 1932

Mlha, nebo dým? Stoupalo to ze země, nebo to padalo z nebe? Kdoví: bylo to spíš jako nějaká choroba vzduchu než nějaký spad či emance. Chvillemi se to podobalo spíš chorobě očí než přírodní skutečnosti.

Ať už to bylo cokoli, celou krajinou se nesl jakýsi matný nepokoj, vzniklý ze zapomnění a z útlumu. Zdálo se, jako by si mlčení neblahého slunce vzalo za své nedokonalé tělo. Člověk by řekl, že se má něco stát a že všude kolem je jakási intuice, jíž se zastírá viditelné.

Těžko říci, jestli to na nebi byly mraky nebo spíš mlha. Byla to zamžená, místy barevná malátnost, popelavění nepostižitelně zažloutlé až na místa, kde se rozpadalo do starorůžové nebo kde se nehybné modralo, tam však nebylo znát, jestli se nebe odhaluje nebo jestli je zakrývá jiná modř.

Nic nebylo určité, ani neurčitost. Proto se chtělo říkat mlze dým, protože mlze se to nepodobalo, nebo se ptát, je-li to mlha či dým, protože nic se nedalo rozeznat. I sama teplota vzduchu se na té pochybnosti podílela. Nebylo to teplo ani chlad, ani svěžest; jako by vzduch svou teploturu skládal z prvků čerpaných z čehosi jiného než z tepla. Opravdu by se dalo říci, že jakási mlha na pohled chladná byla na dotek teplá, jako by hmat a zrak byly dva citlivé způsoby téhož smyslu.

Ani kolem kontur stromů nebo rohů budov to nebylo ono stínování obrysů či hran, jaké přináší opravdová stojatá mlha nebo jaké opravdový přírodní dým pootvívá a pozatmívá. Zdálo se, že každá věc ze sebe všemi směry vrhá nejasně denní stín, bez světla, jež by jej jako stín vysvětlovalo, bez místa projekce, jež by opravňo-

valo jeho viditelnost. Ani viditelné to nebylo; bylo to, jako by něco pojednou mělo být vidět, ale všude stejně, jako by se v okamžiku odhalení zaváhalo s objevením.

A jaký tu byl cit? Nemožnost jej mít, srdce rozplynulé v hlavě, city zmatené, strnulost procitlé existence, zbystření čehosi tak psychického jako sluch k definitivnímu zbytečnému odhalení, ustavičně na prahu objevení, tak jako pravda, ustavičně jako pravda, dvojenka nikdy neobjevená.

Ba i touhu spát, jež se připomíná, jsem odsunul, jak namáhavé se mi při ní zdálo pouhé zívnutí. Ba i přestat vidět rozbolí oči. A v bezbarvém zřeknutí se celé duše jenom vnější zvuky v dálce jsou nemožný svět, který ještě existuje.

Ach, jiný svět, jiné věci, jinou duši, s níž bych je cítil, jiné myšlení, jímž bych o té duši věděl! Všecko, třeba i nudu, jen ne tohle společné stírání duše a věcí, než tuhle namodralou bezradnost neurčitosti všeho!

— 319 —

Spát! Usnout! Uklidnit se! Být abstraktním vědomím poklidného dechu, bez světla, bez nebeských těles, bez duše – mrtvé moře citění odrážející nepřítomnost hvězd!

Ty nejjednodušší, opravdu nejjednodušší věci, které už jednodušší být nemohou, se mi stávají složitými tím, že je prožívám já. Někdy se bojím třebas jen někoho pozdravit. V krku mi vysychá, jako by bylo třeba zvláštní odvahy, aby ta slova zazněla nahlas. Zdá se, jako bych se styděl, že existuji – jiný výraz pro to nemám!

Ustavičná analýza našich pocitů vytváří nový způsob citění, který připadá umělý tomu, kdo analyzuje pouze inteligencí, a ne přímo pocitem.

Po celý život jsem byl lehkovážný metafyzicky a vážný v žertu. Vážně jsem neudělal nic, i kdybych sebevíc chtěl. Ve mně se na můj účet bavil Osud (*malin*⁹).

Mít emoce z kretonu, z hedvábí nebo z brokátu! Mít takhle popsatelné emoce! Mít popsatelné emoce!

— 320 —

28. 11. 1932

Ubírali jsme se spojeně a odděleně prudkými zákruty lesa. Naše kroky, nám cizí, šly jednotně, protože jednohlase, po praskavé měklosti žlutého a nazelenalého listí, jež pokrývalo nerovnost půdy. Šly však také rozpojeně, neboť jsme byli dvěma různými myšlenkami a nic jiného jsme neměli společného, než že to, co jsme nebyli, šlapalo jednohlase po téže slyšené zemi.

Započal již podzim a kromě listí, po němž jsme šlapali, bylo slyšet, jak za prudkého doprovodu větru ustavičně padá další listí či zvuky listí všude, kudy jsme šli nebo prošli. Nebylo tu jiné krajiny než les, který všechny krajiny zastíral. Stačil však jako prostor a místo pro ty, kdo jako my neměli k životu nic než jednohlasou a různou chůzi po odumřelé zemi. Končil – myslím – jeden den nebo jakýkoli den nebo snad každý den jednoho podzimu všech podzimů v tom symbolickém a opravdovém lese.

Jaké domovy, jaké povinnosti, jaké lásky jsme za sebou zanechali – to bychom sami neuměli říct. V té chvíli jsme nebyli víc než chodci mezi tím, nač jsme již zapomněli, a tím, co jsme nevěděli, pěší rytíři opuštěného ideálu. V tom však, stejně jako v neustálém zvuku pošlapávaného listí a v stále prudkém zvuku neurčitého větru, byl důvod k existenci našeho odchodu nebo našeho příchodu, jelikož

9 (Fr.) Zlomyslný. Pozn. překl.

neznajíce cestu či příčinu cesty, nevěděli jsme, zda odcházíme či přicházíme. A stále kolem nás – bez poznaného místa či viděného pádu – zvuk hroutícího se listí uspával les smutkem.

Žádný z nás nechtěl o druhém vědět, ale žádný z nás by bez něho nešel dál. Společnost, kterou jsme si dělali, byl jakýsi sen, který každý z nás měl. Zvuk jednohlasých kroků pomáhal každému myslet bez toho druhého a pouhé samotářské kroky by jej bývaly probudily. Les byl plný klamných pasek, jako by byl klamný nebo jako by končil, ale ani nekončil klam, ani nekončil les. Naše jednohlasé kroky vytrvale pokračovaly a kolem toho, co jsme slyšeli z pošlapávaného listí, se nesl nejasný zvuk z listí padajícího v tom lese, který se stal vším, v lese rovném vesmíru.

Kdo jsme byli? Byli jsme snad dva, či dvě formy jednoho? Nevěděli jsme a ani jsme se na to neptali. Jakési nejasné slunce muselo existovat, neboť v lese nebyla noc. Jakýsi nejasný smysl musel existovat, neboť jsme kráčeli. Jakýsi svět musel existovat, neboť existoval les. My však jsme byli cizí tomu, co bylo či mohlo být, jednohlasí a nekončící chodci po mrtvém listí, bezejmenní a nemožní posluchači listí padajícího. Nic víc. Jakýsi svist neznámého větru, tu prudký, tu mírný, jakýsi šustot mačkaného listí, tu hlasitý, tu tichý, jakási stopa, pochybnost, úmysl, který skončil, iluze, jež ani nebyla – les, ti dva chodci, a já, já, který nevím, kdo z těch dvou jsem byl, nebo jestli jsem byl dvěma či nikým, a přihlížel jsem, aniž jsem viděl smysl, té tragédii, že nikdy není nic víc než podzim a les, a vítr stále prudký a neurčitý, a listí stále spadané nebo padající. A stále, jako by určitě bylo kdesi venku nějaké slunce a nějaký den, byl jasně viditelný nijaký smysl hlučného ticha toho lesa.

13. 12. 1932

Vždycky když mám příležitost přemýšlet a pozorovat, vidím, že v ničem, co je v životě skutečně nanejvýš důležité nebo pro žití užitečné, neznají lidé pravdu anebo se neshodnou. Matematika, ta nejexaktnější věda, žije v zajetí svých vlastních pravidel a zákonů; její aplikací sice lze objasnit jiné vědy, ovšem objasnit v tom, co ony objevují, a ne jim v objevech pomáhat. V dalších vědách je jako jisté přijímáno jen to, co pro nejvyšší životní cíle nemá žádný význam. Fyzika dobře zná koeficient roztažnosti železa; nezná skutečnou mechaniku uspořádání světa. A čím výše jdeme v tom, co bychom si přáli vědět, tím více sestupujeme v tom, co známe. Metafyzika, která by byla nejvyšším vůdcem, protože ona, a jen ona směřuje k nejvyšším cílům pravdy a života – není dokonce ani vědeckou teorií, nýbrž jen hromadou cihel, z nichž se v těch či oněch rukou staví neforemné budovy, které nespojuje žádná malta.

Vidím také, že jediný rozdíl mezi životem lidí a životem zvířat spočívá ve způsobu, jakým se mylí nebo jakým ten život neznají. Zvířata nevědí, co činí: rodí se, rostou, žijí, umírají bez myšlenek, úvah nebo opravdové budoucnosti. Kolik však lidí žije jinak než zvířata? Všichni spíme a rozdíl je jen ve snech a ve stupni a povaze snů. Smrt nás možná probudí, ale na to také není jiné odpovědi než odpověď víry pro toho, pro něhož věřit znamená mít, naděje pro toho, pro něhož přát si znamená dostat, lásky pro toho, pro něhož dávat znamená přijímat.

Prší za tohoto chladného odpoledne smutné zimy, jako by tak jednotvárně přšelo už od první stránky světa. Prší a moje city jako sehnuté pod nápořem deště sklánějí svůj drsný pohled na městskou půdu, po níž stéká voda, která nic neživí, nic neomývá, nic nerozjasňuje. Prší, a já znenadání pocítím nesmírnou tíhu bytí živočicha, který neví, co je, a svoje myšlenky a emoce jen sní, schoulený v pro-

storu bytí jako v brlohu, spokojený s trochou tepla jako s nějakou věčnou pravdou.

— 322 —

30. 12. 1932

Potom co poslední deště opustily nebe a zůstaly na zemi – čisté nebe, vlhké zrcadlo země –, větší jas života, který se s modří vrátil do výše a s vodní svěžestí se rozveselil dole, zanechal v duších jakési vlastní nebe a v srdcích svou svěžest.

Ať chceme či nechceme, jsme otroky chvíle a jejích barev a tvarů, poddaní nebe a země. Ani ten z nás, kdo se nejvíc hrouží sám do sebe a přezírá všechno, co ho obklopuje, nehrouží se do sebe týmiž cestami, když prší, nebo když je nebe jasné. Temné proměny, pociťované snad jen uvnitř abstraktních pocitů, se dějí proto, že prší nebo že pršet přestalo, pociťují se, aniž by se cítily, protože se cítilo počasí, aniž by se pociťovalo.

Každý z nás je četný, je mnohý, je spoustou sebe samých. Proto ten, který přezírá vnější prostředí, není totožný s tím, který se z něho těší nebo jím trpí. V rozlehlé obci naší bytosti jsou lidé mnoha druhů, kteří různě myslí a cítí. Právě v téhle chvíli, kdy využívám toho, že stejně není co na práci, a několika slovy zachycuji své dojmy, jsem ten, kdo je pozorně zapisuje, jsem ten, kdo je rád, že zrovna nemusí pracovat, jsem ten, kdo právě vidí nebe venku, odsud neviditelné, jsem ten, kdo o tom všem přemýšlí, jsem ten, kdo cítí spokojené tělo a ruce ještě trochu studené. A celý tenhle můj svět lidí vzájemně si cizích vrhá jako nějaký různorodý, ale celistvý dav jediný stín – tohle klidné, písící tělo, jímž se vstoje skláním nad Borgesovým vysokým psacím stolem, kam jsem si přišel pro svůj piják, který jsem mu půjčil.

23. 3. 1933

Život je pro většinu lidí mrzutá záležitost, která přejde, ani nevíme jak, cosi smutného, složeného z veselých přestávek, něco jako chvíle pro anekdoty, které si vyprávějí lidé bdící u mrtvých, aby nějak přečkali ten noční poklid a povinnost bdít. Vždycky mi připadalo povrchní považovat život za slzavé údolí: ano, je to slzavé údolí, ale málokdy se tam pláče. Heine řekl, že po velkých tragédiích se nakonec vždycky vysmrkáme. Jako Žid, a tudíž duch univerzální, jasně viděl univerzální povahu lidstva.

Život by byl nesnesitelný, kdybychom si jej uvědomovali. Naštěstí to neděláme. Žijeme s touž nevědomostí jako zvířata, stejně povrchně a zbytečně, a pokud tušíme smrt, což u zvířat podle našich nejistých předpokladů není, tušíme ji tak zapomnětlivě, roztržitě a oklikou, že se ani nedá říci, že bychom na ni mysleli.

Tak se žije a nestačí to k tomu, abychom se mohli cítit nadřazení nad zvířaty. Odlišujeme se od nich čistě vnějším detailem řeči a písma, abstraktní inteligence, sloužící k tomu, abychom nemysleli na naši inteligenci konkrétní a vymýšleli si nemožnosti. To všechno jsou však nahodilosti našeho základního organismu. Mluvit a psát neznamena nic nového pro náš prvořadý instinkt, žít, aniž víme jak. Abstraktní inteligence je nám jen k tomu, abychom vytvářeli systémy nebo polosystematické ideje o něčem, co u zvířat znamená být na slunci. Naše vymyšlení nemožného snad ani není výlučné, vždyť už jsem viděl, jak se kočky dívají na měsíc, a nevím, jestli po něm náhodou nezatoužily.

Celý svět, celý život je rozsáhlý systém mnoha nevědomí, která působí skrze individuální vědomí. Stejně jako ze dvou plynů, jimiž projde elektrický proud, se utvoří kapalina, tak také ze dvou vědomí – naší konkrétní bytosti a naší abstraktní bytosti – se vytvoří vyšší nevědomí, projde-li jimi život a svět.

Šťastný je tedy ten, kdo nemyslí, protože instinktem a ústrojným určením realizuje to, co my všichni musíme realizovat oklikou a neústrojným nebo společenským určením. Šťastný ten, kdo se nejvíc podobá hovadům, protože je bez námahy tím, čím my všichni jsme s vnucenou prací; protože zná cestu domů, kterou my ostatní nenajdeme jinak než zkratkami fikce a návratu; protože zakořeněný jako strom je součástí krajiny, a tudíž krásy, a ne jako my, pomíjivé mýty, kompars v živém šatu zbytečnosti a zapomnění.

— 324 —

29. 3. 1933

Najednou si všimnu – nevím proč –, že jsem v kanceláři sám. Neurčitě jsem to tušil už předtím. V nějaké části mého vědomí sebe sama se objevilo cosi z šíře úlevy, hlubší vydechnutí z jiných plic.

Tohle je jeden z nejzajímavějších pocitů, jaké nám může poskytnout náhoda setkání nebo absencí: osamět v domě obvykle hlučném a plném lidí nebo v domě cizím. Najednou máme pocit absolutního vlastnictví, snadné a neomezené vlády, šíře – jak už jsem řekl – úlevy a klidu.

Jak příjemné je být tak neomezeně sám! Mluvit hlasitě sám k sobě, chodit sem a tam bez dotěrných pohledů, pohodlně si sednout a nebýt vyrušován ze svého zadumání! Z celého domu se stane venkov, celá místnost má rozlohu statku.

Všechny zvuky jsou cizí, jako by patřily k sice blízkému, ale nezávislému světu. Konečně jsme králi. Po tom ostatně toužíme všichni, a ti nejplebejtější z nás možná intenzivněji než lidé, kteří mají víc kočičího zlata. Na chvilku jsme důchodci vesmíru a žijeme z pravidelných výplat bez starosti a potřeb.

Ach, podle blížících se kroků na schodech už je jasné, že mě někdo z mé osvěžující samoty vytrhne. Moje nevyhlášená říše bude

napadena barbary. Ne že bych podle kroku poznal, kdo to přichází, nebo že by mi připomněl někoho známého. To spíš nějaký temný instinkt v duši mi napovídá, že právě sem jde ten, kdo se blíží, zatím pouze v podobě kroků na schodech, které najednou vidím, protože myslím na toho, kdo po nich přichází. Ano, je to jeden ze zaměstnanců. Zastaví se, otvírá dveře, jde dovnitř. Ted' ho tedy vidím celého. Vchází se slovy: „Sám, pane Soaresi?“ A já odpovídám: „Ano, už nějakou dobu...“ A on na to říká převlékaje se do starého saka, které má na věšáku: „Pěkná otrava, být tady sám, vid'te, pane Soaresi...“ „To máte pravdu,“ přisvědčuji. „Až z toho jde na člověka spaní,“ povídá dál a už v tom roztrhaném saku míří k psacímu stolu. „Tak, tak,“ usmívám se. Pak natáhnu ruku pro zapomenuté pero a graficky zas vstupuji do anonymního zdraví normálního života.

— 325 —

5. 4. 1933

Považovat naši největší úzkost za bezvýznamný jev nejen v životě vesmíru, ale přímo v životě naší duše, je základem moudrosti. A myslet si to v plném náporu této úzkosti znamená tu moudrost dovršit. V okamžiku utrpení se nám zdá, že je lidská bolest bez konce. Nejenže však není bez konce, protože všechno lidské končí, ale ani naše vlastní bolest nemá větší význam, než že je to nějaká bolest, kterou cítíme.

Kolikrát pod tíží nudy k zbláznění nebo úzkostí ještě horší se váhavě zarazím, dříve než se vzbouřím, a zaraženě zaváhám, dříve než se zbožštím. Bolest z neproniknutelného tajemství světa, bolest z nedostatku lásky, bolest z pocitu křivdy, bolest z dusivého a omezujícího tlaku života, bolest zubů, bolest z tlačivých bot – která z nich je sama o sobě větší, a tím spíš u druhých nebo u všech lidí vůbec?

Kdo by se mnou mluvil nebo mě poslouchal, řekl by, že jsem necita. Já si však myslím, že jsem citlivější než převážná většina lidí. Jsem ovšem citlivý člověk, který zná sám sebe, a zná tudíž citlivost.

Ach, není pravda, že by život byl bolestný nebo že by myslet na život bolelo. Pravda je, že naše bolest je vážná a těžká, jen když ji tak chceme vidět. Zůstaneme-li přirození, pak pomine tak, jak přišla, zeslábne tak, jak se vystupňovala. Všechno je nic, naši bolest nevyjímaje.

Píši to pod tlakem nudy k nesnesení nebo nudy ještě větší, než má duše může obsáhnout; pod tlakem všeho, co mě rdousí a přivádí k šílenství, pod tlakem fyzického pocitu cizího nepochopení, který mě rozrušuje a drtí. Zdvihnu však hlavu k té cizí modré obloze, vystavím tvář větru nevědomky svěžímu, zavřu oči poté, co jsem uviděl, zapomenu na svou tvář poté, co jsem ucítil. Není mi líp, ale je mi jinak. Uvidět se mne ode mě osvobozuje. Málem se usměji, ne proto, že bych se pochopil, ale proto, že teď jako někdo jiný už se nemohu pochopit. Maličký obláček vysoko na obloze, to viditelné nic, je bílým zapomněním na celý vesmír.

— 326 —

Dospěl jsem k onomu bodu, v němž je nuda bytostí, ztělesněním fikce mého soužití se mnou.

— 327 —

7. 4. 1933

Byl jsem mezi nimi cizincem, nikdo však nepoznal, že jím jsem. Žil jsem mezi nimi jako vyzvědač, ale nikdo, ani já, to netušil. Všichni mě považovali za příbuzného: nikdo nevěděl, že mě při narození

vyměnili. Tak jsem byl stejný jako druzí, aniž jsem se jim podobal, byl jsem jejich bratr, aniž jsem patřil do rodiny.

Přišel jsem z kouzelných zemí, z krajů lepších, než je život, ale o těch zemích jsem nikdy nemluvil jinak než k sobě a o těch krajích, vídaných ve snu, jsem jim nikdy neřekl ani slovo. Mé kroky na podlaze a na dláždění byly stejné jako jejich, avšak mé srdce bylo daleko, přestože tlouklo blízko, nepravý pán vyhoštěného a cizího těla.

Nikdo mě nepoznal pod maskou rovnosti, ani se nikdy nikdo nedozvěděl, že je to maska, protože vůbec nevěděli, že na tomhle světě lidé s maskou jsou. Nikdo netušil, že vedle mě je vždycky někdo jiný, což vlastně jsem já. Považovali mě vždycky za totožného se mnou samým.

Brali mě pod svou střechu, jejich ruce tiskly mé, viděli mě jít po ulici, jako bych tam byl já; avšak ten, kdo jsem, v těch místnostech nikdy nebyl, ten, jímž žiji, nemá ruce, které by druzí tiskli, ten, jehož znám, nemá ulice, jimiž by chodil, jediné že by to byly všechny ulice a jeho tam nebylo vidět, jediné že by on sám byl všemi ostatními.

Žijeme všichni vzdálení a bezejmenní; trápíme se, neznámí v přestrojení. Někomu se však tato vzdálenost mezi určitou bytostí a jím samým nikdy neodhalí; jinému se čas od času osvětlí nekonečným zábleskem děsu nebo žalu; jsou ale i takoví, u nichž to s bolestnou stálostí patří ke každodennímu životu.

Vědět dobře, že ten, jímž jsme, se k nám nehodí, že to, co si myslíme nebo cítíme, je vždycky jen předpoklad, že to, co chceme, jsme nechtěli, a že to asi vůbec nikdo nechtěl – vědět to vše v každé chvíli, cítit to vše v každém pocitu, neznamená to snad být cizincem ve vlastní duši, vyhnancem ve vlastních pocitech?

Tu však maska, která v dnešní závěrečné masopustní noci mluvila na rohu s mužem bez masky a na niž jsem se upřeně zadíval, podala druhému ruku a se smíchem se rozloučila. Muž bez převleku vykročil vlevo, uličkou, na jejímž rohu stál. Maškara – banální domino – šla rovně a navždy zmizela ve stínech a hře světél a mé myš-

lenky jí byly naprosto cizí. Teprve pak jsem si všiml, že na ulici bylo něco víc než jen rozsvícené lucerny a že mimo jejich okruh matněl nejasný měsíční svit, zastřený, němý, plný ničeho jako život...

— 328 —

8. 9. 1933

Vysoko v noční samotě se za oknem skví něčí lampa. Jinak všechno, co z města vidím, je temné, až na chabé odlesky pouličního světla, jež místy nejasně stoupají a rozkmitávají jakýsi opačný, sinalý svit lucerny. V noční černotě se ani domy mezi sebou příliš neodlišují ve svých barvách nebo jejich odstínech: jen nejasné, dalo by se říci abstraktní rozdíly rozčleňují nakupený celek.

Neviditelná nit mě spojuje s neznámým majitelem lampy. Nikoli ta společná okolnost, že jsme oba vzhůru: v tom se shodovat nemůžeme, protože já jsem u okna potmě a on by mě nikdy nemohl zahlédnout. Je to cosi jiného, výlučně mého, co se trochu váže k pocitu opuštěnosti, co se podílí na noci a tichu, co si volí onu lampu za opěrný bod, protože žádný jiný tu není. Zdá se, že jen proto, že ta lampa svítí, je noc tak temná. Zdá se, že jen proto, že já bdím a ve tmě sním, ta lampa tak září.

Všechno, co existuje, existuje snad proto, že existuje něco jiného. Nic není, všechno koexistuje: snad je to tak správné. Cítím, že bych v téhle chvíli neexistoval – že bych přinejmenším neexistoval tak, jak existuji, s tímto přítomným vědomím sebe sama, které proto, že je vědomím, a to přítomným, je v tomto okamžiku mým celým já –, kdyby ta lampa tam kdesi nesvítla, maják, který ve zdánlivé výsadě výšky nic neukazuje. Cítím to proto, že necítím nic. Myslím si to, protože je to nic. Nic, nic, část noci a ticha a toho, v čem společně s tím vším jsem cosi nicotného, negativního, přechodného, prostor mezi mnou a mnou, snad zapomenutí jakéhosi boha...

Nuda je prý neduh lidí pasivních nebo jen těch, kteří nemají co dělat. S touto chorobou duše je to však složitější: postihuje lidi k ní náchylné a spíš šetří ty opravdu pasivní než ty, kdo pracují nebo práci předstírají (což v tomto případě vyjde nastejno).

Nic není horšího než kontrast mezi přirozenou nádherou vnitřního života, s jeho přirozenými Zeměmi indickými i s jeho zeměmi neznámými, a ubohostí životní každodennosti, i kdyby ve skutečnosti tak ubohá nebyla. Nuda se snáší hůř, když se nemůžeme vymlouvat na pasivitu. Nejhorší je nuda příčinlivých.

Nuda totiž není chorobou z mrzutého vědomí, že není co dělat, nýbrž vážnější chorobou z pocitu, že nemá cenu nic dělat. Pak ovšem čím víc je co dělat, tím větší nuda se musí cítit.

Kolikrát zdvihnu od svých účetních knih hlavu dočista vymetenou! Líp by mi bylo, kdybych jen tak lelkoval, kdybych nic nedělal a neměl co dělat, protože pak bych z té nudy, třebaže skutečné, aspoň něco měl. V mé nynější nudě není odpočinku ani vznešenosti, není v ní ani pohody, v níž by bylo něco nepohody: je tu jakýsi obrovský útlum ze všeho, co bylo uděláno, nikoli možná únava z toho, co se nemá dělat.

2. 11. 1933

Je vnitřní trápení, které se k nám vloudí tak nenápadně, že nedokážeme rozlišit, je-li duševní nebo tělesné, je-li od toho, že cítíme nicotnost života, nebo vychází-li naše indispozice z nějakých organických hloubek – ze žaludku, jater či mozku. Kolikrát se mi běžné vědomí sebe sama zakalí v neklidné usazené sedlině! Kolikrát cítím bolest existence v nevolnosti do té míry nejasné, že nedokážu rozlišit, je-li to znechucenost nebo předzvěst zvracení! Kolikrát...

Moje duše je dnes smutná i tělem. Celý se bolím, paměť, oči a paže. Jako bych ve všem, co jsem, měl revma. Na mé bytí nepůsobí průzračný denní jas, čisté azurové nebe, nehybný příliv měkkého světla. Nic mi nepomáhá svěží podzimní vánek, který jako by u vědomí vlastní osobitosti nezapomínal na léto. Nic mi není ničím. Jsem smutný, ale ten smutek není ani určitý, ani neurčitý. Jsem smutný tam venku, na ulici zaplněné bednami.

Tyhle věty nevyjadřují přesně to, co cítím, protože patrně ničím nelze přesně vyjádřit, co někdo cítí. Snažím se však nějak naznačit, co cítím, tu směs různých druhů já a cizí ulice, která ke mně skrze můj pohled také jakýmsi důvěrným, nedefinovatelným způsobem patří, je mou součástí.

Chtěl bych žít různý ve vzdálených zemích. Chtěl bych zemřít jiný mezi neznámými prapory. Chtěl bych být prohlášen za císaře v jiných dobách, dnes lepších proto, že nejsou dnešní, nevidaných a záhadných, jen zahlédnutých ve svém koloritu. Chtěl bych vše, co by mohlo zesměšnit to, co jsem, právě proto, že to zesměšňuje to, co jsem. Chtěl bych, chtěl... Vždycky je ale slunce, když svítí slunce, a je noc, když nastane noc. Vždycky je žal, když nás tíží žal, a sen, když nás konejší sen. Vždycky je to, co je, a nikdy to, co by být mělo, ne proto, že by to bylo lepší nebo horší, ale protože by to bylo jiné. Vždycky...

Na ulici plné beden pracují nakladači. Se smíchem a křikem nakládá jeden po druhém bedny na vůz. Dívám se na ně shora z okna kanceláře a na váhavých očích mi spí víčka. A cosi jemného, nepochopitelného spojuje to, co cítím, s nakládáním beden, které vidím, jakýsi neznámý pocit mění tuhle mou znechucenost nebo úzkost nebo nevolnost v bednu a zdvihá ji rukama hlasitě vtipkujícího muže na vůz, který tu není. A denní světlo, pokojné jako vždy, svítí šikmo, protože ulice je úzká, na místo, kde nakládají bedny – nikoli bedny, které jsou ve stínu, ale na ten roh vzadu, kde závozníci dělají to, že nic nedělají, nazdařbůh.

Vešel jsem k svému holiči s příjemným pocitem, že už to tam znám. Citlivost na všechno nové mě ničí: klidný jsem jen tam, kde už jsem byl.

Posadil jsem se do křesla a mladého holiče, který mi dával kolem krku chladné a čisté plátno, jsem se zeptal, jen aby řeč nestála, jak se vede jeho staršímu nemocnému kolegovi od křesla vpravo, vždycky plnému humoru. Zeptal jsem se bez jakéhokoli úmyslu: jen mě to tak napadlo, když už jsem tam byl a vzpomněl si na něj. „Včera umřel,“ odpověděl za mnou bezvýrazný hlas za ručníkem a mezi mě a límeček se naposled vsunuly jeho prsty. Veškerá moje iracionální dobrá nálada rázem skonala, tak jako navěky nepřítomný holič od vedlejšího křesla. Všechny moje myšlenky zchladly. Nic jsem neřekl.

Stesk! Stýská se mi i po tom, co mi ničím nebylo, je to úzkost z prchajícího času a nemoc z tajemství života. Přestanu-li vídat tváře, které jsem obvykle vídal v obvyklých ulicích – zesmutním; a přitom mi nebyly ničím než symbolem celého života.

Bezvýznamný stařec ve špinavých kamaších, jehož jsem často potkával v půl desáté dopoledne? Chromý prodavač losů, který na mě marně dorážel? Kulatý růžolíčí stařík s doutníkem ve dveřích trafiky? Co se s nimi se všemi stalo? Vždyť jenom proto, že jsem je tolikrát viděl, se stali součástí mého života. Zítra i já zmizím z ulice Stříbrné, Zlatnické, Soukenické. Zítra i já – duše, která cítí a myslí, vesmír, jímž jsem sám sobě – ano, zítra i já budu tím, kdo přestal chodit těmihle ulicemi, na koho si druží letmo vzpomenu se slovy „copak se s ním asi stalo?“ A všechno, co dělám, co cítím, co prožívám, nebude ničím víc, než o jednoho chodce míň v každodennosti ulic kteréhosi města.

23. 12. 1933

Všechny ty nešťastné náhody našeho života, kdy jsme byli směšní, ubozí nebo zpozdilí, bychom ve světle svého vnitřního klidu měli považovat za nepohodlí na cestách. Jako dobrovolní či nedobrovolní pocestní mezi ničím a ničím nebo mezi vším a vším jsme na tomto světě pouze pasažéry, kteří si trampoty a nástrahy svého cestování nemají příliš brát. Tím se utěšuji snad proto, že se chci utěšit, anebo proto, že v tom cosi útěšného vskutku je. Fiktivní útěcha se mi však stane pravdou, když na ni nemyslím (...)

31. 3. 1934

Jak dlouho už nepíšu! V těch dnech jsem prožil celá staletí neurčité rezignace. Byl jsem jako stojatá voda pusté tůně v krajině, která není.

A přece mi dobře ubíhala rozmanitá jednotvárnost dní, vždy nestejná posloupnost stejných hodin, život. Dobře mi to ubíhalo. Stejně by mi to ubíhalo, kdybych spal. Byl jsem jako stojatá voda v tůni, která není, v pusté krajině.

Často se nepoznávám – což se čas od času stává těm, kdož se znají... Přihlížím sám sobě v různých přestrojeních, s nimiž jsem živ. Mám ode všeho, co proměňuje, což je stále totéž, ode všeho, z čeho se dělá vše, což je nic.

Vzdálen v sobě, jako bych cestoval dovnitř, rozpomínám se na tak odlišnou jednotvárnost onoho venkovského domu... Strávil jsem tam dětství, ale při nejlepší vůli bych nedokázal říci, jestli ve srovnání s tím, jak žiji dnes, jsem byl o něco více nebo méně šťasten. Ten, kdo jsem, byl jiný, když tam žil: jsou to různé, odlišné,

nesrovnatelné životy. Táž jednotvárnost, která je sbližuje navenek, byla bezpochyby odlišná zevnitř. Nešlo o dvojí jednotvárnost, ale o dvojí život.

Proč se na to rozpomínám?

Únava. Vzpomínat znamená odpočívat, protože není třeba jednat. Vždyť abych si někdy líp odpočinul, rozpomínám se na něco, co nikdy nebylo, a není jasnosti ani stesku v mých vzpomínkách na venkov, kde jsem byl jako ti, co tam bydlí, a v podlaze rozhoupávám prkno po prknu krokem někoho jiného v rozlehlých sálech, kde jsem nikdy nebydlel.

Natolik jsem se proměnil ve vlastní fikci, že jakýkoli můj přirozený pocit se mi okamžitě, hned jak vznikne, změnil v pocit imaginace – vzpomínka na sen, sen v jeho zapomnění, sebepoznání v sebedbání.

Natolik jsem se svlékl z vlastní bytosti, že existovat pro mě znamená se obléknout. Jenom v přestrojení jsem to já. A kolem mě všechny neznámé západy slunce zlatí při svém zániku krajiny, jež nikdy neuvidím.

— 334 —

5. 6. 1934

Konečně jsem klidný. Z duše mi mizí všechno, co ještě zbývalo a co se zmarnilo, jako by to nikdy nebylo. Zůstávám sám a v míru. Chvilé, již prožívám, se podobá okamžiku obrácení na nějakou víru. Nic mě však nevábí vzhůru, třebaže nic už by mě nevábito dolů. Cítím se volný, jako bych přestal existovat a byl si toho nadále vědom.

Klidný, ano, klidný. Veliký mír, příjemný jako nějaká zbytečnost, ve mně sestupuje do hloubi mé bytosti. Přčtené stránky, splněné povinnosti, kroky a náhody žití – to vše se mi změnilo v nejasný polostín, v takřka nepostřehnutelný opar kolem čehosi pokojného,

o čem nevím, co to je. Úsilí, do něhož jsem tu a tam vložil zapomnění duše; myšlení, do něhož jsem tu a tam vložil zapomnění činu – obojí se mi obrací v jakousi něhu bez citu, v jakýsi zašlý a prázdný soucit.

Neexistuje pomalý a příjemný den, oblačný a vlhý. Neexistuje neznatelný, takřka nijaký vánek, o málo víc než jen vzduch, který se cítí. Neexistuje bezejmenná barva nebe, místy lehce modravá. Ne. Neexistuje to, protože to necítím. Vidím, protože to jinak nejde. Pozorně přihlížím nijaké podívané. Necítím duši, ale klid. Vnější věci – zřetelné a strnulé, a to i ty, jež se pohybují – jsou pro mě tím, čím mohl být Kristu svět, když ho z výše všeho pokoušel Satan. Jsou nic a já chápu, že nebyly pro Krista pokušením. Jsou nic a já nechápu, jak si Satan, ten starý lišák, mohl myslet, že ho tím pokouší.

Plyň volně, živote, který se necítíš, říčko v hybném mlčení pod zapomenutými stromy! Plyň mírně, duše, která se neznáš, šepote, který nepronikáš přes velké splývavé větve! Plyň zbytečně, plyň bez důvodu, vědomí nevědomé si ničeho, nejasný třpyte z dále, v průsvitech mezi listím, který jdeš neznámo odkud a neznámo kam! Plyň si, plyň, a nech mě zapomenout!

Nejasný závane toho, co se neodvážím žít, zašlý doušku toho, co jsem nemohl pocítit, zbytečný šepote toho, co jsem si nechtěl myslet, ubírej se pomalu, ubírej se lehce, ubírej se ve vírech, které musíš mít, a v klesání, jež je ti dáno, ubírej se ke stínu či ke světlu, bratře světa, ubírej se ke slávě či k propasti, syne Chaosu a Noci, a v každém svém zákoutí ještě připomínej, že Bohové přišli až potom a že i Bohové pomíjejí.

— 335 —

9. 6. 1934

Když přijde léto, zesmutním. Jako by ta světelnost letních dnů, byť ostrá, měla zkonejšit někoho, kdo neví, kdo je. Mne však ne,

mne nekonejší. Je příliš velký kontrast mezi vnějším, překypujícím životem a tím, co cítím a myslím, aniž cítit a myslet umím – věčně nepohřbenou mrtvolou mých pocitů. Mám dojem, že v téhle beztvaré vlasti zvané vesmír žiju v politické tyranii, která – ačkoli mě přímo neutiskuje – uráží jakýsi skrytý princip mé duše. A tu se mě pomalu, hluše zmocní předčasný stesk po nemožném exilu.

Hlavně se mi chce spát. Nečeká mě však spánek, který jako každý, ba i chorobný spánek, s sebou přináší tělesnou výhodu zklidnění. Nečeká mě spánek, který proto, že dá zapomenout na život a přinese možná sny, servíruje naší duši vlídné dary velké abdikace. Ne: tohle je spánek, jímž se nedá usnout, který víčka tíží, ale nezavírá, který v hloupém a odmítavém hnutí tiskne zahořklé koutky nedůvěřivých rtů. Je jako ten, co zbytečně tíží tělo při velkých nespavostech duše.

Teprve s příchodem noci trochu pocítím nikoli radost, ale jakýsi odpočinek, který jen proto, že každý jiný odpočinek znamená spokojenost, analogií smyslů dává spokojenost pocítit. Ospalost pak mizí, chaos mentálního šera, který ji provázel, bledne, zjasňuje se, téměř se rozsvítí. Na okamžik je tu očekávání čehosi jiného. To očekávání je však krátké. Po něm se dostaví omrzlost bez ospalosti a bez očekávání, nepříjemné probuzení člověka, jemuž se nepodařilo usnout. A já, ubohá duše znavená tělem, vidím z okna svého pokoje spoustu hvězd; spoustu hvězd, nic, nicotu, ale spoustu hvězd...

— 336 —

19. 6. 1934

Žijeme-li trvale v abstraktnu – ať v abstraktnu myšlení, nebo smyšleného cítění –, pak nebude trvat dlouho, a ty věci z reálného života, které bychom v souladu se sebou měli cítit nejvíce, se nám proti naší vlastní vůli a citu promění v přízraky.

Mohu být někomu velkým, opravdovým přítelem, a přece ve mně zpráva, že je nemocný nebo že umřel, nezanechá víc než vágní, neurčitý, matný dojem, který se stydím cítit. Jenom přímý pohled na ten případ, na jeho okolnosti, by ve mně vzbudil nějaký cit. Když se ustavičně žije v představách, schopnost představovat si, a zvláště představovat si skutečnost, se vyčerpá. Prožíváme-li v duchu to, co není a ani být nemůže, nakonec nedokážeme hloubat o tom, co být může.

Dnes jsem se dozvěděl, že jeden můj starý přítel, kterého jsem už dávno neviděl, ale na něhož stále upřímně vzpomínám s tím, co je podle mě stesk, leží v nemocnici a má být operován. Můj jediný jasný a pozitivní pocit byl, jak by mě otravovalo, kdybych tam za ním musel jít, a – jako ironická alternativa pro případ, že bych k té návštěvě neměl trpělivost – jak bych si vyčítal, kdybych tam nešel.

Nic víc... Tak dlouho jsem zacházel se stíny, až já sám jsem se stal stínem – v tom, co si myslím, co cítím, co jsem. Stesk po něčem normálním, čím jsem nikdy nebyl, pak pronikl do podstaty mého bytí. Nic jiného však necítím, jen to. Mně vlastně není líto přítele, kterého budou operovat. Mně vlastně není líto všech lidí, které budou operovat, všech, kteří na tomhle světě trpí a strádají. Mně je jenom líto, že neumím být někým, komu je líto.

A hned už nevyhnutelně myslím na něco jiného, a přitom nevím, co mě k tomu pudí. A s tím, co jsem nakonec nepocítil, co jsem být nemohl, se mi jako v blouznění mísí šum stromů, proudění vody do jezírek, neexistující statek... Snažím se cítit, ale už nevím, jak se cítí. Stal jsem se svým vlastním stínem, jemuž jsem odevzdal svou bytost. Na rozdíl od Petra Schlemihla z té německé povídky jsem Ďáblovi neprodal svůj stín, nýbrž svou podstatu. Trpím, že netrpím, že trpět neumím. Žiji, nebo předstírám, že žiji? Spím, nebo bdím? Lehký vánek, svěže vanoucí z dnešního horka, mi dává na všechno zapomenout. Víčka mě příjemně tíží... Cítím, že totéž slunce zlatí luka, kde nejsem a kde být nechci... Zprostřed městského ruchu stoupá veliké ticho... Jak je to sladké! Oč sladší by to však možná bylo, kdybych mohl cítit...!

21. 6. 1934

Pokud můžeme považovat tento svět za iluzi a přelud, potom vše, co se nám děje, budeme moci považovat za sen, za cosi, co předstíralo bytí, protože jsme spali. Tu pak se v nás zrodí jemná a hluboká lhostejnost ke všem životním nepříjemnostem a neštěstím. Ti, kdož zemřeli, zašli někam za roh, a proto už je nevidíme; ti, kdož trpí, nás míjejí jako zlý sen, jestliže cítíme, a jako nemilá představa, jestliže myslíme. A naše vlastní utrpení nebude víc než to nic. V tomto světě spíme na levém boku a ve snech slyšíme stísněnou existenci srdce.

Nic víc... Něco slunce, něco vánku, pár stromů rámuujících dálavy, touha po štěstí, lítost nad uplývajícími dny, věda stále nejistá a pravda stále skrytá... Nic víc, nic víc... Ano, nic víc...

29. 6. 1934

Dosáhnout v mystickém stavu jen toho, co je v něm příjemného, bez jeho náročnosti; být extatikem nijakého boha, mystikem nebo zasvěcencem bez iniciace: trávit běh dní hloubáním o ráji, v nějž se nevěří – to vše blaží duši, pokud ví, co je to nevědět.

Vysoko nad místem, kde jsem – tělo vprostřed stínu – plynou mlčenlivé mraky; vysoko nad místem, kde jsem – duše jatá v těle – uplývají neznámé pravdy... Vše plyne vysoko... A vše mímí ve výši jako dole, bez mraků, po nichž by zbylo víc než déšť, bez pravdy, po níž by zbylo víc než bolest... Ano, vše, co je vysoko, mímí ve výši a mímí; vše, co si lze přát, je daleko a mímí v dáli... Ano, vše přitahuje, vše je vzdálené a vše mímí.

Proč vlastně bych měl vědět, ať na slunci nebo v dešti, tělo nebo duše, že také pomínu? Pro nic, jen pro tu naději, že vše je nic, a tudíž nic je vše.

— 339 —

26. 7. 1934

V každém duchu, není-li zrůdný, existuje víra v Boha. V žádném duchu, není-li zrůdný, neexistuje víra v nějakého přesně určeného Boha. Je to jakási existující a nemožná bytost, která všechno řídí; jejíž osobu, pokud ji má, nikdo nemůže definovat; jejíž záměry, pokud jaké jsou, nikdo nemůže pochopit. Nazýváme-li ji Bohem, říkáme tím vše, protože slovo Bůh nemá žádný přesný význam, takže o tom vypoví dáme, aniž co říkáme. Atributy nekonečného, věčného, všemohoucího, svrchovaně spravedlivého nebo dobrotivého, které mu občas nalepujeme, se zase samy odlepí jako všechna zbytečná přídatná jména, stačí-li jméno podstatné. A On, jemuž pro jeho nedefinovatelnost atributy dávat nelze, je právě proto absolutním substantivem.

Táž jistota a táž nejasnost existují ve vztahu k přežití duše. Všichni víme, že zemřeme; všichni cítíme, že nezemřeme. Není to vlastně ani přání, ani naděje, co nám v temnotě přináší tu vidinu, že smrt je nedorozumění: je to hluboce niterná úvaha, která odmítá (...)

29-11-1935.
/ I know not what to say to you in this hour.

Poslední slova napsaná Pessoaou anglicky v nemocnici 29. 11. 1935 (zemřel 30. 11. 1935): Nevím, co přinese zítřek.

2. or 3. (2)

26-7-1984

[illegible]

Fikce intermezza

Zlatnická ulice ve starém lisabonském Dolním Městě v první třetině 20. století se stala dějištěm jednoho života „ve dvou dimenzích téhož prostoru“: navenek všedního a vnitřně velmi nevšedního života fiktivního autora *Knihy neklidu*, pomocného účetního Bernarda Soarese, jedné ze smyšlených spisovatelských osobností Portugalce Fernanda Pessoy (1888–1935).

Za nejpřitažlivější část Pessoova díla, vydávaného z větší části až po autorově smrti, byla původně považována jeho poezie, zvláště pro zmíněnou heteronymní fikci, jejíž podstatnou složkou je právě tvorba básnická. Celý život, vlastně už odmalička, si plachý a samotářský Pessoa tvořil různé osobnosti básníků, prozaiků, dramatiků, filozofů, literárních kritiků i překladatelů. Dával jim jména anglická, portugalská nebo francouzská, jako skutečný stvořitel jim určil data narození a někdy i smrti, dal jim životní osudy, povolání, horoskopy, estetické a filozofické koncepce, případně i politické přesvědčení, nechal je psát v různých jazycích, vystupovat v časopisech, které sám skutečně zakládal, uvádět nové literární směry, vést vzájemně dialog, ovlivňovat se. Někteří z nich (Alberto Caeiro, Ricardo Reis, Álvaro de Campos, Bernardo Soares, Alexander Search, António Mora aj.) dostali příležitost vytvořit svébytné dílo, jiní zanechali jen pár fragmentů nebo zůstali pouhým náčrtem. Ještě dnes se z dosud nevydané pozůstalosti vynořují nová jména, k nimž je třeba připojit bohatou „ortonymní“ tvorbu samotného Fernanda Pessoy.

Někteří z fiktivních autorů se dokonce mísili do Pessoova soukromého života, do jeho vztahu k Ophélii Queirozové, jako třeba Álvaro de Campos, kterého neměla Ophélia ráda, protože svou výjimečnou silou hrozil pohltit křehkou osobnost excentrického básníka, obávajícího se šílenství, anebo další heteronymní postava

A. A. Crosse, který měl v hádankářské a křížovkářské soutěži listu Times vyhrát Pessoaovi hlavní cenu, aby se básník mohl oženit. Fikce se vršila na fikci, literatura a život splývaly, avšak nakonec definitivně dostala přednost tvorba: „Můj osud se točí kolem mého literárního díla (...) Všechno ostatní má pro mě podružný význam,“ napsal Pessoa Ophélii v roce 1929.

V posledních letech stále větší váhy nabývá Pessoaovo dílo prozaické a dramatické, ať už ortonymní nebo také heteronymní. Souvisí to právě s postupným vydáváním velice obsáhlé, často těžko dešifrovatelné autorovy literární pozůstalosti, jehož se ujali portugalští i zahraniční editoři a které je spojeno se specifickými problémy, ať už jde o rekonstrukci textů, stanovení posloupnosti fragmentů nebo přisouzení autorství heteronymům. I po převzetí většiny rukopisů – zvláště z proslulé Pessoaovy truhly – do lisabonské Národní knihovny (celkem 27 543 textů, převážně rukou psaných na volných listech, útržcích papíru nebo na čemkoli, co bylo právě k dispozici, datovaných i nedatovaných a při inventarizaci seřazených do obálek často jinak, než snad zamýšlel autor) zůstává část originálů nevydána.

Prozaické texty v portugalštině a angličtině, jen zčásti zveřejněné za Pessoaova života časopisecky, ukazují mnohostranného autora, píšícího stejně tak hutný filozofický text jako lehce načrtnutou bajku, poeovský horor nebo pojednání o ekonomické teorii a praxi.

Mezníkem v interpretaci a hodnocení Pessoaovy tvorby se stalo v roce 1982 vydání *„Knihy neklidu“ od Bernarda Soarese* („Livro do Desassossego“, por Bernardo Soares), shrnující ve dvou svazcích 520 prozaických fragmentů v přepisu Marie Aliete Galhozové a Teresy Sobral Cunhové a v tematickém uspořádání Jacinta do Prado Coelho. Jen malá část těchto textů, vzniklých patrně v letech 1913–1934, vyšla do té doby v časopisech a antologiích. Fiktivního autora Bernarda Soarese označuje Pessoa ve svých dopisech buď za „literární osobnost“ nebo za „poloheteronymního autora“; není prý to jeho vlastní osobnost, ale také ne osobnost úplně jiná: „Jsem

to já, bez mé soudnosti a citovosti.“ Z Pessoaových poznámek k této připravované *Knize* je zřejmé váhání, co udělat s nejstaršími texty (asi z let 1913–1923, někdy podepsanými i jeho vlastním jménem), které se stylem a povahou osobnosti pozdější koncepti Bernarda Soarese vymykají. Některé prózy chtěl vyřadit nebo publikovat jinak, další zase „skutečné psychologii“ Bernarda Soarese přizpůsobit. Jsou tu vedle sebe poetické, symbolistně dekadentní texty z počátečního období a sevřenější, prozaičtější deníkové fragmenty z fáze pozdější, zvláště po roce 1929. Nesourodst textů vede některé editory *Knihy neklidu* v Portugalsku i v zahraničí k tomu, že tyto dvě polohy, vyvěrající z původně odlišného pojetí vznikajícího díla, ve svém uspořádání oddělují nebo že fiktivní autorství rozdělují mezi Bernarda Soarese a dalšího smyšleného autora – „ryzího snílka“ Vicenta Guedese, který se podle Pessoa měl zpočátku rovněž na *Knize neklidu* podílet (Fernando Pessoa: *Livro do Desassossego, por Vicente Guedes, Bernardo Soares*, 2sv., 1990–1991, uspořádala Teresa Sobral Cunhová). Připomeňme ještě, že k celku 520 fragmentů přibýly od roku 1982 další texty z dosud nevydaných Pessoaových rukopisů a otázka fiktivního autorství *Knihy neklidu* a jejího uspořádání – tematického, vývojově stylistického, částečně chronologického či „deníkového“ – je nadále chápána odlišně. Vždyť také *Knihy neklidu* nikdy žádnou skutečnou „knihou“ nebyla. Byla jen neklidným, váhavým, ale pozoruhodně trvalým projektem, v němž se odrazily změny, provázející různá období Pessoaova literárního díla i různé projevy jeho heteronymních tvůrců. Tyto změny spíše než vývoj představují aspekty: „Já se nevyvívám, CESTUJI,“ napsal o sobě Fernando Pessoa v dopise z roku 1935. „Knihu“ pak s důmyslem i vášní vytvářejí dnešní editoři, a je to kniha stále objemnější, jako by rostla sama ze sebe; vrchu nabývá intelektuální potřeba řádu, který ovšem v tomto případě spočívá na pohyblivém základě „střepů duše“. V posledních letech života Pessoa uvažoval o tom, že by celé své heteronymní dílo nakonec uvedl pod vlastním jménem,

ale zemřel dřív, než je stačil připravit k vydání podle svých plánů, o jejichž realizaci se můžeme jen pokoušet.

Smysleného autora (případné autory) *Knihy neklidu* – tohoto do jisté míry amielovsky důvěrného deníku – zařazuje Fernando Pessoa výslovně do své vlastní doby, do svého prostředí a své kultury. Jeho konfese nezpůsobivosti k životu, cizosti ve světě i ve vlastní duši, jeho deklarace priority myšlení a snu před nicotou reality nejsou tragické; jsou ironicky bezútesné. Na životní „cestě mezi jednou a druhou nocí“ je pak literatura chápána jako „nejpříjemnější způsob, jak nebrat život na vědomí“, přestože tento akt tvorby je v Pessooově pluralistické koncepci sebezničující.

Když si Pessooův důvěrný přítel a literární spolupracovník Mário de Sá-Carneiro (který spáchal v pětadvaceti letech sebevraždu) zvolil za motto ke své novele *Lúciova zpověď* (1913) citát z tehdy právě publikovaného fragmentu z Pessooovy budoucí *Knihy neklidu* („... a tak my jsme byli nejasně dva a žádný z nás nevěděl jistě, jestli ten druhý není on sám, jestli ten nejistý druhý vůbec žije...“), vyjádřil jedno ze základních témat své i Pessooovy literární tvorby: problém osobnosti zbavené jistoty o svém vlastním já a způsob její literární prezentace skrze smyšleného tvůrce, představujícího potenciální mnohost člověka a jeho snahu vyjít z „pekla svého já“.

Dekadentní ráz *Knihy neklidu* bychom snad mohli trochu jinak osvětlit a dobově situovat s pomocí autora, jehož dílo patřilo k Pessooově rozsáhlé anglicky psané četbě. Irský básník William Butler Yeats v jednom ze svých esejů soudí, že smysl toho, co mnozí nazývají dekadencí a co on raději nazývá „podzimem těla“, je v tom, že umění se chystají vzít si na ramena břemena, která spadla z ramenou kněžím, a vésti nás na naší pouti zpět tím, že naplní naše myšlení esencí věcí a nikoli věcmi.¹⁰ V tomto duchu lze chápat dekadenci jako onu „pout' zpět“, sestup do hloubi čehosi

10 W. B. Yeats, *Essaye*. Brno 1946, přel. Jaroslav Skalický.

původního, prazákladního. Člověk shromažďuje fragmenty vědění zachráněné z časů minulých a snaží se v nich objevit a ze znaků rekonstruovat hledané poselství, dříve než sám zmizí v propasti, o níž neví nic. Pessoa vždycky přitahovalo tajemno, jeho vidění světa je symbolické („tento viditelný svět, v němž žijeme, je symbol a stín“) a každému ze svých tří nejznámějších heteronymních básníků dal podle vlastních slov „hluboké chápání života“, u všech sice odlišné, ale „se vši vážností soustředěné k tajemnému významu existence“. K okrajovým projevům této jeho tendence patří mimo jiné i to, že překládal (a kritizoval) teosofické a esoterické spisy a zabýval se astrologií. Jako „subheteronymní“ autor Raphael Baldaya napsal „Pojednání o astrologii“ (Tratado de astrologia). Pro Baldayu dokonce sepsal propagační text v angličtině a v portugalské a jeho jménem si hodlal vydělávat sestavováním horoskopů. (Je mimochodem známo, že mezi Pessoaovými předky byl astrolog Sancho Pessoa da Cunha, odsouzený roku 1706 inkvizicí.) K této astrologické činnosti se pojí také zvláštní epizoda, která svého času prošla portugalským a anglickým tiskem a stojí za zmínku pro mystifikační mysterióznost, vrhající poněkud jiné světlo na složitou osobnost anglicky vychovaného, neportugalsky rezervovaného Fernanda Pessoa.

V roce 1930 přijíždí do Lisabonu parníkem z Londýna proslulý anglický astrolog a teosof Aleister Crowley, který se chce seznámit se svým portugalským kolegou. Fernando Pessoa ho totiž po přečtení jeho *Konfesí* písemně upozornil na chybu v jeho vlastním horoskopu. K setkání obou astrologů, poněkud oddálenému neobvykle hustou mlhou na atlantském pobřeží, skutečně dne 2. září došlo. Když však krátce nato za zvláštních okolností zmizela nejprve Crowleyho mladá společnice a posléze (údajně v přímořské „Bráně pekla“) i sám mág, zveřejnil Fernando Pessoa o tomto případě, sledovaném také policií, dvě podrobná prohlášení, v nichž právě onu mysterióznost evidentně vychutnává. Celá ta senzační záleži-

tost je dnes považována za „monumentální mystifikaci“, kterou si Pessoa s jedním svým přítelem novinářem – „náhodným nálezcem“ Crowleyho „dopisu na rozloučenou“ dopodrobna vykonstruoval. Ostatně ironie a to, čemu portugalský esejista Eduardo Lourenço říká „metafyzický humor“, se u Pessoy objevuje častěji, než by se na první pohled zdálo.

Teprve soustavné vydávání fragmentů o filozofii, antropologii, sociologii, etice, politice, teorii poznání, metafyzice a ontologii, o ideji Boha atd., doplňujících Pessovy úvahy o estetice a literární teorii i jeho vlastní tvorbu básnickou, dramatickou a deníkově konfesionální, ukazuje, jak důkladně a kriticky tento spisovatel prostudoval a promyslel sumu soudobé vzdělanosti a jak si na tomto základě vybudoval propracovaný, nikoli definitivní, ale pochybami poznamenaný systém, v němž spojil plán existenciální, tvůrčí a duchovní. Vyjevuje se souvislost heteronym jako představitelů jednotlivých linií lidského myšlení v historickém pohledu, symbolicky však včleněných do roviny nadčasové. Ono „procítit vše všemi způsoby“, často se objevující v jeho poezii i próze, je teoreticky zdůvodněno v souboru z pozůstalosti vydávaných textů, projektovaných jako *Cesta hada* (The Way of Serpent): „Musíme důvěrně prožít to, co zavrhuje (...) a zavrhnout to nikoli jako formu lži, nýbrž jako formu pravdy. Rozpoznat pravdu jako pravdu a zároveň jako omyl; prožít protiklady a nepřijmout je; procítit vše všemi způsoby a nebýt nakonec ničím, leč pochopením všeho (...)“. Pessouv systém heteronym je pluralitní soustava souběžně existujících možností při neexistující hierarchii. Vystupuje tu cílevědomé úsilí analytika a myslitele, které vyvrací pozdější názory kritiků, že šlo snad o pouhou hru masek nebo projev psychického založení, o estetickou koncepci atd. Toto úsilí je zaměřeno k formování a transmutaci osobnosti, k nalezení ztraceného Slova, které samo je symbolem. Z Pessových poznámek je zřejmé, že tvorbu velké poezie (tj. v jeho pojetí spojení poezie lyrické, epické a dramatické)

považoval za svébytné „zasvěcení“. Své záměry však nestačil dovršit a současní editoři a interpreti, svádění množstvím různorodého, obtížně čitelného, fragmentárního materiálu, sestavují „svého“ Pessoa. Někteří z nich vycházejí z četných Pessoaových projektů a snaží se je aspoň částečně realizovat ve svazcích, v nichž inedita spojují s texty již známými, básnickými i prozaickými, do nové výsledné podoby. Proti dřívějším heteronymním desintegračním pohledům na Pessoaovo dílo zesílily v posledních desetiletích snahy o nalezení určité jeho vnitřní koherence. Sem patří zejména hledisko esoterické, podporované vydáváním těch Pessoaových textů, které se zabývají okultismem, ať už kabalou, astrologií, alchymií, magií či teosofií a rosenkrucianismem, jako např. fragmentárního, anglicky psaného *Eseje o zasvěcení* (Essay on Initiation, in: Y. K. Centeno, Fernando Pessoa e a Filosofia Hermética, 1985, česky ve výboru *Za noci našeho bytí*, 1995) nebo *Rosea Cruz* (1989). Pořadatel tohoto druhého souboru Pedro Teixeira da Mota uvádí, že ke konci života Fernando Pessoa vstoupil do portugalského templářského řádu a že rosenkruciánství považoval za formu, v níž v Německu přežila gnostická a templářská tradice. Méně jednoznačně to formuluje další vydavatel filozofických a esoterických textů Fernanda Pessoy António Quadros, který soudí, že se básník považoval za zasvěceného „přímým spojením“ ve třech nižších stupních portugalského templářského řádu (zdánlivě vyhlazeného). Vyplývá to konečně z úplného znění biografické poznámky, napsané Fernandem Pessoaou v roce jeho smrti a dlouho publikované jen částečně. Y. K. Centenová už přímo prohlašuje Pessoa za hermetického filozofa, jehož básnická praxe byla současně praxí mystickou. Georg Rudolf Lind, vycházejí z rozboru Pessoaovy esoterické poezie, naopak vyvozuje, že se básník nikdy zcela neztotožnil s okultními doktrínami, kterých používal spíš jako hypotetického výkladu tajemství člověka a světa a z nichž si bral obrazy a symboly k básnickému zobrazení tohoto tajemství.

Nikdy nekončící touha poznat věčné Neznámo a zároveň děs z nesnesitelné „konečné pravdy“ jsou vyjádřeny zvláště sugestivně v Pessoaově „subjektivní tragédii“ *Faust* (Fausto, česky 1997), kterou v roce 1988 z více než dvou set fragmentů (psaných asi v letech 1909-1933) po předchozích dílčích vydáních uspořádala Teresa Sobral Cunhová. Několika projekty *Fausta* se Pessoa zabýval už od mládí, avšak od původního záměru vyrovnat se s dílem Goethovým přešel nakonec k sobě vlastní dramatické básni, filozofickému monologu, jehož hlavním tématem je záhada vesmíru, ledová hrůza myšlení tváří v tvář tajemství, výkřik pyšné inteligence v prázdnu, pochopení nepoznatelná. Představa ustavičně se opakujících a nevysvětlitelných světů, z jejichž abstraktního středu jsme vypovězeni, nekonečna směřujícího dovnitř, děsivé agónie hlubin, končí jedinou znavenou touhou po věčném klidu v náručí Noci.

V Pessoaově díle často se objevující pojmy interval, intermezzo, mezidobí, mezivládí, meziprostor atd. svědčí o zkoumání hraničního bytí: jednak mezi pozemským životem a onou propastí, mlčením, nicotou, jednak mezi žitím a životem, mezi tím, čím jsem a co jsem, mezi symbolickým „spánkem a snem“. Toto „mezi“ – psychologický čas situovaný do abstraktního prostoru – se však u něho mění v cosi strnulého, z čeho nevedou „otevřené dveře“. Fernando Pessoa se stával obětí svého racionalismu a neúnavně činného intelektu. Projevovalo se u něho snad to, čemu Bergson říká „rozkladná moc rozumu“, a jeho postoj „gnostického křesťana“, deklarovaný ve zmíněné životopisné poznámce z roku 1935, působí spíše dojmem vůle, chtění a touhy než dojmem víry. Zůstává frustrace, osamělost, pocit nejistoty, únavy, selhání a nicoty, snad ale také vnitřní zkušenost druhému nesdělitelná, předem tušená a později smlčená. Konflikt rozumu a citu, inteligence a života, intelektu a intuice se v Pessoaově díle objevuje v nesčetných variacích, stejně jako závěr, že „inteligence nemůže pochopit tajemství“: „Zůstanu Peklem svého Já, Absolutním Omezením, Vyhnáním-Bytostí ze

vzdáleného Vesmíru! Zůstanu ani Bůh, ani člověk, ani svět, pouhé prázdno-osoba, nekonečno vědomého Nic, hrůza beze jména, vyhoštěnec z vlastního tajemství, z vlastního života. Věčně budu obývat mrtvou poušť sebe sama, jako abstraktní omyl stvoření, jež mě nechalo být. Věčně, marně ve mně bude žhnout (neplodná) touha po návratu k bytí.“

Pro tento pocit „intervalu“ a chápání role básníka je příznačná Pessoaova nevelká próza *Ďáblova hodina* (A Hora do Diabo, 1988, česky 2001), kterou z autorovy pozůstalosti přepsala a z volných listů uspořádala Teresa Rita Lopesová. V rámci triviálního příběhu se rozvíjí intelektuální monolog, v němž Ďábel vysvětluje sám sebe: je ztělesněním ničeho, králem na trůně, který mu nebyl dán, bohem imaginace, pánem mezidobí a meziprostoru, vyhoštěncem, nezvaným na tento svět, neškodným mýtem. Vedle motivů a úvah známých z jiných děl Fernanda Pessoa zvlášť vyniká ono nedefinovatelné „mezi“, jehož svrchovaným vládcem je básník se svým snem, „vyslanec neznámého krále“.

V Pessoaově maeterlinckovském „statickém dramatu“ o jednom obraze, nazvaném *Námořník* (O Marinheiro, časopisecky 1915, česky ve výboru *Za noci našeho bytí*, 1995) tři dívky bdí u rakve své družky a jedna z nich vypráví příběh ztroskotance, který si z žalu nad ztracenou vlastí vysnil jinou, v níž na tu dřívější nadobro zapomene, až snad nakonec ve svém snu zmizí – jako básník ve svých imaginárních osobnostech. V snovém ovzduší, v němž je přítomno víc, než bylo vyřčeno, se ve vnitřním dobrodružství jedna duše přelévá do druhé a umírá se možná proto, že se „sdostatek nesní“.

Pessoa tedy naplnil svou osamělost sny, pocity a myšlenkami mnoha lidí, procítil v sobě stvořitele i člověka, poznal údiv nad stvořeným, cizost tváří v tvář jinému, ale i prostupnost jedince ve vztahu k druhému (snad jako Rilko *„neohraničené srdce“* ze *Zápisků Malta Lauridse Brigga*) a pluralitu možností, alternativních cest,

vědom si chmurné výsady jasnozřivé mysli, neuhýbající před vizí propasti. Hledal v podstatě jinou perspektivu, onen most, o němž se zmiňuje v „Princově smrti“, z jehož výše by mohl obhlédnout souvislosti a pochopit jakýsi základní omyl, který způsobil, že „se Princ nechopil vlády“.

Pavla Lidmilová

Ediční poznámka

Neexistuje jediné „definitivní“ vydání *Knihy neklidu*, a pro fragmentárnost, obtížnou rekonstrukci, vágní určení fiktivního autorství či časové posloupnosti všech textů ani existovat nemůže. Každé uspořádání těchto próz je tedy subjektivní záležitostí jednotlivých editorů. Na uveřejnění stále ještě čekají další dosud nevydané prozaické fragmenty z Pessoaovy rukopisné pozůstalosti týkající se nejrozumnějších témat, z nichž některé se vztahují i ke *Knize neklidu*. Kromě toho podle vyjádření pessoologů bude třeba znovu „přečíst“ a případně přehodnotit mnohé z již uveřejněných textů. Poté, co po uplynutí sedmdesáti let od smrti Fernanda Pessoa lze s jeho dílem opět volně nakládat bez ohledu na autorská práva, objeví se nepochybně další rozdílná vydání *Knihy neklidu* v Portugalsku i v zahraničí.

P. L.

Značení v textu:

(...) nečitelné nebo neúplné

[?] portugalští editoři označují za nejisté čtení rukopisu

Fernando Pessoa

Kniha neklidu

Výběr, překlad, komentáře Pavla Lidmilová
Ilustrace na obálce z Pixabay.com
Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 15. 10. 2021

ISBN 978-80-274-1809-1 (epub)
ISBN 978-80-274-1810-7 (pdf)
ISBN 978-80-274-1811-4 (prc)